

راقه‌ی

عَقِيْدَةُ الرَّازِي

أَصْلُ السُّنَّةِ وَاعْتِقَادُ الدِّينِ

له گه‌لیدا

عَقِيْدَةُ أَبِي حَاتِمٍ الرَّازِي

له بیروباوهری سه‌له‌فدا

راقه‌کردنی

مه‌به‌ست کازاوی

کتابخانه‌ی پیکار

مندی اقرأ الثقافي

www.igra.ahlamontada.com

راقه‌ی

عَقِيدَةُ السَّارِقِينَ
أَصْبَحَ السَّيِّئُ وَأَعْيَنَ الْكَافِرُ

کتیبخانه ی ریکار

ناونیشان : همولیر - فلکھی شیخ محمود -
باله‌خانه ی سمید بهاء الدین - نهۆمی خواره‌وه

ژ. ۵۷۶۷ ۵۷۵ ۷۵۰

ناسنامه ی کتیب

ناوی بهرتووک : رافه ی "عَقِيدَةُ الرَّازِيِّينَ"

رافه کردنی : مه‌به‌ست کاژاوی

هه‌له‌چنین: عه‌بدوڵلا عه‌لی موحه‌ممه‌د

نه‌خشه‌سازی به‌رگ: إخلاص دیزاین

نه‌خشه‌سازی ناوه‌روک: جمعه‌ صديق کاکه

تیراژ : ۱۰۰۰ دانه.

سایز : ۲۴*۱۷

لاپه‌ره : ۳۵۷ لاپه‌ره

تۆره و سالی چاپ : یه‌که‌م، ۱۴۴۵ کۆچی - ۲۰۲۳ میلادی.

له به‌ریوه‌به‌رایه‌تی گشتیی کتیبخانه گشتیه‌کان

ژماره « ۹۰۱ » سی سالی « ۲۰۲۳ » ی پێ دراهه.

راقه‌ی

عَقِيدَةُ الرَّازِيِّ
أَصْلُ السُّنَّةِ وَاعْتِقَادُ الدِّينِ

له گه‌ئیدا

"عَقِيدَةُ أَبِي حَاتِمِ الرَّازِيِّ"

له بیروباوه‌ری سه‌له‌فدا

راقه‌کردنی

مه‌به‌ست کاراوی

(عَقِيدَةُ الرَّازِيِّينَ: أَصْلُ السُّنَّةِ، وَاعْتِقَادُ الدِّينِ)

قَالَ: أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي حَاتِمٍ:

سَأَلْتُ أَبِي وَأَبَا زُرْعَةَ عَنْ مَذَاهِبِ أَهْلِ السُّنَّةِ فِي أَصُولِ الدِّينِ؟ وَمَا
أَذْرَكَا عَلَيْهِ الْعُلَمَاءُ فِي جَمِيعِ الْأَمْصَارِ؛ وَمَا يَعْتَقِدَانِ مِنْ ذَلِكَ؟

فَقَالَا:

أَذْرَكْنَا الْعُلَمَاءَ فِي جَمِيعِ الْأَمْصَارِ: حِجَازًا، وَعِرَاقًا، وَمِصْرَ، وَشَامًا،
وَيَمَنًا، فَكَانَ مِنْ مَذَاهِبِهِمْ:

١- الْإِيمَانُ: قَوْلٌ وَعَمَلٌ، يَزِيدُ وَيَنْقُصُ.

٢- وَالْقُرْآنُ: كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ بِجَمِيعِ جِهَاتِهِ.

- ٣- وَالْقَدَرُ خَيْرُهُ وَشَرُّهُ: مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.
- ٤- وَخَيْرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ بَعْدَ نَبِيِّهَا [عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ]: أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ، ثُمَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، ثُمَّ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ، ثُمَّ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ. وَهُمْ الْخُلَفَاءُ الرَّاشِدُونَ الْمَهْدِيُّونَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ.
- ٥- وَأَنَّ الْعَشْرَةَ الَّذِينَ سَمَّاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَشَهِدَ لَهُمْ بِالْجَنَّةِ: عَلَى مَا شَهِدَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَوْلُهُ الْحَقُّ.
- ٦- وَالتَّرَحُّمُ عَلَى جَمِيعِ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَى آلِهِ، وَالْكَفُّ عَمَّا شَجَرَ بَيْنَهُمْ.
- ٧- وَأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى عَرْشِهِ، بَائِنٌ مِنْ خَلْقِهِ؛ كَمَا وَصَفَ نَفْسَهُ فِي كِتَابِهِ، وَعَلَى لِسَانِ رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بِلَا كَيْفٍ. أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا؛ {لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ
- السَّمِيعُ الْبَصِيرُ} [الشورى: ١١].
- ٨- وَاللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُرَى فِي الْآخِرَةِ، يَرَاهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ بِأَبْصَارِهِمْ. وَيَسْمَعُونَ كَلَامَهُ؛ كَيْفَ شَاءَ، وَكَمَا شَاءَ.

- ٩- وَالْجَنَّةُ [حَقٌّ]، وَالنَّارُ حَقٌّ؛ وَهُمَا مَخْلُوقَانِ، لَا يَفْتَنَانِ أَبَدًا.
وَالْجَنَّةُ ثَوَابٌ لِأَوْلِيَائِهِ، وَالنَّارُ عِقَابٌ لِأَهْلِ مَعْصِيَتِهِ، إِلَّا مَنْ
رَحِمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ.
- ١٠- وَالصِّرَاطُ حَقٌّ.
- ١١- وَالْمِيزَانُ حَقٌّ، لَهُ كِفَّتَانِ، تُوزَنُ فِيهِ أَعْمَالُ الْعِبَادِ حَسَنُهَا
وَسَيِّئُهَا حَقٌّ.
- ١٢- وَالْحَوْضُ الْمُكْرَمُ بِهِ نَبِيُّنَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَقٌّ.
- ١٣- وَالشَّفَاعَةُ حَقٌّ.
- ١٤- وَأَنَّ نَاسًا مِنْ أَهْلِ التَّوْحِيدِ يَخْرُجُونَ مِنَ النَّارِ بِالشَّفَاعَةِ
حَقٌّ.
- ١٥- وَعَذَابُ الْقَبْرِ حَقٌّ.
- ١٦- وَمُنْكَرٌ وَنَكِيرٌ حَقٌّ.
- ١٧- وَالْكَرَامُ الْكَاتِبُونَ حَقٌّ.
- ١٨- وَالْبَعْثُ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ حَقٌّ.
- ١٩- وَأَهْلُ الْكِبَائِرِ فِي مَشِيئَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

- ٢٠ - وَلَا نُكَفِّرْ أَهْلَ الْقِبْلَةِ بِذُنُوبِهِمْ، وَنَكِلُ أَسْرَارَهُمْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.
- ٢١ - وَنَقِيمُ فَرَضِ الْجِهَادِ وَالْحَجِّ مَعَ أَيْمَةِ الْمُسْلِمِينَ، فِي كُلِّ دَهْرٍ وَزَمَانٍ.
- ٢٢ - وَلَا نَرَى الْخُرُوجَ عَلَى الْأَيْمَةِ، وَلَا الْقِتَالَ فِي الْفِتْنَةِ، وَنَسْمَعُ وَنُطِيعُ لِمَنْ وَلَاهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَمْرَنَا، وَلَا نَنْزِعُ يَدًا مِنْ طَاعَةٍ.
- ٢٣ - وَنَتَّبِعُ السُّنَّةَ وَالْجَمَاعَةَ، وَنَجْتَنِبُ الشُّذُودَ وَالْخِلَافَ وَالْفُرْقَةَ.
- ٢٤ - وَأَنَّ الْجِهَادَ مَاضٍ مُنْذُ بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ نَبِيَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ، مَعَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْ أَيْمَةِ الْمُسْلِمِينَ؛ لَا يُبْطِلُهُ شَيْءٌ.
- ٢٥ - وَالْحَجُّ كَذَلِكَ.
- ٢٦ - وَدَفْعُ الصَّدَقَاتِ مِنَ السَّوَائِمِ إِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْ أَيْمَةِ الْمُسْلِمِينَ.
- ٢٧ - وَالنَّاسُ مُؤَمَّنُونَ فِي أَحْكَامِهِمْ وَمَوَارِيثِهِمْ، وَلَا نَذِرِي مَا هُمْ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

- أ- فَمَنْ قَالَ: (إِنَّهُ مُؤْمِنٌ حَقًّا)؛ فَهُوَ مُبْتَدِعٌ.
- ب- وَمَنْ قَالَ: (هُوَ مُؤْمِنٌ عِنْدَ اللَّهِ)؛ فَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ.
- ت- وَمَنْ قَالَ: (هُوَ مُؤْمِنٌ بِاللَّهِ حَقًّا)؛ فَهُوَ مُصِيبٌ.
- ٢٨- وَالْمُرْجِيَّةُ مُبْتَدِعَةٌ ضَلَّالٌ.
- ٢٩- وَالْقَدَرِيَّةُ مُبْتَدِعَةٌ ضَلَّالٌ.
- ٣٠- فَمَنْ أَنْكَرَ مِنْهُمْ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَعْلَمُ مَا لَمْ يَكُنْ قَبْلَ أَنْ يَكُونَ؛ فَهُوَ كَافِرٌ.
- ٣١- وَأَنَّ الْجَهْمِيَّةَ كُفَّارٌ.
- ٣٢- وَأَنَّ الرَّافِضَةَ رَفَضُوا الْإِسْلَامَ.
- ٣٣- وَالْخَوَارِجُ مُرَاقٍ.
- ٣٤- وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ، فَهُوَ كَافِرٌ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ، كُفْرًا يَنْقُلُ عَنِ الْمِلَّةِ.
- ٣٥- وَمَنْ شَكَّ فِي كُفْرِهِ مِمَّنْ يَفْهَمُ؛ فَهُوَ كَافِرٌ.
- ٣٦- وَمَنْ شَكَّ فِي كَلَامِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، فَوَقَفَ شَاكًا فِيهِ، يَقُولُ: لَا أَدْرِي مَخْلُوقٌ أَوْ غَيْرُ مَخْلُوقٍ؛ فَهُوَ جَهْمِيٌّ.
- ٣٧- وَمَنْ وَقَفَ فِي الْقُرْآنِ جَاهِلًا، عَلَّمَهُ وَبَدَّعَ وَلَمْ يُكْفَرْ.

٣٨- وَمَنْ قَالَ: (الْفُظِي بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ)؛ فَهُوَ جَهْمِيٌّ، أَوْ قَالَ:

(الْقُرْآنُ بِلُفْظِي مَخْلُوقٌ)؛ فَهُوَ جَهْمِيٌّ.

قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ: وَسَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ:

٣٩- وَعَلَامَةُ أَهْلِ الْبِدْعِ: الْوَقِيعَةُ فِي أَهْلِ الْأَثَرِ.

٤٠- وَعَلَامَةُ الزَّنَادِقَةِ: تَسْمِيَتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ: (حَشْوِيَّةٌ)؛ يُرِيدُونَ

إِبْطَالَ الْأَثَارِ.

٤١- وَعَلَامَةُ الْجَهْمِيَّةِ: تَسْمِيَتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ: (مُشَبَّهَةٌ).

٤٢- وَعَلَامَةُ الْقَدَرِيَّةِ: تَسْمِيَتُهُمْ أَهْلَ الْأَثَرِ: (مُجْبِرَةٌ).

٤٣- وَعَلَامَةُ الْمُزْجِئَةِ: تَسْمِيَتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ: (مُخَالِفَةٌ

وَنُقْضَانِيَّةٌ).

٤٤- وَعَلَامَةُ الرَّافِضَةِ: تَسْمِيَتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ: (نَاصِبَةٌ).

وَلَا يَلْحَقُ أَهْلَ السُّنَّةِ إِلَّا اسْمٌ وَاحِدٌ، وَيَسْتَحِيلُ أَنْ تَجْمَعَهُمْ هَذِهِ

الْأَسْمَاءُ.

قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ: وَسَمِعْتُ أَبِي وَأَبَا زُرْعَةَ:

٤٥- يَأْمُرَانِ بِهَجْرَانِ أَهْلِ الزَّيْغِ وَالْبِدْعِ، يُغْلِظَانِ فِي ذَلِكَ أَشَدَّ

التَّغْلِيظِ.

٤٦- وَيُنْكِرَانِ وَضَعَ الْكُتُبِ بِرَأْيٍ فِي غَيْرِ آثَارٍ.

٤٧- وَيَنْهَيَانِ عَنِ مُجَالَسَةِ أَهْلِ الْكَلَامِ.

٤٨- وَالنَّظَرِ فِي كُتُبِ الْمُتَكَلِّمِينَ، وَيَقُولَانِ: لَا يُفْلِحُ صَاحِبُ كَلَامٍ أَبَدًا.

قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ: وَبِهِ أَقُولُ أَنَا.

وَقَالَ أَبُو عَلِيٍّ بْنُ حُبَيْشٍ الْمُقْرِي: وَبِهِ أَقُولُ.

قَالَ شَيْخُنَا ابْنُ الْمُظَفَّرِ: وَبِهِ أَقُولُ.

وَقَالَ شَيْخُنَا يَعْنِي الْمَصْنَفَ: وَبِهِ أَقُولُ.

وَقَالَ الطَّرَيْثِيُّ: وَبِهِ أَقُولُ.

وَقَالَ شَيْخُنَا السَّلَفِيُّ: وَبِهِ نَقُولُ.

پیشہ کی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى
أَشْرَفِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ، نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ.
اللَّهُمَّ أَرِنَا الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا إِتْبَاعَهُ، وَأَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا وَارْزُقْنَا اجْتِنَابَهُ.

خوشہ ویستہ کانم! ناشکرایہ کہ لہم سہردہ می پر لہ غور بہ تی ئیسلام و
سوننہ تہدا، لہ گہل شہ پؤلی گنڑا وہ کانی جوڑہا فیکر و ریچکہ و ریگہی لاری
بوو لہم ئیسلامہدا، لہم سہردہ مہی کہ دہینین بہ تالہ کان لہ بیروباوہردا، بہ سہر
حہ قدا زال بوون، لہ پینا و تیگہ شتن و پینگہ شتن لہ بیروباوہری سہلہف، -
پاکترینی ئوممہ تی پیغہ مہبری خوا ﷺ- دہمانہ ویت تیگہین و پیگہین، ئەم
مہنہ جہ ہم مہنہ جیہ تمان بی و ہم مہر جہ عیہ تمان، با بگہرینہ وہ بو ئەو
بیروباوہر و دینداری و عہقیدہ یہی، کہ ئەو و لینی پاکی ئوممہ تی لہ سہر بوون.

ناشکرایہ کہ گرنگیتی گہرانہ وہ بو عہقیدہ ی سہلہف لہ دینی ئیمہدا
داواکراوہ، کہ دہلین: سہلہف، واتہ ئەو دین و بیروباوہرہ حہقہی، کہ ہاوہ لانی
لہ سہر بوون ﷺ، وہ تابیعین و ئەتباعی تابیعینشی لہ سہر بوون -رَحِمَهُمُ اللَّهُ-.

اللَّهُ دهرباره‌ی واجبیستی شوینکه وتنمان بۆ ئەو سەله‌فی سألحه ده‌فهرمووئیت:

۱- (وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ
الْمُؤْمِنِينَ نُؤَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا)^(۱). واته: ئەوانه‌ی
که بینگویی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌که‌ن و، له‌ راسته‌ شه‌قامه‌که‌ لاده‌ده‌ن،
دوای ئەوه‌ی پروونکردنه‌وه‌ی حه‌قیان پینگه‌یشتوو و ده‌زانن حه‌ق کامه‌یه، وه
شوین جگه‌ له‌ پینگه‌ی ئیمانداران ده‌که‌ون، پرووی وه‌رده‌گیرین بۆ ئەو
پربازه‌ی که هه‌لیباردوو و، ده‌یخه‌ینه‌ دۆزه‌خه‌وه، ئای چ پاشه‌پوژئیکی
خراپه‌!

جا لیره‌دا (سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ) وه‌ک ئەوه‌ی له‌ سەله‌فه‌وه‌ ته‌فسیرکراوه، بریتییه
له‌: پینگه‌ی هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ؛ چونکه‌ یه‌که‌مین که‌سانیک بوون
که‌ خیتایان له‌ گه‌ل کراوه.

۲- وه‌ په‌روه‌ردگار دهرباره‌یان ده‌فهرمووئیت: (لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ).
واته: به‌دلیاییه‌وه، اللَّهُ تعالی‌ منه‌تی نا به‌سه‌ر باوه‌پدارانه‌وه‌ که: (إِذْ بَعَثَ
فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ ءَايَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ
وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ)^(۲). واته: کاتیک که
له‌ناویاندا پیغه‌مبه‌ر و نیردراوئیکی له‌خویان په‌وانه‌کرد، که به‌لگه‌کانی

(۱) النساء: ۱۱۵.

(۲) آل عمران: ۱۶۴.

دهخويټټه وه به سهرياندا و، پاكو خاويټيان دهكاته وه، وه قورټان و
فهرمووده يان فيرده كات، ته گهرچي ته وان له پيشدا له گومرايه كي پروون و
ناشكرادابوون.

۳- وه الله ده باره ي هاوه لاني پټغه مبهري خوا ﷺ، به ټيمانداران ناويان ده هټيټي
و ده فهرمووټ: (لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ
حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ)^(۳). واته: سويند به خوا! به راستي
له خوتان پټغه مبهريكتان بو هاتووه، كه نارېحه تي و ناخوشي ټيوه،
به لايه وه قورس و گرانه، زور سووره له سهر باوه رهيټانتان، وه بو پرواداران
دلسوز و ميهره بانه. واته: پټغه مبهري خوا ﷺ به رامبه به هاوه لان (رَءُوفٌ
رَّحِيمٌ) بوو.

۴- وه ده فهرمووټ: (وَأَخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ)^(۴). واته:
وه بالي به زه يي و نهرمونيانيت راخه بو تهو باوه پدارانه ي كه شويټ
كه وتوون.

هه موو تهو (مِنَ الْمُؤْمِنِينَ) انه ي كه هاتووه، بيگومان مه به ست پټي
هاوه لاني پټغه مبهري خوايه ﷺ، بويه الله تعالى له ټايه ته كه دا هه رېشه له وانه
ده كات، كه شوين رېگه ي جگه له هاوه لان ده كه ون، بيگومان به پله ي يه ك

(۳) التوبة: ۱۲۸.

(۴) الشعراء: ۲۱۵.

رینگه‌ی دۆزه‌خیان گرتۆته‌به‌ر، وه رینگه‌ی گوم‌رایشیان گرتۆته‌به‌ر، ئهم ئایه‌ته
شافیعی و جگه له‌ویش ده‌یکه‌نه به‌لگه بۆ ئیجماعی هاوه‌لان و
شوینکه‌وتنیان ﷺ.

۵- وه ده‌فه‌رموویت: (فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا
فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ)^(۵). واته: ئینجا
ئه‌گه‌ر بر‌وایان هینا به‌و شیوه‌یه‌ی که ئیوه‌ی هاوه‌لان بر‌واتان پنهیناوه، ئه‌وا
بی‌گومان پێی راستیان دۆزیوه‌ته‌وه، خو ئه‌گه‌ر پشتیان هه‌ل‌کرد و به‌و شیوه‌یه
باوه‌ریان نه‌هینا؛ ئه‌وا ئه‌وان له‌ دووبه‌ره‌کیدان، وه الله ئاگاداری تو ده‌کات
له‌وان، وه هه‌ر الله بی‌سه‌ری زانایه.

ئهم خیتابه‌ به‌لگه‌یه‌کی روون و راشکاوه بۆ هاولانی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، وه
ده‌بینین الله تعالی دینداریتی کور‌ت‌کردۆته‌وه له‌و دینداریتی و عه‌قیده و
بیروباوه‌رده‌دا، که هاوه‌لان له‌سه‌ری بوون ﷺ، وه هه‌ر ئه‌و دیندارتییه‌ی
ئه‌هلی سوننه‌ته، که موسلمانان جهمع ده‌کات و ده‌یانکات به‌ ئه‌هلی
سوننه‌ت و جهماعت، وه به‌ پێچه‌وانه‌وه گه‌ر پشت هه‌لبه‌کن؛ ئه‌وکات
گرووپ و فیرقه‌ی جیا جیا دروست ده‌بیت، بۆیه ده‌بینین چ له‌ ناو سه‌له‌ف
چ له‌ دوای سه‌له‌فیش، له‌و فیرقه و گرووپه‌ لاریانه که دروست بوون،
لایاندا له‌ عه‌قیده و مه‌نه‌جی بیروباوه‌ی هاوه‌لانی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ.

وه دهفه رموویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ)^(۶). واته: پیشکه وتووه یه که مه کان له کوچه ران و یاریده ده ران و نه وانه شی زور به چاکی پهیره وی نه وانیان کردووه، له تابعیه کان و شوینیان که وتوون، الله تعالی لیان رازییه، نه وانیش له الله رازین، وه الله تعالی به هه شتانیکی بو ناماده کردوون که پروباره کان به ژیریاندا دین و ده چن، به هه میسه یی و بی برانه وه تیدا ده مینه وه، نائه وه یه گه یشتن به ثامانجی گه وره.

که واته: شوینکه وتنی نه وان واجیب و فزلیشه، له سهر هه موو نه وانه ی ده یانه ویت شوین دینیکی پاک و پوخت و دوور له گومرایی بکه ون.

۷- وه الله له ثایه تیکی ترده له وه سفی هاوه لاند دهفه رموویت: (وَاتَّبَعَ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ)^(۷). واته: شوین ږنگای که سیک بکه وه، که به دلسوزیه وه گه راوه ته وه بولای من.

هه موو هاو لان (مُنِيبٌ) وگه راوه بوون بو لای ږنگه ی الله تعالی، بو یه واجیه له سهرمان بگه ږینه وه بو عه قیده و بیروباوری نه وان و، شوین پیان بکه وین.

(۶) التوبة: ۱۰۰.

(۷) لقمان: ۱۵.

۸- وه ده‌فهرمووئیت: (قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ) ^(۸). واته: ئه‌ی موحه‌مه‌د ﷺ بلی: هه‌موو سوپاس و ستایشیک بو الله، وه سه‌لام و دروود له‌سه‌ر ته‌و به‌ندانه‌ی الله که هه‌لیبژاردوون.

ئیمامی (ابن عباس) ده‌باره‌ی (اصْطَفَىٰ) ده‌لی: "هُم أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ". واته: ته‌وانه هاوولانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ.

وه پرسیار له وه‌لیدی کوپی موسلیم کرا ده‌رباره‌ی ته‌م ئایه‌ته، و ترا: "مَنْ هَؤُلَاءِ؟" واته: ته‌وانه کین؟ له سوفیانی سه‌وریه‌وه ده‌گیریته‌وه که ده‌لی: "هُم أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ". واته: ته‌وانه هاوولانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ.

۹- وه ده‌فهرمووئیت: (ثُمَّ أَوْرَثْنَا الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا) ^(۹). واته: له پاشان ته‌م قورئانه‌مان به‌خشی به‌که‌سانی که له‌ناو به‌نده‌کانماندا هه‌لمان بژاردن، ته‌مه بیگومان هاوولانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بوون.

۱۰- وه ده‌فهرمووئیت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ) ^(۱۰). واته: ئه‌ی ته‌وانه‌ی باوه‌رتان هیناوه! گوپرایه‌لی الله و گوپرایه‌لی پیغه‌مبه‌ری خوا بن ﷺ، وه پاشانیش گوپرایه‌لی کاربه‌ده‌سته‌کانی خوئان بن.

(^۸) النمل: ۵۹.

(^۹) فاطر: ۳۲.

(^{۱۰}) النساء: ۵۹.

موجاهید - گه‌وره ٲافه‌کاری قورئان و تابعی به‌ٲٲز - ده‌لی: (وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ) هاوه‌لانی ٲٲغه‌مبه‌ری خوان ﷺ، که ئه‌وان خاوه‌ن فیه‌ و عه‌قل بوون له‌ دینی الله‌ دا. که‌واته: الله‌ فه‌رمانمان ٲٲ ئه‌کات که‌ گوٲٲرایه‌لی الله‌ و ٲٲغه‌مبه‌ره‌که‌ی بکه‌ین و، شوٲٲیکه‌وته‌ی هاوه‌لانی ٲٲغه‌مبه‌ره‌که‌ی بین ﷺ.

زه‌ححاک ده‌لی: "وَهُمْ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ، هُمْ الدَّعَاةُ الرُّوَاةُ". واته: هاوه‌لانی ٲٲغه‌مبه‌ری خوان ﷺ، وه‌ ئه‌وانن که‌ بانگخواز و گٲٲره‌وه‌ی فه‌رموده‌ی ٲٲغه‌مبه‌ری خوان ﷺ.

له‌ سه‌له‌فه‌وه‌ هاتووه‌ که‌ (وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ) هاوه‌لانی، وه‌ ئه‌بوو به‌کر و عومه‌رن.. تاد.

که‌واته: هه‌موو ئه‌مانه‌ به‌لگه‌ن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی: واجیه‌ بگه‌ٲٲینه‌وه‌ بو‌ ئه‌و عه‌قیده‌ ٲاکه‌ی که‌ هاوه‌لانی له‌سه‌ر بوون ﷺ.

۱۱- وه‌ ده‌فه‌رمووٲٲ: (قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَنَ اللَّهُ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ)^(۱۱). واته: بلی ئه‌مه‌ ٲٲنگای منه‌، که‌ بانگی خه‌لکی ده‌که‌م بو‌ لای الله‌ له‌سه‌ر به‌لگه‌ی ٲوون، وه‌ من و ئه‌وانه‌ش شوٲٲم که‌وتوون، وه‌ ٲه‌روه‌ردگاریش ٲاک وٲٲگه‌رده‌، وه‌ من هٲٲ کات له‌ هاوبه‌شدانه‌ران نیم.

(۱۱) یوسف: ۱۰۸.

که واته: (هَذِهِ سَبِيلِي) یعنی: "هَذِهِ أَمْرِي وَسُنَّتِي وَمِنْهَا جِي". وه کو (طبري و ابن أبي حاتم) باسیانکردووه و ریوایه تیانکردووه.

۱۲- وه ده فهرموویت: (الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ)^(۱۲). واته: ئەوانە ی که نامه مان پێداون و به راستی دهوری ده که نه وه، ئەوانه برپا ده هین به پێنموونی الله، که ئیسلامه که به تی، وه ئەوانه ی کافر ن پێ، هه ره ئەوانه زه ره ره مند.

ئینو مه نه له [الإيمان] دا ده لی: "لِیْهِدَا اللَّهُ بَاسَ لِه سِیْفَتِی هَاوَه لَان ده کات، وه باسی پێگه ی ئەوان ده کات له شوێنکه وتیان بۆ پێغه مبه ری خوا ﷺ. (يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ) یعنی: "يَتَّبِعُونَهُ حَقَّ اتِّبَاعِهِ". واته: ته واو ته واو شوین قورئان که وتن، حه قیان به قورئان ده دا، حه لالیان به حه لال ده زانی، حه پامیان به حه پام ده زانی، وه پێگومان ئەوان: "لَا يُحَرِّفُونَهُ عَنْ مَوَاضِعِهِ". واته: ئایه ته کانیان ته حریف نه ده کرد و واتایان نه ده گوپی.

ئایه ته کان زۆرن له وه سفی هاهه لان و سه له ف و، واجییتی ئەوه ی ئیمه شوینیان بکهوین.

۱۳- وه ده فەرموویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ
الصّٰدِقِينَ)^(۱۳). واتە: ئەي ئەوانەي باوەڕتان هێناوه! خۆتان بپاریزن لە
تۆلەي الله، وه لە گەڵ راستگۆياندا بن و لە پیزی ئەواندا بن.

ئێبنو عومەر ؓ دەلی: "كُونُوا مَعَ مُحَمَّدٍ ﷺ وَأَصْحَابِهِ". واتە: لە گەڵ
پێغه مبهري خوا و هاوێلانی پێغه مبهري خوا بن.

ئایەتەکان زۆرن، گەر بیتوو هەموو ئایەتەکان بهێنین دەربارهي واجییتی
شوێنکهوتنی هاوێلان و سه له فی سالح، ئەوه درێژه ده کیشی و زۆری ده ویت.
وه ههروه ها کۆمه لێک فەرمووده شمان ههیه، لهو فەرموودانهي پێغه مبهري
خوای ﷺ که هاتوو، لهوانه:

۱- وه سفی ئەو سی جیله ده کات به خێرتیرینی ئوممه ته که ی و،
ده فەرموویت: "إِنَّ خَيْرَكُمْ قَرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ،
ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ"^(۱۴). واتە: باشتريتان ئەم جیله ن، پاشان جیلی دواتر،
پاشان جیلی دواتر، پاشان جیلی دواتر.

که واتە: واجیه بۆ دیندارتیمان، بگهڕێنه وه بۆ ئەوهي هاوێلان و پێشینانی
باشمانی له سه ربوو.

(۱۳) التوبة: ۱۱۹.

(۱۴) سه حیحی موسلیم: ۲۵۳۵.

۲- وه له فەرموودەى (گرووبى پرزگار بوودا) دەفەرموویت: "وَإِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ تَفَرَّقَتْ عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَتَفَرَّقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، كُلُّهُمْ فِي النَّارِ، إِلَّا مِلَّةً وَاحِدَةً، قَالُوا: وَمَنْ هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: مَا أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي" (۱۰). واتە: بەنى ئیسرائیل دابەش بوون بۆ حەفتا و دوو گرووپ، وه ئوممەتەکەى من دابەش دەبێ بۆ حەفتا و سێ گرووپ، هەموویان لە ئاگردان ئیلا یەک گرووپ نەبێ، هاوێلان وتیان: کێن ئەوانە! ئەى پێغەمبەرى خوا ﷺ؟ فەرمووی: ئەو کەسانەن کە لەسەر ئەو مەنەج و بیروباوەرەن، کە من و هاوێلانمى لەسەرن.

فەرموودەکانى پێغەمبەرى خوا ﷺ زۆر بە جوانى و پروونى پێمان دەفەرمووی و ئامۆزگاریمان دەکات، بە گەرانهوه بۆ دیندارى و مەنەج و بیروباوەرى هاوێلانى بەرێز و سەلەفى سالح.

بێگومان ئیمامى مالیک بنەمایەکی جوانى داناوه لەسەر ئەوێ چ کاتیک ئوممەت سالح و سەرکەوتوون، بەوێ دەلێ: "لَنْ يَصْلَحَ آخِرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ، إِلَّا بِمَا صَلَحَ أَوَّلُهَا". واتە: کۆتایی ئەم ئوممەتە سالح نابێ و باش نابێ، تەنها بەوێ نەبێ، کە پێشینی ئەم ئوممەتەى لەسەربووه.

گەرانهوه بۆ شوێنپێى سەلەفى سالح، کە دەلێن شوێنپێ، بێگومان مەبەستمان هێ ئەو جیلە پاکەیه، کە اللّٰه تعالی وهسف و سەنای کردوون، وه پێغەمبەرى خواش ﷺ وهسف و سەنای کردوون، وه پاشان وتە و قسەکانیانە، وه

(۱۰) جامعی تورمذی: ۲۶۴۱.

پاشان کرده‌وه و دیندارییانه، چونکه ئه‌وان به بیگومان قورئانیان له ژبیانیاندا جیهه‌جیکرد.

بۆیه ئیمه‌ش ده‌مانه‌وێت بگه‌ڕێنه‌وه بۆ ئه‌و دینداریه، به‌تایه‌تیش عه‌قیده‌که، که ئه‌سل و بناغه‌ی دینه‌که‌مانه، که هه‌موو کرده‌وه‌کانمان له‌سه‌ر عه‌قیده راوه‌ستاوه، به‌ پشتوانی **اللّٰه** ده‌مانه‌وێت به‌چینه خزمه‌تی کتێبه‌کانی سه‌له‌ف، ئه‌و کتێبانه‌ی که سه‌له‌فی سالف کۆده‌نگیان تیدا کۆکردۆته‌وه.

پرسیار ده‌کری: باشه بۆ ئه‌م په‌رتووکانه هه‌لبژێردراوه؟

بیگومان یه‌که‌م په‌رتووکیک که ئه‌مانه‌وێت راڤه‌ی بکه‌ین، په‌رتووکی [عه‌قیده الرازیین]ه، ئه‌م کتێبه‌ ته‌نها عه‌قیده‌ی ئه‌م دوو پیاوه به‌رپژه‌ نییه، یان عه‌قیدی بوخاری یان حومه‌یدی یان ئه‌حمه‌د، ئه‌مانه‌ ته‌نها عه‌قیده‌ی خوێان نییه، به‌لکو کۆکه‌ره‌وه‌ی عه‌قیده‌ی هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوایه **ﷺ**. ئه‌و په‌رتووکانه‌ش:

۱- عَقِيدَةُ الرَّازِيَّيْنِ:

په‌رتووکی: (عَقِيدَةُ الرَّازِيَّيْنِ) هه‌ی (أَبُو زُرْعَةَ الرَّازِيّ وَ أَبِي حَاتِمٍ الرَّازِيّ)یه، که (أَبُو زُرْعَةَ: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْكَرِيمِ)ه، وه (أَبِي حَاتِمٍ: مُحَمَّدُ بْنُ إِدْرِيسَ بْنِ الْمُنْذِرِ)ه.

ئیمامی (ابن أبي حاتم) که (أَبُو مُحَمَّدٍ)ه، و، ناوی (عَبْدُ الرَّحْمَنِ)ه، پرسیار له باوکی و (أَبُو زُرْعَةَ) ده‌کات، ده‌رباره‌ی عه‌قیده‌ ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت،

وهك له سه ره تاي مه ته كه وه باسی ده كات، ده لی: "سَأَلْتُ أَبِي وَ أَبَا زُرْعَةَ عَنْ مَذَاهِبِ أَهْلِ السُّنَّةِ فِي أَصُولِ الدِّينِ، وَمَا أَدْرَكَ عَلَيْهِ الْعُلَمَاءُ فِي جَمِيعِ الْأُمُصَارِ، وَمَا يَعْتَقِدَانِ مِنْ ذَلِكَ". واته: پرسیارم له (باوكم و ئه بو زورعه) كرد، ده رباره ی مه زه به ی ئه هلی سوننه ت له بنه ماكانی دیندا، وه ئه وه ی زانایان پیی گه شتون له ته وای ناوچه كان، وه ئه وه ی بیروباوه ریان بووه، ئه وانیش: "فَقَالَا: أَدْرَكْنَا الْعُلَمَاءَ فِي جَمِيعِ الْأُمُصَارِ؛ حِجَازًا، وَعِرَاقًا، وَشَآمًا، وَیَمَنًا، فَكَانَ مِنْ مَذَاهِبِهِمْ". واته: وتیان گه شتوین به زانایان له هه موو ولاته كان، له وانه: حیجاز و عیراق و میسر و شام و یه مهن، پاشان: "فَكَانَ مِنْ مَذَاهِبِهِمْ" ئینجا لی ره وه باسی بیروباوه ر و عه قیده كه ی سه له ف ده كه ن.

٢- إِعْتِقَادُ أَبِي حَاتِمٍ الرَّازِيِّ:

ئهم کتیبانه ی که دیاریان ده که ی، کۆده نگي زانایانه، بۆیه ده توانین بلیین: ئیجماعاتی عه قیده ی سه له فه، واته: کۆده نگیه کانی بیروباوه ری سه له فه، له رۆژه لات بۆ رۆژئاوا، له هاوه لان و تابیی و تابیی تابیین.

٣- عَقِيدَةُ الْبُخَارِيِّ:

په رتووکي (عقيدة البخاري) گهر بچینه سهر پيشه کیه که ی، ده بینین ده لی: "أَدْرَكْتُهُمْ وَهُمْ مُتَوَافِرُونَ مَعَ مُنْذُ أَكْثَرِ مِنْ سِتٍّ وَأَرْبَعِينَ سَنَةً". ده لی: ٤٦ سأل به شاره كان و ولاته كاندا گه راوم، ده لی: نازمیردری ئه وه نده چوومه ته کووفه و به غداد، وه چوومه ته خوراسان بۆ لای زانایانی ئه هلی عیلم و فهرمووده ناسان، له شام و میسر و مه که و مه دینه و به سپره و کووفه و به غداد،

هه موویان له سهر ئهه عه قیده یه بوون: "فَمَا رَأَيْتُ وَاحِدًا مِنْهُمْ يَخْتَلِفُ فِي هَذِهِ الْأَشْيَاءِ". واته: که سیانم نه بینى، که رای جیاوازیی، لهه شتانه ی لهه عه قیده یه دا باس مکر دووه.

۴- عَقِيدَةُ الْحَمِيدِي:

ئهه مېش کۆده نگیه کانی بیروباوه پری سه له فی بۆمان گواستۆته وه، که ده لئى: (السُّنَّةُ عِنْدَنَا)، واته: (العَقِيدَةُ عِنْدَنَا).

۵- عَقِيدَةُ قُتَيْبَةَ بْنِ سَعِيدٍ:

ئیمامی قوته یه یه کیکه له زانایه گه وره کان و، (شیخ الإسلام) بووه، فهرمووده ناس بووه، که مه ته که باس ده کات، ده لئى: "ئه مه بیروباوه پری فهرمووده ناسانه و، هېچ ئیختیلافیکمان تیدا نه بینوه". کاتیک باسی بیروباوه پری هاوه لآن و دواى ئه وانیش ده کات.

۶- عَقِيدَةُ الْإِمَامِ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ:

که به (أَصُولُ السُّنَّةِ) ناسراوه، ده لئى: (أَصُولُ السُّنَّةِ عِنْدَنَا)، (عِنْدَنَا)، واته: (عِنْدَ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ).

بۆیه لهه سه رده مه دا بۆ ئیمه گرنگه، که ده بینین گێژاوی فیکره کان، به تایبه تی ئه شعهریه ت و جه همیه ت و ئه هلی ئیرجاء و فیکری خه واریج و، ته واوی ئه و فیرقه و گرووپانه ی، که له دواى هاوه لانه وه دروست بوون، شه پۆله کانیان گێژاو

دهدن، راوی که سانیکی زۆر ده کەن، لهوانه‌ی پالدران بۆ ئیسلام، وه زۆریک له بیروباوه‌ره به تاله‌که‌ی خۆیان بلاو ده‌که‌نه‌وه، بۆیه گرنکه بۆ موسلمان، کاتیکی قورئان ده‌خوینیتته‌وه، ئه‌وه‌نده گرنکی بدات، به‌وه‌ی ئاگای له‌وه‌بی که الله فه‌رمانی پێ کردووین، بگه‌رێنه‌وه بۆ دینداریتی هاوه‌لان و دوا‌ی ئه‌وان له سه‌له‌فی سالح، تاكو پارێزراویین له گومان و شوبهه‌کان.

ئیمه‌ش به‌ پشتیوانی الله، ده‌ست ده‌که‌ین به‌ راقه‌ی ئهم مه‌تانه و، له مه‌تنی (عَقِيدَةُ الرَّازِيِّينَ) وه ده‌ست پێده‌که‌ین، چونکه ئهم مه‌تانه، وه‌ک وتمان ئیجماعاته، جا هه‌رکه‌سیک پێچه‌وانه‌ی بوه‌ستیتته‌وه، له دوو حاڵه‌ت به‌ده‌ر نییه:

۱- هه‌ندیک بابته‌ی تێدا‌یه، که هه‌رکه‌س پێچه‌وانه‌ی بوه‌ستیتته‌وه، له ئیسلام ده‌رده‌چێ و په‌یوه‌ندی به‌ ئیسلامه‌وه نامێنێ.

۲- هه‌ندیک بابته‌شی تێدا‌یه، که هه‌رکه‌س پێچه‌وانه‌ی بوه‌ستیتته‌وه، له بازنه‌ی ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت ده‌چیتته‌ ده‌ره‌وه و، ده‌بی به‌ مو‌بته‌دیع.

ئهم چهند وته‌یه‌ی سه‌ره‌وه وه‌ک رێخۆشکارێک بوو بۆ راقه‌ی ئهم مه‌تنه به‌نرخانه، به‌ پشتیوانی (رب العالمین) ده‌چینه خزمه‌تی یه‌که‌م په‌رتووک له‌و په‌رتووکانه‌ی، که کۆده‌نگی ته‌واوی ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌تی له‌سه‌ره و، هه‌یج خه‌لافێک نییه ده‌رباره‌ی ناوه‌رۆکی کتێبه‌که، ئه‌ویش بریتیه له: (عَقِيدَةُ الرَّازِيِّينَ).

ئیمامی (ابن أبي حاتم) که ناوی (أبو محمد عبدالرحمن ابن أبي حاتم الرازي)یه، کوری ئیدریسی حهنزهلی پازیه، له سالی ۳۲۷ی کۆچی وهفاتیکردوه.

ئهم زانا به پرتزه پرسیار له باوکی و ئه بو زورعهی پازی ده کات، بیگومان باوکی، که ئه بو حاته می پازیه، ناوی موحه ممه دی کوری ئیدریسی پازیه، له زانا گه وره کانی ئیسلامه، ئیمام و پیشه واه بووه له عه قیده و جهرح و ته عدیل، وه هاوه لی ئیمامی ئه حمه د بووه، وه ئیسحاقی کوری راهه وه یهی ماموستا و هاوه لی بووه، ئهم زانا به پرتزه له سالی ۲۷۷ی کۆچی وه فات ده کات.

ئیمامی (ئه بو زورعه)ش، که ناوی (عبیدالله ابن عبدالکریم)ی پازیه، ئیمامی ئه هلی سوننه بووه له خوړاسان، ئیمام بووه له عه قیده و فهرمووده و عیله لی فهرمووده و جهرح و ته عدیل، ئهم پیاوه به پرتزه ش له ۲۶۴ی کۆچی وه فاتیکردوه.

ئهم پیاوه به پرتزانه ئیمام و پیشه واه گه وره ی ئیسلام بوون، و ترا به (ابن أبي شيبه) ئه وه ی بینوته له ئه هلی حه دیس، له زانا گه وره کانی ئهم ئیسلامه، کن زانا ترینیانه؟ وتی: که سم نه بینوه زانا تر بی له ئه بو زورعه ی پازی.

ئیمام ئیسحاقی کوری راهه وه یهی ئه لی: "كُلُّ حَدِيثٍ لَا يَعْرِفُهُ أَبُو زُرْعَةَ الرَّازِيُّ لَيْسَ لَهُ أَصْلٌ". واته: ههر فهرمووده یه ک ئه بو زورعه ی پازی نه یزانیی، هیچ ئه سلێکی نییه.

جا بویه ئەم پیاوێ بەرێزە (ابن أبي حاتم) پرسیار دەکات و، دەلی:

سه‌ره‌تای مه‌تنه‌که و شه‌رح‌کردنی

سَأَلْتُ أَبِي وَأَبَا زُرْعَةَ عَنْ مَذَاهِبِ أَهْلِ السُّنَّةِ فِي أَصُولِ الدِّينِ ^(١)،
وَمَا أَدْرَاكَ عَلَيْهِ الْعُلَمَاءُ فِي جَمِيعِ الْأُمُصَارِ ، وَمَا يَغْتَقِدَانِ مِنْ
ذَلِكَ؟ ^(٢) فَقَالَ: ^(٣)

(١) سَأَلْتُ أَبِي وَأَبَا زُرْعَةَ عَنْ مَذَاهِبِ أَهْلِ السُّنَّةِ فِي أَصُولِ الدِّينِ. واته:
پرسیارم له باوكم و ئەبو زورعه كرد، ده‌رباره‌ی عه‌قیده‌ی ئەهلی سوننه له
بنه‌ماکانی دیندا.

ئەوێمان له‌بیرنه‌چیی، ئەم پیاوانه به زۆریک له زانا گه‌وره‌کان گه‌شتوون، أبو
حاتم به ٣٠٠٠ له گه‌وره زانایانی ئەم ئیسلامه گه‌شتووه، ئەم دووانه:

١- له مه‌ککه، گه‌شتوون به موحه‌مه‌دی کو‌ری سه‌لام و، زانستییان لی
وه‌رگرتووه.

٢- له به‌غداد، زانستییان له ئەحمه‌دی کو‌ری حه‌نبه‌ل و، یه‌حیای کو‌ری
مه‌عین و، عه‌ففانی کو‌ری موس‌لیم وه‌رگرتووه.

۳- له کووفه، زانستیان له ئه‌بو نوعه‌یم و، أبو بکر ابن أبي شبة و، مالیکی کوری ئیسماعیل وهرگرتوو.

۴- له به‌سره، زانستیان له عبداللهی کوری مه‌سله‌مه‌ی قه‌عنه‌بی و، فه‌لاس و، ته‌یالیسی وهرگرتوو.

۵- له شامیش، زانستیان له موحه‌مه‌دی کوری عوسمانی ته‌نوخ‌ی وهرگرتوو.

۶- له میسریش، زانستیان له هاوه‌له‌کانی شافیعی و په‌بیع و یونس وهرگرتوو.

وه جگه له‌وانه‌یش، وه‌ک وتمان ئه‌بو حاته‌م خۆی گه‌شتوو به ۳۰۰۰ ئیمام.

(۲) وما أدركا عليه العلماء في جميع الأمصار وما يعتقدان من ذلك؟

واته: ئه‌وه‌ی پێی گه‌شتوون له زانایان له ته‌واوی وڵاتان، له‌وه‌ی که له‌سه‌ری بوون له دینداریتیدا و، عه‌قیده‌یان چۆن بووه؟

(۱) فَقَالَا. واته: هه‌ردووکیان وتیان.

أَدْرَكْنَا الْعُلَمَاءَ فِي جَمِيعِ الْأَمْصَارِ حِجَازًا وَعِرَاقًا وَشَامًا وَيَمَنًا فَكَانَ مِنْ مَذْهَبِهِمْ: ^(۱)

(۱) أَدْرَكْنَا الْعُلَمَاءَ فِي جَمِيعِ الْأَمْصَارِ حِجَازًا وَعِرَاقًا وَشَامًا وَيَمَنًا فَكَانَ مِنْ مَذْهَبِهِمْ. واته: گهشتوین به زانایان له ته‌واوی ولاته‌کان: حیجاز که مه‌ککه و مه‌دینه‌یه، عیراق، میسر، شام، یه‌مهن، له دینداریتی و یریازی ته‌وان بریتیه له: ته‌واوی ته‌و عه‌قیده‌یه له‌م کتیه‌دا هه‌یه، که ده‌چینه خزمه‌تی.

بیگومان، که ده‌لی: (أَصُولُ الدِّينِ) یان (السُّنَّةُ) یان (العَقِيدَةُ) یان (الشَّرِيعَةُ) یان (التَّوْحِيدُ)، هه‌موو ته‌مانه زاراوه‌ن بۆ بنه‌ما و بنچینه‌ی دینداریتی، که ته‌واوی په‌رستن و دینداریتیمان له‌سه‌ری وه‌ستاوه. وه بۆ فی‌ربوون و تیگه‌یشتن و پتگه‌یشتن له‌سه‌ر باشت‌ین بیروباوه‌ر، پتوسته بگه‌رینه‌وه بۆ بیروباوه‌ر و عه‌قیده‌ی سه‌له‌ف و سه‌ره‌تاکانی ئوممه‌ت، له هاوه‌لان و شوینکه‌وتووان و شوینکه‌وته‌ی شوینکه‌وتووان، ته‌و سَی جیله‌ی ته‌ونده پاکبوون، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ شایه‌تی باشه‌ی بۆ داوون، گه‌رانه‌وه بۆ دینداریتی ته‌وان، بیگومان پارێزگاریه له دینمان، پارێزگاریه له‌وه‌ی له گومرایی و سه‌رلیشی‌واوی و ناته‌بایی و دژیه‌کی له عه‌قیده پارێزراوین. وه بیگومان ته‌وه‌ی زۆریک له خه‌له‌ف و سه‌رده‌مییه‌کانی گرتوته‌وه، له گومرایی و گێژاوی فیکره‌کان، له راستیدا هه‌مووی به هۆکاری نه‌گه‌رانه‌وه بۆ په‌په‌وه‌یکردن و به

مه‌رجه‌عیه‌تکردنی سه‌له‌فه، وه تاکه ریځای یه‌کبونه‌وهی ئوممه‌ت و چاک‌بوونیان، که بریتییه له دینداریتیان، گه‌رانه‌وهیه بۆ بیروباوه‌ری پاک‌ی ئه‌وان، مه‌حاله به‌بی ئه‌مه، ئوممه‌ت بتوانیت هه‌ستیه‌وه و، ئالای شکۆ و عزیزه‌ت بگریته ده‌ست.

هه‌موو ئه‌و بیردۆز و بیرۆکه و فیکرانه‌ی له گرووپ و فیرقه‌کان دروست ده‌کری‌ت و، هه‌ول ده‌ده‌ن بگه‌ن به‌ تروپی شکۆ و، ئالای ئیسلام بگره‌وه ده‌ست، پی‌ی ناگه‌ن؛ هۆکاره‌که‌ی به‌ بیگومان، نه‌گه‌رانه‌وهیه بۆ سه‌له‌ف و سه‌ره‌تاکانی ئه‌م ئوممه‌ته، وه‌کو ئیمامی مالیک ده‌لیت: "لَنْ يُصْلِحَ آخِرَ هَذِهِ الْأُمَّةِ إِلَّا مَا صَلَحَ أَوَّلُهَا". واته: دواینی ئه‌م ئوممه‌ته ئیسلام و چاک‌ ناییت، ته‌نها به‌ ده‌ستگرتن به‌ چاک‌سازی و عه‌قیده و بیروباوه‌ری پیشینه‌کانیان نه‌ییت.

ده‌بی ئه‌وه‌ش بزانی، سه‌له‌ف ناوێک نییه بۆ نازناو، به‌لکو مه‌نه‌ج و پرۆگرامیکه بۆ کارپێکردن، خۆدانه‌پال ئه‌م ناوه، به‌بی گه‌رانه‌وهیه‌کی راسته‌قینه بۆ شوێنکه‌وتنی هه‌نگاوه‌کانی ئه‌وان، جگه له بانگه‌شه‌یه‌کی به‌تال، هیچی دیکه نییه، بۆیه بۆ مه‌رجه‌عییه‌ت و مه‌نه‌جیه‌تی عه‌قیده‌ی سه‌له‌ف، پێوسته بگه‌رێنه‌وه بۆ ئه‌و په‌رتووکانه‌ی سه‌له‌ف، که نویسیویان، به‌تایبه‌تی ئه‌و کتیبانه‌ی که کۆده‌نگی سه‌له‌فی له‌سه‌ره، له‌وانه عه‌قیده‌ی دوو پازیه‌که، که پێویسته خۆپندکاری زانستی شه‌رعیی ئه‌م مه‌ته‌نه له‌به‌ر بکات و، بیکات به‌ بناغه‌ی بنیاتنانی بیروباوه‌ریکی پاک، ئه‌و بیروباوه‌ری سه‌له‌ف و سه‌ره‌تاکانی ئوممه‌تی له‌سه‌ر بوون، جا به‌مشیه‌یه ده‌ست پێ ده‌که‌ن:

۱- الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ، يَزِيدُ وَيَنْقُصُ.^(۱)

(۱) الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ. واته: ئیمان و تهیه و کرداره.

یه کینک له و بابەتانهی ئەهلی حەقی پێ جیاده کرێتهوه، له ئەهلی به تال و ئەهلی بیدهع، بریتییه له بابەتی ئیمان و موسەمما و پێکهاتهی ئیمان، لێره دا گەر سهیری پێناسه کانی ئەهلی سوننهت و جهماعهت بکهیت له بابەتی ئیماندا:

۱- هه یانه وتووێهتی: "الْإِيمَانُ: قَوْلٌ، وَعَمَلٌ". وه کوو لێره دا هاتوو، وه جگه له ئەبو حاتم و ئەبو زورعه، هه ریه ک له عوبهیدی کوپی عومهیر و، له یسی و، سوفیانی کوپی عویهینه و، سوفیانی سهووری و، ئیبنو جوړه یج و، ئەوزاعی و، هیشامی کوپی حه سسان و، مالیک و، یه حیای کوپی سه عیدی قه تتان و، شافعی و، ئەحمه دی کوپی حه نبه ل و، حومهیدی و.. تاد، جگه له وانیش به م شێویه پێناسه ی ئیمانیان کردوو.

۲- هه ندیکی دیکه به م شێویه پێناسه یان کردوو: "الْإِيمَانُ: قَوْلٌ، وَعَمَلٌ، وَنِيَّةٌ". وه کوو: حه سه نی به سپری و، سه عیدی کوپی جو بهیر و، سوفیانی سهووری جارێکی دیکه، وه داوودی کوپی هیند و، ئەحمه دی کوپی حه نبه ل و، شافعی و، هه ندیک له هاوه لان و، تابعینیش، وه ک شافعی له [الأم] دا هیناویه تی که به م شێویه پێناسه یان کردوو.

- ۳- هه‌ندیکی دیکه به‌م شیوه‌یه پێناسه‌یانکردووه: "الإيمان: قول، وعمل، واعتقاد" یان: "الإيمان: قول، وعمل، واعتقاد". وه‌کوو: شافیعنی، که ره‌بیعی قوتایی لێه‌وه‌ه‌ریوایه‌تیکردووه، وه‌هه‌ندیکی دیکه‌ش له‌زانایان.
- ۴- هه‌ندیکی دیکه به‌م شیوه‌یه پێناسه‌یانکردووه: "الإيمان: معرفة، وإقرار، والعمل". وه‌کوو: مالیک و، شه‌ریک و، ئه‌بو به‌کری کورپی عه‌یاش و، جگه‌ له‌وانیش به‌م شیوه‌یه پێناسه‌یانکردووه.
- ۵- هه‌ندیکی دیکه به‌م شیوه‌یه پێناسه‌یانکردووه: "الإيمان: إعتقاد بالجنان، وقول باللسان، وعمل بالجوارح والأركان". وه‌کوو: ئه‌بو سه‌ور و، موزه‌نی و، ئاجورپی و، جگه‌ له‌وانیش، به‌م شیوه‌یه پێناسه‌یانکردووه.
- هه‌موو ئه‌و ده‌سته‌واژانه‌ یه‌ک واتایان هه‌یه‌ و هاوواتای یه‌کن، که ده‌توانین به‌ پوختی بڵێین بریتیه‌ له‌ سێ بنه‌ما: (بیروباوه‌ر، وته‌، کرده‌وه)، ئه‌م سیانه‌ بنه‌مان، به‌بێ یه‌کی‌کان ئیمان بوونی نییه‌، وه‌کو چۆن نوێژی ئیواره‌ سێ پرکاته‌، گهر بکری‌ت به‌ دوو پرکات، ئیتر نوێژی ئیواره‌ نییه‌، به‌ هه‌مان شیوه‌ش گهر پایه‌یه‌ک له‌و سێ پایه‌یه‌ لابردری‌ت، ئیتر ئیمان بوونی نامی‌نێ، تا به‌هۆیه‌وه‌ موسلمان له‌ جگه‌ موسلمان جیا‌بیته‌وه‌.

قَوْلٌ وَعَمَلٌ

ثەبى بزانين:

۱- قَوْلٌ. واتە: وتە، دوو جوړه:

يه كه م: (قَوْلُ الْبَاطِن)، بریتیه له (قَوْلُ الْقَلْبِ)، واتە: وتەى دَل، كه
 ئەمیش بریتیه له: (الْمَعْرِفَةُ وَتَصْدِيقُ الْقَلْبِ)، واتە: ناسین و
 به پراستدانانى دَل، به هه موو ئەو شتانهى كه ده بى مه عریفه تمان پټیان
 هه بى، به زانینی و به پراستی دابنن، وه کوو: (الإخلاص، وَالتَّوَكُّلُ،
 وَالْحُبُّ، وَالْبُغْضُ، وَالِاسْتِعَانَةُ .. إلخ).

دووه م: (قَوْلُ الظَّاهِر)، بریتیه له (قَوْلُ اللَّسَانِ)، واتە: وتەى زمان، كه
 ئەمیش به رزترین پلهى بریتیه له: ده برینى دوو شایه تییه كه، كه ئەم
 جوړه ی تېدايه (لَا يَصِحُّ الْإِيمَانُ إِلَّا بِهِ)، واتە: ئیمان دانامه زړیت تاكو
 نه یه ته جى، وه کوو دوو شایه تییه كه و ته وحیدی به شى وتە، وه تیشیدايه كه
 له موسته حه بیاته و ئیمانى پى كامل ده بى و، ئیمانى پى زیاد ده کات،
 وه کو ویرده کان به گشتى.

۲- عَمَلٌ. واته: کردار، دوو جوړه:

یه کهم: (عَمَلُ الْبَاطِن)، بریتیه له (عَمَلُ الْقَلْبِ) واته: کرده‌وهی دل، که
 ټه‌میش بریتیه له: (الإِخْلَاص، وَتَجَرُّدُ الْقَلْبِ لِلَّهِ تَعَالَى، وَالْخَشِیَّةُ،
 وَالْخَوْف، وَالْمَحَبَّةُ.. إلخ).

دووه‌م: (عَمَلُ الظَّاهِر)، بریتیه له (عَمَلُ الْجَوَارِحِ وَالْأَرْكَان)، واته:
 کرده‌وهی لاشه و ټه‌ندامه‌کان.

پاشان له خالی دووه‌مه‌وه، راجیاوازی ده‌که‌وټه نیوان ټه‌هلی سوننه‌ت و
 جه‌ماعه‌تی حق و، ټه‌هلی گومرایی، ټه‌ویش بریتیه له (عَمَلُ الْجَوَارِحِ)، واته:
 کرده‌وهی لاشه، مه‌به‌ستمان له‌مه‌ټه و کرده‌وانه‌یه، که به نه‌بوونیان ټیمان بوونی
 نییه، ټه‌وه‌ش ټه‌و کرداره‌یه، که تاییه‌تمه‌ندی ټوممه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوایه ﷺ،
 یاخود دروستتر بلټین: جیاکه‌ره‌وه‌ی نیوان شه‌ریعه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و
 شه‌ریعه‌ته‌کانی تره، وه‌کوو: نوټز و، پوژوو و، زه‌کات و، حه‌ج، نه‌ک به‌په‌هایی
 بو‌تری: کرده‌وه‌کان هم‌مووی، چونکه زوړنیک له کرده‌وه‌کان، له دین و
 شه‌ریعه‌ته‌کانی دیکه‌شدا فرمان پټکراو بوون، وه‌کوو: چاکه‌کردن له‌گه‌ل دایک
 و باوک، به‌خشین، پیاوه‌تی، سه‌ردانی خزم وکه‌سوکار.

دینی حق نهو دینه به که له گه‌ل ته وحیددا کاروکرده‌وهی له گه‌ل بیت،
وه‌کوو:

۱- الله تعالى ده‌فهرمویت: (وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ)^(۱۶). واته:
له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا که فه‌رمانیان پینه‌درابوو، تنه‌ها به‌وهی که به‌دلسوزی و
ملکه‌چییه‌وه په‌رستشی الله بکه‌ن، وه‌خویان له‌هه‌موو بیروباوه‌پرنکی
خواروخپج به‌دوور بگرن، وه‌نویژ بکه‌ن و زه‌کات بده‌ن، نه‌مه‌یه‌ثایینی
راست.

۲- وه‌ده‌رباره‌ی کومه‌لی پرزگاریوو له‌دوزه‌خ ده‌فهرمویت: (وَالْعَصْرِ ۝۱ إِنَّ
الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ۝۲ إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا
بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ۝۳)^(۱۷). واته: سویند به‌کات ۱ بیتگومان هه‌موو
خه‌لکی له‌زیاندايه ۲ تنه‌ها نه‌وانه‌نه‌بې، که‌بروایان هیتابی و، کرده‌وه
چاکه‌کانیان کردبې و، ناموژگاری یه‌کتریان کردبې به‌ثایینی راست و،
ناموژگاری یه‌کتریان کردبې به‌نارامگرتن ۳.

بویه‌ده‌بینین لای هه‌ندی له‌سه‌له‌ف، وازه‌یتان له‌هه‌ریه‌ک له‌پایه‌کانی
نیسلام، به‌کوفری کافرپوونیان زانیوه، وه‌ک له‌ئوسولی سوننه‌ی تیمام

(۱۶) البینة: ۵.

(۱۷) العصر: ۱ تا ۳.

حومه‌یدی و جگه له‌وانیش هاتوو، که وازه‌یتان له‌پرووکتیک له‌پرووکنه‌کانی ئیسلام، له‌وانه‌ی جیاکه‌ره‌وه‌ی نیوان شه‌ریعه‌تی ئیسلام و شه‌ریعه‌ته‌کانی تره، به‌کوفری کافر‌بوونیان زانیوه، لای زۆریک له‌سه‌له‌ف، وازه‌یتان له‌نویژ و زه‌کات، ده‌رچوون بووه له‌دین و، ته‌کفیری ئه‌وانه‌یان کردوو، که نویژ ناکه‌ن و زه‌کاتی ماله‌کانیان ده‌رناکه‌ن، به‌لام لای ته‌واوی هاوه‌لان، وازه‌یتان له‌نویژ، ده‌رچوون بووه له‌ئیسلام و ته‌کفیری نویژنه‌که‌ریان کردوو.

که‌واته: که‌سیک واز له‌کرداره‌ بنچینه‌یه‌کانی دین به‌ینی، له‌ئیسلام ده‌رده‌چیت، به‌پنجه‌وانه‌ی مورچیه‌کان، بیگومان که‌ده‌لین مورچیه‌کان، مورچیه‌کانی سه‌ره‌تا ده‌لین، که‌ئه‌وان ته‌نها به‌ئیسلام و ئیمان ئیسلامه‌تییان بۆ خاوه‌نه‌که‌ی جینگیر ده‌کرد و ئیمانی ته‌واویان پێ ده‌دا، پێیان وابوو که‌کرداره‌کان به‌هموو جوړه‌کانیانه‌وه، ئیمان زیاد و ته‌واو ده‌که‌ن و، پایه‌یه‌ک نین له‌ئیمان.

به‌لام به‌پنجه‌وانه‌وه، لای ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت، کردار به‌شی دانه‌برای ئیمانه، ته‌بعه‌ن ئه‌و کردارانه‌ی که‌ (إِخْتَصَّتْ بِهَا شَرِيعَةُ مُحَمَّدٍ ﷺ)، واته: ئه‌و کاروکرده‌وانه‌ی که‌ تایبه‌تمه‌ندی ئوممه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ.

بیگومان مورچیه‌کان له‌کۆندا و، ئه‌و گرووپانه‌شی شوینکه‌وته‌ی ئه‌وان له‌دواینه‌کان و سه‌رده‌میه‌کان، بۆ پشتراستکردنه‌وه‌ی عه‌قیده‌ی خۆیان، به‌هێنانه‌وه‌ی هه‌ندیک به‌لگه، که‌لای ئه‌وان بۆته‌به‌لگه‌ و، خۆی شوبه‌ه و گومانه، عه‌قیده‌که‌ی خۆیان داده‌مه‌زیتن، که‌ تیدا به‌لگه‌ به‌تایه‌ت و فهرمووده‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌هێنه‌وه، به‌تایه‌ت ئه‌و فهرموودانه‌ی، که‌ له‌فه‌زلی (لا إله

إِلاَّ الله) دا هاتوو، پټيان وايه هر که سيک ته مه بلټ، ئير به هه شتيه، گهر هيچ کرده و به کيشي نه بيت، بيگومان ته مانه له و مه نه جه تينه گه شتون که پټغه مبهري خوي له سهر بووه ﷺ و، سه له في سالح شويني که وتون، له راستيدا ته و هي ئيمان بهيټيت و، کارو کرده و نه کات، له دوو حالت به دهر نيه:

يه که م: که سيک شايه تومان بهيټي، به لام ريگريک هه بي له و هي کارو کرده و نه نجام بدات، له ريگريه شهر عيه کان، وه کوو ته و هي شايه تومان بهيټي و، فرياي کارو کرده و نه که وټ و بمريټ، هر له بهر ته مه به پټغه مبهري خوا ﷺ له کاتي سه ره مه رگي ماميدا پټي ده فهرمو وټ: "قُلْ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ كَلِمَةً أَحَاجُ لَكَ بِهَا عِنْدَ اللَّهِ" ^(۱۸). واته: بلټي لا إله إلا الله، وشه يه که ده توانم به هويه وه رزگارت بکه م لاي الله، مور جيئه کان به مجوره فهرمو ودانه شوبه و گومان دروست ده که ن بو سهر دلي موسلمانان، ده لټين: ته و تا بهس بيگوتايه لا إله إلا الله، ئير کرده و هشي نه کردايه، رزگاري ده بوو، بويه کرده و به شيک نيه له پايه ي ئيمان، به لام ته وان تيناگه ن، که ته مه جوړي يه که م و حاله تي يه که مه، که بريتيه له وته ي دل و، وته ي زويان و، فرياي کرده و هي لاشه ناکه وټ، يا خود که سيکي تازه موسلمان بووه و، ئيماني هيتاوه، به لام هيشتا ده ستي نه کردووه به کارو کرده و، ته مانه حاله تي تايه تن، بويه عوزريان پټ ده دريت.

(^{۱۸}) صحيح البخاري: ۳۸۸۴.

دوووه: که سیک بانگه شهی ئیمان بکات و، کار نه کات بهو کردارانه ی که له شه رعدا، **اللَّهُ** کردویتی به بنه ما و بنچینه ی ئیسلام، وازی لیبهیتیت و نه نجامی نه دات، به بی هیچ عوزرکی شه رعیی، ئه و ئه و که سه بیگومان (لَیْسَ بِمُؤْمِنٍ، بَلْ هُوَ کَافِرٌ)، واته: ئیماندار نییه؛ به لکو کافره، بۆ نمونه: که سیک خو ی به موسلمان بزائیت و هیچ کارو کرده وه یه ک نه کات، له و کارو کرده وانه ی که وازهینان لئی ده بیته هو ی کافر بوون.

که واته: له مه وه تیده گهین، که مورچیئه کان به ناریکی تیگه شتوون له پیکهاته ی ئیمان؛ به وه ی سه ره تای ئیمان هینان و، به رده وامی له سه ر ئیمان لیکیجیا نا که نه وه، له به لگه کان تینا گهن، له راستیدا: "لَا یَصِحُّ الْإِيمَانُ بِلَا قَوْلٍ، وَإِعْتِقَادٌ وَقَوْلٌ بِلَا عَمَلٍ". واته: ئیمان به بی وته، سه حیح و دامه زراو نییه، وه بیروبا وه پر و وته ش به بی کردار، سه حیح و دامه زراو نییه.

ههروه ها مورچیئه کان ده رباره ی کوفریش هه روا ده لئین، که کرداری کوفری به هوکاری چوونه ده ره وه له ئیسلام نازانن، ئه مه بیروبا وه پری ئه هلی ئیرجائه له کۆنه کان، وه له وانه ی خه له ف و سه رده مییه کانیش که شوین پیشینانیا ن که وتوون.

گه ر سه یری قورئانی پیرو ز بکهین، ده بینین **اللَّهُ** تعالی له باسی ئه هلی ئیماندا، باسی عه مه ل و کردار نه کات، که هوکاره بۆ چوونه به هه شتیان، وه کو **اللَّهُ** تعالی:

- ١- ده فہرموویت: (وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا)^(۱۹). واتہ: کہ سیکیش کردہ وہ چاکہ کان جیہ جی بکات، لہ نیر یان لہ می، لہ ہمان کاتدا تہو کہ سہ پروادار بیت، تہوا تہوانہ دہ چنہ بہ ہشتہ وہ و، ہیندہی تو یکلی ناو کہ خورمایہ کستہ میان لی ناکریت.
- ٢- وہ دہ فہرموویت: (مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ)^(۲۰). واتہ: ہہر کہ س، لہ نیر یان لہ می، کردہ وہی چاکی کردبی و پرواداریش بو بیت، تہوہ سویند بہ اللہ، بہ زیانیکی خوش دہ یان زینین و، سویند بی پاداشتیان دہ دہینہ وہ بہ چاکتر لہ وہی کہ تہوان دہ یان کرد.
- ٣- وہ دہ فہرموویت: (فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعِيهِۖ وَإِنَّا لَهُۥ كَاتِبُونَ)^(۲۱). واتہ: تینجا ہہر کہ سیک ہہر چہ ند لہ کردہ وہ چاکہ کان بکات و باوہ داریش بیت، تہوہ پاداشتی کوششہ کہی ون نابی و بہ فیرو ناپرات، بہ راستی تیمہ بو کردہ وہ کانی تہو نووسہ رین.
- ٤- وہ اللہ تعالیٰ موژدہ دہ دات بہ تہہلی تیمان، تہوانہی کردہ وہی چاک تہنجام دہ دہن، وہ کو دہ فہرموویت: (وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ

(۱۹) النساء: ۱۲۴.

(۲۰) النحل: ۹۷.

(۲۱) الانبیاء: ۹۴.

الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا^(۲۲). واته: مژدهش ده دات بهو باوه پدارانه‌ی که کرده‌وه چاکه کان ده‌کهن، که به‌پراستی پاداشتی گه‌وره‌یان بو‌هیه.

بو‌یه نابینیت باسی ئه‌هلی ئیمان هاتبی و، مژده‌ی به‌هشتیان پی درابی و، ئه‌وان کرداریان نه‌کردبی.

به‌پشتیوانی الله باسی گومانه‌کانی مورچیته‌کان ده‌کهن، که هه‌ندی ثایه‌ت و فهرموده به‌به‌لگه ده‌هیننه‌وه، که لای ئه‌وان بو‌وه به‌به‌لگه، ئه‌گینا خو‌ی شوبه‌یه، له‌وانه فهرموده‌ی: ((لَمْ يَعْمَلْ خَيْرًا قَطُّ))^(۲۳)، وه به‌لگه‌ی دیکه‌ش.

۵- وه ده‌فهرموویت: (وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا)^(۲۴). واته: مژدهش بدات بهو باوه پدارانه‌ی، که کرده‌وه چاکه‌کان ئه‌نجام ده‌دهن، به‌وه‌ی که پاداشتیکی چاکیان بو‌هیه.

۶- وه ده‌فهرموویت: (فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا)^(۲۵). واته: جا هه‌رکس به‌ته‌مایه به‌خزمه‌ت

(۲۲) الإسراء: ۹.

(۲۳) صحيح البخاري: ۷۵۰۶.

(۲۴) الكهف: ۲.

(۲۵) الكهف: ۱۱۰.

پهروهردگاری بگات له قیامه‌تدا، ئه‌وه با کرده‌وهی چاک ئه‌نجام بدات و،
له په‌رستنی په‌روهردگاریدا که‌س نه‌کات به‌هاویه‌شی.

هه‌ر له‌به‌ر ئه‌مه‌یه؛ که ئیمامی مه‌روه‌زی له کیتابی [تعظیم قدر الصلاة] دا
ئه‌لێ: "كُلُّ آيَةٍ وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ فِيهَا الْجَنَّةَ وَبَشَّرَهُمْ بِهَا، إِنَّمَا أَرَادَ
الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ". واته: هه‌ر ئایه‌تیک که الله تعالی
تییدا وه‌عدی دابی به ئیمانداران به به‌هه‌شت، ئیلا مه‌به‌ستی ئه‌و
ئیماندارانه‌یه که کاروکرده‌وهی چاک ئه‌نجام ئه‌ده‌ن. بۆیه هه‌رکه‌سیک لافی
ئیمان لیبدات و "لَمْ تَعْمَلْ جَوَارِحُ"، کاروکرده‌وهی نه‌بی به
ئه‌ندامه‌کانی جه‌سته‌ی، یان ته‌رکی پایه‌کانی ئیسلامی کردبی، ئه‌وه ئه‌و
که‌سه هیشتا ده‌رنه‌چووه له "ظُلُمَاتِ الْكُفْرِ"، تاریکیه‌کان کوفرو،
موسلمان نیه!

۷- وه ده‌فه‌رموویت: (رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ لِّيُخْرِجَ
الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَمَنْ يُؤْمِنْ
بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا أَبَدًا قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقًا)^(۲۶). واته: هه‌روه‌ك پیغه‌مبه‌ریکی بۆ
ناردوون، که ئایه‌ته‌کانی الله ده‌خوینیته‌وه بۆتان، که پروون که‌ره‌وه‌ن، تا
ئه‌وانه‌ی باوه‌ریان هیناوه و کرده‌وهی چاکیان کردووه، ده‌ربینی له

(۲۶) الطلاق: ۱۱.

تاریکستانی بی دینی بۆ پرووناکیی دینداری، هه رکه سیڤ باوه پر بیتی به الله و کاری چاک ئه نجام بدات، ده یخاته ناو به هه شتانیکه وه، که جوگه ناوی زۆر به ژیر دره خته کانیدا ده پروات، به هه میشه یی تیدا ده میتنه وه، بیگومان الله له ویدا پوزی چاکی بۆ ئاماده کردوه.

که واته: الله تعالی کرده وهی چاکی کردۆته هوکاری پرزگار بوونی مرؤف له ئاگری دۆزهخ، هه رچه ند کرداره کهش کهم بی و تاوانی زۆربی، به لام هه ر ده بی ئه و کردار و عه مه له ی له گه لدا بی، که جیا که ره وهی ئیسلام و کوفره.

۸- وه ده فه رموویت: (وَعَاخِرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَعَاخِرَ سَيِّئًا)^(۲۷). واته: وه که سانیکی دیکه هه ن دانیان ناوه به گونا هه کانیا ندا، کرده وهی چاکیان تیکه لکردوه له گه ل کرده وهی دیکه ی خراپدا.

۹- وه بیگومان ته وبه له کوفر، که بیرو باوه پر و ته ی له گه لدا بیت، ئیلا ده بی کرده وهی جهسته شی له گه ل بیت، الله خوی ده فه رموویت: (إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا)^(۲۸). واته: جگه له وهی که تۆبه ی کردییت و باوه ری هیتابی و کارو کرده وهی

(۲۷) التوبة: ۱۰۲.

(۲۸) مريم: ۶۰.

چاکی کردبیت، ئا ئه‌وانه ده‌چنه به‌هه‌شته‌وه و هیچ سته‌میکیان لیناکریت و له پاداشتی کرده‌وه چاکه‌کانیان کهم ناکریته‌وه.

ده‌یان به‌لگه‌ی ئایه‌تمان هه‌یه، که کرداری باش، له‌و کرداره‌ی که پایه‌ی ئیسلام و جیاکه‌ره‌وه‌ی شه‌ریعه‌تی ئیسلامی حق و شه‌ریعه‌ته‌کانی تره، به‌بنه‌ما و پایه‌یه‌کی دانه‌بروای ئیمان داده‌نیت.

١٠- وه دانه‌مه‌زراندی ئیمان به‌بج کردار، دینی هه‌موو پیغه‌مبه‌ران بووه، وه‌ک
 اللَّهُ تَعَالَى دَه‌فَه‌رموویت: (إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّارِئِ
 وَالصَّبِئِينَ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ
 عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ)^{٢٩}. واته: به‌راستی ئه‌وانه‌ی
 ئیماندار و موسوڵمانن، وه ئه‌وانه‌ی جووله‌که‌ن، وه گاور و ئه‌وانه‌ی له
 ثابینی موسا و عیسا لایاندا و بوونه فریشته په‌رست، -سه‌لامی اللَّهُ له‌و
 دوو پیغه‌مبه‌ره به‌پرتزه بیت-، هه‌رکامیک له‌مانه‌ بر‌وای هینا به‌ اللَّهُ و پرۆزی
 دواپی و کرده‌وه‌ی چاکی ئه‌نجامدا، ئه‌وه پاداشتیان بۆ هه‌یه له‌لای
 په‌روه‌ردگاریانه‌وه، نه‌ترسیان له‌سه‌ره و نه‌خه‌فه‌ت ده‌خۆن. ئه‌م ئایه‌ته له
 به‌هێزترینی به‌لگه‌کانه له‌وه‌ی، که کردار به‌شیکی دانه‌براو له ئیمان، وه
 ئیمان و کردار موته‌لازیم و دانه‌براون له‌یه‌کتری.

وههروهها کۆدهنگی نهقلکراوه دهربارهی ئەم بابەته، وهکوو:

شافیعی کۆدهنگی هاوهلان و تابیی و تابیی تابیییەکان ئەگوازیتەوه و،
 ئەلّی: "كَانَ الْإِجْمَاعُ مِنَ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِمَّنْ أَدْرَكْنَاهُمْ، أَنَّ
 الْإِيمَانَ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَنِيَّةٌ، وَلَا يُجْزِيءُ وَاحِدٌ مِنَ الثَّلَاثَةِ إِلَّا بِالْآخِرِ". واتە:
 کۆدهنگی ههبووه لهلای هاوهلان و تابییەکانی دوای ئەوانیش، لهوانە ی که
 پێیان گەشتووین، که ئیمان بریتییه له وته و، کردار و، نییهت، هیچ یهکیک لهو
 سیانه بهبی ئەوانی دیکهیان نایههه بوون.

وه (إبن أبي زيد القيرواني و إبن قطان) و جگه لهوانیش کۆدهنگی ئەگوازنهوه
 دهربارهی ئەم بابەته.

له سوفیانی کورپی عویینهوه، که پرسپاری لیکراوه دهربارهی ئیبرجاء: "فَقَالَ:
 يَقُولُونَ الْإِيمَانَ قَوْلٌ، وَنَحْنُ نَقُولُ: الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ". واتە: دەلّی: ئەوان
 دەلّین: ئیمان وتهیه، ئیمه دەلّین: ئیمان وته و کرداره، وه دەلّی: "وَالْمُرْجِئَةُ
 أَوْجَبُ الْجَنَّةِ لِمَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُصِرّاً بِقَلْبِهِ عَلَى تَرْكِ الْفَرَائِضِ".
 واتە: مورجیئەکان بههشت واجب دهکەن، بۆ ئەوانە ی له دلایانهوه، به یهقینی و
 سووربوونهوه، شایهتییان داوه لهسهه لا اله الا الله، لهگهڵ تهرککردنی
 فهپزهکان، وه دەلّی: "وَسَمُّوا تَرْكَ الْفَرَائِضِ ذَنْبًا بِمَنْزِلَةِ رُكُوبِ الْمَحَارِمِ".
 واتە: وه به تهرککردنی فهپزهکان دهلّین تاوان و، لهئاستی تاوانه گهورهکان
 دایدهنین، بهلام ئەهلی سوننهت و جهماعهت تاوانی گهوره و تهرکی فهپزهکان
 لهیهک ئاستدا سههیر ناکەن، وهک ئیمام دەلّی: "وَلَيْسَ بِالسَّوَاءِ؛ لِأَنَّ رُكُوبَ

الْمَحَارِمِ مِنْ غَيْرِ إِسْتِحْلَالٍ مَعْصِيَّةً، وَتَرَكُ الْفَرَائِضِ مُتَعَمِّدًا مِنْ غَيْرِ جَهْلِ وَلَا عُذْرٍ كُفِّرَ". واته: وهك يهك نين؛ چونكه توشبون به تاوانی گهوره به بی به حه لال دانان تاوانه، به لام تهركی فه پزه كان به نه نقه ست و بی عوزری شه رعیی و نه زانی، كوفره. نهو عوزرانهش بو نمونه كه سی تازه موسلمانبوو، یان له بابته تی پوژوودا بو كه سانی نه خووش و بی توانا، یان ثافره تان كه تووشی نهو حاله ته ده بن كه پوژوویان له سه ر نابی.

وه ده بینین له باره ی ئاده م (عليه السلام) و ئیلیلس -لعنه الله-، شتیك به دیار ده كه وئ، نه ویش نه وه یه، كه الله تعالی به ئیلیلس ده فهرموئ: سه جده بیه بو ئاده م، سه جده ی ریز، به لام نهو به نه نقه ست سه جده ی نه برد و، الله ناوی كافر ی لینا، به لام ئاده م (عليه السلام) نه هی لیكرا له وه ی، لهو داره بخوات، به لام لیی خوارد و بوو به تاوانبار.

كه واته: نه هلی سونه ت وجه ماعه ت، تاوانی گهوره و تهركی فه پز له یهك جیاده كه نه وه.

له بابته تی ئیماندا سی گروپ خو یان پالداوه بو ئیسلام و، له باره ی ئیمان قسه یان له سه ر هه یه:

یه كه م و دووه م: خه واریجه كان و مو عته زیله كانن: (وه عیدیه كان) یشیان پین دهوتری، نه مانه له نیوان خوشیاندا خیلاف و راجیاوازیان هه یه ده رباره ی ناوی ئیمان؛ ناوی ئیمان له كه سانیك نه ستینه وه، كه كوفر و شیرکیان نه كردوه،

به لکو تاوانی گه وړه نه نجام دده دهن، نه و ټایه تانه ی که دهرباره ی ته هلی کوفر
هاتون، دایده به زینن به سهر ته هلی ئیماندا، به لام حق ته وهیه، که ناوی ئیمان
له که سائیک ناسه نریته وه، که به تنها تاوانی گه وړه ده کهن، جگه له کوفر و
شیرکی گه وړه، وه الله تعالی تنها له باره ی شیرک و کوفری گه وړه وه
ده فهرمویت: (وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنْ
الْخُسْرَيْنِ)^(۳۰). واته: وه ته وه ی کافر یی به ئیمان و شهربعت، ته وه بیگومان
کرده وه کانی هه لده وه شپته وه و له پوژی دوایدا یه کیکه له رهنج بیهران و
زهره رهنندان. وه ده فهرمویت: (لَيْنِ أَشْرَكَتَ لِيَحْبِطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ
الْخُسْرَيْنِ)^(۳۱). واته: ته گهر شهریک و هاوبه ش بو الله دابنیت، به پراستی
کرده وه هه لده وه شپته وه، وه بیگومان له زهره رهنندان ده بیت.

جا عه قیده‌ی خه‌وار یجه‌کان و ابوو که ته‌هلی تاوانه گه‌وره‌کان به‌کافر ده‌زانن،
وه به تاوانی گه‌وره موسلمانانی موه‌حیدی نوێژ که ره‌له‌ دین ده‌رده‌که‌ن.

سیئەم: بە پێچەوانەی خەوار یجە کانهوه، مورجیئە کان هەن: که پێیان دەلێن
(وه عەدییه کان)، ئەم گرووپەش بوخویان چەند بەشیکن:

۱- جه‌همیه‌کان یان غولاتی ئیرجائن: ئەمان پێناسەی ئیمان دەکەن بە مه‌عریفه‌ت و ناسینی دڵ به‌ته‌نها، وه‌ نه‌زانین و جه‌هل به‌رامبه‌ر به‌ الله، به‌ کوفر ده‌زانن.

(٣٠) المائدة: ٥.

(٣١) الزمر: ٦٥.

۲- که پررامیه کان: که شوینکه وتهی موحه ممه دی کوری که پررامی سیجیستانی خوراسانین، ئەمان پێیان وایه ئیمان تهنه وتهی زوبانه، واته بیروباوه پر و کردار له پێکها تهی ئیمان ده که نه ده ره وه، لای ئەمانه مونا فیه کانیش موسلمانن. وه ئەو گرووپهش له مەڕۆیا، پێیان وایه که سێک خۆی به موسلمان بزانی و به خۆی بلێ موسلمان، ئیتر ئەوه موسلمان به هه رچییه کیش بکات!

۳- ئەشعهریه کان به ته واوی بۆچوونه کانیانه وه: ئەمانیش پێیان وایه که ئیمان به راستدانانی دله، هه تا ئەوان کرداری جهسته و بیروباوه پری دلێش له ئیمان ده خه نه ده ره وه، بێگومان ئەمه وتهی زۆربهی ئەشعهریه کانی ئەم سه رده مه یه، به لام هه بووه له پێشینه کانیان وتوویانه: ئیمان وتهی زوبان و بیروباوه پری دله، ئەمانهش کرداریان کردۆته ده ره وه. که واته: ته واوی ئەشعهریه کان کۆکن له سه ر ئەوهی کردار له ئیمان ده که نه ده ره وه، لایان وایه که سێک ته واوی فه رزه کانیش ته رک بکات، هه ر به ئەهلی ئیمانی ده زانن!

۴- گرووپێکی دیکه وه کو سه له فی سالح ده لێن: ئیمان بیروباوه پر و، وته و، کرداره. به لام پێیان وایه کردار له که مالی ئیمانه، واته کردار به مه رجی دروستی ئیمان نازانن، به لکو به مه رجی که مالیتی ئیمانی ده زانن، واته ده لێن گه ر کاروکرده وهش بوونی نه بی، ئیمان هه ر بوونی هه یه، به لام گه ر کردار هه بوو ئەوه باشته و ئیمانه که کاملتر ده بی!

۵- گروو پٽکي دیکه مورجيئه کونه کانن، که هندی له خهلهف پٽيان ده لټن مورجيئه ی فوقه هاء، هممادی کوری ته بی سوله یمان و، ته بی حه نیفه و، جگه له وانیش له هاوه له کانیان له سهر تهو بیروباوه پره، که ده لټن ئیمان تنهها وته و، بیروباوه پره و، کردار به شیک نییه له ئیمان. بیرمان نه چی تهواوی تهو پردهد و وه لامانه ی، که ته هلی سوننهت و جهماعهت پردهدی ته هل ئیرجائیان پیدانه وه، مه به ستیان پټی ته م مورجیانه بووه، نه ک ته شعریه کان، چونکه ته وان دواتر هاتن!

وه ههروه ها ته هلی سوننهت و جهماعهت: لایان وایه بیروباوه پ و وته و کردار، هه رسیکی پایه ی ئیمانن و، به بی هیچ یه کیکیان ته وانی دیکه سوود به خاوه نه که ی ناگه یه نیت! وه له ماوه ی رابردوو باسکرا، بیگومان ته وهش مه نهه جی حه قه.

(۱) **يَزِيدُ وَيَنْقُصُ**. واتہ: زیاد تہ کات و کہ میس تہ کات.

ئەمەش كۆدەنگى ئەھلى سۈننەت و جەمەئەتە كە دەلىل ئيمان زىاد ئەكات و
كەمىش ئەكات، وەكو اللہ تعالیٰ:

۱- ده‌فهرمویت: (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ) (۳۲). واته: بیگومان پرواداران ته‌ن‌ها که سانیکن، که کاتی باسی الله کرا و ناوی هینرا، دلیان ده‌ترسیت و ترسی لی ده‌نیشیت، کاتیکیش ثایه‌ته‌کانی الله بخوینریت‌هوه به سه‌ریاندا، پروایان زیاد ده‌بیت و هر پشت به به‌روه‌ردگاری خو‌یان ده‌به‌ستن.

۲- وه ده فهرمویت: (الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) (۳۳). واته: ته وانهی که خه لکی پیان ده وتن: به راستی خه لکی (مه بهستی قوره یشه) له شکر و کومه لی زوریان کو کردوته وه له دژتان، که واته بترسن لیان،

(٣٢) الأنفال: ٢.

(۳۳) آل عمران: ۱۷۳.

که چی ئیمانداران بهمه باوه‌ریان زیاد بوو، وه وتیان: هه‌ر الله مان به‌سه،
چهند پشت پی به‌ستراویکی چاکه.

ئهمه عه‌قیده‌ی ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ته، که ئیمان زیاد ده‌کات و که‌میش
ده‌کات، به پیچه‌وانه‌ی بیروباوه‌ری مورچیئه‌کانی سه‌ره‌تاوه، که ئه‌وان
بیروباوه‌ریان وابوو، که ئیمان زیاد ناکات و که‌م ناکات، به‌لام بیگومان ئیمان به
گو‌پرایه‌لی الله تعالی زیاد ده‌کات و، به سه‌رپیچی الله که‌م ته‌کات، به به‌لگه‌ی
ئایه‌ته‌کان و فه‌رموده‌کان.

۲- وَالْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ بِجَمِيعِ جِهَاتِهِ.^(۱)

(۱) وَالْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ بِجَمِيعِ جِهَاتِهِ. واته: قورئان که لامی (اللَّهُ تعالی) به و بۆ پیغهمبه‌ری خوا ﷺ دابه‌زینراوه و، دروستکراو نییه، به هه‌موو ڕووه‌کانییه‌وه.

قورئان: ناوه بۆ ئەو پەرتووکه‌ی دابه‌زیوه بۆ پیغهمبه‌ر موحه‌مه‌د ﷺ و، له که‌لامی (اللَّهُ) به و، به‌لام هه‌موو که‌لامی ئەو نییه، به‌لکو که‌لامی تریشی هه‌یه جگه له قورئان، که‌لامی اللّٰه و ته‌ی خو‌یه‌تی، وه‌کوو له قورئاندا ده‌فه‌رموو‌یت:

۱- (اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُّتَشَبِّهًا)^(۳۴). واته: اللّٰه جوانترین فه‌رمایشتی ناردۆته خواره‌وه، قورئانیکه که‌ ئایه‌ته‌کانی له یه‌که‌چووی دوو‌پات کراوه‌ن.

۲- وه ده‌فه‌رموو‌یت: (وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا)^(۳۵). واته: جا قسه‌ی کێ له قسه‌ی اللّٰه تعالی ڕاستره. بۆیه قورئان و ته‌ی (اللّٰه تعالی) به.

۳- وه ده‌فه‌رموو‌یت: (وَقَالَ اللَّهُ لَا تَتَّخِذُوا إِلَهَيْنِ اثْنَيْنِ)^(۳۶). واته: اللّٰه تعالی فه‌رمووی: دوو په‌رستراو بۆ خو‌تان دامه‌نێن.

^(۳۴) الزمر: ۲۳.

^(۳۵) النساء: ۸۷.

^(۳۶) النحل: ۵۱.

۴- وه دهفهرموویت: (إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا) (۳۷). واته: بیگومان ئیتمه لهمهولا قورئانت بۆ دهئیرینه خوارهوه، که گوشتاریکی قورس و گرانه.

کهواته: اللّٰه تعالی قسه دهفهرموویت و، قسهی فهرمووه، به پیت و دهنگ، به لام پیت و دهنگی اللّٰه تعالی مهخلووق نییه، وهکو چۆن زاتی اللّٰه تعالی له هیچ دروستکراویکی ناچی، بههه مان شیوه ناو و سیفهتهکانیشی له ناو و سیفهتی هیچ کهسیک ناچیت، لهو سیفهتانه: سیفهتی قسهکردنی (اللّٰه تعالی)یه، وههروهها وهکو وتمان: (لَا يَخْتَصُّ بِالْقُرْآن). واته: کهلامی اللّٰه تاییهت نییه به قورئان به تنها، ههموو ئهو پهرتووکانهی دیکه، که دابهزیوته سهر پیغهمبهرانی خوای تعالی -عَلَى نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام- ههموو ئهوانه کهلام و وتهی خوای پهروهردگارن، کهلامی اللّٰه بۆ فریشتهکانی، ئهوانهی دهیانهوئ قسهی لهگهڵ بکهن، وه بۆ ئهو مهخلووقانهی که اللّٰه ویستی لییه قسهیان لهگهڵدا بکات، ههموو ئهوانه کهلامی (اللّٰه تعالی)ن.

بۆچی سهلهف له بابتهی بیروباوهردا قورئانیان تاییهتکردوو و دهئین کهلامی (اللّٰه تعالی)یه؟

له وهلامدا دهتوانین بڵیین: لهبهر ئهو بیدعه کوفرییهی که له سهردهمی سهلهفدا دروستبوو، که خهڵکانیک هاتن ئهوهیان پهتکردهوه که قورئان کهلامی اللّٰه تعالی بیت و وتیان مهخلووقه، بۆیه دهبینین کۆدهنگی سهلهف و بیروباوهری ئههلی سونتهت و جهماعهت لهسهر ئهوهیه، که قورئان: کهلامی

(اللَّهُ تَعَالَى) یه و، سیفه تی اللَّهُ تَعَالَى یه و، مه خلوق نییه، وه پهروه ردگارمان به دهنگ و پیت قسه ی فهرمووه به قورئان.

ئهو پهروه ردگاره ی ئیمه دهپه رستین، خاوه ن که لامه و به دهنگ و پیت قسه دهکات، وه کو چۆن ته وای سیفه ته کانی دیکه ی وه کوو: (سَمْع، بَصَر، وَجْه، رَحْمَة، قُدْرَة، غُفْرَان، بُغْض.. إلخ). واته: بیستن و، بینین و، پرووی پیروزی و، په حمه ت و، توانا و، لیخو شبوون و، رقلیبوونه وه.. تاد، له سیفه تی هیچ کهس و مه خلوق یتک ناچیت، به هه مان شیوهش سیفه تی قسه کردنی اللَّهُ تَعَالَى له هی هیچ که سیک ناچیت.

بیگومان ئه مه بنه مایه که له بنه ماکانی ئه هلی سوننه ت و جه ماعه ت، له بهر ئه وه ی بیروباوه ری هاوه لآن و تابعی و تابعی تابعیه کان و هه موو شوینکه وتووانی سه له فی سألحه هه تا پروزی قیامه ت، وه کۆدهنگی هه موو زانایان له هه موو شار و ولاته کان دروستبووه له سه ر ئه وه ی: قورئان که لامی (اللَّهُ تَعَالَى) یه و، که لامی (اللَّهُ) ش دروستکراو نییه.

ههروه کو به دهق له ئیمامی مالیک، سوفیانی سه وری، سوفیانی کوری عویه نه، حه ممادی کوری زهید، ئینو موباره ک، ئین مه هدی، وه کیع، شافعی، موزه نی.. جگه له وانیشه وه هاتووه، که قورئان که لامی (اللَّهُ تَعَالَى) یه و مه خلوق نییه. وه ته نانه ت له عنه تیان ده کرد له وانه ی ده یانوت قورئان مه خلوقه و که لامی اللَّهُ نییه.

ئەم فیکرەیه لە مەجالیسەکانی نەیسابورددا بۆلابووێهوه، لەوانە ی که هەلگری بوون: زەغفەرانی و، جەهمی کۆری سەفوان بوو لە خۆپاسان، وه کاتیکیش که کوزرا، خەلک زۆر دلخۆش بوون بە کوشتنی، لەبەر ئەوهی هەلگر و داهینەری کۆمەڵیک بیدەهی کوفریی بوو. بۆیه شافیعی و ئەحمەد و ئەبو سەور و جگە لەوانیش کۆدەنگی دەگوازنهوه، که له ناو هاوه‌لان و جگە لەوانیش، هیچ کهسیک هەلگری ئەم بیروباوه‌په کوفریه نەبووه، که پیتی وابووبی قورئان دروستکراوه و کهلامی اللّٰه نیه، بەلکو له ته‌فسیری ئایه‌تی: (قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ)^(۳۸). ئینو عەبیاس رحمته‌الله -گەوره‌ پافه‌کاری قورئان- فەرموویه‌تی: "غَيْرُ مَخْلُوقٍ". واته‌: دروستکراو نیه.

پیاوێه‌تکراوه‌ له‌ عەم‌ری کۆری جەمیعه‌وه، له‌ مەیمونی کۆری میهرانه‌وه، له‌ ئین عەبیاسه‌وه، له‌ جگە له‌وانیشه‌وه‌ پیاوێه‌تکراوه، که قورئان کهلامی اللّٰه تعالی‌ یه‌ و مەخلووق نیه.

لەناو تابییەکانیش ناژمێردری، دیسان لەناو تابیی تابییەکانیش ناژمێردری، که هەموویان لەسەر ئەو بیروباوه‌په‌ پاکه‌بوونه، وه‌کو ئیمام فەزلی کۆری دوکه‌ین ده‌لی: "أَدْرَكْتُ النَّاسَ مَا تُكَلِّمُونَ فِي هَذَا وَلَا عَرَفْنَا هَذَا إِلَّا بَعْدَ مُنْذُ سَلْتَيْنِ". واته‌: گەشتم به‌ زۆریک خەلکی له‌ سه‌له‌ف، هیچ کهسیک هەلگری ئەم بیروباوه‌په‌ نەبوو، ئیلا دوا ی ئەوه‌ دوو ساله‌.

تهنها جههمی کوری سهفوان و شوینکه وتووہ کانی نهبی، که لایان وابوو الله
 قسه ناکات، وه تهو قورئانه که لامی الله نیه و قسهی پی نه کردووہ، گهر که لامی
 (الله) ش بیت، تهوه مه خلووقه، پهنا به الله!

بیگومان ثم بابته بابته کی زور گرنگه و، بنه مایه که له بنه ماکانی ته هلی
 سوننهت و جهماعهت، چونکه که دهلی: "وَالْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ
 بِجَمِيعِ جِهَاتِهِ". له بهرته وهی له وازی می تهو بیروباوه پهی، که پیان وایه قورئان
 دروستکراوه، کوفره، بیگومان کومه لیک له وازیم و شتی په یوه ست بهو
 بیروباوه په وه هیه، که کوفره و سهرده کیشتی بو ئیلحاد و مولحید بوون، به وهی
 بهره و تهوه برؤن بلین: (الله) ش مه خلووقه، پهنا به الله تعالی!

بویه که ثم دوو ئیمامه دهلین "بِجَمِيعِ جِهَاتِهِ". واته: به تهواوی پرووه کانی
 قورئان که لامی (الله تعالی) یه، واته ههریه که له تهحوال و تهوسافی قورئان له
 پرووی:

۱- (حفظ) له بهرکردن: به وهی تهوهی له بهر ده کریت و له سینگدا جیگیر
 ده بیت، تهوه که لامی (الله تعالی) یه و دروستکراو نییه.

۲- (تِلَاوَة) خویندنه وه: تهوهی ده خویندریتته وه، که لامی (الله تعالی) یه و
 دروستکراو نییه.

۳- (سَمْع) بیستن: تهوهی ده بیستری له قورئان، که لامی (الله تعالی) یه و
 دروستکراو نییه.

۴- (نَظَر) ئه‌وه‌ی که سه‌یر ده‌کریت: که لامی (اللَّهُ تعالی) یه و دروستکراو نییه.

۵- (کِتَابَة) ئه‌وه‌ی که ده‌نوسریت: که لامی (اللَّهُ تعالی) یه و دروستکراو نییه.

بۆیه ئه‌و قه‌یده، که ئه‌م دوو ئیمامه هیناویانه، قه‌یدیکی زۆر گرنگه، که ده‌لین "بِجَمِيعِ جِهَاتِهِ"، تاکو ئه‌و گرووپه‌ی که -إن شاء الله- باسیان ده‌که‌ین و بییان ده‌وتری (اللفظیة)، ده‌ربجیت له‌م بیروباوه‌ره، چونکه هه‌ندی گروپ هه‌یه، ده‌لین قورئان مه‌خلوق نییه، به‌لام له‌ هه‌موو پرویه‌که‌وه نا، به‌لکو ده‌لین له‌ هه‌ندی پرویه‌مه‌خلوقه، په‌نا به‌ الله!

بۆیه:

۱- ئه‌وه‌ی که دابه‌زیوه قورئانه، وه‌ک الله تعالی ده‌فه‌رموویت: (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا)^(۳۹). واته: بینگومان ئیمه قورئانمان بۆ ناردوویته خوارئ، به‌ناردن و به‌ش به‌ش.

بینگومان ئه‌و قورئانه‌ی که دابه‌زیوه، دروستکراو و مه‌خلوق نییه.

۲- ئه‌وه‌ی که ده‌خویندریته‌وه قورئانه، وه‌ک الله تعالی ده‌فه‌رموویت: (فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ)^(۴۰). واته: ئه‌ی موحه‌مه‌د ﷺ! ئه‌ی باوه‌ردار! کاتی وستیست قورئان بخوینی، په‌نا بگره به‌ الله.

(۳۹) الإنسان: ۲۳.

(۴۰) النحل: ۹۸.

که واته ئه وهی که ده خویندریت قورئانه و، دروستکراو نییه.

۳- ئه وهی که ده بیستریت قورئانه، وهک الله تعالی ده فهرموویت: (وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ)^(۴۱). واته: وه ئه گهر که سینک له هاویه شدانه ران و موشریکان داوای هاوسییه تی و په نادانی لیگردیت، ئه وه په نای بده، تا کو وتهی الله ده بیستی، که قورئانه که یه تی. وه ده فهرموویت: (وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ)^(۴۲). واته: وه کاتیک که قورئان خویندرا، ده بی گویی لیگردن و بیده نگیشبن، بو ئه وهی الله میهره بانیتان له گه لدا بکات و په حمتان پیبکات.

۴- ئه وهی له ناو دله کاندای ده مینیته وه و له بهر ده کریت قورئانه، وهک الله تعالی ده فهرموویت: (بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ)^(۴۳). واته: نه خیر وانیه که گومان ده بهن، به لکو قورئان نیشانه کانی ئاشکران، له دل و دهروونی که سائیکدایه، که زانستیان پیدراوه. وه هه موو ئه وانهی له سینگه کاندای جیگیرکراون و له بهرنامه و لاپه ره کاندای نووسراون هه مووی (إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ﴿۷۷﴾ فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ ﴿۷۸﴾)^(۴۴). واته: که

(۴۱) التوبة: ۶.

(۴۲) الأعراف: ۲۰۴.

(۴۳) العنكبوت: ۴۹.

۴۴ الواقعة: ۷۷ و ۷۸.

بیگومان نه مه قورئانیکی گه وره و به پرزه ﴿٧٧﴾ له ناو کتیبیکی شاراوهدایه که
(لَوْحُ الْمَحْفُوظِ) ه ﴿٧٨﴾. وه ده فهرموویت: (وَكُتِبَ مَسْطُورٍ ﴿٢﴾ فِي رَقٍّ
مَنْشُورٍ ﴿٣﴾)، واته: وه به کتیبی نووسراو ﴿٧٧﴾ له پینستی تهنکی
بلا وکراوه ﴿٧٨﴾. هه موو نه وانه که لامی (اللَّهُ تعالی) یه و مه خلوق نییه، وه
نه وهشی ته ده بیوری ده کری و له ناو دله کاندایه، که لامی (اللَّهُ تعالی) یه و
مه خلوق نییه. (أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ أَلَمْ يَكُنْ أَمَّا عَلَى قُلُوبِ أَقْفَالِهَا) ﴿٤٠﴾. واته:
تایا نه وانه ورد نابنه وه له قورئان و تبی ناگهن؟ وانییه به لکو دلیان قوفلی
لیدراوه.

که واته: به ته وای پرووه کانی که نه و پینج خاله بوو، قورئان که لامی (اللَّهُ
تعالی) یه و مه خلوق نییه.

هاوه لان و، تابیی و، تابیی تابیین و، نه هلی سوننهت و جه ماعت
کوده نگن له سهر نه وهی قورئان به هه موو پرووه کانییه وه که لامی (اللَّهُ تعالی) یه.
ده بینین گرووپ و پچکه گه لیک موخالیف و دژی نه هلی حه قن ده باره ی
بابه تی قورئان، نه وانیش:

یه که م: جه همیه کان و موخته زیله کانن: (الَّذِينَ يَقُولُونَ بِخَلْقِ الْقُرْآنِ
وَبِخَلْقِ كَلَامِ اللَّهِ). واته: نه وانه که ده لئین قورئان مه خلوقه و، که لامی

(الله تعالی)ش مهخلووقه. وهكو چۆن ئاسمان و زهوی و دار و بهرد مهخلووقن.

بیگومان جههمیهکان کوفریان زۆره، وهک سهلهف دهلین نزیکه ی حهفتا کوفریان ههیه، که (السَّبْعِيَّةِ)ی پی دهوتریت، وه ئهوان بیروباوهریان وانیه که الله له ئاسمان یت.

وه به ههندی شوبهه لایان وایه که قورئان مهخلووقه، پهنا به الله، ئهوان ئهلین:

١- الله فهرموویهتی: (اللَّهُ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ) (٤٦). واته: الله بهدیهینهری ههموو شتیکه. دهلین: قورئانیش شته، الله ش دروستکهری ههموو شتیکه، کهواته: قورئان دروستکراوی (الله تعالی)یه.

بیگومان ئهم قسهیه بهتاله، چونکه: الله دهفهرموویت: (كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ) (٤٧). واته: ههموو خاوهن گیان و رۆحیک مردن دهچیژی. لهههمان کاتیشدا الله تعالی نهفسی جیگیر کردوووه بۆ خۆی، ئایا دهوتریت بلیت (الله تعالی)ش ئهمری؟ پهنا به الله.

(٤٦) الزمر: ٦٢.

(٤٧) آل عمران: ١٨٥.

وه ده فهرموویت: (قُلْ أَيْ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَدَةً قُلِ اللَّهُ)^(۴۸). واته: ئهی موحه ممهد ﷺ بلی: شایه تیدانی چ کهس و شتیک له هه موو شایه تیدانیک گه وره تره له سهر پیغه مبه ریتی من؟ وه بلی: الله گه وره ترین شایه ته. الله تعالی به شت باسی خوئی کرد، ئایا ده ویریت بلیت (الله) ش دروستکراوه؟ په نا به الله.

تهبعن گومرایی و کوفری جههمیی و موخته زیله کان له وکاته وه ده رکهوت، که موناقه شهیان له گه ل فله لاسیفه کان ده کرد و، به ئه قلیکی لاواز و نه قلیکی لاوازه وه وه لامی ئه وانیان ده دایه وه، چونکه ئه وان هه لگری نه قلیکی دروست نه بوون، که له نایهت و فهرمووده کانه وه بیت، له هاوه لان و دواى ئه وانیش له ئه هلی حق.

۲- الله فهرموویه تی: (إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا)^(۴۹). واته: به راستی ئیمه قورئانمان به عهره بی داناوه. ده یانوت: (جَعَلْنَاهُ) به واتای: (خَلَقْنَاهُ) دیت.

بیگومان ئه م گومانه شیان به تاله له به ره ئه وه ی وشه ی (جعل) له قورئاندا له هه موو شوینی کدا به واتای (خلق) نایهت، ده بینین به چهند واتایه ک هاتوه، له وانه:

(۴۸) الأنعام: ۱۹.

(۴۹) الزخرف: ۳.

- ۱- اللَّهُ تَعَالَى دَهْفَهْرَمُووَيْت: (وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ)^(۵۰). واته: سوینده کانتان به اللَّهُ مه کهن به کۆسپ و به رهه لستی ئه و شتانه ی سویندتان له سه ری خواردوو له کاره چاکه کان تاکو نه یکه ن. لیره دا ئه سلنه به واتای (خَلَق) نایه ت.
- ۲- وه دَهْفَهْرَمُووَيْت: (وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا)^(۵۱). واته: له کاتی که دا اللَّهُ تان کردوو به شایه ت و چاودیر به سه ر خۆتانه وه. ئه م ئایه ته به واتای ئه وه نایه ت، که اللَّهُ دروستی کردوون به که فیل.
- ۳- وه ده رباره ی ئه هلی شیرک دَهْفَهْرَمُووَيْت: (وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ)^(۵۲). واته: هاویه شانیکیان بپارداوه بۆ اللَّهُ، که جنۆکه ن، خۆ له هه مان کاتدا مروّفه کان کرداری دروستکردن ناکه ن، واته خه لق ناکه ن.
- ۴- وه دَهْفَهْرَمُووَيْت: (الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا)^(۵۳). واته: ئه و په روه ردگاره ی که زه وی بۆ راخستوون. لیره دا (جَعَلَ) به واتای: (صَيَّرَهُ) دیت، واته: بۆی فه راهه م کردوون.
- ۵- وه دَهْفَهْرَمُووَيْت: (وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ)^(۵۴). واته: وه تاریکیه کان و پرووناکی داناوه. لیره دا (جَعَلَ) به واتای: (أَوْجَدَ) دیت، واته: به دیه یئاوه.

(^{۵۰}) البقرة: ۲۲۴.

(^{۵۱}) النحل: ۹۱.

(^{۵۲}) الأنعام: ۱۰۰.

(^{۵۳}) البقرة: ۲۲.

(^{۵۴}) الأنعام: ۱.

٦- جاری وا ههیه (جعل) به واتای دهرهینانی شتیک دیت له شتیکی تر، وهک الله تعالی دهفهرموویت: (وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ)^(٥٥).
واته: وه له ژن و هاوسه ره کانتان کوږ و نه وهی بو فراههم هیناون.

که واته: ئیمه ئه گهر به تنها (جعل) به (خلق) ته فسیر بکهین، ده که وینه ناو
ئهو گومراییهی که جههمیه کان و موخته زیله کانی تیکه وتووه.

بیگومان جههمیه کان گرووپیکی کوفریی کافرن، وه سه لهف کۆده نگیان
له سهر کافریتی ته وان هه بووه، وه جههمیه کان بو خویان ده کرین به سی
گرووپه وه:

- ١- جَهْمِيَّةُ الْخَلْقِيَّة: ته وانن که وتیان قورئان مه خلوقه و، باسیانکرا.
- ٢- جَهْمِيَّةُ الْوَاقِفِيَّة: ته وانن که ده لّین: قورئان که لامی الله تعالی یه و
بیده نگ ده بن، نه ده لّین دوستکراوه، نه ده لّین دوستکراو نییه، ئەم
گرووپه ش کاتیک دروستبوون، که فیتنه ی گه وره ی خه لقی قورئان
دروستبوو، ئەمان به حیساب له په ددی ته واندا دروستبوون و، به حیساب
له نیتوان جههمیه کان و ته هلی سوننه ت و جه ماعه تدا نیه وندگیریان
ده کرد، به لام بیگومان سه لهف له سهر ئەم گرووپه زۆر زۆر توندبوون،
به لکو هه ندیکیان به خراپتر له جههمیه ی خه لقییه وه سفیان ده کردن و،
جیاوازیان نه ده کرد له نیتواناندا، چونکه وه ستان له به رده م حه قیکی
ئاوهادا، سه ره نجامی که وته ناو چالی خه لقییه تی قورئانه، په روه ردگار

ئیمه و ئیوهش بپارێزی. ئەم گرووپە سەلەف زۆر زۆر لەسەریان توندبوون، بەتایبەت ئیمام ئەحمەد و، ئیسحاق و، قوتەیبە کۆری سەعید و، عوسمانی کۆری ئەبو شەیبە و، موخەممەدی کۆری موقاتیل.. تاد، لەسەریان زۆر توند بوون و بە گرووپیکی جەھیمیەت ناویان دەهێنان.

٣- جَهْمِيَّةُ اللَّفْظِيَّةِ: (الَّذِينَ يَقُولُونَ لَفْظًا بِالْقُرْآنِ مَخْلُوق). واتە: ئەوانەى کە دەیانگوت لەفز و گوکردنمان بە قورئان مەخلووقە. ئەم بیدعەیه لە ئەسڵدا کەرەپاسی و داوودی کۆری عەلى ئەسبەهانی زاهیری دایانەت، بێگومان پێشەوایانی ئەهلى سوننەت و جەماعەت وەک شافعی و، زوهرى و، ئەحمەد و، ئیسحاق و، ئەبى عوبەید و جگە لەوانیش رەددیان دایەو و لەفزیەیان بە جەھیمیە ناودەبرد. لەفزیە بیروباوریان وابوو کە لەفزیان بە قورئان مەخلووقە، بەلام ئەهلى حەق، ئەهلى سوننەت و جەماعەت، سەلەفى سالحمان ئەم دەرگایەیان داخستوو؛ چونکە گەر ئەم دەرگایە بکریتەو سەرەنجامەکەى دەگەرێتەو بۆ جەھیمیەت!

کەواتە: جەھیمیەت بە تەواوی گرووپەکانیانەو پێیان وایە قورئان مەخلووقە و اللّٰه تعالی قسە ناکات.

دووهم: ئەشعەریەکان و کولابیەکان: ئەمانەش دەلێن: قورئان کەلامی اللّٰه تعالی یە، بەلام کەلامیکی نەفسی کۆن دەدەنە پال اللّٰه، کە بە خودی

خویه وه راوه ستاوه، پینان وانیه په روه ردگار به دهنګ و پیت قسه بکات،
 پینان وایه الله خاوه نی قسه کردنه، به لام قسه کردنیک که له ناو نه فسی
 خویدایه، هرکات بیه ویت قسه بکات، قسه که ده خاته ناو نه فسی ته و
 که سه شه وه، به بی دهنګ و پیت، که ته مه له بنه رتدا بیرو باوه پری
 کوللایه کانه، ته وان ته م بیرو باوه پریان داهینا، پاشانیش ته شعری ته وه ی
 له ئینو کوللایه وه وهرگرت، ته م بیرو باوه پره سه قهت و خراپه، ته سلنه
 موخالیفه و پیچه وانه ی زمانی عه ره بیشه، چونکه گهر عه رب و عه جه م به
 کافر و موسلمانیشیانه وه بگه ریت و پینان بلیت: که لام چییه؟ له وه لامدا
 ده لین: (هُوَ مَا كَانَ بِالْخُرْفِ وَالصُّوتِ). واته: که لام کاتیک که لامه، که
 دهنګ و پیتی له گه لدا بیت. گهر دهنګ و پیتی له گه لدا نه بیت، ته سلنه
 پیتی ناوتری که لام، به لام ئینو کوللاب بیدعه ی که لامی نه فسی داهینا،
 ته مه ی له وه لامی فه لاسیفه کان داهینا، ته وان ده یانوت: زاتیک قسه
 بکات، پتویتی به ته ثلیف و ته رکیب و حه ره که و سکون و کومه لیک
 شته. ته وان له و گوشه یه وه قسه یان ده کرد، که هر سیفه تیک بدریته پال
 الله تعالی، ته وه مه به ست پیتی شوبه اندی الله تعالی یه به مه خلوق، بویه
 ناچار بیدعه یان داده یتنا، به حساب تا نه که ونه ناو چالی ته شبیه وه،
 بیتاگا له وه ی ده که ونه ناو چالی قولتر له وه، که ته ویش چالی ته عتیل و
 ته حریفی و اتاکانی سیفه ته به رزه کانی الله تعالی یه و، لادانه له مه نه جی
 ته هلی سونهت و جه ماعت.

که واته له ئەسلدا ئەشعەرییەکان دەلێن: قورئان که لامی (الله تعالی) یە، بەلام ئەوان پێیان وانییە، که ئەو پەروەردگاری خەلک دەپەرستن و، ئەهلی سوننەت و جەماعەت دەپەرستن، قسە بکات بە قسەکردنیک، که دەنگ و پیتی لەگەڵدا بیت، بەلکوو پێیان وایە ئەو قسەکردنە لەناو نەفسی خۆپایەتی و خستویەتیە ناو دلی جبریل، ئەویش هیناویەتی بو پێغەمبەری خوا ﷺ.

هەندی لە ئەشعەرییەکان بە تاییەت دواپێشکانیان، پێیان وایە ئەو موسحەفە، واته ئەو قورئانە ی لەبەردەستماندا یە و دەخوێنرێتەو و الله تعالی بە عەرەبی دایە زاندوو، گێرانهویە که بو که لامی نەفسی الله و، لە ئەسلدا که لامی الله نیە. بێگومان لە سەرەنجامدا بیروباوەری ئەشعەرییەکان و کولابیەکان جیاوازیەکی ئەوتۆی نابێ لەگەڵ جەهمییەکان و موعتەزلیەکان، سەرەنجام ئەوانیش بیروباوەریان بە پەروەردگارێک نیە، که بە دەنگ و پیت لەگەڵ موسادا ﷺ قسە ی کردبیت، یان لەگەڵ پێغەمبەر موحمەددا ﷺ، کاتیک میعراجی پێکرا، وە لەگەڵ فریشتەکان و ئەهلی ئیمان لە قیامەتدا، که ئەو بیروباوەری ئەهلی سوننەت و جەماعەت؛ پێمان وایە الله تعالی بە دەنگ و پیت قسە ی کردوو و قسە دەکات، بەلام جیاوازی لە مەخلووق و تاییەتە بە زاتی خۆی، پاکوپیگەرە لە شوبهاندن و لاوازی، که لامی پەروەردگار مەسموعە، واته بە گوئی سەر دەبیستری، هەرۆک موسا ﷺ بە گوئی سەر که لامی پەروەردگاری بیست و، پێغەمبەری خوا ﷺ بە گوئی سەر که لامی پەروەردگاری بیست، که میعراجی پێکرا، ئەمە بیروباوەری پاکی ئەهلی سوننەت و جەماعەت و،

شوینکه و تهی سه له فی سألحه، به پینچه وانهی گرووپه گومراکان، له جه همیه کان و شوینکه و ته کانیان، که پینان وایه الله تعالی له گهل بهنده کانیدا قسه ناکا، به قسه کردنیک که به گوئییه کان بیستری.

بویه وهك ده بینین: جه همیه کان و موخته زیله کان پیروزی و ذاتی الله یان نه هیشتووه، به وهی که پینان وایه به هیچ شیویه ک قسه ناکات، بویه قورئان لای ئه وان موقه ددهس نییه!

هه رچی کوللابی و ئه شاعیره کانن، ئه وه پیروزی و قودسییه تی پیت و واتای قورئانیان نه هیشتووه، چونکه ئه وان پینان وایه: الله له بنه پرتدا قسه ده کات، به لام ئه و قورئانهی که له بهرده ستماندایه و له ناو سینگه کاندایه و ده بینری و ده بیستری، (عیبارت ه)، یان هه ندیکیان ده لئین: (حیکایه ت) ه له که لامی نه فسیی الله تعالی، چونکه الله لای ئه وان خاوه نی سیفه تی که لامی نه فسییه، نه ک که لامیک، که به گوئییه کان بیستری.

به لام ئه هلی سوننه ت و جه ماعه ت و، ئه وانه ی شوینکه و ته ی ئه هلی سوننه ت و جه ماعه تن: (أَثْبَتُوا لَهُ مَعَانِيَهُ وَمَبَانِيَهُ). واته: قورئان، چ مه عانییه کانی و چ مه بانییه کانی، بۆ خوا جیگیر ده که ن.

الله تعالی، له چه ندین شوینی قورئاندا، قورئانی به که لامی خوی ناو بردووه، وه کوو الله ده فهرموویت: (وَلَيْنِ اتَّبَعَتْ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا

لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيٍّ^(٥٦). واته: وه ته گهر دواى ئاره زووه كانى ته وان بکه ویت، دواى تهو زانینه ی، که له الله هوه بوټ هاتووه، هیچ سه ره پرشتیکه ر و یاریده ده ریکت نابی له لایه ن الله وه.

که واته: قورئان زاستی (الله تعالی) یه، زانستی (الله تعالی) ش سیفه تی ته وه. که واته له وازیم و پیوستیه کانى وته ی: قورئان مه خلوقه، ته وه یه بو ترى: زانستی الله ش مه خلوقه، که بیگومان عیلمی الله تعالی مه خلوق نییه، به لکو سیفه تی به رزی خو یه تی و، به زاتی خو یه وه قائیم و پراوه ستاوه. لازمیکی دیکه له م بیرو باوه ره پیسه ته وه یه: ته واوی سیفه ته کانى الله تعالی بکریت به مه خلوق، په نا به الله!

ده یان فرموده مان هه یه، که پیغه مبه ری خوا ﷺ ده فره مویت: الله تعالی له پروژى قیامه تدا قسه له گه ل ته هلی ئیمان و به هه شتییه کاند ا ده کات و، به هه شتییه کان گوئیان له دهنگی پهروه دگاریان ده بیت.

ته م پوخته یه ی باسکرا کو دهنگی بیرو باوه ری سه له فی سألح و ته هلی سوننه ت و جه ماعه ته، ده رباره ی قورئان، که که لامی الله تعالی یه، که لامیک، که خاوه نی دهنگ و پسته و، له دهنگ و پستی هیچ که سیک ناچیت و، پاکو پیروژه و، به رز و بینیاژه له وه ی له هی هیچ دروستکراوئیکى بچیت.

ئەو پەرورەردگاری که موسلمانان و ئەهلی سوننەت و جەماعەت دەپەرستن، قسەێ کردوو و دەیکات، هەرکاتیک بیهوێت و لەگەڵ هەرکەسێک بیهوێت. بە پێچەوانەێ بیروباوەپری جەهمییەکان و موعتەزیلەکان و ئەشعەرییەکان و کوللابییەکان و ماتوریدییەکان، که خۆیان دەدەنە پال ئەهلی سوننەت و جەماعەت، حاشا! دوورن لەو بیروباوەپری که هاوێلان و شوێنکەوتەکانیان لەسەری بوون، بەلکو ئەوانە بەشیکن لە شوێنکەوتەێ جەهمییەکان و شوێنکەوتەکانیان؛ چونکە بیروباوەپریان وانییە اللّٰه قسەێ کردبێت لەگەڵ ئەو دروستکراوانەێ که باسکراو قسەێ لەگەڵیان کردوو، پەنا بە اللّٰه تعالی.

۳- وَالْقَدَرُ خَيْرُهُ وَشَرُّهُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.^(۱)

(۱) وَالْقَدَرُ خَيْرُهُ وَشَرُّهُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. واته: قه‌ده‌ر، خیری و شه‌ری له‌لایه‌ن (الله تعالی) وه‌یه.

باس و بابه‌تیکی تر له‌و کۆده‌نگیانه‌ی که سه‌له‌فی سألح و، ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌تی له‌سه‌ره، بریتیه له: باوه‌ربوون به قه‌ده‌ر، خیری و شه‌ری. باوه‌ربوون به قه‌ده‌ر له پایه‌کانی ئیمانه، ئیمانی هیچ که‌س سه‌حیح نییه، تا‌کو باوه‌ر به قه‌ده‌ر نه‌هیتیت، مه‌به‌ستیش له باوه‌ربوون به قه‌ده‌ر بریتیه له: باوه‌ربوون به زانست و کیتابه‌تی الله تعالی، به هه‌موو ئه‌و شتانه‌ی که پروویانداوه و پرووده‌ده‌ن، ئه‌مه‌ش به وستی (الله تعالی)یه، الله سبحانه و تعالی خو‌ی هه‌موو شتیکی خه‌لق کردووه و، مه‌قادی‌ری خه‌لقی کردووه و، ئه‌ندازه‌گیری بۆ کردووه، پیش دروستکردنی ئاسمانه‌کان و زه‌وی، وه‌کوو الله تعالی:

۱- ده‌فه‌رموویت: (إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ)^(۵۷). واته: بینگومان ئیمه هه‌موو شتی‌کمان به ئه‌ندازه دروست کردووه.

۲- وه ده‌فه‌رموویت: (فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ)^(۵۸). واته: ئینجا ماوه‌مان بۆ دانا، بینگومان ئیمه چاک ئه‌ندازه‌گیرین.

۳- وه دهفه رموویت: (وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنْزِلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ)^(۵۹). واته: وه هیچ شتیک نییه مه گهر خه زینه کانی لای ئیمه یه و، نایتیرین و نایده یین، به ئەندازە ی دیاریکراو نه بیت.

۴- کاتیک جبریل عليه السلام پرساری ئیمانی له پیغه مبهری خوا ﷺ کرد، فه رمووی: "أَنْ تُوْمِنَ بِاللَّهِ، وَمَلَائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَتُوْمِنَ بِالْقَدَرِ، خَيْرِهِ وَشَرِّهِ"^(۶۰). واته: ئیمان بریتیه له وهی: باوه ربه یتیت به: الله تعالی و فریشته کانی و پەرتووکه ئاسمانیه کانی و پیغه مبهرانی و رۆژی دواپی و، باوه ربه یتیت به قه ده ر به خیر و شه پیه وه. شه شه م پایه له پایه کانی ئیمان، پایه ی باوه ربوونه به قه ده ر به خیر و شه پیه وه.

۵- له [سنن الترمذی] دا، له (جابری کوری عبدالله) وه هاتووه ﷺ، له پیغه مبهری خواوه ﷺ، که ده فه رموویت: "أَلَا يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ"^(۶۱). واته: هیچ که سیک ئیمانی نییه، تا کو ئیمان به قه ده ر ده هیتیت، به خیر و شه پیه وه. وه "مَنْ مَاتَ عَلَى غَيْرِ هَذَا فَلَيْسَ مِنِّي"^(۶۲). واته: هه رکه سیک له سه ر جگه له مه بمریت، ئەوه له من نییه.

(۵۸) المرسلات: ۲۳.

(۵۹) الحجر: ۲۱.

(۶۰) سه حیحی موسلیم: ۸.

(۶۱) جامیعی تورمزی: ۲۱۴۴.

(۶۲) سونه نی ئه بو داوود: ۴۷۰۰.

- ۶- یه کیکی دیکه له و فهرمودانه، ئیمامی ئه بو داوود و جگه له ویش ریوایه تیان کردووه، له فهرموده ی عوباده وه، له پیغه مبهری خواوه ﷺ، ده فهرمویت: "لَا يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتَّى يُؤْمِنَ بِأَرْبَعٍ، يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ بَعَثَنِي بِالْحَقِّ، وَيُؤْمِنُ بِالْمَوْتِ، وَيُؤْمِنُ بِالْقَدَرِ" (۶۳). واته: مروف باوه پری نییه، تا کوو باوه پری به چوار شت نه بیت، شایه تی بدات به وهی: هیچ په رستراویکی به حق بوونی نییه جگه له الله تعالی، که په رستراوی به حقه، وه من پیغه مبهری ئه و خوایه م، که ناردوومی به حق، وه باوه پری به مردن هه بیت، که له لایه ن (الله تعالی) وهیه، باوه پریشی به زیندوو بوونه وهی دوا ی مردن هه بیت، باوه پریشی به قه ده ر هه بیت، ئه وکات باوه پرداره. که واته باوه ربوون به قه ده ر، بیگومان له پایه کانی ئیمان، به بی باوه ربوون به قه ده ر؛ ئیمان بوونی نییه و سه حیح نییه.
- ۷- طاوس ده لی: "أَدْرَكْتُ ثَلَاثَ مِئَةٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ يَقُولُونَ: كُلُّ شَيْءٍ بِقَدَرٍ". واته: گه یشتووم به سی سه د که س له هاوه لانی پیغه مبهری خوا ﷺ، و توویانه: هه موو شتیک به قه ده ره.
- ۸- أَبُو أَسْوَدَ الدَّيْلِيَّ ده لی: "مَا رَأَيْنَا أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ لَا يُثْبِتُ الْقَدَر". واته: هیچ یه کیکی له هاوه له کانی پیغه مبهری خوامان ﷺ نه بینوه، که باوه پری به قه ده ر نه بیت و جیگیری نه کات.

۹- زوهری له ئیبن عەبباسەوێ پرێواوەت دەکات و دەڵێ: "تَكْذِيبُ الْقَدَرِ نَقْضٌ لِلتَّوْحِيدِ". واتە: باوەڕنەبوون بە قەدەر و بەدرۆ خستنه‌وه‌ی، هه‌ڵوه‌شینه‌وه‌ی ته‌وحیده. ئه‌وه‌ی باوه‌ری به‌ قه‌دەر نییه، ته‌وحیدیشی نییه و هه‌ڵوه‌شاوه‌ته‌وه.

بۆیه له‌ هاوه‌لان و تابیعیه‌کان، که به‌حق شوێنکه‌وته‌بوون و، تابیی تابیعیه‌کان، که به‌حق شوێنکه‌وته‌بوون، که سیان نه‌بوون قه‌ده‌ریان به‌درۆ خستییته‌وه و باوه‌ریان پێی نه‌بوویت، تاكوو ئه‌وكاته‌ی که سانیك ده‌ركه‌وتن، پێیان ده‌وتری: قه‌ده‌ریه‌کان؛ که زیاتر له‌ به‌سپه‌وه ده‌ركه‌وتن، سه‌رۆکیان که سێک بوو به‌ناوی (سیسه‌وه‌یه)، یاخود هه‌ندیک پێی ده‌لێن: (سه‌وسه‌ن)، که سێکی گاور بوو، وه دواتر مه‌عه‌دی جوهره‌نی له‌وه‌وه وه‌ریگرت، بۆیه کهس نابینیت له‌ ئه‌هلی سونه‌ت و جه‌ماعه‌ت که ئینکاری قه‌ده‌ری کردبێت.

پاشانیش، ئینکاری کردنی قه‌ده‌ر له‌ دوو حاڵه‌ت به‌ده‌ر نییه، ئه‌وانیش:

یه‌که‌م: که سێک ئینکاری عیلم و زانستی الله تعالی بکات، واته: زانست و عیلمی پیشه‌خته، به‌وه‌ی باوه‌ری وابێت که الله تعالی پیش پرودانی پروده‌وه‌کان و پیش هاته‌ندی شته‌کان، عیلمی به‌ شته‌کان نییه.

دووه‌م: یاخود که سێک پێی وابێ که هه‌ندیک شت هه‌یه، مه‌خلووقات خۆیان خه‌لقی ده‌که‌ن، بێگومان له‌م حاڵه‌ته‌دا دوو شت ئه‌دریته پال الله تعالی، ئه‌وانیش:

١- جههل و نه زانین.

٢- شهریک و هاوہل بریاردان.

پهنا به الله تعالى، هه ركهس وایت كافره، به ئیجماعی سه له فی سالح و
ئه هلی سوننهت و جه ماعهت.

به لام كه سانیکی دیکه، گهر قه ده ر جیگیر بکهن و زانست و عیلمی
پیشوه خته ی الله تعالى جیگیر بکهن، به لام له هه ندی ورده کاری قه ده ردا
ئیمانیا و هكو ئیمانی سه له ف نه بووبی، لیره دا له لایه ن سه له فه وه دوو بوچوون
له سه ریا ن هه یه:

١- هه ندیکیا ن به مو به دیعیان زانیون.

٢- هه ندیکیا ن به راشکاوی به کافریان زانیون، به په هایی و به بی
ورده کاری پندان، وه کوو ده بینین به مو تله قی له لایه ن ئین عه بیاس و ئین
عومه ر و حه سه نی به سپری و مالیک و شافیعی و جگه له وانیشه وه هاتووه
كه حوکمیا ن داوه به سه ر قه ده رییه کان، به وه ی ده رچوون له ئیسلام.

به لام ده بینین ئیمامی ئه بو زورعه و ئه بو حاته م و ئه حمه د و زوریکی دیکه له
سه له ف، كه دواتر باسیان ده کهین، ده رباره ی قه ده رییه کان ده لئین: "الْقَدْرِیَّةُ
الْمُبْتَدِعَةُ ضَلَالٌ". واته ئه سل و بنه ما له قه ده رییه کاندئا ئه وه یه مو به دیعی
گو مران، نه ک ئه هلی کوفری کافربوون بن، به لام: "وَمَنْ أَتَكَرَّ مِنْهُمْ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ

وَجَلَّ يَعْلَمُ مَا يَكُونُ قَبْلَ أَنْ يَكُونَ؛ فَهُوَ كَافِرٌ". واته: ئەوانەى ئىنكارى زانستى پېشوختەى اللّٰه تعالى دەكەن، پېش پروودانى پرووداوهكان؛ ئەوه كافرن.

وه بىنگومان قەدەرى اللّٰه تعالى، ئەوانەى ئىمە بە خىر و بە شیرین دەیانینین و، ئەوانەش بە خراب و تال دەیانینین، هەمووی پرن لە حیکمەتى اللّٰه سبحانه و تعالى، بۆیه هیچ شتیک نیه لەسەر زەوى پروودات، ئیلا اللّٰه تعالى حیکمەتى تیدا داناوه.

جیاوازی نێوان قەزا و قەدەر چیه؟

هەندیک لە زانایان بە هاوواتای یەکیان دادەنن و، بە قەزا دەلێن قەدەر و، بە قەدەرىش دەلێن قەزا، بەوێ کاتیک باسی قەدەر دەکەن، مەبەستیان قەزایە، کاتیکیش باسی قەزا دەکەن، مەبەستیان قەدەرى (اللّٰه تعالى)یە، بەلام هەندیک لە زانایان قەزایان بە تاییەتر داناوه لە قەدەر، بەوێ دەلێن: قەزا جیبەجێکردن و فەسلە، واتە: قەدەر: تەقیدەرەکیە و ئەوێە کە اللّٰه تعالى وىستى لى هەیه، قەزاکەش برتییە لە: جیبەجێکردنی شتەکە، ئەمە وەکو ئەهلی لوغە و توویانە، بەلام هەردووکیان مۆتە لازیمی یەکترن.

پایەکانی قەدەر:

هەندیک لە ئەهلی عیلم دەلێن: قەدەر دوو پایەیه و، بە وردکردنەوێ دەبێ بە چوار پایە، کاتیک ئیمانمان بە قەدەر دیتە بوون، دەبێ باوەرمان بە هەر چوار پایەکە هەبێت:

یه کهم: (العلم)، واته: زانستی پهروهردگارمان: ده بی باوهرمان وایی
پهروهردگارمان زانستی پیشوختهی به تهواوی دروستکراوهکان ههیه،
پیش تهوهی دروستیان بکات، دهبارهی ئهم پایهیه بهلگهکان زورن،
لهوانه:

۱- اللَّهُ تَعَالَى دَه فَرَمُووِیت: (ذَلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا
فِي الْأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ)^(۶۴). واته: تهوش بو تهوهی بزانی،
که بهراستی اللَّهُ ده زانی و به ئاگایه، کهچی له ئاسمانهکان و زهویدایه،
بیگومان اللَّهُ به هه موو شتیک زانایه.

۲- پیغه مبهری خوا ﷺ له فهرموده ی ئیمامی عه لیدا، که [مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ] یه،
ده فهرمووِیت: "مَا مِنْكُمْ مِنْ نَفْسٍ، إِلَّا وَقَدْ عَلِمَ مَنَزِلُهَا مِنَ الْجَنَّةِ
وَالنَّارِ"^(۶۵). واته: هیچ نه فستیک نییه، ئیلا اللَّهُ تعالی عیلمی پی ههیه،
که تهو نه فسه جیگهی به هه شته یان دۆزه خه.

بۆیه کاتیک مروّف به ئیماندار داده نریت و، ئیمان هه کی سوودی بۆی ده بیت،
که باوهری به زانستی پیشوختهی اللَّهُ تعالی هه بی، ده بارهی تهو شتانهی که
پرووده ده ن، تهوهی که بووه و ده بیت، هه مووی پیش پروودانیان، اللَّهُ تعالی
زانستی بیان هه بووه، بۆیه ئیمانمان وایه اللَّهُ تعالی زانستی پیشوختهی به
هه موو شتیک ههیه، با هیشتا پرووشی نه دایت.

(۶۴) المائدة: ۹۶.

(۶۵) سه حیحی موسلیم: ۲۶۴۷.

دووهم: (الْكِتَابَةِ)، واته: اللَّهُ تعالی هموو قهدهرهکانی نووسیوه ته وه: ده بی باوه پرمان واییت که اللَّهُ سبحانه و تعالی هموو قهدهر و نه ندازه گیریه ک، که پروویداوه و پرووده دات، هر هموویی له (لوح المحفوظ) دا نووسیوه ته وه، به لگه کانیش زورن، له وانه:

۱- اللَّهُ تعالی ده فهرموویت: (أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ)^(۶۶). واته: ثایا نازانی به راستی اللَّهُ تعالی هموو تهو شتانه ی که له ئاسمان و زه ویدایه ده زانی، بیگومان تهو ی باسکرا له کتبی (لَوْحُ الْمَحْفُوظِ) دایه، به راستی ثم زانیاریه ی باسکرا له لای (اللَّهُ تعالی) وه ئاسانه.

۲- وه ده فهرموویت: (مَا قَرَّرْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ)^(۶۷). واته: لهم په رتوو که دا که (لَوْحُ الْمَحْفُوظِ) و قورئانه، هیچ شتیگمان فهراموش نه کردوو.

۳- له فهرمووده یه کی سه حیحدا، که بوخاری و موسلیم ریوایه تیان کردوو، له فهرمووده که ی ته بو هوړه پرده دا ﷺ، پیغه مبهری خوا ﷺ ده فهرموویت: "كُتِبَ عَلَى ابْنِ آدَمَ نَصِيبُهُ مِنَ الرِّزْقِ، مُدْرِكُ ذَلِكَ لَا مَحَالَةَ، فَالْعَيْنَانِ زِنَاهُمَا النَّظَرُ"^(۶۸). له کوتایی فهرمووده که دا ده فهرموویت:

(۶۶) الحج: ۷۰.

(۶۷) الأنعام: ۳۸.

(۶۸) سه حیحی موسلیم: ۲۶۵۷.

"فِيمَا جَفَّتْ بِهِ الْأَقْلَامُ وَجَرَتْ بِهِ الْمَقَادِيرُ"^(۶۹). واته: په‌روه‌ردگار
 هه‌مووشتیکی نووسیوه‌ته‌وه و، هه‌موو شتیک به عیلمی الله تعالی
 براوه‌ته‌وه.

عه‌قیده‌مان وایه ئه‌وه‌ی پرویداوه و، ئه‌وه‌شی له داهاتوودا پرووده‌دات، الله
 تعالی عیلمی یتیان هه‌یه.

۴- یتغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌فهرموویت: "كَتَبَ اللَّهُ مَقَادِيرَ الْخَلَائِقِ قَبْلَ أَنْ
 يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ، وَقَالَ: وَعَزَّشُهُ عَلَى
 الْمَاءِ"^(۷۰). واته: الله تعالی ئه‌ندازه‌ی هه‌موو دروستکراوه‌کانی
 نووسیوه‌ته‌وه، پیش ئه‌وه‌ی ئاسمانه‌کان و زه‌وی دروستبکات، به‌په‌نجا
 هزار سال، وه‌فهرمووی: عه‌رشی الله تعالی له‌سه‌ر ئاوه.

ئه‌ندازه‌گیری و نووسینه‌وه‌ی قه‌ده‌ره‌کانی الله تعالی، به‌گویره‌ی زه‌مان
 ده‌کریته‌چوار جور ته‌قدیر، ئه‌وانیش:

۱- (ته‌قدیری ئه‌زه‌لی): له‌وکاته‌ی که الله تعالی خه‌لقی یتنوووس و په‌رتووکی
 کرد، ورده‌کاریی هه‌موو پرووداوه‌کان و شته‌کانی نووسی، الله تعالی
 ده‌فهرمووی: (مَا أَصَابَ مِنْ مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي
 كِتَابٍ مِّن قَبْلٍ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ)^(۷۱). واته: هه‌یج زیان و

(۶۹) موسه‌ده‌ی ئه‌حمه‌د: ۱۴۱۱۶.

(۷۰) سه‌حیحی موسلیم: ۲۶۵۳.

(۷۱) الحدید: ۲۲.

به لایهك پروینه داوه، نه له زهوی و نه له خودی خۆتاندا، ئیلا له (لَوْحَ الْمَحْفُوظِ) دا نوسراوه، پیش ئه وهی به دی بهینین، بیگومان ئه وه بۆ الله زۆر ئاسانه. وه ده فهرمویت: (وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ) (۷۲). واته: وه هه موو شتیگمان له کتیبکی پرونکه ره وه دا هه لژماردوه به نووسین.

که واته ئه مه ته قدیری ئه زهلیه، پیش دروستکردنی مه خلوقاته کانی به په نجا هه زار سال، ئه م ته قدیره ی نووسیوه.

۲- (ته قدیری عومری له کاتی وه رگرتی په یمانه کانمان): له وکاته ی الله تعالی ئاده می خهلق کرد ﷺ، هه موومانی له پستی ئاده م ده رهینا و په یمانی لیوه رگرتین، هه روه ک الله تعالی له چه ند شویتیکدا باسی ده کات، وه کو ده فهرمویت: (وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ ﴿۷۳﴾ أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿۷۴﴾). واته: به بیر خۆت بینه وه کاتی که په روه ردگارت له پستی ئاده م نه وه و وه چه کانی ده رهینا، کردنی به شایهت به سه ر خویانه وه و پتی فهرموون: ئایا من په روه رگاری ئیوه نیم؟ ناشیی به ته نها من په رستن؟ له وه لامدا نه وه کانی

(۷۲) یس: ۱۲.

(۷۳) الأعراف: ۱۷۲ و ۱۷۳

وتیان: به لئی شایه تیماندا، تا له رۆژی دوایدا نه لاین: به پراستی ئیمه بیتاگا بووین له وهی که الله پهره وردگارمانه (۷۲)، یاخود نه وه که بلین: بیگومان باو و باپیرانمان له پیش ئیمه وه هاو به شییان بریارداوه و موشریک بوون، ئیمه ش وه چه و نه وهی دواى ئەوان بووین، دهی ئایا له ناومان ده بهیت به وهی، که ئەوانی بێغه پر و خراپه کار کردوویانه؟
بیگومان ئەمه ش تهقدیری عومریه، که له کاتی وه رگرتنی په یماندا وتوومانه و، الله تعالى نویویه تی.

۳- (تهقدیری عومری له کاتی دروستبوونی نوتفه دا): کاتیک منداڵ له په حمی دایکیدا دروست ده بیت، وه که له فهرموودهی ئینو مه سهوودا ﷺ، پینغه مبهری خوا ﷺ ده فهرمویت: "إِنَّ أَحَدَكُمْ يُجْمَعُ خَلْقُهُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ".
تا له کۆتایی فهرمووده که ده فهرمویت: "ثُمَّ يَنْبَعُ اللَّهُ مَلَكًا، فَيُؤَمِّرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ" (۷۴). واته: پاشان په روه ردگار فریشته به که ده نیریت و، فهرمانی پیده کریت به نویسی چوار شت، "فَيَقُولُ: اكْتُبْ عَمَلَهُ وَأَجَلَهُ وَرِزْقَهُ، وَاکْتُبْهُ شَقِيًّا أَوْ سَعِيدًا" (۷۵). واته: بنوسه: عه مه له که ی که چی ده بیت، وه رزقه که ی و ئەجه له که ی و، ئەوه ش که ئایا به دبخت ئەبیت

(۷۴) سحیحی بوخاری: ۳۲۰۸.

(۷۵) موسنه دی ته حمه د: ۳۹۳۴.

یان سه‌رفراز، "ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ الرُّوحُ"^(۷۶). واته: پاشان رُوح ده‌کریت به‌به‌ریدا.

۴- (ته‌قدیری چه‌ولی له شه‌وی قه‌درا): وه‌کو الله تعالی ده‌فه‌رمووی: (فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ)^(۷۷). واته: له‌و شه‌وه پی‌روژه‌دا هه‌موو کاروباریکی به‌جی له یه‌ک جیا‌ده‌کریته‌وه. له ئیبن عه‌بی‌اسه‌وه رضی الله عنه هاتووه، که ته‌به‌ری هیناویتی، ده‌لێت: "يَعْنِي يُكْتَبُ مِنْ أَمِّ الْكِتَابِ فِي لَيْلَةِ الْقَدَرِ". واته: ئه‌وه‌ی که له (لَوْحُ الْمَحْفُوظِ) دا نوسراوه جاریکی دیکه ده‌نوسریته‌وه، "مَا يَكُونُ فِي السَّنَةِ مِنْ مَوْتٍ وَحَيَاةٍ وَرِزْقٍ وَمَطَرٍ حَتَّى الْحُجَّاجِ، يُقَالَ: يَحُجُّ فُلَانٌ". واته: ئه‌وه‌ی له‌و سأل‌ده‌دا ده‌بی‌ت، له مردن و له‌دا‌یک‌بوون و رزق و بارانبارین و ته‌نانه‌ت ناوی حاجیه‌کانیش، ده‌وتریت: فلان که‌س حه‌ج ده‌کات.

ئه‌وه‌ی لی‌ره‌دا گرنگه‌ با‌س‌ب‌ک‌ری، بریتییه له سوودی‌ک که له ته‌قدیری عوم‌ریی له ئایه‌تی می‌ساقه‌وه وه‌رده‌گیری‌ت، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه: سه‌له‌فی سأل‌ح ئه‌م ئایه‌تی می‌ساقه له‌لایان به‌ل‌گه بووه ده‌رباره‌ی ته‌واوی مرؤ‌فایه‌تی، به‌وه‌ی که ئیمه له جیهانی رۆحه‌کاندا بووین، په‌یمانی لی‌وه‌ر‌گ‌رتووین له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی: ژیانمان له‌سه‌ر ته‌وحید بونیاد بنی‌ین و دوور‌بین له شیرک، به‌لام وه‌ک ده‌بین‌ری زۆری‌ک له خه‌ل‌کی له‌سه‌ر شیرکن و ئه‌و په‌یمان‌نامه‌یان بیر‌چۆته‌وه، له قیامه‌تیشدا ده‌لێن:

(۷۶) سه‌حیحی بوخاری: ۳۱۰۸.

(۷۷) الدخان: ۴.

(إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ). واته: بیگومان باو و باپیرانمان له پینش ئیمه وه
هاوبه شییان بریارداوه و موشریک بوون.

که واته بیگومان الله تعالی به لگهی زوری ههیه به سه زمانه وه، یه کیکی له واته
ئه م ئایه تی میساقه یه.

سییه م: (مَشِيئَةً)، واته: ویستی الله تعالی، یه کیکی دیکه یه لهو پایانه ی که
به بی بوونی، ئیمانمان تهواو نییه، بریتیه له وهی: باوه پیمان وابی الله تعالی
ویستی له سه ره شتیکی هه بیته له گه ردووندا، ئه وه ئیلا دیته بوون،
هیچ شتیکی نییه له ژیر ویستی الله تعالی ده ربچیت، وه کوو:

۱- الله تعالی ده فهرمویت: (فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا)^(۷۸). واته:
ئینجا هه رکه سینک بیه وی، ریگایه ک ده گری بو لای پهروه ردگاری.

۲- وه ده فهرمویت: (وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا
حَكِيمًا)^(۷۹). واته: وه ئیوه ویستی شتیکتان نابی، مه گه کاتیک که الله
بیه وی، بیگومان الله ئاگادار و دانای دروست کرداره.

۳- وه ده فهرمویت: (لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ) ﴿۸۰﴾ وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ
يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿۸۱﴾. واته: بو ئه وه که سانه ی له ئیوه، که

(۷۸) المزمّل: ۱۹.

(۷۹) الإنسان: ۳۰.

(۸۰) التکویر: ۲۸ و ۲۹.

بیانه وی به پرتی راستدا برۆن ﴿۷۸﴾ ئیوه ئاره زووی پرتی راست ناکهن، مه گهر کاتیک که پهروه ردگاری هه مووان بیه ویت ﴿۷۹﴾.

۴- پیغه مبهری خوا ﷺ ده فهرموویت: "إِنَّ اللَّهَ قَبْضَ أَرْوَاحِكُمْ حِينَ شَاءَ، وَرَدَّهَا حِينَ شَاءَ" ^(۸۱). واته: پهروه ردگار ئه و کاته ی ویستی، پروه کانتانی کیشا، وه ئه و کاته ی ویستی، زیندووی کردنه وه.

اللَّهُ تعالی دوو جوړ مه شیئت و ئیراده ی هه یه، ئه وانیش:

- ۱- (ئیراده و ویستی که ونی): بریتیه له وه ی هیچ شتیک پروونات له دهره وه ی ویستی اللّٰه تعالی، به لام ئه مه به واتای ئه وه نایهت، که مه خلوقات و دروستکراوی اللّٰه تعالی، له ئه نجامدانی کرداره کاندای هیچ ویستیکیان نه بیت، به لکو مروّفه کان و دروستکراوه کانی اللّٰه تعالی، ههر ویستیکیان هه بیت، ویسته که یان ناچیته دهره وه ی ویستی اللّٰه تعالی، به و واتایه ی گهر اللّٰه ویستی له سهر نه بیت، شته که پروونات، جا ده گونجیت شتائیک هه بن، که شهر و خراپه بن و، ویستی (اللّٰه) ی له سهر هه بیت، به لام ویستی که ونی اللّٰه تعالی، نه ک ویستی شهرعی، بوونی کوفر و کافر، شیرک و موشریک، خراپه کان و شهیتانه کان، حیکمه تیکی گه وره ی (اللّٰه تعالی) یه و، بو جیا بوونه وه ی پاک له پس و، خراپه کار له چاکه کاره.
- ۲- (ئیراده و ویستی شهرعی): بریتیه له و ویسته ی اللّٰه تعالی که خو شه ویستی خو ی له گه لدایه.

(۸۱) سه حیجی بوخاری: ۷۴۷۱.

هه‌ندیک له ئه‌هلی عیلم و زانایان، وه‌کو نمونه‌یه‌ک ئه‌م بابته‌ه پروون ده‌که‌نه‌وه و ده‌لێن: گهر که‌سیک له‌ناو ده‌ریایه‌کدا بی‌ت و که‌شتیه‌کی پی‌ییت، ئه‌م که‌شتیه‌ بو‌هه‌رکوێیه‌ک بیانه‌وێت ده‌توانی‌ت بیانبات، به‌لام ئه‌م که‌شتیه‌ له‌ناو ده‌ریاکه‌ ناچیتته‌ ده‌ره‌وه و، ته‌نها له‌ناو ده‌ریاکه‌دا ده‌توانی‌ت پێ بکات.

بو‌یه بی‌گومان ئیمه‌ش ویسته‌کانمان ناچیتته‌ ده‌ره‌وه‌ی ویستی الله تعالی، بی‌گومان (فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ)^(۸۲). واته: جا هه‌رکه‌سی ده‌یه‌وێت با باوه‌رپی‌ی و هه‌رکه‌سیش ده‌یه‌وێت با کافر بی‌ت. ئه‌مه له‌نیو ویستی که‌ونی (الله تعالی) دایه، نه‌ک ویسته‌هه‌رعه‌یه‌که‌ی، به‌لکو ویسته‌هه‌رعه‌یه‌که‌ی الله تعالی له‌گه‌ل هه‌موو کرداریکی باش و چاکدایه.

چواره‌م: (خَلْق)، واته: دروستکردن، پێویسته ئیمانمان وابی، که الله تعالی هه‌موو شتیکی دروستکردووه، خو‌مان و کاروکرده‌وه‌کانیشمان، وه‌ک الله تعالی ده‌فه‌رموو‌یت: (وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ)^(۸۳). واته: له‌ کاتیکدا الله به‌دی‌هینه‌ری خو‌تان و کرداره‌کانیشتانه. به‌لام ئیمه‌ بکه‌ری کرداره‌کانین، به‌ خیر و شه‌ره‌وه، وه‌ک الله تعالی ده‌فه‌رموو‌یت: (اللَّهُ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ)^(۸۴). واته: الله به‌دی‌هینه‌ری هه‌موو شتیکه، وه‌ هه‌ر ئه‌ویش پارێزه‌ری هه‌موو شتیکه. په‌روه‌ردگار

(۸۲) الکهف: ۲۹.

(۸۳) الصافات: ۹۶.

(۸۴) الزمر: ۶۲.

وهكو چۆن مروّفی دروستکردوو، ئاواش (خَلَقَ أَفْعَالَهُ) واتە: کرداره‌کانی خەلق کردوو.

بابەتی قەدەر سنوری عەقڵی تێپەراندوو، واتە مروّف گەر بیهوێت بە عەقڵ لە وردەکاریی قەدەر تێبگات، بێگومان تێی ناگات، بۆیە فەرمانمان پێکراوە ئیمان بهێنین بەو بابەتانەی لە شەرعدا بۆمان باسکراوە و، لە بابەتی قەدەردا پۆنەچین، وەک هەندێک لە هاوێلان فەرموویانە: "قەدەر نەهێنی (اللَّهُ تَعَالَى) یە؛ (فَلَا تَكْلَفُ)، واتە: هەوڵ مەدە زۆر لەخۆت بکەیت بۆ زانینی". چونکە ئەمە نەهێنییە کە اللّٰه تَعَالَى پێی نەوتوێت، هەربۆیە پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: "يَأْتِي الشَّيْطَانُ أَحَدَكُمْ فَيَقُولُ: مَنْ خَلَقَ كَذَا؟ مَنْ خَلَقَ كَذَا؟ حَتَّى يَقُولَ: مَنْ خَلَقَ رَبَّكَ؟" (٨٥). واتە: شەیتان دێتە بێکلێشەیی هەریەک لە ئێوە، پێتان دەڵێ: کێ ئەمەیی دروست کردوو؟ کێ ئەوەی دروست کردوو؟ تا ئەوەی پێتان دەڵێ: ئەو کێ پەرورەدگارتی دروست کردوو؟ بۆ ئەوەی ئەو دەرگایە نەکرێتەو، مروّفی موسڵمان دەبێت رادەستی فەرمانی پەرورەدگاری بیت، چونکە بێگومان عەقڵ سنوری هەیه، وردەکاریی قەدەر غەیب و شاراوێه و تەنها لای اللّٰه تَعَالَى خۆیەتی.

(٨٥) سەحیحی بوخاری: ۳۲۷۶.

هۆکارهکانی شاردنهوهی وردهکارییهکانی قهدهر:

۱- عهقلهکان دهستهوسانن و ناتوانن درک به هۆکاری ههموو قهدهرهکان بکهن، (لَا تُحِيطُ بِهَا الْعُقُولُ)، واته: عهلقهکان ناتوانن درک به تهواوی قهدهرهکان بکهن، بۆچی؟ (لِضَعْفِ الْعُقُولِ وَالْأَفْهَامِ)، واته: لهبهر لاوازی عهقلهکان و تیگهشتهکان.

۲- الله تعالی بۆ تاقیکردنهوهی بهندهکانی قهدهری داناوه، تا دهركهوێت تا چ ئاستیک رادهستی فهرمانی دروستکارهکیان دهبن، بهوهی بهندهکانی هۆکاری قهدهرهکان نازانن و، رادهستی فهرمانی پهروهردگاریان دهبن و باوهر به قهدهرهکه دههینن.

بۆیه دهبینن لهبهر لاوازی عهقلهکان دهربارهی تیگهیشن له قهدهرهکان، زۆریك له سهلهفی سالح ریگریان له پۆچوون و وردبونهوه له قهدهردا کردووه، وهکوو: (إِمَامٌ عَلِيٌّ، ابْنُ مَسْعُودٍ، حُذَيْفَةُ، ابْنُ عَبَّاسٍ، طَاوُسٌ، قَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَسَنُ الْبَصْرِيِّ، أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، ابْنُ الْمَدِينِيِّ... إلخ).

ئهو گرووپانهی له بابهتی قهدهردا دروست بوون:

بابهتی قهدهر یهکێکه لهو بابهتانهی که له ئوممهتی پیغمهبری خوا ﷺ کهسانیک ههبوون، لایاندا لهوهی پیغمهبرهکیان و هاوهلان و سهلهفی سالح لهسهری بوون، وه ههندیکیشیان دهراگی کوفریان بۆ کرایهوه و چوونهته ناو

کوفروه و بوون به کافر لهم بابته‌دا، به‌لام به گشتی، ئەوانه‌ی له بابته‌تی قه‌ده‌ردا لایانداوه دوو نه‌فه‌سی دژیه‌کن، ئەوانیش:

یه‌که‌م: (قه‌ده‌رییه‌کان): که ئەوانه‌بوون پێیان وابوو اللَّهُ تَعَالَى عِلْمُ وَ زانستی پیشوخته‌ی به‌و شتانه نه‌بووه که پرویانداوه، ئەمانه (قَدَرِيَّةُ الْغُلَاتِ)، واته قه‌ده‌رییه پۆچوووه‌کان، له‌وانه مه‌عبه‌دی جووه‌نی و جگه له‌وانیش، که کۆده‌نگی سه‌له‌ف دروستبوو له‌سه‌ر کافر‌تییان.

به‌لام جوۆریکی دیکه له قه‌ده‌رییه‌کان هه‌یه، که غولات نین، پێیان وایه خوێان خالیق و دروستکاری کاری خوێانن، به‌تایبه‌ت کاره شه‌ره‌کان، ئەمانه باوه‌ریان به خه‌لق نییه له پایه‌کانی باوه‌ریبوون به قه‌ده‌ردا، ئەمانه سه‌له‌فی سألح به موبته‌دیع و گوهرایان داناون و، جیاوازیان کردووه له نیوان ئەمانه و نیوان غولاته‌کان.

عه‌قیده‌ی ئەهلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت وایه، که خوێمان ئەنجامده‌ری کاروکرده‌وه‌کانی خوێمانین، به‌لام اللَّهُ تَعَالَى خوێمان و کرداره‌کانیشمانی خه‌لق کردووه.

له راستیدا سه‌له‌فی قه‌ده‌رییه‌کان بریتیه له قوتابخانه‌ی فه‌یله‌سووفه‌کان، له ئەرستۆ و جگه له‌وانیش، بۆیه ده‌بینین مه‌عبه‌دی جووه‌نی فه‌لسه‌فه‌ی نه‌فیکردن و په‌تکردنه‌وه‌ی قه‌ده‌ری له (سه‌وسه‌ن) وه‌رگرتووه، که یه‌کیک بووه له گاوه‌ره‌کان، له پاشان بلاوی کردۆته‌وه و خه‌لکی پێ گوهرێا کردووه.

که واته بهم چه شنه قه ده ریه کان دهن به دوو به شه وه:

- ۱- قه ده ریه غولاته کان، ئەوانه بوون که باوه پریان به زانستی پی شه خته ی **الله** تعالی نه بوو، جا ئەوه ی باوه پری به زانستی پی شه خته و کیتابه تی **الله** تعالی نه بیت له پایه کانی قه ده ردا؛ ئەوه کافر و له دین ده چیته ده ره وه.
- ۲- جگه له غولاته کان، ئەوانه بوون خه لقیان ره تکرده وه له پایه کانی قه ده ردا و، پتی بوون به گومرا و سه لریشیواو و موبته دیع.

دووهم: (جه بریه کان): له راستیدا جه همیه کانن، ئەوانه بوون له به رامبه ر نه فه سی قه ده ریه کان وه ستانه وه و پیان وابوو، که بهنده هیچ وستیکی نیه، هموو وسته کان هی **(الله تعالی)** ن، وه هیچ هه لباردنیکیان بو بهنده کان نه هیشته وه، هیچ جیاوازیه کیشیان نه کرد له نیوان بی گیانیک و ئازهلک و مروفیک، بویه گهر له بیروباوه پری جه بریه کان رابمینن، ده بینن دین هه لده وه شیننه وه، واده کن زولم بدرته پال پهروه ردگار پهنا به خوی پهروه ردگار، چونکه له بیروباوه پری جه بریه جه همیه کاند، مروف هه ر کاریکی خراب و قیزه ون ئەنجام ده دات، لای ئەوان هیچی به ده ست خوی نیه، بهنده کان وه ک په ریک وان، چون هه و ده یان جولی تیت، ئاوه اش مروفه کان **الله** ده یان جولی تیت و مروفه کان هیچ وستیکیان نیه، سه ره نجامی ئەم بیروباوه ره تانه دانه له **الله تعالی**، به وه ی زولمی له بهنده کان کردوو، به وه ی بهنده کانی ده خاته دوزه خ، له کاتیکیشدا خوی کاروکرده وه یان پی ئەنجام ده دات، پهنا به **الله تعالی** له و درو گه وره یه که به ده م **(الله تعالی)** وه هه لیده به ستن.

بۆیه بیروباهه پری جههمیه کان له بابتهی قهدهردا هه مان بیروباهه پری
جهه بریه کانه، به وهی سیفه تی حکمه تی الله تعالی رهت ده که نه وه. پێیان
ده وتریت جهه بریه کان؛ له بهر ئه وهی لای ئه وان الله تعالی به جهه بر و به زۆر
کاره کان به مروف ده کات، ئه مهش پێچه وانیهی عدل و حکمه تی (الله
تعالی) یه.

ئه شه ره یه کانی ش، ئه وانیهی کۆن و ئه م سه رده مه ش، له راستیدا جهه برین،
ئه وانیهی کۆن به شیوه یه کی ئیجمالی و ئه و شیوه یه ی له قورئادا هاتوه، پایه کان
جیگیر ده که ن، به لام له ورده کارییه کهیدا موخاله فه ده که ن، ئه وه تا ده بینین (أبو
الحسن الأشعري) له په رتوو که کهیدا، که نامه یه که بۆ [أهل الثغر] پایه کانی
قهدهر جیگیر ده کات، به هه مان شیوه ماتوریدیش له په رتوو که کهیدا که ناوی
[التوحيد] ه، پایه کانی قهدهر جیگیر ده کات، وه باوه پریان به قهدهر هه یه، به لام له
راستیدا ئه شه ره یه کان جهه برین، خویان وا گومان ده به ن، که نیوه ندگیرن له نیوان
قهدهر یه کان و جهه بریه کاند، به لام له راستیدا جهه برین؛ چونکه له ورده کاری
پایه کانی قهدهردا، پێیان وایه به نده کان هیه چیان به ده ست نییه و، ئه وهی ئه نجامی
ده ده ن، هه مروی الله پێیان ده کات.

هۆکاره کانی گومرا بوون له بابتهی قهدهردا:

- ١- به کارخستن و به گه رخشتنی عه قل له شتانی کدا، که مروف له توانیدا نییه
لێیان تیگیات و درکیان پێیکات، بۆیه ده بینین ئه وانیهی ده می خویان

تیده‌خه‌ن، به‌ره‌و گومرایى و کوفر ده‌رۆن، جا یان به‌ره‌و قه‌ده‌رییه‌ت ده‌رۆن، به‌وه‌ی نه‌فی قه‌ده‌ر بکه‌ن، یاخود به‌ره‌و جه‌برییه‌ت ده‌رۆن، به‌وه‌ی نه‌فی ویستی به‌نده‌کان ده‌که‌ن و، به‌نده‌کان وه‌ک ییگیانی‌ک ته‌ماش‌ا ده‌که‌ن، ئەمەش بۆخۆی رەتکردنەوه‌ی حیکمه‌تی ناردنی پیغه‌مبه‌رانه -عَلَى نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام- گەر بیتو مروّقه‌کان هیچیان به‌ده‌ست نه‌بیت، ئیتر پیغه‌مبه‌ران بۆچی نیردراون؟! ئەگەر مروّقه‌کان هیچ ویستیکیان نه‌بیت له‌هه‌لبژاردنی کوفر و ئیمان و خراپه‌ و چاکه‌، ئیتر بۆچی اللّٰه تعالی به‌هه‌شت و دۆزه‌خی دروست کردووه؟! گەر هیچ ویست و هه‌لبژاردنیکیان نییه‌ و هه‌مووی پیمان ئەنجام ده‌دری، بۆچی اللّٰه تعالی عه‌قلى داوه به‌ مروّف؟! بۆیه جه‌برییه‌کان گومراترن له‌ قه‌ده‌رییه‌کان و قه‌ده‌رییه‌کانیش گومران، وه‌کو جه‌رییه‌کان.

۲- خو‌خه‌ریک‌کردن به‌ ئایه‌ت و فهرمووده‌ موته‌شاییه‌ه‌کان، چونکه‌ ئایه‌ت و فهرمووده‌ موته‌شاییه‌ه‌کان زیاد له‌ لیکدانه‌وه‌یه‌ک له‌خۆ ده‌گرن، وه‌ وازه‌تینان له‌ موحه‌که‌مه‌کان، ئەوانه‌ی که‌ واتا‌براو و پروون و ئاشکران.

بۆیه باوه‌رمان به قه‌دهر هه‌یه به خێر و به شه‌رییه‌وه:

(۱) اللَّهُ تَعَالَى دَه‌فَه‌رموویت: (قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا) ^(۸۶). واته: ئه‌ی موحه‌مه‌د ﷺ بلی: هه‌یچمان تووش ناییت جگه‌ له‌وه‌ی که اللَّهُ تَعَالَى نووسیویتی بۆمان.

(۲) وه‌ ده‌فَه‌رموویت: (وَنَبْلُوكُم بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً) ^(۸۷). واته: وه‌ ئیمه‌ تاقتان ده‌که‌ینه‌وه‌ به‌ خراپه‌ و ناخۆشی، وه‌ به‌ چاکه‌ و خۆشی، تاکو چاک و خراپ ده‌رکه‌وئ.

بۆیه خێر و شه‌ر له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگارمانه‌وه‌یه، به‌لام له‌ ته‌قدیس و به‌گه‌وره‌دانانی اللَّهُ تَعَالَى وایه، که شه‌ر پال نه‌ده‌ین بۆی، بۆیه ئه‌سل وایه (أَنَّ الشَّرَّ لَا يُضَافُ إِلَى اللَّهِ)، به‌لام ئیمانمان هه‌یه به‌وه‌ی له‌ ویستی که‌ونی په‌روه‌ردگارا شه‌ری خه‌لق کردووه، به‌لام له‌ شه‌رعدا بۆمان پروونکراوه‌ته‌وه، که اللَّهُ تَعَالَى پێی رازی نیه.

(۳) وه‌ ده‌فَه‌رموویت: (اللَّهُ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ) ^(۸۸). واته: اللَّهُ تَعَالَى به‌دییه‌نه‌ری هه‌موو شتیکه.

(۴) وه‌ له‌ سوره‌تی [الفلق] دا ده‌فَه‌رموویت: (مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ) ^(۸۹). واته: په‌نا ده‌گرم به‌ اللَّهُ له‌ زیانی ئه‌وه‌ی که دروستی کردووه.

(^{۸۶}) التوبة: ۵۱.

(^{۸۷}) الأنبياء: ۳۵.

(^{۸۸}) الزمر: ۶۲.

۵) یاخود جاری واهیه شتائیک ده‌بینین له قورئاندا که **اللَّهُ** تعالی بکه‌ره‌که‌ی باس نه‌کردوو، به‌لام **اللَّهُ** تعالی خوی خالیق و دروستکاری شه‌په‌کانه، جنۆکه‌کان وتیان: (وَأَنَّا لَا نَدْرِي أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَن فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا)^(۹۰). واته: وه به‌پراستی نازانین ئایا خراپی و یستراوه بۆ ئه‌وانه‌ی که له سهر زه‌وین، یاخود په‌روه‌ردگاریان پښموونی و یستووه بۆیان.

بۆیه وه‌ک ئه‌ده‌بیټ شه‌پ ناده‌ینه پال په‌روه‌ردگار؛ چونکه مروّفه‌کان بکه‌ری شه‌پن نه‌ک په‌روه‌ردگار، به‌لام ویستی که‌ونی په‌روه‌ردگاری له‌گه‌لدايه.

بۆیه له‌و کۆده‌نگیانه‌ی، که سه‌له‌فی و سالح و ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه هه‌یانه، باوه‌پبوونه به‌قه‌ده‌ر به‌خیر و به‌شه‌ری، وه باوه‌پبوونه به‌پایه‌کانی قه‌ده‌ر، که زانستی پیشوه‌خته‌ی په‌روه‌ردگار و نویسی قه‌ده‌ره‌کانه له (لوح المحفوظ) دا، ئه‌مه‌ش به واتای جه‌بر و به زۆر ئه‌نجامدان نایه‌ت، وه‌ک ئه‌وه‌ی جه‌برییه‌کان لێ تیگه‌شتوون، پاشان ویستی **اللَّهُ** تعالی و خه‌لقى (**اللَّهُ** تعالی)یه، که خو‌مان و کاروکرده‌وه‌کانیشمان **اللَّهُ** تعالی خه‌لقى کردوو، به‌و شیوه‌یه‌ی رابوو‌رد به‌سه‌رماندا له باسکردنیان.

(۸۹) الفلق: ۲.

(۹۰) الجن: ۱۰.

بۆ جوان تیگشتن له بابەتی قەدەر، دەتوانین بە نموونەیهک پرونی بکەینەوه،
پەروەردگار زۆر لەوه گەورەتره ئیمه به هێنانەوهی نموونە باسی بکەین، بەلام بۆ
تیگەشتنی بابەتەکه نموونەیهک دەهێنینهوه بۆ تیگەشتن له عیلم و کیتابهتی اللّٰه
تعالی:

مامۆستایهک کۆمهڵیک خوێندکاری لهبەردەستدايه، له سه‌ره‌تاوه تا کۆتایی
سال ئەزموونی ههیه له‌گه‌لیان، ده‌زانیته‌م خوێندکارانه تا چ ئاستیک توانایان
ههیه، گه‌ر ئەم مامۆستایه پێش تاقیکردنه‌وهی کۆتایی سال، به‌پێی ئەزموون و
زانستی خۆی که ده‌زانی ئاستی زانستی خوێندکاره‌کانی چه‌نده، له وه‌ره‌قه‌یه‌کی
سپیدا لای خۆی، بنوسیت موحه‌ممەد له‌ کۆی ۱۰۰ نمره ۱۰۰ ده‌هێنیت،
ئه‌حمەد ۹۰ نمره ده‌هێنیت، زه‌ینه‌ب ۸۰ ده‌هێنیت، زه‌ید ده‌رناچیت و ده‌که‌ویت،
ئه‌م خوێندکارانه‌ش هه‌ول ده‌ده‌ن و تیده‌کۆشن تا‌کو ده‌ربه‌چن، له‌ کۆتایی سالدا
تاقیکردنه‌وه ئه‌نجام ده‌ده‌ن، دواتر که نمره‌کان وه‌رده‌گره‌نه‌وه، مامۆستا ده‌بینیت
ئه‌و پێشبینیانه‌ی دایناوه، گه‌ر ده‌قاوده‌قیش وانه‌بووین، زۆر نزیک بووه‌ لێیه‌وه،
چونکه ئه‌و مامۆستایان بووه و ئەزموونی ههیه له‌گه‌لیاندا، ده‌زانیته‌م زه‌ید
ده‌که‌ویت و ده‌رناچیت، ئایا له‌ کۆتاییدا بۆ زه‌ید په‌وايه‌ بلێت: بۆیه ده‌رنه‌چووم
چونکه تۆ پێش تاقیکردنه‌وهی کۆتایی سال لای خۆت نوسیووت که من
ده‌که‌وم؟! بێگومان بۆی نییه‌ وایه‌ بلێت، چونکه ئه‌وه سته‌م نییه‌ له‌ زه‌ید.

ده‌ی بێگومان اللّٰه تعالی پەروەردگار و دروستکه‌رمانه، پێش دروستکردنی
ئاسمانه‌کان به‌ په‌نجا هه‌زار سال زانیویتی ئیمه که‌ی له‌ دایک ده‌بین و که‌ی

دهمرین و چی دهکهین و چی ناکهین و..تاد، هه موو شتیکی زانیوه، هه مووشی له پەرتووکیک لای خۆی نووسیوه تهوه، که هیچ کهسیک نایزانییت، ته نانهت پیغه مبه ران و -عَلَيْهِمُ السَّلَام- فریشته کانیش نایزان، زانستیان بهو زانستهی الله تعالی نییه، نازانن ئەندازه گیری (الله)ی ره حمان چۆن چۆنییه، بۆیه ده بییت باوه پری تهواو و دروستمان هه بییت به قه ده ری الله تعالی؛ چونکه ئەوه نه بیی (الله تعالی)یه، وه نابییت هه ولّ بدهین په ی پیبه رین، چونکه هه ولدانه کان بۆ درک کردن به قه ده ری الله تعالی، هه ولدانیکی نه زۆک و، کورتره و و، بی ئەنجامن، ده ره نجامه که شی کوفر و گومراییه؛ چونکه وتانیکه له سه ر بنه مای جه هل و نه زانین، الله تعالی به دوورمان بگریت له ریگه ی چهوت و نه زانی، وه ریتموونیمان بکات بۆ ریگه ی حه ق و زانین، ئەو ریگه یه ی که خۆی پیی پازییه.

ئامین!

۴- وَخَيْرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ بَعْدَ نَبِيِّهَا [عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ]:^(۱)
 أَبُو بَكْرٍ الصَّدِيقُ، ثُمَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ الْفَارُوقُ، ثُمَّ عُثْمَانُ بْنُ
 عَفَّانَ، ثُمَّ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام.^(۲)
 وَهُمْ الْخُلَفَاءُ الرَّاشِدُونَ الْمَهْدِيُّونَ عليهم السلام.^(۳)

(۱) وَخَيْرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ بَعْدَ نَبِيِّهَا [عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ]: واته: باشترين
 که سی ثم نوممه ته دواى پیغمه مبهری خوا عليه السلام بریتین له:
 (۲) أَبُو بَكْرٍ الصَّدِيقُ، ثُمَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ الْفَارُوقُ، ثُمَّ عُثْمَانُ بْنُ
 عَفَّانَ، ثُمَّ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام. واته: (أَبُو بَكْرٍ الصَّدِيقُ)، پاشان (عُمَرُ بْنُ
 الْخَطَّابِ الْفَارُوقُ)، پاشان (عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ)، پاشان (عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ) -
 اللَّهُ لِيَانِ رَازِيْبِيْتِ-

(۳) وَهُمْ الْخُلَفَاءُ الرَّاشِدُونَ الْمَهْدِيُّونَ عليهم السلام. واته: وه تهوان جینشینه
 هیدایه تدراره کانن -اللَّهُ لِيَانِ رَازِيْبِيْتِ-

واجه له سهر هه مووان که هیچ که سیک نه له هاوه لآن و نه له جگه هاوه لآن،
 پیش نه خهن به سهر ئیمامی ته بو به کری سدیق و عومهری کوپی خه تتاب، چ له
 فه زلدا چ له پزدا، هه رکه سیک چ له فه زلدا چ له پزدا که سیک دیکه پیش
 بخات به سهر ته بو به کری سدیق و عومهری کوپی خه تتابدا؛ ته وه که سیک

ٺهڻو چوار پياوه به پڙتڙه، چوار پياوي به پڙتڙ و چوار هاوه لڻي گه وري
 پيڻه مبهري خوا بوون ﷺ، پيڻه مبهري ٺه ڪڙم ﷺ دهر بارهين و، دهر بارهين
 هاوه لڻه ڪاني ده فرمويت: "فَعَلَيْنٰكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ
 الْمُهَدِّيْنَ" (۹۱). واته: ده سبگرن به مهنه ج و سوننه تي منه وه، وه به مهنه ج و
 سوننه ت و دينداري جينشينه پڙنموننيڪار و هيدايه تدر اوانهي دواي خوم.
 دينداري ڪردن به شيوي هاوه لان به گشتي و به تايه تي ٺهڻو چوار خه ليفه
 دينداريه ڪي حق و ته واوه، وه ٺهڻو دينداريه به ڪه پيڻه مبهري خوا ﷺ پڙني پازيه
 و فرماني ٺهوي له سره، ٺهه مهنه جي ٺهه لى سوننه ت و جه ماعه ته دهر بارهين
 هاوه لان پيڻه مبهري خوا ﷺ.

(۹۱) موسسه‌دی ته‌حمه‌د: ۱۷۱۴۴.

۵- وَأَنَّ الْعَشْرَةَ الَّذِينَ سَمَّاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَشَهِدَ لَهُمْ بِالْجَنَّةِ، عَلَى مَا شَهِدَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَوْلُهُ الْحَقُّ. ^(۱)

(۱) وَأَنَّ الْعَشْرَةَ الَّذِينَ سَمَّاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَشَهِدَ لَهُمْ بِالْجَنَّةِ، عَلَى مَا شَهِدَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَوْلُهُ الْحَقُّ. واته: وه دواتر ته و ده كه سى كه یتغه مبهرى خوا ﷺ شایه تی بهه شتى بۆ داو، له سهر ته وهى شایه تی بۆ داو و وته كه شى حه ق و راسته.

جگه ته و چوار هاوه له، ته و شه شه شى ته میننه وه ته وانه كه یتغه مبهرى خوا ﷺ ههر له دونیادا شایه تی بهه شتى بۆ داو و، پێیان ته و تری ده هاوه له مژده پندراوه كه؛ بۆیه سه له فى سالح و ته هلى سوننه ت و جه ماعت كۆده نگیان هه یه ده رباره ی ته و ده هاوه له كه مژده ی بهه شتیان بۆ دراوه و، دان به و وته یه ده نین كه ته وانه بهه شتین، ته وانیش بریتین له:

- ۱- أبو بكر الصديق ﷺ.
- ۲- عمر بن خطاب ﷺ.
- ۳- عثمان بن عفان ﷺ.
- ۴- علي بن أبي طالب ﷺ.
- ۵- طلحة بن عبيدالله ﷺ.
- ۶- زبیر بن عوام ﷺ.

۷- سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه.

۸- سعيد بن زيد رضي الله عنه.

۹- عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه.

۱۰- أبو عبيدة الجراح رضي الله عنه.

هەر ده که سه که یان پێغه مبه‌ری خوا ﷺ له دنیا دا شایه‌تی به‌هه‌شتی بو داوێ.

۶- وَالْتَرَحُّمُ عَلَى جَمِيعِ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ وَالْكَفُّ عَمَّا شَجَرَ بَيْنَهُمْ.^(۱)

(۱) وَالْتَرَحُّمُ عَلَى جَمِيعِ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ وَالْكَفُّ عَمَّا شَجَرَ بَيْنَهُمْ. واته: وه ره حمهت و رهزا ناردن بۆ تهواوی هاوه لانی پیغه مبهری خوا ﷺ، وه خو گرته وه له قسه کردن دهر باره ی تهوه ی پرویداوه له نیوانیان له کیشه کان.

پاراستنی زوبانمان له کیشه ی نیوان هاوه لانی له سهلامه تی دینداریمان؛ چونکه الله تعالی دهر باره ی هاوه لانی پیغه مبهری خوا ﷺ ده فرمو ویت: (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ)^(۹۲). واته: موحه ممه د ﷺ پیغه مبهری خواجه تهو باوه ردارانهش که له گه لیدان به رامبه ر کافران توندوتیزن و له نیوان خویندا به بهزه بین، دهیان بین هه میشه له کورنوو ش و سه جده بردندان، داوای به هره و په زامه ندی الله ده کهن، نیشانه یان له ناو چاوانیاندا دیاره به هو ی زور سوژده بردنیا ن.

پیش تهوه ی باسی فه زلی هاوه لانی بکهین -الله لیان پازی بیت-، ته بی سهره تا باسی فه زلی پیغه مبهری خوا بکهین ﷺ؛ چونکه فه زلی هاوه لانی لقی که له

(۹۲) الفتح: ۲۹.

فهزلی پیغه مبه ره که یان، ئوممهت هه موو گومانیان نییه له فهزلی پیغه مبه ره که یان، به لام هه ندیک ده رگا هه یه که که سانیک کردوویانه ته وه - که به داخه وه پالداون بو ئیسلام و خو یان پالداوه بو -، به تاییهت له دوو ده رگاوه خه لکانیک ده رباره ی حه قی پیغه مبه ری خوا ﷺ گو مرا بوون، ئه وانیش:

- ۱- ته حریف و ده ستکاری سوننهت و پربازی پیغه مبه ری خوا ﷺ و، لادان له واتا و مه به سته کانی فه رمایشته کانی، هه ر بو یه ئه بینین له م پینگه یه وه که سانیک گو مرا و سه رلیشیواو بوون له پربازی پیغه مبه ری خوا ﷺ.
- ۲- غولو کردن و زیاده پره ی له حه قی پیغه مبه ری خوا ﷺ و، زیاده پره ویکردن له پینگه و مه نزلی، ئه ویش به به رزکردنه وه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ بو ئاستی الله تعالی، له کاتیکدا ئه و به نده و پیغه مبه ری خوایه ﷺ، یا خود هه ندیک تاییه تمه ندی هه یه که تاییه ته به الله تعالی و تو بیت بیده یه به پیغه مبه ری خوا ﷺ، وه کوو (الِاسْتِغَاثَةُ، الْإِسْتِعَانَةُ.. إلخ)، له کاتیکدا ئه مانه هه مووی به به تال دراونه ته پالی.

پیغه مبه ری خوا ﷺ له هه موو پیغه مبه رانی دیکه پله ی به رزتره لای الله تعالی، بیگومان پیغه مبه رانیش -عَلَى نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام- فهزلیان پله پله یه: (تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِّنْهُمْ مَّنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَءَاتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَقْتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِّنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنْ اخْتَلَفُوا

فَمِنْهُمْ مَنْ ءَامَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَفْتَتَلُوا وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ^(۹۳). واته: ئەو پىڻغەمبەرەى كە باسکران -عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام- رىزمان داوھ بەھەندىكىيان بەسەر ھەندىكىاندا لەو پىڻغەمبەرەى ھەبووھ اللَّهُ تعالى قسەى لەگەل کردووھ بە بى پەردە، وھ ھەندىكىيانى بەرز کردۆتەوھ چەند پلەيەك، وھ دامان بە عىسای كورى مەريەم چەند بەلگەيەك و موعجيزەيەكى ئاشكرا، وھ پشتگيريمان كرد بە فرىشتەى سرووش كە جبريلە عليه السلام ئەگەر اللَّهُ بىويستايە ئەو گەلانەى كە لە دواى پىڻغەمبەرەكانيان دەھاتن لەگەل يەكدا نە ئەجەنگين دواى ئەو نىشانە روشنانەى كە بۆيان ھاتبوو بەلام دووبەرەككيان تىكەوت، ئىنجا ھەيان بوو برواى ھىتا و ھەيان بوو برواى نەھىتا و كافر بوو، ئەگەر اللَّهُ بىويستايە يەكترىان نەدەكوشت و شەريان نەدەكرد بەلام ئەوھى اللَّهُ بىھوئ دەيكات.

موسلمان ئەبىت باوھەرى بە ھەموو پىڻغەمبەرەى -عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام- ھەبىت، باوھەر نەبوون بە يەك پىڻغەمبەر وھك باوھەر نەبوونە بە ھەموو پىڻغەمبەرەى.

ھەروھەا ھاوھەلانى پىڻغەمبەرى خوا ﷻ فەزلىان گەورەترە بەسەر ھاوھەلانى پىڻغەمبەرەى دىكە، ھەتا بەسەر فەزلى ھەوارىيەكانى عىساشدا عليه السلام.

هۆکاره کانی فه زلی هاوه لانی:

به پوختی سیانه، ئه وانیش:

۱- هاوه لیتییه بۆ پێغه مبهری خوا ﷺ، اللّٰه تعالی ده فره مووێت: (وَالَّذِينَ مَعَهُ) ^(۹۴). واته: وه ئه وانیهی له گه ل ئه ودان که هاوه لانی. ئهم مه عیهت و صوحبه ته بێگومان پله ی ئه وانیهی بهرز کرده وه، دوا ی ئه وان کهس ئه و مه عیهت و صوحبه ته ی له گه ل پێغه مبهری خوا دا نه ما ﷺ، به لام له بری مه عیهت و صوحبهت، (مُؤَافَقَةٌ وَإِتِّبَاعٌ وَالطَّاعَةُ) مان ههیه، واته: هاو پایی و شوێنکه و تن و گوێ پرایه لی کردن. مروف واجبه له سه ری که موافقه ی پێغه مبهری خوا ﷺ بکات و شوینی بکه ویت و گوێ پرایه لی بکات، به لام هیشه ناگاته وه به هاوه لانی پێغه مبهری خوا ﷺ.

۲- هۆکاریکی دیکه بریتییه له وه ی ئه وان (أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ) ^(۹۵) بوون، واته: تووند بوون له سه ر کافران. وه ک غیرهت و جوامیریان بۆ دینی اللّٰه تعالی، وه لابر دنی به ربه سه ته کان له سه ر پێگه ی سهروه ری ته وحید و ئیسلام، توند و تۆل و به جه رگبوون به رامبه ر به کافران.

۳- وه ئه وان مه قامی مه حه بیه تیان هه بوو بۆ یه کدی، مه حه بیهت و خوشه و یستییه کی بی وینه، ئه وه تا اللّٰه تعالی باسیان ئه کات و

^(۹۴) الفتح: ۲۹.

^(۹۵) هه مان په راوێزی پێشه وه.

ده فەرمووئت: (رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ)^(۹۶). واته: بهرهم و میهره بان بوون له نیو خویاندا.

هاوه لانی ئەو دوانه یان به دواى بهیه که وه هه بوو، بۆیه هه ر له کۆنه وه دوژمانانی دین کار له سه ر ئەو دوو مه قامه ئەکه ن، ئەیان ه وئت پڕۆله و شوینکه وتووانى ئەم دینه بکه ن به موسلمانیکى په مه یی، موسلمانیک که ئیسلامه تیه که ی ئیسلامه تیه ک بیت که کوفر لیی رازی بیت، هاوه لانی پیغه مبه ری خوا ﷺ خوشه وستی پیغه مبه ری خویان ﷺ خستبووه پیش هه موو خوشه وستییه کانه وه، له نیشتمانی خویانه وه کۆچیان ئەکرد بۆ لای پیغمبه ری خوا ﷺ، بۆ سه رختنی خوی و دینه که ی.

هاوه لانی پیغه مبه ری خوا ﷺ له نیو خویاندا جیاواز بوون له پله بهرزیدا، هه ندیکیان پله یان له هه ندیکى دیکه یان بهرزتره، هاوه لانی پیش هیجرت پله یان له هاوه لانی دواى هیجرت بهرزتره، هاوه لانی سه ره تای دین و غوربه تی ئیسلام له ناو مه ککه فه زلیان زیاتره له هاوه لانی دواى غوربه ت، ئەوانه ی دوو هیجرتیان کرد پله یان بهرزتره له وانیه ی یه ک هیجرتیان کرد، ئەوانه ی پیش به در موسلمان بوون پله یان له وانه بهرزتره که دواى به در موسلمان بوون، ئەوانه ی پیش گۆرپینی قبیله موسلمان بوون پله یان بهرزتره له وانیه ی که دواى گۆرپینی قبیله موسلمان بوون، ئەوانه ی پیش پزگارکردنی مه ککه موسلمان بوون پله یان بهرزتره له وانیه ی پاش پزگارکردنی مه ککه موسلمان بوون. که واته ههروهک

(۹۶) هه مان په راوتزی پیشه وه.

پله‌وپایه‌ی پیغه‌مبه‌ران له یه‌ک ئاستدا نییه به‌هه‌مان شیوه‌ش پله‌وپایه‌ی هاوه‌لان له یه‌ک ئاستدا نییه.

له‌ناو هاوه‌لاندا پله‌وپایه‌ی ئه‌بو به‌کری سدیق ﷺ له هه‌موویان به‌رزتره، یه‌که‌م که‌س بوو باوه‌ری به پیغه‌مبه‌ری خوا هینا ﷺ، بوو به باشت‌ترین هاوه‌ل و هاو‌پ‌ری تا کو‌تایی پ‌ری، پشت‌گیر و هاوده‌می بوو. ئایه‌تی: (ثَانِي اٰتْنِيْ اِذْ هُمَا فِي الْغَارِ اِذْ يَقُوْلُ لِصٰحِبِهٖ لَا تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا) ^(۹۷). واته: یه‌ک‌یک بوو له‌و دوو که‌سه کات‌یک ئه‌و دووانه که پیغه‌مبه‌ری خوا و ئه‌بو به‌کری سدیق بوون له ئه‌شکه‌وتی سه‌وردا بوون ئه‌وکاته به هاوه‌له‌که‌ی ده‌وت: خه‌م مه‌خو بی‌گومان الله له گه‌لمانه. وه ئایه‌تی: (وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ) ^(۹۸). واته: وه ئه‌و که‌سه‌ی قورئانی هیناوه و باوه‌پ‌یشی پیته‌تی. ده‌رباره‌ی ئه‌و دابه‌زی، یه‌که‌م جینشینی پیغه‌مبه‌ری خوا بوو ﷺ، ئه‌بو به‌کری هاوه‌لی به‌پ‌ریزی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، خیرترینی ئوممه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوایه دوا‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، فه‌زلی ئه‌وه‌نده گه‌وره‌یه که ئیت‌یفاق و ئیجما‌عی ئوممه‌تی ئیسلامی له‌سه‌ره، عالم و زانا‌ترینی هاوه‌لان بوو، شه‌رعنا‌ست‌رینی هاوه‌لان بوو، له دوا‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ شایسته‌ترین که‌س بو خه‌لی‌فایه‌تی، ئه‌بو به‌کری سدیق بوو ﷺ، بویه ئه‌بینین له‌کاتی نه‌خو‌شی سه‌ره‌مه‌رگی پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ

(۹۷) التوبة: ۴۰.

(۹۸) الزمر: ۳۳.

ده‌فهرمووئیت: ((مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ))^(۹۹). واته: برۆن به دواى ئه‌بو به‌کردا، با ئه‌و پيشنوئیزی بۆ خه‌لك بکات. جگه له ئه‌بو به‌کری سديق پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ رازی نه‌بووه که‌س دواى خۆى جينشيني بيت.

وه بيگومان هاوه‌لى به‌رێز عومه‌رى کورپى خه‌تتاب ﷺ دووهم پله‌دارترينى هاوه‌لان بوو، که موسلمان بوونه‌که‌ى عيززه‌تى موسلمانانى به‌دواى خويدا هينا، پياويكى ژير و پر غيره‌ت بوو بۆ سه‌رخستنى دينى الله، دووهم جينشيني پيغه‌مبه‌رى خوا بوو ﷺ، پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ ده‌فهرمووئیت: "إِنِّي لَا أَذْرِي مَا بَقَائِي فِيكُمْ؛ فَافْتَدُوا بِاللَّذِينَ مِنْ بَعْدِي، وَأَشَارَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ"^(۱۰۰). واته: من نازانم تا چه‌ندى ديكه له‌ناوتاندا ته‌مينمه‌وه، بۆيه له دواى من ئيقتيدا بکه‌ن به ئه‌بو به‌کر و عومه‌ره‌وه. راوييه‌که‌ى ته‌لى ئاماژه‌ى بۆ ئه‌بو به‌کر و عومه‌ر کرد. بۆيه ته‌بين له‌ناو هاوه‌لاندا که‌س نه‌بووه فه‌زل بدن به‌سه‌ر ئه‌بو به‌کر و عومه‌ردا.

پاشان عوسمانى کورپى عه‌ففان ﷺ ستيه‌م پله‌دارترينى هاوه‌لان بوو، دووجار ببوو به‌زاواى پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ، سه‌ره‌تا کچيکى خۆى پيدا، ته‌وه‌بوو وه‌فاتیکرد، پاشان کچيکى ديكه‌ى پيدا، ته‌ویش وه‌فاتیکرد، پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ پيى فهرمووى: واللّٰهى گهر کچيکى ترم هه‌بووايه ته‌مدا بيت. ته‌واوى سه‌روه‌ت و سامانه‌که‌ى خسته به‌رده‌م پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ بۆ سه‌رخستنى دينى الله،

(۹۹) سه‌حيحى بوخارى: ۶۶۴.

(۱۰۰) جاميعى تورمى: ۳۶۶۳.

به شهرمترین پیاو بوو، به چه شتیک فریشته کانی اللَّهُ تعالی شهرمیان لی ئه کرد، سییه م جینشینی پیغه مبهری خوابوو ﷺ، وه به زولملیکراویش شهیدکرا؛ خه واریجه کان له مالی خویدا شهیدیان کرد.

وه پاشان عهلی کوری ئه بو تالیب ﷺ چواره م پله دارترینی هاوه لآن بوو، ئاموژا و زاوای پیغه مبهری خوابوو ﷺ، چواره م جینشین بوو، بیگومان فهزلی ئیمامی عهلی زور گه ورهیه، به لام به کۆدهنگی زانایان فهزلی ئیمامی عوسمان گه وره تره له ئیمامی عهلی - اللَّهُ له ههردووکیان رازی بیت-.

پاشان شهش هاوه له که ی دیکه ی جگه له م چواره، له پله دارترینی هاوه لآن، پهروه ردگار له مان و له هاوه لانی دیکه هه موو رازیبووه، وه ده باره یان ده فه رموویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ)^(۱۰۱). واته: وه پیشکه وتوووه یه که مه کان له کۆچه ران و یاریده ده ران ئه وانهش زور به چاکی په پره وی ئه وانیان کردوووه و شوینیان که وتوون، اللَّهُ لیان رازییه ئه وانیش له اللَّهُ رازین، وه اللَّهُ به هه شتانیکی بو ئاماده کردوون پرووباره کان دین و ده چن به ژیریاندا، تیدا ده میننه وه بی برانه وه، ئه وه یه گه یشتن به ئامانجی گه وره.

(۱۰۱) التوبة: ۱۰۰.

بۆیه له ئیمانئیکی پاک و گهوره، پاراستنی دَل و زوبانمانه دهربارهی هاوهلانی
پینگه مبهری خوا ﷺ، وه شوینکه وتنی ئاسه واریان و ئیقتیدا کردن پیتان، له دیتیکی
ته واهه، بۆ پاراستن له ئاگری دۆزهخ.

بۆیه ئەم بابته که بابتهی هاوهلانی پینگه مبهری خوايه ﷺ له کاتی خۆیدا له
سه رده می سه له ف بووه هۆکاری گومرا بوونی هه ندی گرووپ، به وهی لاری
بوون دهربارهی هه ندی له هاوهلانی پینگه مبهری خوا ﷺ، به لام کۆدهنگی ته هلی
سوننه ت و جه ماعه ت له سه ر ته وه یه که ته وای هاوهلانی پینگه مبهری خوا ﷺ
که سانی به ریزن، وه دَل و ده میان پارێزراوه دهربارهی هاوهلانی پینگه مبهری خوا
ﷺ، وه هه یچ رق و کینه یه کیان نییه دهرباری هاوهلان.

وَالْكَفُّ عَمَّا شَجَرَ بَيْنَهُمْ.^(۱)

(۱) وَالْكَفُّ عَمَّا شَجَرَ بَيْنَهُمْ. واته: وه تهسلیش وایه مرؤف دهمی بگریته وه ده باره ی ته وه ی له نیوان هاوه لاندای پرویداوه. ته مه مهنه جی ته هلی سوننه ت و جه ماعه ته.

هۆکاری ناکۆکی نیوان هاوه لان:

هۆکاری ته وه ی پرویداوه له نیوانیان چه ند حاله تیکه، ته وانیش:

۱- پیغه مبه ری خوا ﷺ هه والیداوه که دوا ی خوی خیلاف ته که ویته نیوان هاوه لان، بۆ ته مه چه نندین فه رمووده مان هه یه، وه کوو ده فه رموویت: "وَأَنَا أَمَنَةٌ لِأَصْحَابِي، فَإِذَا ذَهَبْتُ أَلَيْ أَصْحَابِي مَا يُوعَدُونَ، وَأَصْحَابِي أَمَنَةٌ لِّأُمَّتِي، فَإِذَا ذَهَبَ أَصْحَابِي أَلَيْ أُمَّتِي مَا يُوعَدُونَ"^(۱۰۲). واته: من پاریزه ری هاوه لانی خۆم، واته تا کوو من مابم هاوه لانم تووشی هه یچ شتیک نابن، به لام کاتیک من پۆشتم ته وه دیت به سه ر هاوه لانمدا که دیت به سه ر یاندا له ئیختیلاف. به لام ته م ئیختیلافه که پرویدا (لَا يَسْلُبُوهُمْ فَضْلَهُمْ) واته: به هه یچ شتیه یه ک فه زلی هاوه لان دانامالیت.

(۱۰۲) سه حیحی موسلیم: ۲۵۳۱.

ئەوێ که پرویدا له نێوانیان بههۆی تهسلیم نهبوونیان بۆ بهلگانی شهرع نهبوو، بهلکوو له تهنزێل و تهتبیقی ههندیکیان بوو بۆ بهلگهکانی دین، وهک ئیختیلافی جوولهکه و گاور نهبوو، که ئیختیلافی جوولهکه و گاور ئیختیلافی تهبدیل و تهحریف بوو، تهسلیم نهبوونیان بوو بۆ شهرعی پێغه مبه ره که یان و مل نه دانیان بوو بۆ حق، بهلام خیلای هاوه لانی له تهنزێل و تهتبیقی بهلگهکان بوو.

خیلافی هاوه لانی به گشتی ئیجتیهادی بوو، وه پێغه مبه ری خواش ﷺ ده فهرمووێت: "إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ، فَلَهُ أَجْرَانِ، وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَخْطَأَ، فَلَهُ أَجْرٌ" (۱۰۳). واته: گهر حاکمێک حوکمی کرد و ئیجتیهادی کرد، پاشان حوکمه که ی پێکای ئەوه دوو پاداشتی ههیه، وه گهر حوکمی کرد و ئیجتیهادی کرد، پاشان حوکمه که ی نه پێکا ئەوه ههر پاداشتیکی ههیه. ئەوانه شیانی که نه یان پێکاوه پاداشتیکیان بۆ ههیه به بهلگه ی فهرمووده ی پێغه مبه ری خوا ﷺ، ئەوه شی تووشیان بووه له کیشه و شهر و ناخووشی هه موویان له بابی ئیجتیهاده و پهروهردگار رازی بووه لیان، وه ئەو هاوه لیتییه زۆره ی هه یانبوووه بۆ پێغه مبه ره که یان ئەو تۆزه هه له یه ی که هه ندیکیان هه یانبوووه ئەسپرێته وه.

وه گهر هاتوو خیلافه که فیهی بوو، ئەوکات سه یری بهلگه کانیان ئەکه ین، کامیان به هیزتر بوو شوین ئەوه یان ئەکه وین، ئەمه بۆ خیلاف، ئەمما ئیجماعیان

دینداریه بو ئیمه، وه وته و ئهسه رێکیان که خیلاف نه بووبی، ئهوهشیان دینداریتی پیوه ئه کریت.

۲- ئیختیلافه کهیان بو پهنه لی وه رگرتنه، وه کو وتمان ئهسل دهستگرتنه وهیه له وهی تووشیان بووه، وه تانه دان له هه ر هاوه لێکی پیغه مبهری خوا ﷺ، لاریبوانه له مهنه جی سه له ف، هه ر کهس بکه ویته ناو تانه دان له هاوه لان (فَهُوَ مُبْتَدِعٌ ضَالٌ)، ئه وه: موبته دیعیکی لارییه. وه ئهسل و بنه ماکه شی ئه وهیه مروف پی کافر نابیت، ئیلا کاتیک نه بیت که بکه ویته تانه دان له ته واوی هاوه لان، یاخود رقی له دین و سونه ته که ی ئه وان بووبی، بێگومان ئه وه به لگهی کوفری که سه که یه، به لام تانه دان له یه ک هاوه ل، ده رچوون پرووئدات له بازنه ی ئه هلی سونه ت و جه ماعت. به پیچه وانیه ی گرووپه کوفریه کانه وه، له وان: رافیزه، که ئه وان زور چاونه ترسانه ده م بو هاوه لان ئه به ن و ته کفیریان ئه که ن، بو ئه وه ی گه ر له و رییه وه هه رچی دینداری هاتییت هه مووی به تال بکه نه وه و، ئه و دینه حقه ی که هاوه لان له سه ری بوون و هیناویانه، باوه ریان پی نه بیت.

بۆیه له و بابته گرنگانه ی که پتویسته ئاگاداریان بین، بریتییه له فه زلدانی ئه بو به کری سدیق، پاشان عومه ری کوری خه تتاب، پاشان عوسمانی کوری عه ففان، پاشان عه لی کوری ئه بو تالیب، به سه ر ته واوی ئوممه تی پیغه مبهری خوادا ﷺ.

له ناو سه له فدا هه ركه س فه زلی هه ركه سینک ته نانه ت یه ک که سیش بیت
بدات به سه ر ئه بو به کری سدیق و پاشان عومه ری کوری خه تتاب؛ ئه وه
که سینکی رافیزی کافر بووه، وه هه ركه سینکیش فه زلی عه لی بدات به سه ر
عوسماندا؛ پێیان وتوووه شیعییه کی موبته دیع.

به لام ئه بینیت له م سه رده مه دا ئه م زاراوانه قلیکراونه ته وه، به وه ی به که ساینیک
ئه وتریت شیعه که لای سه له ف ئه وانه رافیزییه کی کافر بوون. وه بابته ی کافریتی
رافیزه لای سه له ف له و پروانگه یه بوو، که فه زلی عه لیان ئه دا به سه ر ئه بو به کری
سدیق و عومه ردا، به لام ئه مپرو که ساینیک که خویان پالداوه بو لای ئیمامی
عه لی که به هیچ جورێک له وانه ی پێشوو ناچن، ده یان و سه دان کوفریان هه یه،
له کاتیکدا ئه وانه ی پێشوو وه کو ئه مانه نه بوون، بۆیه ئه مانه دینیکی دیکه یان
هه یه له جگه دینی ئیسلام، په نا به خوای رب العالمین!

۷- وَأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى عَرْشِهِ بَائِنٌ مِنْ خَلْقِهِ كَمَا وَصَفَ نَفْسَهُ فِي كِتَابِهِ، وَعَلَى لِسَانِ رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلَا كَيْفٍ.

(أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا)^(۱۰۴). (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)^(۱۰۵).^(۱)

(۱) وَأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى عَرْشِهِ بَائِنٌ مِنْ خَلْقِهِ كَمَا وَصَفَ نَفْسَهُ فِي كِتَابِهِ، وَعَلَى لِسَانِ رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلَا كَيْفٍ.
(أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا). (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)^(۱).
واته: وه الله - عز وجل - له سهر عه رشه كه يه تي و تيكه لاوی دروستكراوه كانی نابیت، ههروهك چۆن خوی وه سفی خویی کردووه له په رتووكه كه ی، وه له سهر زمانی پیغه مبه ره كه یی وه ﷻ وه سفی کردووه، به بی چۆنی تی بو دانان.
(اللَّهُ تَعَالَى بِه زَانِیْن و زَانَسْتِ خَوِی ده وری هه موو شتیکی داوه)، (هیچ شتیك به وینه ی اللّٰه نییه و نهو بیسه ری بینایه).

(۱۰۴) الطلاق: ۱۲.

(۱۰۵) الشوری: ۱۱.

ئه‌بىنين يه‌كىكى دىكه له‌ كۆده‌نگىيه‌كانى سه‌له‌فى سالف و ئه‌هلى سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت، جىگىر كوردنى سيفه‌تى به‌رزىتى و عولووى (الله تعالى) يه‌، به‌ شىوه‌يه‌ك كه‌ لائىق و شايسته‌يه‌ به‌ زاتى خو‌يه‌وه‌، وه‌ بىگومان الله تعالى له‌سه‌ر عه‌ر شه‌ به‌ زاتى خو‌ى و، زانسته‌كه‌شى له‌ هه‌موو شو‌ئىتتكه‌.

بابه‌تى عولوو، بابه‌تتكه‌ كه‌ ته‌واوى به‌لگه‌كانى له‌سه‌ره‌، كۆده‌نگى زانايانى له‌سه‌ره‌، چه‌ندىن ئايه‌ت و فه‌رمووده‌ى له‌سه‌ره‌، خواى په‌روه‌ردگار له‌ چه‌ندىن ئايه‌تدا سيفه‌تى عولووى بو‌ خو‌ى جىگىر كردووه‌، وه‌كوو:

۱- ده‌فه‌رمووئى: (وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ)^(۱۰۶). واته‌: وه‌ هه‌ر (الله تعالى) يه‌ بلىند و پايه‌ گه‌وره‌.

۲- وه‌ كاتىك مرو‌فى باوه‌ردار سه‌جده‌ ده‌بات بو‌ الله تعالى: (سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى)^(۱۰۷). واته‌: به‌پاكى يادى په‌روه‌ردگارى هه‌ره‌ بلىندت بكه‌. ياخود مرو‌ف ئه‌لى: (سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى)، واته‌: پاكى و بىگه‌ردى بو‌ الله تعالى بلىند.

۳- وه‌ ده‌فه‌رمووئى: (وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ)^(۱۰۸). واته‌: وه‌ هه‌ر ئه‌وه‌ ده‌ست رۆىشتوو به‌سه‌ر به‌نده‌كانىدا هه‌ر ئه‌وىش كاردروستى ئاگاداره‌.

(^{۱۰۶}) البقرة: ۲۵۵.

(^{۱۰۷}) الأعلى: ۱.

(^{۱۰۸}) الأنعام: ۱۸.

۴- وه ئهفه مووئیت: (ءَأْمِنْتُمْ مَن فِي السَّمَاءِ أَن يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ) ^(۱۰۹).
واته: ئایا دلنیاں لهو (الله) یه ی له ئاسمانه، که بتانباته خواره وه به ناخی
زه ویدا.

۵- وه دهفه رمووئیت: (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ) ^(۱۱۰). واته:
بیگومان هه ر ئیمه قورئانمان ناردوته خواره وه و به راستی هه ر ئیمه ش
ده ی پاریزین. بیگومان نزوولی قورئان ده لیله له سه ر علوی پهروه ردگار،
وه بیگومان نزوول و دابه زینی الله تعالی به لگه یه بو به زینی و علوی الله
تعالی، فهرمووده کان سه حیح و جیگیرن، وه کوو له فهرمووده ی ئه بو
هوپه پره دا به لگه ی به زینی (الله تعالی) ی تیدا یه.

۶- وه به رزبونه وه ی کرداریش به لگه یه کی پروونه، الله دهفه رمووئیت: (إِلَيْهِ
يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ) ^(۱۱۱). واته: وته ی پاک و چاک
ته نها بو لای ئه و سه رده که و ی، وه وته ی پاک کرده وه ی چاک به رزی
ده کاته وه.

۷- وه دابه زینی فریشته کان له ئاسمانه وه بو زه وی به لگه ی ئه وه یه که
پهروه ردگارمان له به رزیتیه، وه ک الله تعالی دهفه رمووئیت: (تَعْرُجُ

(۱۰۹) الملك: ۱۶.

(۱۱۰) الحجر: ۹.

(۱۱۱) فاطر: ۱۰.

أَلْمَلَكُ الْوَحِيدُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ^(۱۱۲). واته:
فریشته و جبریل سهر ده‌که‌ون بۆ لای الله له پوژیکدا که ئەندازه‌که‌ی
په‌نجا‌هه‌زار ساله.

سیفه‌تی (به‌رزیتی الله تعالی بۆ سهر عه‌رش به‌ زاتی خۆی) کۆده‌نگی
هاوه‌لان و سه‌له‌فی سالح و ئەه‌لی سونه‌ت و جه‌ماعه‌ته، له‌وانه: شافیعی،
مالیک، فوزه‌یلی کۆری عیاز، سوله‌یمانی کۆری حه‌رب، ئیو خوزه‌یمه و جگه
له‌وانیش به‌ ده‌ق ئەو کۆده‌نگیه ئە‌گوازه‌وه.

بی‌گومان سیفه‌تی عولوو به‌‌لگه‌یه‌کی عه‌قلی و شه‌رعیشه، ته‌نانه‌ت ئەم سیفه‌ته
به‌رزه‌ی په‌روه‌ردگاری ئی‌مه‌ عاممه و کۆی میلله‌ته کوفریه‌کانیش ئەم سیفه‌ته‌یان
جی‌گیرکردوه، یان له‌ فیت‌ه‌تیاندا هه‌یه، ئی‌للا هه‌ندی‌ک له‌ گرووپ نه‌بی‌ت که
شوین فه‌لسه‌فه و ئەه‌لی که‌لام که‌وتن که‌ پی‌چه‌وانه‌ی سروشت و فیت‌ه‌ت
وه‌ستانه‌وه، وه‌ جه‌همیه‌کانیش که‌ شوین‌که‌وته‌ی ئەوان بوون، دواتریش
مو‌عته‌زیله‌کان و دواتریش هه‌ندی له‌ ئە‌شه‌ریه‌کان، وه‌کو: جه‌عدی کۆری
دره‌هم، جه‌همی کۆری سه‌فوان، قازی عه‌بدول‌جه‌بار، جو‌ه‌ینی، غه‌زالی، رازی،
ئامیدی..تاد، هه‌رچه‌نده هه‌ندی‌ک له‌ ئە‌شه‌ریه‌کان له‌ پ‌یشین و
مو‌ته‌قه‌ددیمینه‌کانیان ئەم سیفه‌ته‌یان جی‌گیر کردوه، وه‌ په‌ددی جه‌همیه‌کان
ئه‌ده‌نه‌وه که‌ ئینکاری و نکوولی عولووی په‌روه‌ردگار ئە‌که‌ن، وه‌کو: ئی‌بو
کولاب و، ئە‌بو حه‌سه‌نی ئە‌شه‌ری و، قوتابییه‌که‌ی که‌ عه‌لی کۆری مه‌هدی

(۱۱۲) المعارج: ۴.

ته به ریه، وه ئه بو عه بیاسی قه لانسێ و، حارسێ موحاسبی و، باقیلانی و، ئینو فورهک، ئه مانه له هه ندی له پهرتووکه کانیاندا سیفه تی عولوو جیگیر ئه کهن، به لام ئه وان پێیان وایه عولوو جیگیر ئه بیت به ته نها به نه قل، به لام عاممه ی سه له ف سیفه تی عولوو جیگیر ئه کهن هه م به نه قل، هه م به نه قلیش.

به مه ش بۆمان ده رده که ویت که بابه تی عولوو بابه تیکی پروایه و کۆده نگێ هاوه لان و سه له فی له سه ره، به بی هیچ راجیاوازیه ک.

هه ندیک به لگه ی دیکه:

پاشان هه ندیکی دیکه له به لگه کان بریتیه له:

۱- به لگه کانی عه رشی الله تعالی، که جارێکی دیکه به لگه ن له سه ر عولووی الله تعالی.

۲- وه به لگه ی فیتره ت و سروشتی مروف به لگه یه له سه ر ئه م بابه ته، ته نانه ت به مندالیک ئه لیت: الله له کوێه، ده ست بهرز ئه کاته وه و سه ر بهرز ئه کاته وه بۆ ئاسمان و ئه لی الله له ئاسمانه.

۳- وه عه قلیش پشتر استکه ره وه ی ئه م بابه ته یه.

۴- وه سوفول (نزم) ی مه خلوقه کانیش به لگه یه، به وه ش مه خلوقه کان له خواره ون و الله تعالی له سه ره وه یه.

له بیروباوه ری دروستی ئه هلی سونه ت و جه ماعه ت، جیگیری سێ جوړ سیفه تی عولوو ئه کریت بۆ الله تعالی، ئه وانیش:

۱- (عَلُوُّ الدَّاتِ)، واته: به رزبونه‌وی الله تعالی به خودی خوی،
په‌روه‌ردگارمان به‌زاتی خوی به‌رزبوت‌وه به‌سهر هم‌وو مه‌خلوقه‌کانیه‌وه و
نیستیوائی کردوو، نیستیوایه‌ک که شایسته‌یه به‌گه‌وره‌یی و به‌رزی و توانا
و ده‌سه‌لاتی خویه‌وه.

۲- (عَلُوُّ الْقَهْرِ وَالْقُدْرَةِ)، واته: به‌رزی ده‌سه‌لات و توانا، په‌روه‌ردگارمان
توانا و ده‌سه‌لاتی به‌سهر هم‌وو شتی‌کدا هه‌یه، هیچ شتی‌ک نییه له ژیر
ده‌سه‌لات و توانای ته‌ودا ده‌رب‌جیت:

ا- (سُبْحَنَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ)^(۱۱۳). واته: پاک و بی‌گه‌رده هه‌ر
ته‌وه الله ته‌نیای زال و به‌ده‌سه‌لات.

ب- وه په‌روه‌ردگارمان له سوره‌تی (الرحمن) دا ده‌فه‌رموویت: (يَمْعَشَرِ
الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنَّ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
فَأَنْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَنِ)^(۱۱۴). واته: ته‌ی کومه‌لی جنوکه و
ئاده‌می ته‌گه‌ر توانیتان ده‌رچن له به‌شه‌کانی ئاسمانه‌کان و زه‌وی ته‌وه
بروئن ده‌رچن ناشتوانن مه‌گه‌ر به‌ده‌سه‌لاتیک، که هه‌ر ناشتوانن.

ت- وه ده‌فه‌رموویت: (وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ
الْخَبِيرُ)^(۱۱۵). واته: وه هه‌ر ته‌وه ده‌ست رویش‌توو به‌سهر به‌نده‌کانیدا،

(۱۱۳) الزمر: ۴.

(۱۱۴) الرحمن: ۳۳.

(۱۱۵) الأنعام: ۱۸.

هەر ئه‌ویش کاردروستی ئاگاداره.

۳- (عَلُّو الْقَدْر)، واته: به‌رزى پىزى الله تعالى، ناو و سيفه‌ته‌کانى الله تعالى به‌رزن و جوانن به‌سه‌ر هه‌موو شتیکه‌وه.

که‌واته ئه‌م سى جۆره‌ی عولوو جیگیره و دانى پىدا ئه‌نریت، به‌ شیوه‌یه‌ک که شایسته‌بیت به‌ خودی خۆیه‌وه.

ته‌بعه‌ن ئه‌م سى جۆره‌ی عولوو و به‌رزى الله تعالى جیگیربوو تاكو ده‌رکه‌وتنى جه‌همیه‌کان و موعه‌تیه‌کان، که نکوولى ئیستیواء و به‌رزى (الله تعالى) یان کردووه، وه هه‌ندىک گرووپیش که لاڤى و گومرا‌بوون له بیروباوه‌پرى موسلمانان، له‌و گرووپانه‌ش که دروست بوون:

(۱) گرووپێکن پێیان وایه په‌روه‌ردگار نه‌ داخیلی عاله‌مه و له ناو عاله‌مه، نه‌ خاریجی عاله‌مه و له ده‌ره‌وه‌ی عاله‌مه، ته‌بعه‌ن ئه‌مانه نه‌فى هه‌موو شتیکی ئه‌که‌ن له الله تعالى که: نه‌فى مه‌کان و، نه‌فى جیهه‌ت و، نه‌فى حه‌دد ئه‌که‌ن!

ئه‌مه‌ش بیروباوه‌پرى فه‌یله‌سووفه یۆنانیه‌کان بوو، وه ئه‌وانه‌شى که په‌یره‌وکه‌رى ئه‌وان بوون له شوێنکه‌وته‌کانیان، وه‌کو زۆریک له ئه‌شعه‌رییه‌کانی ئه‌م سه‌رده‌مه که شوێنی فه‌لسه‌فه‌ی ئه‌وان که‌وتوون و بیروباوه‌پریان ده‌رباره‌ی ئه‌م سیفه‌ته‌ وێنه‌ی بیروباوه‌پرى ئه‌وانه، که بیروباوه‌پریان وایه په‌روه‌ردگار نه‌ داخیلی

عالمه مه نه خاريجی عالمه، وه نه فی شوین ئەکەن بۆ اللّٰه تعالی، وهک ئەبینین له پەرتووکی [الْوَاقِف] ی جورجانیدا هاتووە که بیگومان ئەووە عومدهیه لای زۆریک له مامۆستاکانیان، وه بههه مان شیوه ماتوریدییه کانیش وهک له شهرحی [مقاصد التفتازانی] دا هاتووە، ئەوان پێیان وایه و ده‌لێن: "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَا دَاخِلَ الْعَالَمِ وَلَا خَارِجَهُ". واتە: اللّٰه تعالی له ناوه‌وهی عالم نییه و له ده‌ره‌وه‌شی نییه. "وَلَا مُتَّصِلٌ وَلَا مُنْفَصِلٌ عَنْهُ وَلَا فَوْقَ وَلَا تَحْتَ، وَلَا فَوْقَ الْعَرْشِ وَلَا تَحْتَ الْعَرْشِ". بیروباوه‌ری ئەوان بهو شیوازهیه، وه ئەبینین کۆتا که‌سی ماتوریدییه‌کان که که‌وسه‌رییه، ئەبینین به‌وانه‌ی که بیروباوه‌ری پێغه‌مبه‌ری خوا و هاوه‌لان و سه‌له‌فی سالحیان هه‌یه ده‌رباره‌ی عولووی اللّٰه تعالی، پێیان ده‌لێن: ئەوانه عابیدی وه‌سه‌نن، واته ئەهل سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت به‌ بته‌رستن ناو ئەبه‌ن، به‌هه مان شیوه ئەبو مه‌نسووری ماتوریدییش به هه‌مان شیوه بیروباوه‌ری وایه که اللّٰه تعالی مه‌کانی نییه.

(۲) گرووپی گومرای دووهم لهم باب‌ه‌ته‌دا که لاری‌بوون و خراپتر لاری‌بوون له گرووپی یه‌که‌م، بریتین له: حولولویه‌کان، ئەمانه بیروباوه‌ریان وایه اللّٰه تعالی به‌ زات و خودی خۆی له هه‌موو شوینی‌که، وه پێیان وایه اللّٰه ئەتویتی‌هوه له‌ناو مه‌خلووقاتدا، تاکوو ئەتویتی‌هوه له‌ناو شته‌ پێسه‌کانیشدا - تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يَقُولُونَ- به‌رزه ئەو زاته‌ی که ئەوانه ده‌رباره‌ی ئەو بوهاتانانه ئەکەن.

تەبعەن ئەسلى بىروباوەرى ئەمان ئەو بىروباوەرەبوو كە لە مەجووسەكان وەرگىرابوو، كە لە ولاتى فارس بوون، پاشانىش لە بوزى و هيندوسىيەكانى ولاتى هيندستان وەريانگرتبوو، وە هەندىكىش لە فەيلەسوفەكانى يونان هەمان بىروباويريان هەبوو، بۆيە ئەسلى (وَحْدَةُ الْوُجُود) ئەگەرپێتەووە بۆ هيندوسى و بوزىيەكان و ئەوانەشى كە كارىگەربوون پێيان، لەوانەى پال ئەدران بۆ لای ئىسلام، لەكاتىكدا ئىسلام لەوان بەريە، وەكوو: فارابى و، ئىبو سينا و، ئىبنو فاريز و، ئىبنو عەرەبى و، ئىبنو سەبعين و، تلماسانى و، جگە لەوانيش لەوانەى عەقىدەى وەحدهتول وجوديان هەبوو، تەبعەن گومرايى و سەرلېشيوایى ئەمانە زۆر زياترەبوو لە گومرايى و سەرلېشيوایى گاور و جوولەكەكان؛ چونكە گاۋرەكان لە بىروباوەرپاندا واىە لاهوت كە (اللّٰهُ تَعَالٰى) يە تۋاوەتەووە لەگەڵ ناسوت كە عىسايە عليه السلام، واتە بىروباوەرى گاۋرەكان واىە، اللّٰهُ تەنھا لەناو عىسادا تۋاوەتەووە، بەلام حولولويەكان كە خويان بە موسلمان ئەزانن، بىروباوەرەكەيان حولولى عاممە، واتە دەلّين اللّٰهُ لەناو هەموو شتەكدا تۋاوەتەووە، ئىتر خراپ و باش، پيس و پاك و ئازەل و مروفّيش، كە پەنا بە اللّٰهُ ئەووە بىروباوەرپىكى كوفريە.

ئەم دوو گرووپە دوو گرووپى گومرابوو و لاڤتيوون لە كۆمەلى موسلمانان.

عَلَى عَرْشِهِ بَإِثْنٍ مِنْ خَلْقِهِ^(۱)

(۱) عَلَى عَرْشِهِ بَإِثْنٍ مِنْ خَلْقِهِ. په‌روه‌ردگارمان له‌سه‌ر عه‌رشیه‌تی، له‌ قورئاندا حه‌وت ئایه‌تمان هه‌یه، په‌روه‌ردگار تییاندا عه‌رشی بو‌خوی جیگیر کردووه‌ و، سیفه‌تی ئیستیوایی بو‌خوی جیگیر کردووه. ته‌بعه‌ن ئیستیواء واتایه‌کی زیاتره‌ له‌ عولوو، چونکه‌ عولوو هه‌م به‌ عه‌قل هه‌م به‌ نه‌قل جیگیر بووه، به‌لام ئیستیواء به‌ نه‌قل جیگیر بووه! (وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ)^(۱۱۶). واته: ئه‌ویش په‌روه‌ردگاری عه‌رشی گه‌وره‌یه.

وه‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ چه‌ندین فه‌رمووده‌دا باسی عه‌رشی کردووه.

سیفه‌ته‌کانی عه‌رش:

وه‌ له‌ سیفه‌تی عه‌رش ئه‌وه‌یه:

- ۱- (قَوَائِم) ی هه‌یه، واته‌ راگری هه‌یه.
- ۲- وه‌ کۆمه‌لیک فریشته‌ هه‌لیانگرتووه، وه‌کو الله تعالی ده‌فه‌رموویت: (وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَنِيَّةً)^(۱۱۷). واته: وه‌ له‌و پۆژه‌دا

(^{۱۱۶}) التوبة: ۱۲۹.

(^{۱۱۷}) الحاقة: ۱۷.

ههشت فریشته تهختی پهروهردگاری تو هه‌لده‌گری له ژوور هه‌موو
فریشته‌کانی تره‌وه.

۳- وه عه‌رشی پهروهردگارمان له‌سه‌ر ئاوه (وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ)^(۱۱۸).
واته: عه‌رشه‌که‌ی له‌سه‌ر ئاو بوو.

۴- وه له سیفه‌تی هه‌لگرانی عه‌رش که له [سنن أبي داود] دا هاتووه،
پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئه‌فه‌رموویت: "إِنَّ مَا بَيْنَ شَحْمَةِ أُذُنِهِ إِلَى عَاتِقِهِ
مَسِيرَةُ سَبْعِمِائَةِ عَامٍ"^(۱۱۹). واته: له نه‌رمایی گو‌یچکی تا‌کوو سه‌رشانی
حه‌وت سه‌د ساله‌ ری‌یه.

۵- وه ته‌واف ئه‌کریت به‌ده‌وری عه‌رشد، وه‌کو چو‌ن ته‌واف ئه‌کریت به
ده‌وری که‌عه‌دا له‌سه‌ر زه‌وی، اللَّهُ تَعَالَى ده‌فه‌رموویت: (الَّذِينَ يَحْمِلُونَ
الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ)^(۱۲۰). واته: ئهو فریشته‌نه‌ی
هه‌لگری عه‌رشن و، ئه‌وانه‌شی به‌ده‌وریدان به‌ستایشی پهروهردگاریان
ته‌سبیحات ده‌که‌ن. وه ده‌فه‌رموویت: (وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِينَ مِنْ حَوْلِ
الْعَرْشِ)^(۱۲۱). واته: وه فریشته‌کان ده‌بینی چواره‌ده‌وری عه‌رشیان داوه.

^(۱۱۸) هود: ۷.

^(۱۱۹) سونه‌نی أبو داوود: ۴۷۲۷.

^(۱۲۰) غافر: ۷.

^(۱۲۱) الزمر: ۷۵.

بیگومان نیستی‌وای **اللّٰه** تعالی تاییه‌تتره له عولووی **اللّٰه** تعالی، وه واتای
 نیستی‌واء خاسسه و زائیده به‌سهر عولودا، پاشان عولوو سیفه‌تیکی زاتییه، به‌لام
 نیستی‌واء سیفه‌تیکی فیعلی په‌روه‌ردگارمانه، سیفه‌تی زاتیش لازمی (**اللّٰه** تعالی) به
 و (لَا تَنْفَكُ عَلَى الذَّاتِ)، نه‌مما سیفه‌تی کرداری (عَلَى مَا يَشَاءُ اللّٰه، فَإِنْ شَاءَ
 الْإِسْتِوَاءُ اسْتَوَى، إِنْ لَمْ يَشَأْ الْإِسْتِوَاءُ وَشَاءَ غَيْرُهُ، لَمْ يَفْعَلِ الْإِسْتِوَاءُ فَعَلَ
 غَيْرُهُ). به‌و شیوازه که زانایانمان باسیان کردووه، بیگومان په‌روه‌ردگارمان
 سیفه‌تی نیستی‌وائی کردووه و سیفه‌تی نیستی‌وائی سیفه‌تی کرداریه.

نه‌بیت ناگامان له‌وه‌بیت که نه‌لین **اللّٰه** له‌سهر عه‌رشه‌که‌یه‌تی به‌زاتی خوی،
 نابی‌وه‌کوو حولولویه‌کان ده‌باره‌ی سیفه‌تی مه‌عیه‌ت و نه‌و ثایه‌تانه باوه‌رمان
 وابی **اللّٰه** له‌هموو شویتیکه، به‌لکوو باوه‌رمان وایه که به‌بین و بیستنی له‌گه‌ل
 مه‌خلوقاتدایه، نه‌مه‌ش ئیجماعی سه‌له‌فه، (هُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ)^(۱۲۲).
 واته: وه له‌هه‌رکوی بن **اللّٰه** له‌گه‌لتانه. سوفیانی سه‌وری و، عبدالله‌ی کوری
 نافع و، نه‌حمه‌دی کوری حنه‌ل ئیجماعی سه‌له‌ف نه‌قل نه‌که‌ن له‌سهر نه‌وه‌ی
 که **اللّٰه** تعالی له‌و ثایه‌ته‌دا مه‌به‌ستی پی (**يَعْلَمُ** به، واته: به‌زاسته‌که‌یه‌تی،
 نه‌گینا به‌زاتی خوی له‌سهر عه‌رشه‌که‌یه‌تی.

وه سه‌له‌ف به‌به‌رده‌وامی له‌تاییه‌یه‌کان و تاییی تاییه‌یه‌کانیش سیفه‌تی
 عه‌رشیان جیگیر کردووه بو **اللّٰه** تعالی، وه جیابوونی (**اللّٰه** تعالی) یان له
 مه‌خلوقاته‌کانی جیگیر کردووه، و هیچ ناکوکی و راجیاوازیه‌ک ده‌باره‌ی نه‌مه

لهنا وهاو له لاندانه بووه، وهكو ته وزاعى نه قلى ته كات و ته لى: "كُنَّا وَالتَّابِعُونَ مُتَوَافِرُونَ نَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى فَوْقَ عَرْشِهِ، وَنُؤْمِنُ بِمَا وَرَدَتْ فِيهِ السُّنَّةُ مِنْ صِفَاتِهِ". واته: ئيمه و هه موو تابيعيه كان ته مان وت: پهروه ردگارمان له سهر عهرشه كهى خويه تى، وه باوه پرمان به ته واوى تهو سيفه تانه هه يه كه له ته واوى سوننه ت و فهرمووده سه حيحه كانى پيغه مبه رى خوادا هاتووه.

كه واته مه عيه تى الله تعالى لهو ئايه تانه ي كه هاتووه، وه كوو ئايه تى: (مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَمَا كَانُوا)^(۱۲۳). واته: چهى هيج سى كه سىك نيه كه الله چواره ميان نه بى، وه چهى هيج پينج كه سىك نيه كه تهو شه شه ميان نه بيت، وه نه كه متر لهو ژماره و نه زورتر نيه، مه گهر (الله) يان له گه لدايه له ههر جيگايه ك دابن.

تهوه بريتيه له عيلم و ئيحاته و زانستى پهروه ردگار، بهوهى زانستى به هه موو شوپيتيك هه يه و هه مووى ته بيت، وه هه موو شتيك ته بيت، بويه نايت مه عيه ت و عولوو تيكه ل بكرى ت، ته وانه ي تيكه لى ته كه ن؛ بيگومان ته كه و نه نيو گومرايى و سهرليشيو اوى و سهرگه ردانيه وه.

مه‌عییه‌تی الله:

وه مه‌عییه‌ت و له‌گه‌لبوونی الله تعالی بو دروستکراوه‌کانی دوو جوړه:

۱- (الْمَعِيَّةُ الْعَامَّةُ)، واته: له‌گه‌لبوونی گشتی، له‌گه‌ل ته‌واوی

دروستکراوه‌کانی به‌موسلمان و کافران‌وه به‌وهی زانستی پښانه و ده‌یانیتیت و ده‌یانیتیت، پروک‌ش و ناواخنی‌شان.

۲- (الْمَعِيَّةُ الْخَاصَّةُ)، واته: له‌گه‌لبوونی تایبه‌تی، که‌ئمه‌ تایبه‌ته به‌

ئیمانداران، وه په‌یوه‌سته به‌رېژه‌ی گوپرایه‌لی به‌نده بو الله تعالی، تا‌کوو

به‌نده گوپرایلی الله تعالی بیت؛ له‌گه‌لبوونی الله بو‌ئو زیاد‌ئیت، وه‌ک

الله تعالی ده‌فهرمویت: (إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ

مُحْسِنُونَ)^(۱۲۴). واته: به‌پراستی الله له‌گه‌ل‌ئوه‌انه‌یه که‌خوین پراستووه له‌

تاوان، هه‌روه‌ها‌ئوه‌انه‌ش که‌چاکه‌کارن. یاخود ده‌فهرمویت: (إِنِّي

مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَى)^(۱۲۵). واته: مه‌ترسن به‌پراستی من له‌گه‌لتانام ده‌بیستم

و ده‌بینم. وه‌ئهم جوړه مه‌عییه‌ته‌ش بریتیه له‌ئیعانه و یارمه‌تیدان، وه

ویقایه و پاریزگاری لیکردن، بویه‌ئهبینن پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌گه‌ل‌ئو‌بو

به‌کری سدیق ﷺ له‌ئه‌شکه‌وته‌که‌دا بوون، ثابته‌ دابه‌زی و الله تعالی

(^{۱۲۴}) النحل: ۱۲۸.

(^{۱۲۵}) طه: ۴۶.

له سهر زمانى پيغه مبه ره كه يه وه ﷺ فه رموى: (لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا) ^(۱۲۶).
واته: خه م مه خو بيگومان الله له گه لمانه.

ته نانه ت له كه لامى عه ره بدا مه عيه ت، به واتاي تي كه لبوونى دوو شت نايه ت
به يه كه وه به زات و خود، بويه ئه بينين الله تعالى ده فه رموي ت: (مُحَمَّدٌ رَسُولُ
اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ) ^(۱۲۷). واته: موحه ممه د ﷺ
پيغه مبه رى خوايه ئه و باوه پدارانه ش كه له گه ليدان به رامبه ر بي باوه ران توندوتيزن
و له نيوان خوياندا به به زمين. يان (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ
الصَّادِقِينَ) ^(۱۲۸). واته: ئه ي ئه وانه ي برواتان هيتاوه خوتان پاريزن له تولي الله
وه له گه ل راستگو ياندا بن و له ريزى ئه واندان. واته له سهر ريگاي ئه وانه.

كه واته: ئه مه مه نه جى ئه هلى سونه ت و جه ماعه ته، كه باوه ريان وايه: "كَمَا
وَصَفَتْ نَفْسَهُ فِي كِتَابِهِ، وَعَلَى لِسَانِ رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلَا
كَيْفٍ". واته: هه روه ك چون الله تعالى ئه و سيفه ته ي بو خوى جيگير كردووه له
په رتوو كه كهيدا و پيغه مبه ره كه ي ﷺ له فه رموده كانيدا بوى جيگير كردووه، به بن
چونيتي بو دانان.

كه واته ئه بنى باوه رمان وابى هه ر سيفه تيك الله تعالى له قورئان يان
پيغه مبه رى خوا ﷺ له فه رموده سه حيحه كاندا جيگير يان كردووه بو الله تعالى

^(۱۲۶) التوبة: ۴۰.

^(۱۲۷) الفتح: ۲۹.

^(۱۲۸) التوبة: ۱۱۹.

ئیمه جیگیری بکهین، وه ههر سیفه تیک الله تعالی نه فی کردووه بوخوی ئیمهش نه فی بکهین، وه ئه وهشی ئه وان هیچیان نه فهرمووه دهرباره ی، ئیمهش بوهستین و هیچ نه لئین، وه (بِلاَ کَیْفٍ).

تهبعن دهرباره ی سیفه تی الله تعالی پرسیار ی چۆنیتییه که ی ناکریت، بو؟ له به ره وه ی وه لامه که ی لای که سی پرسیار لیکراو نادیاره و نه بیینیوه و نازانی، که ی فییه تی سیفه تی الله تعالی به س خوی ئه زانی چۆنه، ئه مهش واتای ئه وه نییه که هیچ سیفه تیکی الله تعالی که ی فییه تی نه بیت، به لکوو که ی فییه ت و چۆنیتی هیه، به لام ئیمه نایزانی و پیمان نه و تراوه، چونکه چۆنیتییه که ی (لَا یَعْلَمُهَا إِلَّا اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى)، هیچ که سی نایزانی ته نها الله خوی نه بیت، بۆیه ئه بیین سله ف فهرمانیان کردووه به پرواندنی دهقه کانی سیفات چۆن هاتووه، ئاوا و اتا بکریت (بِلَفْظِهَا وَمَعْنَاهَا)، به لام (بِلاَ کَیْفٍ)، واته: به بی چۆنیتی بو دانان، ههروهک پرسیارکراوه له مه کحول و زوهری و جگه له وانیش دهرباره ی ئه وه فهرمودانه ی له باسی سیفه تی (الله تعالی) دا هاتوون، وتوویانه: (أَمْرُوهَا كَمَا جَاءَتْ)، واته: وه ریگرن و واتای بکهن، ههروهک هاتووه، به بی چۆنیتی بو دانان. ههروهها پرسیاریش له ئیمامی مالیک کرا و وترا: (الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ أَسْتَوَى) کَیْفَ إِسْتَوَى؟ واته: چۆن ئیستوای کرد؟ ئه ویش وتی: "الْإِسْتَوَاءُ غَيْرُ مَجْهُولٍ، وَالْكَیْفُ غَيْرُ مَعْقُولٍ، وَالْإِقْرَارُ بِهٖ إِيْمَانٌ، وَالْجُحُودُ بِهٖ کُفْرٌ". واته: واتای ئیسووا پروونه و نه زانراو نییه، به لام چۆنیتی بو دانانی درکینکراو نییه و مروقه کان ناتوانن درکی پیکهن، دانپیدانی ئیستوائی الله تعالی ئیمانه، وه

ماتوردیه‌کان هه‌مان بیروباوه‌ری ئه‌شعهریه‌کانیان هه‌یه، به‌لام ئه‌وه‌نده هه‌یه
ماتوردیه‌کان ده‌مارگیرترن له‌سه‌ر عه‌قیده‌ی به‌تالی خۆیان، به‌لام ئه‌شعهریه‌کان
وه‌ک ئه‌وان ده‌مارگیرن، بۆیه ئه‌بینین هه‌ندیک له‌سه‌رانی ئه‌شعهریه‌کان، وه‌ک
باس ئه‌کریت و هاتووه، گه‌راونه‌ته‌وه له‌کو‌تایی ته‌مه‌نیان، له‌هه‌ندیک له‌و
عه‌قیده‌یه‌ی که هه‌یانبووه، وه‌ک ئه‌بینین (رازی)یان له‌ری‌ساله‌که‌یدا به‌ناوی [دَم]

ذَاتِ الدُّنْيَا] دا هاتووه، وه بهه مان شیوه جو هینی له پەرتووکى [النَّظَامِيَّة] دا، له هەندیک لهو عەقیدە بەتالەى هەیبوو له پێشوودا له تەئویل و تەحریفى سێفەتى **اللَّهُ** تعالى پەشیمان بۆتەوه، وه غەزالیش له پەرتووکى [الْجَامُ الْعَوَامِ عَنْ عِلْمِ الْكَلَام] دا، له هەندیک لهو عەقیدە پووج و بەتالەى لەسەرى بوو پەشیمان بوویهوه، که ئەشعەرییهکانى ئێستە لەسەرىنه، بەلام لەناو ماتوریدییهکاندا دەگمەن ئەبینن گەرانهوێان تێدا بووبى، بە خیلاف و پێچەوانەى ئەشعەرییهکانەوه که هەندیکیان له هەندیک قسەیان گەراونەتەوه و پەشیمان بوونەتەوه!

(أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا)^(۱۲۹). واتە: **اللَّهُ** تعالى زانستى به هەموو شتیک هەیه و زانستى **اللَّهُ** تعالى چواردهورى هەموو شتیکى داوه. بەلام بەهەمان شیوه (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)^(۱۳۰). واتە: **اللَّهُ** تعالى له هیچ شتیک ناچیت و هیچ لهو ناچیت، وه خواوێنى سێفەتى بیستن و بیننه. دەبینن پازییەین بابەتى (إِحَاطَةً) ی (**اللَّهُ** تعالى) یان هێناوه، ئیحاتەى **اللَّهُ** تعالى به هەموو شتیک، وه نهفى شەبیهى پەرورەدگار.

لەم بابەتەدا بابەتى (حَدّ) باس ئەکړیت، پەرورەدگارمان که له سەروو حەوت ئاسمانەکهوێه، سەلهفى سالف سێفەتى (حەدد) جێگیر ئەکەن، واتە: (بَائِنٌ مِنْ خَلْقِهِ، وَمُنْقَصِلٌ عَنْهُ). واتە: پەرورەدگارمان جیاپه له دروستکراوهکانى و

(۱۲۹) الطلاق: ۱۲.

(۱۳۰) الشورى: ۱۱.

به هیچ جوریک تیکه‌لی دروستکراوه‌کانی نه‌بووه. هدد بهم واته‌یه‌یه، واته (جیایه‌تی الله تعالی و تیکه‌لنه‌بوونی له‌گه‌ل دروستکراوه‌کانی)، که ئه‌مه کۆده‌نگی ته‌واوی ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ته، به پتچه‌وانه‌ی جه‌همیه‌کان که باوه‌ریان به بوونی خواجه‌کی جیابوو له دروستکراوه‌کانی نییه که له‌سه‌ر عه‌رشه‌که‌ی بیت.

ته‌بعه‌ن گه‌ر نه‌فیکردنی وشه‌ی هدد جیگیر بووبی له‌هه‌ندی‌ک له‌ئه‌هلی سوننه‌وه، ئه‌وه مه‌به‌ستیان دوو شته:

۱- یان مه‌به‌ستیان په‌ی نه‌بردنی زانستی دروستکراوه‌کانه به الله تعالی و سیفه‌ته‌کانی، ییگومان (وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا)^(۱۳۱). واته: هیچ که‌سی‌ک ناتوانیت په‌ی به‌په‌روه‌ردگار به‌ریت.

۲- یان مه‌به‌ستیان چۆنیتی دانان بو سیفه‌تی هددی الله تعالی بووه، به‌وه‌ی خواجه‌ک ئیستوای کردووه و له‌سه‌ر عه‌رشه‌که‌یه‌تی و چۆنیتی‌که‌ی نازانین.

به‌لام هه‌ددیک به‌واتای (مُنْفَصِلٌ)ی و جیایی له دروستکراوه‌کانی، ئه‌مه بیروباوه‌ری هاوه‌لان و سه‌له‌فی سالح بووه، که له ئینو مه‌نده و جگه له‌وانیش هاتووه، وه‌ک ئیمامی "ده‌شتی" له [إثبات الحد]دا هیناویتی، که وتوویه: "لَا دِينَ لِمَنْ لَا يَرَى لِلَّهِ الْحَدَّ؛ لِأَنَّهُ يُسْقِطُ مِنْ بَيْنِهِ وَبَيْنَ اللَّهِ حَاجِرَةً وَالْحِجَابَ". واته: دینی نییه ئه‌و که‌سه‌ی پتی وانه‌بی الله جیا نییه له

(۱۳۱) طه: ۱۱۰.

دروستکراوه کان؛ چونکه بهمه په رده و نیوانی خوئی و الله تعالی ناهیلیت.

ئیمامی "دهشتی" ته لیت: "مَنْ قَالَ لَيْسَ لِلَّهِ حَدٌّ، يَعْنِي بِذَلِكَ أَنَّ اللَّهَ فِي كُلِّ مَكَانٍ، فَقَدْ إِرْتَدَّ عَنِ دِينِ الْإِسْلَامِ وَلَحِقَ بِالْمُشْرِكِينَ، وَكَفَرَ بِاللَّهِ وَبِآيَاتِهِ". واته: هه ركه سېك بليت الله جيا نيه له دروستکراوه کانی، مه بهستی به وه بریتی بیت له وهی الله له هه موو شوینیکه، ته وه هه لگه پراوه ته وه له ئیسلام و به موسلمان حیساب ناکریت، وه شوین ته هلی شیرک که وتووه و، بیگومان کافر بووه به الله و ثایه ته کانی.

که واته له بیروباوه پری هاوه لان و سه لاف و ته هلی سوننهت و جهماعهت وایه که الله تعالی له سهر عېر شه و عولووی کردووه و ئیستیوانی کردووه بو سهر عېرش و جیاپه له دروستکراوه کانی، وه په رده و حجاب هه په له نیوان الله که خالیقه له گهل ته وانی دیکه که دروستکراون، وه سیفه تی عولوو و ئیستیواء جیگیره بو الله تعالی، وه ته وای تهو سیفه تانه ی که خوئی فهرموویه تی له قورئان یان فهرمووده قودسیه کاندا، یان پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرموویه تی له فهرمووده سه حیحه کان، به بی پرسیار کردن له چوئیتی سیفه ته که، وه زانستی الله تعالی هه موو شتیکی گرتو ته وه، وه له هېچ شتیکی ناچیت و هېچ شتیکیش له و ناچیت، وه زاتیکه ته وای دهنگه کان ته بیستیت و هه موو شتیکیش ته بینیت، ته مه ی باسکرا کوډه نگی سه لاف و ته هلی سوننهت و جهماعه ته دهر باره ی مه عیهت و عولوو و ئیستیوانی الله تعالی، پاکي و بیگه ردی بو ته واته.

۸- وَاللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُرَى فِي الْآخِرَةِ، يَرَاهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ بِأَبْصَارِهِمْ. وَيَسْمَعُونَ كَلَامَهُ كَيْفَ شَاءَ وَكَمَا شَاءَ.^(۱)

(۱) وَاللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُرَى فِي الْآخِرَةِ، يَرَاهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ بِأَبْصَارِهِمْ. وَيَسْمَعُونَ كَلَامَهُ كَيْفَ شَاءَ وَكَمَا شَاءَ. واته: وه الله تبارك و تعالى ته بڼریت له قیامه تدا، ته هلی به هشت الله تعالى ته بین به چاوی سهریان و، گویان له دهنکی الله تعالى ته بیت، چونی بیهویت و چی بویت.

بینگومان په کیڅک له بیروباوهره کانی ته هلی سوننه و جهماعهت بینینی (الله تعالى) په به چاوی سهر له پوژی قیامه تدا، ته مه ثایهت و وفهرموده ی سه حیج و کؤدهنگی هاوه لان و سه له ف و ته هلی سوننه و جهماعه تی له سه ره، ههروه ک:

۱- اللَّهُ تَعَالَى دَه فَرَمُویت: (وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةٌ ﴿٢٣﴾).^(۱۳۲). واته: زور پوخسار له و پوژدها گه شاوهن ﴿٢٢﴾ ته ماشای پهروه ردگاریان ده کهن ﴿٢٣﴾.

(نَّاضِرَةٌ) پوخساری جوان و گه شاوهیه که ته ماشای پهروه ردگاریان

ئەكەن، بۆيە ھېچ ۋاجىياوازيەك نىيە دەربارەى بىننى اللَّهُ تعالى له لايەن بەندەكانىيەوہ له پۆزى قىامەتدا.

بۆيە ئىبنو عەبباس و، ھەسەنى بەسرى و، موحاھىد و، عىكرىمە و، ئىسماعىلى كورى ئەبو خالىد و زۆرىكى دىكە له سەلەف بەم جۆرە تەفسىريان كىردووە.

۲- وە دەفەرموئەت: (لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْخُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ). واتە: بۆ ئەوانەى چاكەيان كىردووە پاداشتى چاكتر و زىاتريان ھەيە.

تەفسىرى (وَزِيَادَةٌ) له خودى پىغەمبەرى خواوہ ﷺ ھاتووە كە فەرموويەتى: "(الْخُسْنَىٰ) يَعْنِي: الْجَنَّةُ، (وَزِيَادَةٌ) يَعْنِي: الرُّؤْيَا". [له فەرموودەى سوھەبەوہ ھاتووە له (صحيح مسلم) و (المسند لأحمد)]. واتە: بۆ چاكەكار و ئيمانداران بەھەشتىك ھەيە و زىاتر له بەھەشت، كە بىرىيە له بىننى اللَّهُ تعالى.

۳- اللَّهُ تعالى كافرەكان مەحرۇوم دەكات له بىننى خۆى، وەك له ئايەتەك له سوورەتى [المطففين] دا دەفەرموئەت: (كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَّحْجُوبُونَ)^(۱۳۳). واتە: نەخىر بەپاستى ئەوان لەو پۆژەدا، بى بەشن له بىننى پەرورەدگارىان.

(۱۳۳) المطففين: ۱۵.

ئەم ئايەتە ھەندى لە سەلەف، وەك: ئىبنو عويەينە و، ئىبنو موبارەك و، مالىك و، شافىعى و، وەكەب و، ئەحمەد و، حەسەنى بەسرى و، ھەندىكى دىكەش لە سەلەف دەلەين: مادام كافران حەجب بکرىن و پەردەيەك لە نيوان ئەوان و (اللَّهُ تعالى) دا ھەيىت، ئەو ھەيىت بىگومان بىنى اللہ تعالى تايەتە بە ئىمانداران.

۴- وە اللہ تعالى دەفەرمووت: (حَيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا) (۱۳۴). واتە: پۆزى باوەرداران دەگەنە خزمەتى ئەو، بەخىر ھاتنىان بە سەلامە، وە اللہ پاداشتى چاکى بۆ ئامادە کردوون.

کۆدەنگى ئەھلى لوغە وەکو (الثعلب) و جگە لەوانىش دەلەين: (لِقَاء) کاتىک ئەيىت کە: (مُصَاحَبَةٌ وَمُعَايَنَةٌ وَنَظَرٌ) لەگەڵدا يىت و بەچاويش يىت، وە بەلگەکانى دىکەش زۆرن.

۵- لە فەرموودەکانى پىغەمبەرى خواش ﷺ لە [الصحيحين] دا ھاتووە لە فەرموودەکەى جابر و جەریرى کۆرى عبداللہى بەجەلى کە ئەلەي: دانىشتىن لەگەڵ پىغەمبەرى خوا ﷺ، سەبرى مانگى ئەکرد لە شەوى ۱۴ دا، فەرمووی: "إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبَّكُمْ عَيْنًا" (۱۳۵) گەم تَرُونَ هَذَا، لَا تُضَامُونَ فِي رُؤْيَيْهِ" (۱۳۶). واتە: بىگومان پەروەردگارتان ئەبينى

(۱۳۴) الأحزاب: ۴۴.

(۱۳۵) سەحیحى بوخارى: ۷۴۳۵.

(۱۳۶) سەحیحى بوخارى: ۷۴۳۶.

به چاوه کانی سهرتان وه کو چۆن ئه و مانگه ئه بینن، وه ههچ نارهحه تیه کتان تووش ناییت له بیننی پهروه ردگارد.ا.

تهبعن ئه م فهرموده یه که هاتوو ته شیه و چواندی حالی بیننه به بینن، نه ک بینراو به بینراو، ئه مهش بیگومان کۆدهنگی تهواوی ئه هلی سوننهت و جهماعهت و موسلمانانه له بابتهی بیننی (الله تعالی) دا به چاوی سهر.

بابه تیکی دیکه ی په یوه نیدار به بیننه وه، بریتیه له بیننی پیغمبهری خوا بو الله تعالی، ئایا پیغمبهری خوا ﷺ (الله تعالی) ی بینن له ئاسمانه کان، کاتیک میعراجی پیکرا؟

سه له فی سالح و ئه هلی سوننهت و جهماعهت له م بابته دا خیلافیک له ناویاندا هیه، ئه ویش ئایا پیغمبهری خوا ﷺ به چاوی سهر پهروه ردگاری بینن؟ یان به چاوی دل پهروه ردگاری بینن؟

زۆربه ی سه له ف له سهر ئه وهن که پیغمبهری خوا ﷺ به چاوی سهر پهروه ردگاری نه بینوه، به لکوو (رَأَى رَبَّهُ بِقُودِهِ). واته: پهروه ردگاری به دل بینوه، نه وهک به چاوی سهری. ئه م بوچوونه له ئینو عه بیاسه وه ریوایه تکراره و، زۆریک له سه له ف له سهر ئه م بوچوونه، که ئه لئ پهروه ردگاری بینوه به دل، نه ک به چاوی سهر، ئه مهش به م به لگانه:

۱- له فهرموده کاند هاتوو ده فهرموویت: "حِجَابُهُ النُّور"، وَفِي رِوَايَةِ أَبِي بَكْرٍ: "النَّارُ لَوْ كَشَفَهُ لَأَخْرَقَتْ سُبْحَاتُ وَجْهِهِ مَا انْتَهَى إِلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ

خَلْقِهِ" (۱۳۷). واته: پەردە یەك له نێوان پەروەدگار و مەخلووقەكاندا ھەبە، گەر بێتوو ئەو پەردە یە لا بێردرێت ئەو بە ھۆی نوری روخساری پەروەردگار ھەو ئەو مەخلووقاتانە ئەسوتێن.

۲- یاخود له فەرموودە یەکی تر دا ھاتوو، دەفەر مووێت: "رَأَيْتُ نُورًا" (۱۳۸). واته: تەنھا نور ێکم بینى.

۳- یاخود: "نُورٌ، أَلَىٰ أَرَاهُ" (۱۳۹). واته: ئەو ھى بینیم نور ێک بوو.

ھەرچەند و تەى دوو ھەمیش ھەبە كە دەلێن پێغەمبەرى خوا ﷺ پەروەردگارى بە چاوى سەر بینو، وەك لە ئەسەر ێكدا لە ئێبو عەباس ھەو پێوايە تکر ھەو ئەلێ: "الْخُلَّةُ لِإِبْرَاهِيمَ، وَالْكَلامُ لِمُوسَى، وَرَأْيُهُ لِمَحَمَّدٍ ﷺ". واته: زۆر خۆشەوێستن و خوللە بۆ ئێبراھیم بوو ﷺ، وە قسە کردنى ﷻ لە گەل مەخلووقدا بۆ موسا بوو ﷺ، وە بینینیش بۆ موحمەد بوو ﷺ لە شەوى مێعراجدا.

بەلام كۆدەنگى لەسەر ئەو ھەبە كە ئەكرێت ئێماندار پەروەردگارى بێتیت لە خەودا.

وە بابەتى ئەو ھى كە ئایا پێغەمبەرى خوا ﷺ پەروەردگارى خۆى بینو بە چاوى سەر یان دل: زۆر ھى سەلەف لەسەر ئەو ھەو بە دل بینو ھەو، ئەمەش بە لگە ھەبە كە بە دلنیا ھەو بە چاوى سەر لە قیامەتدا پەروەردگار ئەبێرێت.

(۱۳۷) سەحیحى موسلىم: ۱۷۹.

(۱۳۸) سەحیحى موسلىم: ۱۷۸.

(۱۳۹) سەحیحى موسلىم: ۱۷۸.

ئهوانه‌ی که له ڕێبازی سه‌له‌ف و ئه‌ه‌لی سوننه‌ت لایانداوه، به‌ هۆی هه‌ندیک
گومانه‌وه‌ لایانداوه، له‌وانه‌:

۱- جه‌همیه‌کان و مو‌عه‌ته‌زیله‌کان: هه‌ندیکیان که ئه‌سله‌ن باوه‌ریان به‌ سیفه‌تی
اللّٰه تعالی نییه، که ئه‌مه‌ جه‌همیه‌کانن، شتیکیش سیفه‌تی نه‌بیته‌؛
ناگونجیته‌ بیه‌رنیته‌!

هه‌ندیکی دیکه‌یان ئایه‌تیک بووه‌ به‌ گومان لایان، ئه‌ویش ئایه‌تی: (لَا تُدْرِكُهُ
الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ)^(۱۴). واته‌: چاوه‌کان درک
به‌ په‌روه‌ردگار ناکه‌ن، به‌لام ئه‌و درکیش به‌ چاوه‌کان نه‌کات.

ته‌بعه‌ن لی‌ره‌دا په‌روه‌ردگار نه‌فی ڕوئیته‌ و بیه‌ن ناکات، به‌لکوو نه‌فی ئیدپراک
و په‌ی پیه‌ردن نه‌کات، ئه‌م دووانه‌ش جیاوازیان هه‌یه، به‌وه‌ی مه‌رج نییه‌ ئه‌وه‌ی
ئه‌بیه‌ن ئیتر ته‌واو درک به‌ حه‌قیقه‌ته‌که‌ی بکه‌ین، زۆرجار زۆر شت هه‌یه
مه‌خلووقیشه‌ ئیمه‌ به‌چاو ئه‌یانیه‌ن، به‌لام درک به‌ حه‌قیقه‌ته‌که‌ی ناکه‌ین، گه‌ر
سه‌ربه‌رز بکه‌ینه‌وه‌ بۆ ئاسمان، خۆر و مانگ و ئه‌ستیره‌کان ئه‌بیه‌ن، به‌لام درک
به‌ حه‌قیقه‌ته‌که‌یان ناکه‌ین.

گومانیه‌کی دیکه‌ له‌م بابه‌ته‌دا له‌لایه‌ن لاده‌ر و گو‌م‌پرا‌کانه‌وه‌، که بنه‌ما و
ئه‌سلیه‌کی ئه‌وانه‌ بریتیه‌ له‌وه‌ی ده‌لێن: شتیک ئه‌بیه‌رنیته‌ که لاشه‌ و جیه‌سم بیته‌،
گه‌ر جیه‌سم بد‌ر‌یته‌ پال په‌روه‌ردگار ئه‌وه‌ شو‌به‌اندنی خالیقه‌ به‌ مه‌خلووقه‌وه‌، ئه‌مه‌
و هه‌ندی گومانی دیکه‌ی بی بنه‌ما.

(۱۴) الأنعام: ۱۰۳.

بیگومان بابه‌تی بینینی **اللَّهُ** تعالی بابه‌تیکی براوه‌یه لای موسلمانان، ئه‌وه له چهند شوینتیکیشدا له قورئاندا هاتووو که موسا **عليه السلام** داوای بینینی **اللَّهُ** تعالی کردووو، وه‌ک ئه‌لێ: (وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَنِي وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَنِي فَلَمَّا تَخَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ)^(۱۴۱). واته: وه‌کاتێ موسا گه‌یشته ژوانگه‌ بو‌ لای ئیمه‌ و په‌روه‌ردگار و‌تووێژی له‌ گه‌لدا کرد و‌تی: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم خۆتم نیشان بده تا بتبینم، په‌روه‌ردگار فهرمووی: تۆ له‌ دونیادا من نابینی به‌لام سه‌یری لای شاخه‌که بکه‌ جا ئه‌گه‌ر ئه‌و شاخه‌ له‌ شوینی خۆیدا نه‌جولا ئه‌وه‌ داوای که‌مێک تۆش ده‌مبینی، جا کاتێ په‌روه‌ردگاری خۆی ده‌رخست بو‌ شاخه‌که، شاخه‌که‌ی وردکرد و له‌ گه‌ل زه‌ویدا ته‌ختی کرد و، موساش به‌بی هۆشی که‌وت به‌روودا، جا وه‌ختێ هۆشی به‌خۆیدا هاته‌وه‌ و چاک بوویه‌وه‌ فهرمووی: پاکێ و بیگه‌ردی بو‌ تۆ ئه‌ی په‌روه‌ردگار به‌ په‌شیمانی گه‌رامه‌وه‌ بو‌ لات و، من یه‌که‌می بروادارانم. ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر بینینی **اللَّهُ** تعالی، ئه‌م ئایه‌ته‌ش موخته‌زیله‌ و جه‌همیه‌کان ئه‌یکه‌ن به‌ به‌لگه‌ له‌سه‌ر نه‌بینینی په‌روه‌ردگار، به‌لام به‌ پێچه‌وانه‌وه‌ به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر بینینی په‌روه‌ردگار، چونکه‌ موسا **عليه السلام** داوای بینینی **اللَّهُ** تعالی ئه‌کات، ئه‌مه‌ زانست و عیلمی موسایه‌ به‌وه‌ی **اللَّهُ** تعالی ئه‌بینریت، وه‌ داوای شتیکی موسته‌حیل ناکات، به‌لام دیاره‌ له‌ دونیادا هه‌یج که‌سیک ناتوانیت

(۱۴۱) الأعراف: ۱۴۳.

پهروهردگار بینیت، به لکوه و بینینه بو قیامه ته، پاشانیش پهروهردگار لومه ی موسا ناکات له سهر و داوایه ی که ئه یکات، به لکوه له سهر و لومه ی ئه کات که توانای بینینه که ی نیه، شاخیک به و به هیزیه وه توانای بینینی (الله تعالی) ی نه بیت، و لومه مروفه کان و ولاترن به و ی و توانایه یان نه بیت. وه (لَنْ تَرِنِي) به لکه نیه له سهر موسته حیل و نه سته م بوونی و شته، به لکوه (يَذُلُّ عَلَى جَوَازِهِ وَعَدَمِ الْإِذْنِ بِهِ). واته: به لکه یه له سهر دروستیتی بینینی، به لام الله تعالی مؤله تی نه دا به و ی بینریت. (أَنْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنْ اسْتَقَرَّ مَكَانُهُ فَسَوْفَ تَرِنِي). چوَن شاخیک پهروهردگاری بینوه، ئاوهاش دروسته مروفانیک پهروهردگاریان بینن، به لام له دونیادا نا، به لکوه له قیامه تدا. پاشانیش (فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ) بو شاخیک له دونیادا خو ی دهریخات، و ولاتره بو مروف له قیامه تدا خو ی دهریخات، بو یه له قیامه تیشدا خو ی ته جه للا ئه کات و خو ی پشان و دات بو بنده کانی.

که واته کوډه نگی سه له ف و نه هلی سونه ت له سهر و لومه یه که پهروهردگار به چاوی سهر له قیامه تدا و بینریت، به پیچه وانه ی جه می و موخته زیله کان، که ووان باوه ریان به بینینی پهروهردگار نیه.

۲- ئه شعریه کان: کوډه کانیان له و بو حه سه نی ئه شعری و هاوه له کانی پتیا و ابو که پهروهردگار و بینریت، به لکوه خودی و بو حه سه نی ئه شعری کوډه نگی نه قل ئه کات له سهر و لومه ی پهروهردگار به چاوی سهر و بینریت، به لام ئه شعریه کانی سهر دم زوربه یان له سهر و لومه ی که و

بینینه بینینی عیلمه، وه زیاده‌ی که شفی قلبی و نه فسییه، نه ک پروئه و بینینی چاو، ئەوانیش: ئەبو ئیسحاقى ئیسفراینی و رازی و جگه له‌وانیش، ئەوان ئەشلین گهر بشینریت، ئەوه له جیههت و چاوه‌وه نیه، بئگومان ئەوه‌ش بیروباوه‌رئکی به‌تالە و بیروباوه‌ری جه‌همیه‌کانه له‌م باب‌ه‌ته‌دا.

۳- گرووپیکی دیکه‌ش هه‌ن که لادەر و گوهران و بیروباوه‌رئکی کوفریان هه‌یه، ئەوانیش حولوولی و ئیتیحادیه‌کانن، ئەمانه پێیان وایه هه‌ر له دونیادا ئەتوانریت په‌روه‌ردگار به‌ چاوه‌کانی سه‌ر بیه‌نریت، ئەمه‌ش بو‌چوونی (إِبْنُ عَرَبِيٍّ وَإِبْنُ قَارِضٍ) بووه، که ئینو فاریز له شیعرئیکیدا له دیوانه‌که‌یدا ئەلێ:

وَإِذَا سَأَلْتُكَ أَنْ أَرَاكَ حَقِيقَةً فَاسْمَحْ وَلَا تَجْعَلْ جَوَابِي لَنْ تَرَى
واته:

گهر داوام لیکردی بتینم به‌ حه‌قیقه‌ت

داواکه‌م قه‌بوول بکه‌ و، وه‌لامم مه‌ده‌روه‌ه‌ بلێی ناتوانیت!

بئگومان حولوولی و ئیتیحادیه‌کان زیاده‌په‌ویه‌که‌یان توندتره‌، پێگه‌ و مه‌نزله‌تی خو‌یان له‌ موسا به‌ گه‌وره‌تر ئەزانن، موسا عليه‌السلام به‌ گوئی خو‌ی گوئی له‌ ده‌نگی په‌روه‌ردگار بووه‌ و قسه‌ی له‌ گه‌ل کردووه‌، به‌لام نه‌یتوانیه‌وه‌ بیه‌نیت، گهر وه‌لامی که‌سیکی بدایه‌ته‌وه‌ له‌ دونیادا، ئەوه‌ وه‌لامی موسای ئەدایه‌وه‌ عليه‌السلام.

که‌واته‌ باب‌ه‌تی بینینی الله‌ تعالی وه‌کو رازیه‌ه‌ین ده‌لێن: "وَاللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُرَى فِي الْآخِرَةِ، يَرَاهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ بِأَبْصَارِهِمْ. وَيَسْمَعُونَ كَلَامَهُ كَيْفَ شَاءَ وَكَمَا

شَاءَ". واته: بیگومان الله تعالی له قیامه تدا ئه بیزیت به چاوی سهر له لایه ن به هه شتییه کانه وه. وه گوئیان له دهنگی پهروه ردگار ئه بیت و ههرچونیک بیهویت و به ههرشیویه ک بیهویت. پیغه مبهری خوا ﷺ ده فهرمویت: "أَمَّا إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرُونَ هَذَا الْقَمَرَ، لَا تَضَامُونَ فِي رُؤْيَيْهِ" (۱۴۲). واته: به ئاگابن راده وه ستیزین به رامبه ر پهروه ردگارتان، وه پهروه ردگار ئه بینن وه ک چۆن ئه و مانگه ئه بینن، وه تووشی هیچ ناره حه تییه کیش نابن له بینیندا.

ههرکه سیک بیروباوه ری وایت پهروه ردگار نابیزیت؛ کافر بووه به الله تعالی و قورئان و، فهرمووده ی به درۆ خستوته وه و، باوه ری به خوایه ک نییه بینزیت.

وه پهروه ردگارمان له قیامه تدا قسه له گه ل به نده کانی ئه کات و ئه وان گوئیان له دهنگی پهروه ردگاریان ئه بیت، وه له نیوان پهروه ردگار و به نده کانیدا هیچ وه رگپریک نامیتیت، به چاوه کانی سهر سهیری پهروه ردگار ئه کهن و، به گوئییه کانی سهریان گوئیان له دهنگی پهروه ردگار ئه بی که به پیت و وشه قسه ده فهرموویت. ههرکه سیک پی وایت الله تعالی قسه ناکات و، په ددی دهنگی الله تعالی بداته وه که به پیت و وشه قسه ئه کات؛ ئه وه کافره و قورئان و سونه تی پهت داوته وه و باوه ری به خوایه ک نییه که قسه ئه کات به دهنگ و پیت و وشه ی ههیه، که قسه ی پی ده فهرموویت له گه ل به نده کانیدا.

۹- وَالْجَنَّةُ [حَقٌّ]، وَالنَّارُ حَقٌّ؛ وَهُمَا مَخْلُوقَانِ، لَا يَفْنَيَانِ أَبَدًا.
وَالْجَنَّةُ ثَوَابٌ لِأَوْلِيَائِهِ، وَالنَّارُ عِقَابٌ لِأَهْلِ مَعْصِيَتِهِ، إِلَّا مَنْ
رَحِمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ.^(۱)

(۱) وَالْجَنَّةُ [حَقٌّ]، وَالنَّارُ حَقٌّ، وَهُمَا مَخْلُوقَانِ لَا يَفْنَيَانِ أَبَدًا.
وَالْجَنَّةُ ثَوَابٌ لِأَوْلِيَائِهِ، وَالنَّارُ عِقَابٌ لِأَهْلِ مَعْصِيَتِهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ عَزَّ
وَجَلَّ. واته: وه بههشت حقه و، دوزهخ حقه، وه هردووکیان دوو
دروستکراوی (اللَّهُ تعالی)ن و تیانانچن.

وه بههشت پاداشته بو دوسته کانی و، دوزهخیش سزایه بو سه ریچیکارانی،
ئیللا نه وانه نه بیت که اللَّهُ تعالی رحیمان پی نه کات.

له عه قیده و بیروباوه پری سه له فی سالح و ته هلی سوننهت و جه ماعهت وایه،
بیروباوه پرمان وایه بههشت و دوزهخ حقه و، ئیسته بوونیان ههیه و پرۆژیک
به سه ریاندا ناییت که له ناو بچن، وه بههشت پاداشته که اللَّهُ تعالی ئاماده ی
کردوو وه بو دوست و وه لیه کانی خوی، دوزهخیش سزایه بو سه ریچیکاران.

تهبعن اللَّهُ تعالی له قورئانی پیروژدا زورجار باسی بههشت و دوزهخی
کردوو، وه دهیان به لگه ههیه ده باره ی ته وه ی ئیسته بوونیان ههیه، وه کوو:

۱- اللَّهُ تَعَالَى دَه فِهَرْمُویت: (وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ)^(۱۴۳). واته: پیشبرکی بکهن بؤ لیوردنیکی گه وره له لایه ن پهروه رگارتانه وه، وه بؤ بهه شتیک که پانییه که ی به نه ندازه ی ئاسمانه کان و زهویه که ئاماده کراوه بؤ له الله ترسان.

۲- وه دَه فِهَرْمُویت: (وَبَشِّرِ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ)^(۱۴۴). واته: ئه ی موحه ممه د ﷺ مژده بده به وانه ی که باوه ریان هیناوه و کرده وه باشه کانیا ن کردووه، که بیگومان بؤ ئه وان بهه شتانیکی هه یه که جوگه ی ئاو زور به ژیریاندا ده پروات.

۳- وه ئه فِهَرْمُویت: (وَأَتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ)^(۱۴۵). واته: وه خوتان پاریزن له و ئاگره ی که ئاماده کراوه بؤ کافران.

۴- وه دَه فِهَرْمُویت: (فَأَتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ)^(۱۴۶). واته: ده ی خوتان پاریزن له و ئاگره ی که سوته مه نییه که ی خه لک و به رده.

ئیمانی هیه که سینک دانا مه زری؛ تا کوو باوه ری به بهه شت و دوزه خ نه بیت، که بوونیا ن هه یه و ئیسته ئاماده ن.

(۱۴۳) آل عمران: ۱۳۳.

(۱۴۴) البقرة: ۲۵.

(۱۴۵) آل عمران: ۱۳۱.

(۱۴۶) البقرة: ۲۴.

به هه شته که ی **الله** تعالی پاداشته بۆ موه حیدان و چاکه کاران له موسلمانان، دۆزه خه که شی سزایه بۆ سه ریپچیکاران و نه وانه ی شایسته ی سزان، جا ههر که س نکوولی بوونی به هه شت و دۆزه خ بکات؛ نه وه نکوولی بوونی شتیکی کردووه له دیندا که به لگه نه ویسته، بۆیه ههر که س کافر بیت به به هه شت و دۆزه ح؛ ئیمانی نییه، وه کو له فهرموده که ی عوباده ی کوری سامتدا هاتووه **ﷺ**، له پیغه مبه ری خواوه **ﷺ** که فهرموویه تی: "مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَأَنَّ عِيسَى عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ، وَكَلِمَتُهُ أَلْفَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ، وَالنَّارُ حَقٌّ أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ عَلَى مَا كَانَ مِنَ الْعَمَلِ". رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ^(۱۴۷). واته:

ههر که سینک شایه تی بدات که هیچ په رستراوینک نییه به حق شایسته ی په رستن بیت جگه له **الله**، وه شایه تی بدات که پیغه مبه ر موحه ممه د **ﷺ** به نده و نیردراوی (**الله** تعالی) یه، وه عیسا **ﷺ** به نده و نیردراوی (**الله** تعالی) یه، به وشه یه کی **الله** تعالی دروست بوو که فهرمووی: ببه، ئیتر بوو، وه پړو حیکه له پړو حه دروستکراوه کانی **الله** تعالی، وه به هه شت حه قه و، دۆزه خیش حه قه، ههر که س نه مه بیروباوه ری بیت نه وه **الله** تعالی ئه یخاته به هه شته وه، ههر چه ند کار وکرده وه ی کاملیشی نه بیت.

جا ههر که س باوه ری به به هه شت و دۆزه خ نه بیت باوه ردار و ئیماندار نییه، وه پیشینانی ته م ئوممه ته باوه ریان وابووه که حه قن و ئیسته بوونیان هه یه.

(^{۱۴۷}) (سه حیجی بوخاری: ۳۴۳۵)، (سه حیجی موسلیم: ۲۸)، له فزه که هی بوخارییه.

وَهُمَا مَخْلُوقَانِ^(١)

(١) وَهُمَا مَخْلُوقَانِ. واته: اللّٰهُ تعالى دروستی کردوون. جا بیروباوه‌ری دروست دهرباره‌ی به‌هشت و دۆزهخ بریتییه له‌وه‌ی اللّٰهُ تعالى دروستیانی کردووه، پیش ئه‌وه‌ی ئیمه و کاروکرده‌وه‌کانیشمان بوونیان هه‌بیت، وه‌کوو اللّٰهُ تعالى:

- ١- ده‌فه‌رموویت: (أَعِدْتُ لِلْمُتَّقِينَ)^(١٤٨). واته: ئاماده‌کراوه‌ی بۆ له‌ اللّٰهُ ترسان.
- ٢- وه‌ ده‌فه‌رموویت: (أَعِدْتُ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ)^(١٤٩). واته: ئاماده‌کراوه‌ی بۆ ئه‌وانه‌ی باوه‌ریان هه‌تاوه‌ به‌ اللّٰهُ و پیغه‌مبه‌رانی.
- ٣- وه‌ ئه‌فه‌رموویت: (وَأَعْتَدْنَا لِمَن كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا)^(١٥٠). واته: ئیمه ئاگری هه‌لگیرساومان ئاماده‌کردووه‌ بۆ که‌سی باوه‌ری به‌ پۆژی دواپی نه‌بی.

وه‌ له‌ فه‌رمووده‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ:

- ١- ده‌فه‌رموویت: "دخلت الجنة فرأيت قصرا ورأيت كوثر، واطلعت في الجنة فرأيت أكثر أهلها كذا، واطلعت في النار فرأيت كذا وكذا". واته:

^(١٤٨) آل عمران: ١٣٣.

^(١٤٩) الحديد: ٢١.

^(١٥٠) الفرقان: ١١.

چوممه بههشتهوه و بالهخانه و پرووبار و چهوزم بینى، وه بهسهريد
گهپام و نيشانمدرا كه خهلكهكهى ئاوا بوون، وه دۆزهخيشم نيشاندرا و
بينيم خهلكهكهى ئاوا و ئاوا بوون.

بۆيه ههركهسيك باوهپرى وانهبى ئيسته بهههشت و دۆزهخ بوونى ههيه،
ئهوه ئايهت و فهرمودهه پرتكردۆتهوه.

٢- وه دهفهرموويت: "اَطْلَعْتُ فِي الْجَنَّةِ، فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا الْفُقَرَاءَ،
واطلعت النار فرأيت أكثر أهلها النساء" ^(١٥١). واته: بهههشم نيشاندار،
بينيم زۆربهى خهلكهكهى ههزارهكانن، وه دۆزهخيشم نيشاندرا، بينيم
زۆرينهى خهلكهكهى ئافرهتانن.

كهواته شتيك پيشانى پتغهمبهرى خوا ﷺ دراوه كه بوونى ههيه و
حهقيقهته.

٣- وه له [صحيحين] دا هاتووه و بهلگهيهكى ئاشكرايه لهسهه ئهوهى
بهههشت و دۆزهخ بوونيان ههيه، پتغهمبهرى خوا ﷺ دهفهرموويت:
"وَأَشْثَكَّتِ النَّارُ إِلَى رَبِّهَا فَقَالَتْ: يَا رَبِّ، أَكَلَّ بَعْضِي بَعْضًا، فَأَذِنَ لَهَا
بِنَفْسَيْنِ، نَفْسٍ فِي الشَّتَاءِ، وَنَفْسٍ فِي الصَّيْفِ" ^(١٥٢). واته: دۆزهخ
شهكوا و شكايهتى برد بو لاي الله و وتى: ئهه پهرهردگار ههنديكم
ههنديكم ئهخوات، بۆيه الله تعالى مۆلهتى دوو نهفەس و ههناسهه پى

^(١٥١) سهحيحى بوخارى: ٦٤٤٩.

^(١٥٢) سهحيحى بوخارى: ٥٣٦ و ٥٣٧.

ئەدات، ئەوانىش ھەناسەيەك لە زستان و، ھەناسەيەك لە ھاوین. "فَأَشَدُّ
مَا تَجِدُونَ مِنَ الْحَرِّ، وَأَشَدُّ مَا تَجِدُونَ مِنَ الزَّمْهَرِيرِ" (۱۵۳). واتە: ئەو
گەرما توندهی لە ھاویندا ھەيە و، ئەو سەرما توندهی لە زستاندا ھەيە لە
دۆزەخەوہيە.

۴- وە دەفەرموویت: "لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْجَنَّةَ قَالَ لِجِبْرِيلَ: اذْهَبْ فَانْظُرْ
إِلَيْهَا". رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ (۱۵۴). واتە: کاتیک پەرورەدگار بەھەشتی
دروستکرد بە جبریلی فەرموو: برۆ سەیری بکە.

بەلگەکان زۆرن، بۆيە بەھەشت و دۆزەخ ئیستە بوونی ھەيە، ئەمەش
کۆدەنگی سەلەفی سالح و موسلمانانە، کە لیرەدا پازییەین ئەیگوازنەوہ بۆمان.

ئەوانەى نکوولی بوونی بەھەشت و دۆزەخ ئەکەن لە ئیستادا، بریتین لە
جەھەمیەکان و قەدەرپیەکان و ھەندیک لە موعتەزیلەکان، ئەوانە باوەریان وایە
کاتیک دنیا تیکە ئەچیت و پۆزی قیامەت دیت، ئەوکات بەھەشت و دۆزەخ
دروست ئەکرین، ئەمەش بە ھەندى شوبوھات و گومان، لەوانە دەلین:
پەرورەدگار فەرموویەتى: (كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ) (۱۵۵). واتە: ھەموو شتیک
لەناو دەچى جگە لە پوخساری پیرۆزی اللہ تعالی. بەلام لەپاستیدا ئەم ئایەتە
ناکریتە بەلگە بۆ ئەوہی اللہ تعالی بەھەشت و دۆزەخەکەى لەناوبەریت، بەلى

(۱۵۳) (سەحیحى بوخارى: ۳۲۶۰) و (سەحیحى موسلىم: ۶۱۷)، لەفزەکە ھى بوخارییە.
(۱۵۴) (موسندى ئەحمەد: ۸۳۹۸، ۸۶۴۸، ۸۸۶۱)، (سونەنى أبو داود: ۴۷۴۴)،
لەفزەکە ھى ئەبو داوودە.
(۱۵۵) القصص: ۸۸.

کۆمه‌لێک شت هه‌ن به‌ تیکچوون و هاتنی رۆژی قیامه‌تیش الله تعالی هه‌ر
 ئه‌یانیه‌لیته‌وه، وه‌کوو الله تعالی ده‌فه‌رموویت: (وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ
 فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ)^(١٥٦). واته: ئه‌ی موحه‌مه‌د ﷺ
 باسی ئه‌و رۆژه‌ بکه‌ که‌ فوو ده‌کری به‌ شه‌پوردا، جا هه‌رچی که‌س له‌
 ئاسمانه‌کان و زه‌ویدایه‌ ده‌ترسی و راده‌چله‌کی، هه‌موو ده‌مرن جگه‌ له‌و
 که‌سانه‌ی الله بیه‌وی. له‌وانه: به‌هه‌شت و حۆرییه‌کانی ناوی و، دۆزه‌خ و، ئه‌و
 شتانه‌ی که‌ الله تعالی ویستی وایه‌ بوونیان بمیئت.

پاشان له‌ بیروباوه‌ری ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت وایه‌ که‌ به‌هه‌شت و
 دۆزه‌خ فه‌نایان به‌سه‌ردا نایه‌ت.

لَا يَفْنَيَانِ أَبَدًا^(۱)

(۱) لَا يَفْنَيَانِ أَبَدًا. واته: بههشت و دۆزهخی الله تعالى فهنا و فهوتانیا بهسهردا نایهت بۆ دانیشترانی. ههرکەس باوه‌ری وایی پۆرژیک دیت کۆتایان بهسهردا دیت؛ ئەوه که سێکی جههیمی و کافره.

بههشت له سه‌رووی ئاسمانی چه‌وته‌مه و عه‌رشى الله تعالى سه‌قفه‌که‌یه‌تى، دۆزه‌خیش له ژێر ته‌به‌قى چه‌وته‌مى زه‌وییه، وه‌کو زۆرێک له سه‌له‌ف وایان فه‌رموه، وه‌هه‌ندیکى وتر و توویانه به‌س په‌روه‌ردگار ئەزانیت شوینه‌که‌ی کۆیه. بۆیه ئەوه‌ی به‌چێته به‌هه‌شته‌وه ئێتر نایه‌ته ده‌ره‌وه لێ، وه‌ ئەوه‌شى به‌چێته دۆزه‌خ له ئەه‌لى شیرک و کوفری گه‌وره، ئەوه ئێتر نایه‌ته ده‌ره‌وه لێ، به‌لام تاوانباران له ئەه‌لى ته‌وحید و ئیمان به‌هه‌میشه‌ی نایینه‌وه تێدا، گه‌ر بپۆنه ناوییه‌وه. ئەم دوانه پاداشت و سزای (الله تعالى) ن بۆ به‌نده‌کانی، وه‌کوو:

۱- الله تعالى ده‌رباره‌ی ئەه‌لى به‌هه‌شت ده‌فه‌رمووت: (خَالِدِينَ فِيهَا وَذَٰلِكَ الْقَوْرُ الْعَظِيمُ)^(۱۵۷). واته: به‌هه‌میشه‌ی تێدا ئەمیننه‌وه، ئەوه‌یه سه‌رکه‌وتنى زۆر گه‌وره.

۲- وه دهفه رموویت: (لَا مَقْطُوعَةَ وَلَا مَمْنُوعَةَ)^(۱۵۸). واته: هه رگیز ته واو نابی و قه ده غه ش ناکری.

۳- وه ده رباره ی ته هلی دوزه خ دهفه رموویت: (لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ وَوَقَّعَهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ)^(۱۵۹). واته: له به هه شتدا هه رگیز مردن ناچه ژن جگه له مردنی یه کهم جار، وه الله له سزای دوزه خ پاراستونی.

۴- وه دهفه رموویت: (إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكُفْرَيْنَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا)^(۱۶۰). واته: به راستی الله نه فرینی له کافران کردووه و ناگری هه لگیرساوی بو ئاماده کردوون.

۵- وه دهفه رموویت: (أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ)^(۱۶۱). واته: ئه وانه هاوه ل و هاوده می ناگرن تیدا ته میننه وه به هه میشه و هه تا هه تای.

چهن دین به لگه مان هه یه که به هه شتی الله تعالی هه تا هه تایه و، مردن نامیتیت دوا ی زیندو و بوونه وه ی مروقه کان، ته مهش کۆده نگی ته واوی هاوه لان و تابعیه کان و تابعی تابعیه کان و دوا ی ته وانیشه له موسلمانان، به وه ی که هه موو له سهر ته وهن که به هه شت و دوزه خ هه میشه یین و، تیاچوونیان به سه ردا

(۱۵۸) الواقعة: ۳۳.

(۱۵۹) الدخان: ۵۶.

(۱۶۰) الأحزاب: ۶۴.

(۱۶۱) البقرة: ۳۹.

نایهت، ئەمەش بیروباوهری ئەهلی سوننەت و جەماعەتە.

تەبعەن جەھمیەکان و موعتەزیلەکان باوهریان وایە فەوتان بەسەر دۆزەخدا دیت، ئەمەش بیروباوهری موسلمان و ئەهلی سوننەت و جەماعەت نییە.

شوینی بەهەشتیش وەک وتمان سەرروی حەوت تەبەقە ی ئاسمانە، وەکوو اللّٰه تعالی دەفەرموویت: (عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى ﴿١٤﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَى ﴿١٥﴾) (١٦٢).

واتە: لای درەختی سیدرەتو لمونته‌ها ﴿١٤﴾ کە لای ئەو وەوێ بەهەشتی نیشتەجێ بوون ﴿١٥﴾. وە پێغەمبەری خواش ﷺ دەربارە ی دو عاکردن بۆچوونە بەهەشت دەفەرموویت: "فَاسْأَلُوهُ الْفِرْدَوْسَ؛ فَإِنَّهُ أَوْسَطُ الْجَنَّةِ، وَأَعْلَى الْجَنَّةِ أَرَاهُ: فَوْقَهُ عَرْشُ الرَّحْمَنِ وَمِنْهُ تَفْجَرُ أَنْهَارُ الْجَنَّةِ" (١٦٣). واتە: داوای فیردەوسی لێبکەن، لەبەرەوێ ناوەرەستی بەهەشت و بەرزترینی بەهەشتە، لەسەرروشی عەرشی (اللّٰه تعالی) یە، لەوێو ئەو و کانێهەکانی بەهەشت سەرچاوە ئەگرن.

بەلام دەربارە ی دۆزەخ خێلاف هەیه لە نێوان ئەهلی سوننەت و جەماعەتدا، چونکە فەرموودەیه‌کی راشکاومان نییە لەو بارەیه‌وه، بۆیه خێلاف هەیه، هەندیک لە زانایان دەلێن لە ژێر حەوت تەبەقی زەویدا، هەندیک دیکە دەلێن بەس اللّٰه تعالی ئەیزانی و شوێنەکی جێگیر نییە، ئەمەش بە بەلگە ی فەرموودە ی: "يُؤْتَىٰ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ، لَهَا سَبْعُونَ أَلْفَ زِمَامٍ، مَعَ كُلِّ زِمَامٍ

(١٦٢) النجم: ١٤ و ١٥.

(١٦٣) سەحیحی بوخاری: ٢٧٩٠.

سَبْعُونَ أَلْفَ مَلِكٍ يَجْرُوتُهَا" (۱۶۴). واته: له پوژی دوایدا دوزهخ ئههینن،
حهفتا هزار پهشمه ی ههیه، هر پهشمه یه کی هفتا هزار فرشته
ههلیانگرتووه.

بهلام بهلگهی تریشمان ههیه که ئههلی سوننهت و جهماعهت ئهیهیننهوه
بهوهی دوزهخ له ژیر زهویدایه، که فهرموده که ی بهپرائه ﷺ، دهبارهی که سی
کافر که پوچی ئهکیشریت و ئهبردیت بو ئاسمان، بهلام ده رگای لی ناکریتهوه:
"فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، اَكْتُبُوا كِتَابَهُ فِي سَجِّينَ، فِي الْأَرْضِ السُّفْلَى، فَتُطْرَحُ
رُوحُهُ طَرَحًا" (۱۶۵). واته الله تعالی ده فهرمویت: ناوی بنووسن له پهرتووی
سیججین، له ته بهقهی ههوتهمی زهوی، ئیتر پوچی فری ئهدریت بو ئهوی.

که واته دوزهخ گومانی تیدا نییه که بوونی ههیه، بهلام دهبارهی شوینه که ی،
خیلاف ههیه له نیو ئههلی سوننهت و جهماعهتدا.

(۱۶۴) جامعی تورمزی: ۲۵۷۳.

(۱۶۵) موسنهدی ئهحمده: ۱۸۵۳۴.

وَالْجَنَّةُ ثَوَابٌ لِأَوْلِيَائِهِ. (۱)

(۱) وَالْجَنَّةُ ثَوَابٌ لِأَوْلِيَائِهِ. واته: بههشت پاداشتی دوست و وهلیه کانی (الله تعالی) به. (لَا يَدْخُلُهَا إِلَّا الْمُؤْمِنُ). واته: ئیماندار نه بیت کهس ناچیته ناوی. تهوانه ی ته چنه بههشت ته بنی ئیلا ئیماندار بن و ته هلی کردار و عمه ل بن، ته هلی شیرک ناچنه بههشته وه، وه کوو:

۱- اللَّهُ تَعَالَى دَه فَرَمُویت: (إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ) (۱۶۶). واته: به راستی هر کهس هاوبهش بو الله دابنی، ته وه بیگومان الله بههشتی لی حه رام کردووه.

۲- وه دَه فَرَمُویت: (لَا تُفْتَحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ) (۱۶۷). واته: تهوانه ده رگا کانی ئاسمانیان بو ناکرینه وه و ناچنه بههشته وه تا کوو حوشر نه چیت به کونی ده رزی درو وماندا.

۳- وه پیغه مبه ری خواش ﷺ دَه فَرَمُویت: "الْجَنَّةُ لَا يَدْخُلُهَا إِلَّا نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ" (۱۶۸). واته: ئیماندار نه بیت، کهس ناچیته بههشته وه.

(۱۶۶) المائدة: ۷۲.

(۱۶۷) الأعراف: ۳۰.

(۱۶۸) سه حیحی بوخاری: ۶۵۲۸.

وه دوزهخیش سزای ئههلی سه‌رپێچیکاران، گهر موسلمانبوون؛ ئهوه به
 کاتی ئه‌چنه دۆزهخ و دواتر ئه‌چنه به‌هه‌شته‌وه، به‌لام ئههلی کوفر به‌هه‌میشه
 تێیدا ده‌مینه‌وه.

إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ. ^(۱)

(۱) إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ. واته: تهنهئا ئه‌وه نه‌بیت که الله پره‌حمی پیئ ته‌کات. ئهم به‌شه پره‌دده بۆ موعته‌زیله‌کان و خه‌واریجه‌کان؛ چونکه موعته‌زیله‌کان ئه‌یانوت ئه‌وه‌ی موسلمان بیت و ئه‌هلی که‌بائیر بیت، ئه‌وه به‌هیچ شیوه‌یه‌ک دۆزه‌خی نابیت و، ئه‌چیتته به‌هه‌شته‌وه، وه باوه‌ریان وایه گهر بیتوو که‌سیک له ئه‌هلی که‌بائیر بجیتته ئاگره‌وه، ئه‌وه به‌هه‌میشه تییدا ئه‌مینیتته‌وه.

به‌لام عه‌قیده‌ی ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت وایه که ئه‌کرئ مرؤف موسلمان بیت و په‌روه‌ردگار بیخاته ئاگری دۆزه‌خه‌وه، له‌به‌ر تاوانی گه‌وره که ئه‌نجامی داوه، به‌لام بۆ هه‌میشه ناچیتته دۆزه‌خ، به‌لکوو بۆ ماوه‌یه‌ک تییدا ئه‌مینیتته‌وه و پاشان الله تعالی ئه‌یخاته به‌هه‌شته‌وه، به‌لام ئه‌وانه‌ی که له‌سه‌ر کوفر و شیرکی گه‌وره مردوون، ئه‌وانه به‌هه‌میشه‌یی تییدا ئه‌میننه‌وه بیئ ئه‌وه‌ی بینه‌ده‌روه بۆ ساتیکیش.

١٠- وَالصَّراطُ حَقٌّ.^(١)

(١) وَالصَّراطُ حَقٌّ. واته: پردی سیرات حهق و راسته.

پردی سیرات تهو پردهی که به سهر دۆزه خدا دریز ته کریت و مروفه کان تیپه پر
ته بن به سهریدا حهقه، که ههریه کهو به خیراییه ک ته پروات، وه چرا ههیه له سهر
پرده که، ههرکهس به گۆرهی کرده وه کانی به رپنی روشن ته بیتته وه.

بیگومان له عه قیده و بیروباوه ری ته هلی سوننهت و جه ماعهت که کۆدهنگی
سه لهف و تهووه لینی ئوممه ته، بریتییه له وهی که باوه ریان به سیرات ههیه،
ته وهش لهو ئایه ته وهیه که له سورتهی مه ریه مدا هاتووه و، اَللّٰهُ تَعَالٰی
ده فهرموویت: (وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا)^(١٦٩). واته:
کهس نییه له ئیوه نه پروات و تینه په ریت به سهر دۆزه خدا، تهو تیپه رینهش
به ریاریکی به راوهیه له پهروه ردگارته وه.

ئیمام (إِبْنُ مَسْعُودٍ، جَابِرٌ، الْحَسَنُ) و جگه له وانیش له ته هلی ته فسیر له
سه لهف، ته فسیری (وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا) یان
کردووه به: تیپه رین به سهر سیراتدا. وه هیچ که سیک نییه به جیتی به ههشته وه، ئیلا
ته بی به سهر پردی سیراتدا تیپه ر بیت.

^(١٦٩) مریم: ٧١.

مَخْدُوشْ، وَمَكْدُوسْ فِي نَارِ جَهَنَّمَ، يُسْحَبُ سَحْبًا" (۱۷۳). واته: باوه‌پدار هه‌یه وه‌کو چاوتروکان ته‌په‌رته‌وه، وه هه‌یه وه‌کو هه‌وره بروسکه‌یه‌ک ته‌په‌رته‌وه، وه هه‌یه وه‌کو با ته‌په‌رته‌وه، وه هه‌یه وه‌کو سوارچاکی ته‌سپ و ئاژه‌ل ته‌په‌رته‌وه، جا هه‌یه پرزگاری ته‌بیت به سه‌لامه‌تی، وه هه‌یه پرزگاری ته‌بیت به لام به برینداری، وه هه‌یانه ته‌که‌وینه ئاگری دۆزه‌خه‌وه، تاکوو یه‌ک یه‌ک هه‌موویان تیپه‌ر ته‌بن.

وه یه‌که‌مین که‌سانیک تیپه‌ر ته‌بن به‌سه‌ر پردی سیراتدا ئوممه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوان ﷺ، وه‌کوو له‌ فهرموده‌ی ته‌بو هه‌وره‌په‌ که‌ له‌ [صحیحین] دا‌هاتووه، وه (فُقَرَاءُ الْمُهَاجِرِينَ) (۱۷۴) که‌ له‌ [صحیح مسلم] دا‌هاتووه یه‌که‌مین تا‌قمن له‌ناو ئوممه‌تی ئیسلام.

وه ته‌نها ته‌هلی ئیمانی‌ش به‌سه‌ر پردی سیراتدا تیپه‌ر ته‌بیت، به‌هیچ شیوه‌یه‌ک پردی سیرات کافر و موشریکه‌کان نا‌گریته‌وه، پیش پردی سیرات ته‌وانه‌ فیری ته‌درینه‌ ناو دۆزه‌خه‌وه، ته‌وانه‌ی به‌سه‌ر پردی سیراتدا تیپه‌ر ته‌بن ته‌وانه‌ن که‌ ته‌هلی ئیمانن، جا ته‌وانیش به‌پیتی کاروکرده‌وه‌کانیان تیپه‌ر ته‌بن له‌سه‌ر پردی سیرات، وه له‌ ته‌هلی ئیمانی‌ش هه‌یه تیپه‌ر نابی به‌سه‌ر پردی سیراتدا و ته‌که‌وینه‌ خواره‌وه، له‌ناو دۆزه‌خدا ته‌بیت تاکوو پاک ته‌بیته‌وه له‌ تاوان، ته‌وکات ته‌رواته به‌هه‌شته‌وه.

(۱۷۳) سه‌حیحی بوخاری: ۷۴۳۹ و ۷۴۴۰.

(۱۷۴) سه‌حیحی موسلیم: ۳۱۵.

ئەمە بیروباوەری ئەهلی سوننەت و جماعەتە کە کۆدەنگی سەلەفی سالحە،
ئەویش ئەوویە پردیکە حەقیقەتی ھەبە و ئەهلی ئیمان بەسەریدا تێپەر ئەبێت و،
کافر و موشریک ناچیتە سەری و، ئوممەتی پێغەمبەری خوا ﷺ یە کەم ئوممەتە
کە پێیدا تێپەر ئەبێت.

هه‌ندیک گرووپمان ههیه که نکوولی ئەم پردی سیراته ئەکەن، ئەوانیش:
خەوارێجەکان و موعتەزێلەکان، موعتەزێلەکان پێیان وایە ئەوەی بچیتە
دۆزەخەوه ئێتر نایەتە دەرەوهی لێی، وه چوونه به‌ههشتیش راسته‌خۆیه نه‌ک
گواستنه‌وه‌یی بیت، واته ناچیتە دۆزه‌خ و دواتر بیتە دەرەوه لێی و بچیتە
به‌ههشت، یان راسته‌وخۆ ئەرواتە به‌ههشت، یان راسته‌وخۆ ئەرواتە دۆزه‌خ.

۱۱- وَالْمِيزَانُ حَقٌّ لَهُ كِفَّتَانِ، تُوزَنُ فِيهِ أَعْمَالُ الْعِبَادِ حَسَنُهَا وَسَيِّئُهَا حَقٌّ.^(۱)

(۱) وَالْمِيزَانُ حَقٌّ لَهُ كِفَّتَانِ، تُوزَنُ فِيهِ أَعْمَالُ الْعِبَادِ حَسَنُهَا وَسَيِّئُهَا حَقٌّ.
واته: ترازو و حق و راسته، که (دو و تا و زمانیک) ی هیه، کرداری بنده کانی
تیدا نه کیشریّت به چاک و خرابیه وه.

به لگهی قورئان و فهرموده و کۆدهنگی سه لهف براوه ته وه که کرداری
بنده کان و، بنده کان خوشیان نه کیشریّن له سه ر ترازووی پوژی قیامت،
ئه مه کۆدهنگی ئه هلی سوننه ت و جه ماعه ته، به پیچه وانهی موخته زیله کان که
ده لّین میزان عیبارت و ئاماژه به بۆ عه دلی الله تعالی، وه پیچه وانهی زاهیرییه
جه همیه کان که نکوولی له وه ده که ن ترازو و دوو تا و زمانیکی هه بیّت،
له کاتیکیدا چه ن دین ئایه تمان هیه که الله تعالی باسی ترازو و نه کات، وه کوو:

۱- ده فهرمودیّت: (وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ
الْمُفْلِحُونَ)^(۱۷۰). واته: کیشانه ی راست بۆ کرده وه کانتان له و پوژده ده بی
و گومانی تیدا نییه، جا هه ر که س کیشراوی چاکه کانی قورس بیّت؛ ئه وه
ئه وانان پرزگار و گه یشتوو به ئامانج.

۲- وه ده فەرموویت: (وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَمَةِ)^(۱۷۶). واتە: وه ئیمە تەرازووەکانی دادپەروەری دادەنێن لە پڕۆزی قیامەتدا که کردەوہی پێ دەکێشیت.

۳- وه پێغەمبەری خوا ﷺ لە فەرموودەبە کدا که له [صحیحین] دا هاتووہ دە فەرموویت: "كَلِمَتَانِ حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ، خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ، ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ، سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ"^(۱۷۷). واتە: دوو وشە هەن زۆر خۆشەوستان لای (اللَّهُ) ی پەحمان، وه سووکن لەسەر زوبان، وه قورسن لەسەر تەرازوو، بریتین لە (سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ).

تەرازوو جێگیر بووہ لە فەرموودە ی پێغەمبەری خوا ﷺ، لە فەرموودە ی: (مُعَاذُ، أَيُّ دَرَدَاءَ، عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو، عَائِشَةُ، سَلَمَانَ)، وه بە مەوقوفیش لە (أَنَسَ، حُذَيْفَةُ بْنُ الْيَمَانِ) هۆه هاتووہ.

وه ئیجماع نەقلکراوہ لەسەر واجبیتی باوەر هەبوون بە تەرازوو، وه کو (إِبْنِ بَطَّة) و جگە لەویش نەقلیان کردووہ.

کۆمەڵێک تاقم و گرووپی گومرا هەن که نکوولی تەرازوو ئەکەن، لەوانە: موعتەزێلەکان و جەهمییەکان.

(^{۱۷۶}) الأنبياء: ۴۷.

(^{۱۷۷}) (سەحیحی بوخاری: ۷۵۶۳)، (سەحیحی موسلیم: ۲۶۹۴)، لەفزه که هی بوخارییه.

حیکمه‌تیش له تەرازوویش -والله أعلم- بریتیه له‌وهی که مرۆفه‌کان خۆیان خودی خۆیان بناسن و بزائن کاروکرده‌وه‌کانیان چه‌ندی‌که، وه به ئەندازهی کاروکرده‌وه‌کانیان الله تعالی پله و مه‌قامیان پێ ئەبه‌خشیت له به‌هه‌شتدا. بۆیه (فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ) ^(۱۷۸). واته: ئینجا هه‌ر که‌سی کیشراوی چاکه‌کانی قورس بیت. (وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ) ^(۱۷۹). واته: وه هه‌ر که‌سی کیشراوی چاکه‌کانی سووک بیت.

ئهمه‌ش به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که تەرازوو شتیکی مه‌حسووس و هه‌ستی‌کراوه و شتیکی مه‌عنه‌وی و خه‌یالی نییه.

وه پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له چه‌ندین فەرمووده‌دا باسی سیفه‌تی ئه‌و تەرازوو‌ه‌ی بۆ کردووین، که دوو تا و زمانیکی هه‌یه، وه‌کوو هه‌ندی له سه‌له‌فی سالح باسیان بۆ کردووین که ده‌لێن: "وَأَنَّ لِلْمِيزَانِ لِسَانًا". واته: به‌دڵنیا‌یه‌وه تەرازوو زمانیکی هه‌یه. ئهمه وه‌کو ئینو عه‌باس و جگه له‌ویش هیناویانه.

وه وه‌زن و کیشی کرداره‌کان و خاوه‌نه‌کانیشیان ئه‌پتوریت، وه‌کوو له فەرمووده‌ی ئه‌بو هوریره له [صحیحین] دا هاتوه، پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌فه‌رموویت: "إِنَّهُ لَيَأْتِي الرَّجُلُ الْعَظِيمُ السَّمِينُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لَا يَزِنُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ، اقْرَأُوا: (فَلَا تُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا) ^(۱۸۰). ^(۱۸۱)". واته:

^(۱۷۸) المؤمنون: ۱۰۲.

^(۱۷۹) المؤمنون: ۱۰۳.

^(۱۸۰) الكهف: ۱۰۵.

پیاوی وها قه له و دینن له پوژی قیامه تدا که کیشی بالی میشو له یه کی نیه،
ثابته تی الله بخویننه وه که نه فهرموویت: که واته له پوژی دوایدا هیچ نرخ و
ریزیکیان بو دانانین.

وه له فهرمووده که ی ئیمام عه لیشدا هاتووه، که فهرمووده که له [مسند إمام
أحمد] دا هاتووه: کاتیک ئینو مه سعوود سه ره که ویت به سه ر داره که دا، هه ندیک
له پو شاکه که ی هه لدا یه وه و هه ندی له قاجی ده رکه وت، که قاجه کانی لاواز و
زه عیف بوون، هه ندی له وانه ی له و بیوون نه وه یان بین ی پتکه نین، پتغه مبه ری خوا
ﷺ فهرمووی: "مِمَّ تَضْحَكُونَ؟ قَالُوا: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، مِنْ دِقَّةِ سَاقِيهِ، وَالَّذِي
نَفْسِي بِيَدِهِ، لَهُمَا أَثْقَلُ فِي الْمِيزَانِ مِنْ أُحْدٍ"^(۱۸۲). واته: به چی پی نه که نن؟
وتیان: نه ی پتغه مبه ری خوا ﷺ به باریکی قاجی ئین مه سعوود پتکه نین،
پتغه مبه ری خوا ﷺ فهرمووی: سویند به و زاته ی نه فسی منی به ده سته، نه و
قاجانه ی له ته رازووی قیامه تدا له شاخی ئو حوود قورستره.

بو یه بیگومان نه و ته رازووه حقه و هه سته پیکراوه و، خومان و
کارو کرده وه کانیشمان نه کیشرین له پوژی قیامه ت.

(^{۱۸۱}) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، (سه حیجی بوخاری: ۴۷۲۹)، (سه حیجی موسلیم: ۲۷۸۵).

(^{۱۸۲}) موسنهدی نه حمده: ۳۹۹۱.

١٢- وَالْحَوْضُ الْمُكْرَمُ بِهِ نَبِيُّنَا حَقٌّ. (١)

(١٢) وَالْحَوْضُ الْمُكْرَمُ بِهِ نَبِيُّنَا حَقٌّ. واته: وه چهوزی کهوسهر که پیغه مبه رمان ﷺ به هویه وه ریزی لینگیراوه حقه و راسته. له کۆدهنگی بیروباوه ری ئه هلی سوننهت و جه ماعهت و سه له فی سالح وایه که چهوزی کهوسهر حقه و بوونی ههیه، وه فهرمووده کانی چهوز فهرمووده ی موته واتیرن، وه سووره تیکی قورئانیش دربارهی هاتووه، که بیگومان ئه هلی کوفر و بیدعه بیبهش ئه بن له خواردنه وه لی، ههرکه سیکیش یه ک قومی لی بخواته وه بۆ هه میسه تینوی نابیت، ئه مهش کۆدهنگی و ئه هلی سوونهت و جه ماعهته.

به لام راجیاوازی ههیه له ناو زانایان ده ربارهی ئه وه ی شوینی چهوز له کویدایه، ئایا پیش سپرته؟ یان دوا ی سپرته؟ هه ندیک له زانایان وتوویانه دوا ی سپرته، پیش چوونه به ههشت، وه هه ندیکی دیکه وتوویانه پیش سپرته، زۆرینه ی زانایان له سه ر ئه وه ن که پیش سپرته؛ چونکه دوا ی ئه وه ی مرۆفه کان لی ئه خۆنه وه ئیتر به ره و سپرات ئه بردرین، به لام -والله أعلم- به به لگه یه کی سه حیح له خودی پیغه مبه ری خواوه ﷺ جینگیر نه بووه، به لام یه قین و باوه رینکی جینگیرمان ههیه به و چهوزه ی که له مه حشه ردایه و ئه هلی ئیمان لی ئه خۆنه وه، به لام ئه وه ی ههیه هه ندی قهرینه یه که وا ئه کات راست وایی پیش سپرات بیت،

ئەویش لەبەر زۆر تینویتی خەلکی لەو پرۆژەدا، وە خالێکی دیکەش کە قەرینەیهکی بەهێزە، بریتییە لەوەی ئەو حەوزە ئەهلی بیدعە لێی ناخۆنەو و دوور ئەخرینەو، وە پردی سیراتیش تەنھا ئەهلی ئیمانی پێدا تێپەر ئەبێت و ئەهلی بیدعە پێدا تێپەر نابێ، گەر لە دواى پردی سیرات بێت، ئەو ئەهلی بیدعە هەر لێشی نزیک نابنەو، لە کاتێکدا ئەهلی بیدعە لێی نزیک ئەبنەو، بەلام لەلایەن فریشتەکانەو دوور ئەخرینەو، بۆیە لەپیش پردی سیراتەو.

وە دەربارەى جیگیربوونی حەوزی کەوسەر، لە فەرموودەکانی پێغمەبەرى خوا ﷺ نزیکەى ۵۰ فەرموودەمان هەیە، وە هەندێ لە ئەهلی حەدیس دەلێن ۸۰ فەرموودەمان هەیە، وە فەرموودەکان گەشتوون بە ئاستی مۆتەواتیر، هیچ خیلافێک لە نێوان مۆسلماناندا نییە دەربارەى بوونی حەوزی کەوسەر و رێزلینانی پێغمەبەرى خوا ﷺ بەو حەوزە.

دەربارەى سێفەتى حەوزی کەوسەریش لە [صحیحین] دا هاتوو لە پێغمەبەرى خواو ﷺ کە فەرموویەتى: "وَرَوَّايَاهُ سَوَاءٌ" (۱۸۳). واتە: لە هەر چوار لاوە وەکو یەک وایە. واتە: "عَرَضُهُ مِثْلُ طُولِهِ" (۱۸۴). واتە: پانییەکەى وەکو درێژییەکەى وایە. وە "خَوْضِي مَسِيرَةُ شَهْرٍ" (۱۸۵). واتە: هەرلایەکی بەئەندازەى یەک مانگە رێیە. واتە هەر لایەکی ئەوەندە درێژە مەرووف بە ئەندازەى مانگێک رێ بکات ئەوکات پێی ئەگات، ئەوندە گەورەیه، وە ئاوێکەى لە شیر سپێترە، لە

(۱۸۳) سەحیحى موسلىم: ۲۲۹۲.

(۱۸۴) سەحیحى موسلىم: ۲۳۰۰.

(۱۸۵) (سەحیحى بوخارى: ۶۵۷۹)، (سەحیحى موسلىم: ۲۲۹۲)، لەفەزەکەى موسلىمه.

ههنگوین شیریتیره، ههرکهس قومیکى لى بخواته وه ههرگیز تینووی نابیت، وه کوو دهفهرموویت: "أَخْلَى مِنَ الْعَسَلِ، وَأَطْيَبُ رِيحًا مِنَ الْمِسْكِ" (۱۸۶).
واته: له ههنگوین شیریتیره، وه له میسک بۆن خوشتره. وه قاب و پهرداخى له سهره، وه کوو دهفهرموویت: "وَإِنَّ فِيهِ مِنَ الْآبَارِيقِ كَعَدَدِ نُجُومِ السَّمَاءِ" (۱۸۷). واته: به ئەندازهی ئەستێرهکانی ئاسمان پهرداخى ههیه. پهرداخهکانیش زیو و ئالتوون، وه یهکهم کهسانیک که لىی ئەخۆنه وه موهاجیرهکان.

ئیمه وه کو موسلمان باوه پمان بهو فهزلانه ههیه، وه کهسانیکیش هه ن بیهش ئەکرین لهو فهزله گهرهیه، ئەوانیش کهسانیکن که دوورکه وتوونه ته وه له مهنه جى پیغه مبهرى خوا و، بیدعه و داهینانیان داهیناوه و ئەنجامیان داوه، بۆیه کاتیک بهرهو حهوزه که دین بۆ ئاو خواردنه وه، فریشته کان نایه لَن و پریان پی ئەگرن و دووریان ئەخه نه وه، پیغه مبهرى خواش ﷺ دهفهرموویت: "إِنَّهُمْ مِنِّي" (۱۸۸). واته: ئەوانه له منن و ئوممه تی منن. به لام فریشته کان پیی ده لَین: "إِنَّكَ لَا تَذَرِي مَا أَخَذْتُوَا بَعْدَكَ" (۱۸۹). واته: تۆ نازانیت دواى تۆ چیان داهینا. له ریوایه تیکى تر دا هاتوو ه پیغه مبهرى خوا ﷺ دهفهرموویت: "أَصْحَابِي

(۱۸۶) موسنهدی ئەحمه د: ۶۱۶۲.

(۱۸۷) (سه حیحى بوخارى: ۶۵۷۹)، (سه حیحى موسليم: ۲۳۰۳)، له فزه که هى موسليمه.

(۱۸۸) سه حیحى بوخارى: ۶۵۸۳ و ۶۵۸۴ و ۶۵۸۵.

(۱۸۹) سه حیحى بوخارى: ۴۶۲۵.

أَصْحَابِي" (۱۹۰). (۱۹۱). واته: هاوه له کانم، هاوه له کانم، ئه وانه هاوه لی منن. فریشته کان ده لاین پیتی: "إِنَّكَ لَا تَذَرِي مَا بَدَّلُوا بَعْدَكَ" (۱۹۲). واته: نازانیت له دواى تو چیان گوړی. به لام مه به ست پیتی هاوه له کانى پیغه مبهری خوا نییه ﷺ ئه وانه ی که گه یشتوون به پیغه مبهری خوا و باوه پریان پیتی هیناوه، به لکوو مه به ست پیتی ئه وانه یه که باوه پریان به الله و پیغه مبهری خوا ﷺ هیناوه و بیدعیهان ئه نجامداوه و شوین مهنه جی جگه له هاوه لان و سه له فی سالح که وتوون.

(۱۹۰) سه حیجی بوخاری: ۳۳۴۹.

(۱۹۱) بزانه په حمه ت لیبی! به چهند له فزیک وته که ی پیغه مبهری خوا ﷺ هاتوو، ئه وانیش: (۱) به (يَا رَبُّ أَصْحَابِي) هاتوو که له: (موسنده ی ئه حمه د: ۲۰۹۶) و (سه حیجی بوخاری: ۲۷۴۰) و (سه حیجی موسلیم: ۲۸۶۰) و (جامعی تورمزی: ۲۴۳۴) دا هاتوو.

(۲) وه به (يَا رَبُّ أَصْحَابِي) هاتوو که له: (سه حیجی بوخاری: ۶۵۲۶) دا هاتوو. (۳) وه به (رَبُّ أَصْحَابِي) هاتوو که له: (جامعی تورمزی: ۳۱۶۷) و (موجته بای نه سانی: ۲۰۸۷) دا هاتوو.

(۴) وه به (أَصْحَابِي أَصْحَابِي) هاتوو که له: (سه حیجی بوخاری: ۳۳۴۹) دا هاتوو. (۵) وه به (أَصْحَابِي) هاتوو که له: (موسنده ی ئه حمه د: ۲۲۸۱، ۲۲۸۲) و (سه حیجی بوخاری: ۳۴۴۷) دا هاتوو.

(۶) وه به (أَيُّ رَبِّ) هاتوو که له: (موسنده ی ئه حمه د: ۲۳۲۷) دا هاتوو. (۷) وه به (إِنَّهُمْ مِنِّي) هاتوو که له: (سه حیجی بوخاری: ۶۵۸۳، ۶۵۸۴، ۶۵۸۵) دا هاتوو.

(۱۹۲) سه حیجی بوخاری: ۷۰۵۰ و ۷۰۵۱.

وه ئه و چهوزهش "مَنْ شَرِبَ مِنْهُ شَرِبَهُ؛ لَمْ يَظْمَأْ بَعْدَهَا أَبَدًا" (۱۹۳). واته: هه ركه سىك قومىكى لى بخواته وه، ئىتر دواى ئه وه قهت تىنوى نابىت. ئه وه شى لى بخواته وه ئاگرىش نابىنىت و سزاش نادىت. وه بىگومان هه موو پىغه مبه ران -عَلَيْهِمُ السَّلَام- چهوزيان هه يه، وه كو پىغه مبه رى خوا ﷺ ده فرمووت: "إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوْضًا، وَإِنَّهُمْ يَتَبَاهَوْنَ أَئِهُمْ أَكْثَرُ وَارِدَةً، وَإِيَّيْ أَزْجُو أَنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ وَارِدَةً" (۱۹۴). هه موو پىغه مبه رىك چهوزى خوى هه يه و، شانازى ئه كه ن كه زورترين خه لك له چهوزه كه ي ئه وان بخواته وه، وه من ئومىدم وايه زورترين كه س له و چهوزه ي من بخواته وه. كه واته جىگىر بووه كه پىغه مبه رانى ترىش -عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام- چهوزيان هه يه، به لام چهوزى پىغه مبه رى خوا له هه موويان گه وره تره. (الْحَوْضُ الْمُكْرَمُ)، كه رامهت و پىزىكه نراوه له پىغه مبه رمان ﷺ، وه ئه وان هه شى نكوولى ئه م چهوزيان كردووه جهه مى و موخته زيله كانن و، گروو پىكىش له خه وارىجه كان نكوولى ئه م چهوزه ئه كه ن.

اللَّهُ تَعَالَى بمانگىر ت له و كه سانه ي كه پىزى خوى به سه رياندا ئه پىزىنىت به وه ي له چهوزى پىغه مبه رى خوا ﷺ ئه خونه وه، وه له سه ر پردى سپرات به ئاسانى تپه ر بىن، آمىن.

(۱۹۳) جامعى تورمى: ۲۴۴۴.

(۱۹۴) جامعى تورمى: ۲۴۴۳.

۱۳- وَالشَّفَاعَةُ حَقٌّ.^(۱)

۱۴- وَأَنَّ نَاسًا مِنْ أَهْلِ التَّوْحِيدِ يَخْرُجُونَ مِنَ النَّارِ بِالشَّفَاعَةِ حَقٌّ.^(۲)

(۱) وَالشَّفَاعَةُ حَقٌّ. واته: شه فاعهت حهق و راسته.

(۲) وَأَنَّ نَاسًا مِنْ أَهْلِ التَّوْحِيدِ يَخْرُجُونَ مِنَ النَّارِ بِالشَّفَاعَةِ حَقٌّ. واته: وه خه لیک له ته هلی ته وحید دهره چن له ناگری دوزخ به هو ی شه فاعه ته وه، که حه قه.

تکا کردن بو دهرکردنی ته هلی ته وحید له ناگردا حه قه و کو دهنگی و ئیجماعی ته هلی سوننه یه، وه شه فاعه تیش ته نها بو ته هلی ته وحید و نو یزه، که گیروده ی تاوانی گه وره بوون و پییه وه مردوون، ته هلی شیرک و کوفر له کافره ته سلیه کان له جووله که و جگه له وانیش، وه له کافره کانی تریش له جه همیه کان و جگه له وانیش، هیچیان شه فاعهت نایانگریته وه، اللَّهُ تعالی ده فهرموویت: (فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ)^(۱۹۵). واته: ئیتر تکای تکا کاران هیچ قازانجیکیان پی ناگه یه نیت.

شه فاعه ته تاییه ته کانی پیغه مبهری خوا ﷺ:

چهند جورنیک شه فاعه تمان ههیه تاییه تی پیغه مبهری خوایه ﷺ، له وانه:

۱- شه فاعه تی گه وره (شَفَاعَةُ الْعُظْمَى)، که بۆ ده ستپیکردنی حه شر و حساب ئه یکات.

۲- شه فاعه ت بۆ کردنه وهی ده رگای به هه شت.

۳- شه فاعه ت بۆ که سائیک له ئوممه ته که ی که به بی حساب بچه به هه شته وه.

شه فاعه تی ده رهیتانی ئه هلی ته وحید له ناو ئاگر ته نها تاییه تی پیغه مبهری خوا نییه ﷺ، به لکوو پیغه مبه رانی دیکه و فریشته کان و پیاوچاکان و شه هیده کانیش شه فاعه ت ئه که ن.

شه فاعه تیش ته نها تاییه ت نییه به ده رهیتان له ئاگر، به لکوو بۆ به رزکردنه وهی پله ی به هه شتییه کانیش ئه کریت.

بینگومان داواکردنی شه فاعه تیش له دونیادا ته نها له الله تعالی داوا ده کریت، وه داواکردنی شه فاعه ت له جگه الله له غایب و نادیاره کان و له شتیک که له توانی جگه له (الله تعالی) دا نییه شیرکی گه وره یه، به لام داواکردنی لیخوشوونی الله لیت له پیاوچاکیک، کیشه ی نییه و هه ندی له سه له فیش کردوویانه.

شه فاعه تیش به لگه ی ثایه ت و فهرمووده ی له سه ره، الله تعالی ده فهرموویت: (وَكَمْ مِنْ مَّلَكٍ فِي السَّمَوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ

لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى^(۱۹۶). واته: چندها فرشته که له ئاسمانه کاندا هه نکا و شه فاعه تیان هیچ سوودی نییه، مه گهر دواى ئه وهى که الله مؤلت بدات بو که سیتک که خوی بیهوی و رازی بی.

بۆیه هیچ راجیاوازییه ک نییه له نیو هاوه لآن و تابیعیه کان و تابییی تابیعیه کان ده رباره ی جیگیربوونی شه فاعه ت، به لام به چهند مهرجیک وه کو ئه هلی سوننه ت و جه ماعه ت باسیان کردووه، ئه وانیش:

۱- الله تعالى رازیبیت له که سی تکاکار، بۆیه که سیتک که الله تعالى لئی توورپیه، توانای ده فککردنی توورپیی (الله تعالى) ی نییه له نه فسی خوی، چ جای بیت بییت به تکاکار بو جگه له خوی و، توورپیی الله تعالى له جگه خوی دوور بخاته وه، وه کوو الله تعالى ده فهرموویت: (وَكَمْ مِنْ مَّلَكٍ فِي السَّمَوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا)^(۱۹۷). واته: چندها فرشته که له ئاسمانه کاندا هه نکا و شه فاعه تیان هیچ سوودی نییه.

۲- وه الله تعالى رازیبیت له که سی تکابوکراو و شه فاعه ت بۆکراو، الله تعالى رازی نییه له که سیتک به شیرکه وه مردبیت، وه کو خوی ده فهرموویت: (وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَى وَهُمْ مِنْ خَشِيَّتِهِ

(۱۹۶) النجم: ۲۶.

(۱۹۷) هه مان په راویزی پیشه وه.

مُشْفِقُونَ^(۱۹۸). واته: فریشته‌کان تکا ناکه‌ن تهنه‌ها بۆ ئەو که‌سه نه‌بیت که
 اللَّهُ رازی بیت تکای بۆ بکری، وه فریشته‌کان له ترسی اللَّهِ زۆر ده‌ترسن.
 ۳- وه اللَّهِ تعالی مؤلّهت بدات به تکاکار، تاکوو تکاکه‌ی بکات، وه له
 ته‌واوی مولکی اللَّهِ تعالی و ئەده‌ب به‌رامبه‌ری، بریتییه له‌وه‌ی هیچ
 که‌سیک ناتوانیت شه‌فاعه‌ت بکات تاکوو ئەو مؤلّه‌تی نه‌دات.

شه‌فاعه‌تیش چهند جوریکه‌وه، به‌گوێره‌ی تکاکار ئەکریت به‌چهند
 جوریکه‌وه، وه به‌گوێره‌ی تکا بۆکراو ئەکریت به‌چهند جوریکه‌وه، وه به‌گوێره‌ی
 شوینی تکاکردنه‌که‌ش ئەکریت به‌چهند جوریکه‌وه.

سه‌ره‌تا تکاکاره‌کان کین؟

بیگومان له به‌دییه‌تی‌راوه‌کاندا پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ یه‌که‌مین یه‌که‌سه‌کانه به
 شه‌فاعه‌تکردن، که کۆمه‌لێک شه‌فاعه‌تیش هه‌ن تایبه‌تن به‌و و هیچ که‌س
 به‌شداری ناکات، له‌وانه:

۱- شه‌فاعه‌تی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ بۆ ئەه‌لی مه‌وقیف، ئەوانه‌ی که له ساحه‌ی
 قیامه‌تدا چاوه‌ڕێی هه‌شر ئەکه‌ن، به‌کافر و موس‌لمان و ئوممه‌تی خۆی و
 جگه له خۆی، وه‌کو له فهرمووده درێژه‌که‌ی باسی شه‌فاعه‌تدا هاتوه:
 خه‌لکی له ساحه‌ی مه‌حشردا ئەچنه خزمه‌تی باوکمان ئاده‌م ﷺ و پتی
 ده‌لین: ئەی ئاده‌م تۆ باوکی مرۆفایه‌تیت و اللَّهِ تعالی به‌ده‌ستی خۆی

(۱۹۸) الأنبياء: ۲۸.

دروستی کردوویت و پړوخی کردووه به بهرتدا، وه فریشته کان سه جدهی
 پرتزبان بو بردوویت، شه فاعه تمان بو بکه "أَلَا تَرَىٰ إِلَىٰ مَا نَحْنُ فِيهِ؟"
 واته: نازانیت له چ حالیکداین؟ "أَلَا تَرَىٰ مَا قَدْ بَلَغْنَا؟". واته: نابینیت
 گه شووین به چی؟ پیغه مبه ر ئاده میش ﷺ ده فهرموویت: اللَّهُ تَعَالَى زُور
 توورپه به نه مړو، توورپه بوونیک که پیشتر هه رگیز ئاوها توورپه نه بووه، من
 پرتگریم لیکرا له خواردنی دارنیک، به لام سه پیچیم کرد و له و دارم خوارد،
 "نَفْسِي نَفْسِي، اذْهَبُوا إِلَىٰ غَيْرِي". واته: تنها خوم تنها خوم، پړون
 بولای جگه له من، خه لکی ساحه ی مه حشر ریش نه چن بو لای پیغه مبه ر
 نوح ﷺ، نوحیش ئیزنیا ن ته دا و نه یاننیریت بو لای ئیبراهیم ﷺ و،
 نه ویش نه یاننیریت بو لای موسا و، موساش ﷺ نه یاننیریت بو لای
 عیسا و، عیسا ش به هه مان شتیه ئیزنیا ن ته دات و، ده فهرموویت:
 "اِذْهَبُوا إِلَىٰ مُحَمَّدٍ)). واته: بچن بو لای موحه ممه د ﷺ، نه چن بو لای
 پیغه مبه ری خوا ﷺ و پتی ده لئین: "أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ وَخَاتَمُ الْأَنْبِيَاءِ".
 واته: تو نیردراو و پیغه مبه ری خوات و کو تای پیغه مبه رانیت، "وَقَدْ غَفَرَ
 اللَّهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ". واته: اللَّهُ تَعَالَى له تاوانه کانی
 پیش و دواشت خوشبووه؛ بویه "اِسْفَعْ لَنَا إِلَىٰ رَبِّكَ". واته: تکامان بو
 بکه له پهروه ردگارت له م ناره حه تیه ی ساحه ی مه حشر پرتزگاران بیت،
 "أَلَا تَرَىٰ مَا نَحْنُ فِيهِ؟ أَلَا تَرَىٰ مَا قَدْ بَلَغْنَا؟". واته: ئایا نازانیت چیمان
 به سه رهاتووه و گه شتووین به چی؟ پیغه مبه ری خواش ﷺ ده فهرموویت:
 "فَأَنْطَلِقُ، فَأَيُّ تَحْتَ الْعَرْشِ". واته: نه چمه ژیر عه رشه وه، "فَأَقْعُ"

سَاجِدًا لِرَبِّي". واته: ئەكەوم بەسەجدەدا بۆ پەرورەدگارم، "ثُمَّ يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَيَّ". واته: پەرورەدگارم دەرگایەکم بەسەردا ئەکاتەوه، اللَّهُ كَوَّمَهُ لَيْكَ حەمد و سەنا و سوپاسم فێرەكات. كه لهوهو پێش نەمزانیوه و بەردەوام له سەجدەدا ئەبم، "ثُمَّ يُقَالُ: يَا مُحَمَّدُ، اِرْقَعْ رَأْسَكَ، سَلِّ تَعْظِهِ، اَشْفَعْ تُشَفِّعُ" (۱۹۹). واته: پاشان پێم ئەوتریت ئەی موحەممەد، سەرت بەرزكەرەوه، داوا بكە پێت ئەدریت، شەفاعەت بكە شەفاعەتەكەت گیرا ئەبیت، منیش سەر بەرز ئەكەمەوه و شەفاعەت ئەكەم بۆ ئەهلی مەحشەر؛ تاكوو اللَّهُ تعالی حەشریان بكات. ئەم شەفاعەتە تاییهتی پێغەمبەری خوا یە ﷺ، بەشێكیشە لە مەقامی مەحموود و سووپاسكراوه، كه تهواوی بەدییهێنراوهكان لە جنۆكه و مەروفەكان سووپاسی ئەكەن، بۆیه ئەمە بەشێكه لە مەقامی مەحموود؛ چونكه مەقامی مەحموود، مەقام و پێگەیەكه ﷺ تعالی نایدات بە هیچ كەسێك جگە لە پێغەمبەری خوا ﷺ، ئەویش بریتییە لەوهی ﷺ تعالی پێغەمبەرەكهی ﷺ بەرز ئەکاتەوه و دایدەنیت لەسەر عەرشهكهی خۆی.

۲- شەفاعەتکردنی پێغەمبەری خوا ﷺ بۆ ئەهلی تەوحید لەناو ئاگری دۆزەخ كه دەرپهێنرێن، ئەم شەفاعەتە تەنها تاییهتی پێغەمبەری خوا نییه، بەلام پێغەمبەری خوا ﷺ یەكەم كەسە كه ئەم شەفاعەتە ئەكات، دواي ئەو پێغەمبەران و فریشتەكان و پیاوچاكان و شەهیدەكان و مندالان بۆ دایك و

(۱۹۹) سەحیحی موسلیم: ۱۹۴.

باوکیان گهر پیش ئه‌وان مردبیتن، ئه‌یکه‌ن، ئه‌مانه‌ش ته‌نها بۆ که‌سانیکه که
ئه‌هلی ته‌وحیدبن، که‌ تاوانی گه‌وره‌یان ئه‌نجامداوه و ته‌وبه‌یان نه‌کردوه و
پێه‌وه گه‌یشتون ته‌وه به‌ اللّٰه تعالی.

۳- شه‌فاعه‌تیکه‌ی دیکه له‌و شه‌فاعه‌تانه‌ی که‌ تایبه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و
تایبه‌تی هیچ که‌سیکی دیکه نییه، بریتیه له شه‌فاعه‌ت بۆ ئه‌بو تالیبی
مامی، ئه‌ویش شه‌فاعه‌تی ئاسانکردن و سووککردنی سزایه له‌سه‌ر ئه‌بو
تالیب، ئه‌مه‌ش ته‌نها له پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و ته‌نها بۆ ئه‌بو تالیب قه‌بووله،
ئه‌ویش له‌به‌رئه‌وه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ داوای کردوه و ئه‌بو تالیبیش زۆر
یارمه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوا و ئیسلام و موسلمانانی داوه، وه پێغه‌مبه‌ری خوا
ﷺ له پستی ئه‌وه‌وه ده‌عوه‌ی ته‌وحیدی ئه‌کرد و کافره‌کانی قوریشیش
نه‌یانه‌توانی به ئاسانی ئازاری پێغه‌مبه‌ری خوا بده‌ن ﷺ، به‌لام کاتیک ئه‌بو
تالیب وه‌فاتی کرد، کافره‌کان ده‌ستیان کرده‌وه به‌ دژایه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوا
ﷺ به ئاشکرا و زیاتر، تاکوو پیلانی کوشتیان بۆ ده‌رکرد و هه‌ولیاندا
بیکوژن، بۆیه جمهوری سه‌له‌ف له‌سه‌ر ئه‌وه‌ن که ئه‌م شه‌فاعه‌ته‌ تایبه‌ته به
پێغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ و هیچ که‌سیکی دیکه ئه‌م شه‌فاعه‌ته‌ی بۆ نییه و
نایگرته‌وه.

جگه له پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ، ئیمانداران و فریشته‌کان و پیاوچاکان و
شه‌هیده‌کان شه‌فاعه‌ت ئه‌که‌ن، وه هینده‌ی کاریگه‌ری به‌هیزی ئیمانی
شه‌فاعه‌تکاران، شه‌فاعه‌ته‌که‌یان فراوان ئه‌بێت، پێغه‌مبه‌رمان ﷺ فرموویه‌تی:
"يَدْخُلُ الْجَنَّةَ بِشَفَاعَةِ رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي أَكْثَرُ مِنْ بَنِي نَمِيمٍ، قَالُوا: يَا رَسُولَ

اللَّهُ سِوَاكَ؟ سِوَايَ، فَلَمَّا قَامَ، قُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالُوا: هَذَا ابْنُ أَبِي
الْجَذْعَاءِ^(۲۰۰). واته: به ئەندازەى ھۆزى بەنى تەمىم خەلک بە شەفاعەتى
پیاویک لە ئوممەتە کەم ئەچنە بە ھەشتەو، ھاوہ لان وتیان: واته: ئەى پێغەمبەرى
خو! ﷺ ئەو کەسە جگە لە خۆتە؟ فەرمووی: بەلێ جگە لە منە، جا کاتیک
هەستا، وتم: ئەو کەسە کێیە؟ وتیان: ئەو کەسە (ئبن أبی الجذعاء)ە.

کەواتە کەسێک ئەتوانیت شەفاعەت بکات بۆ خەڵکانێکی زۆر زۆر لە خزم و
بێگانەى خۆى، وە جارى واش ھەبە ئەو کەسەى شەفاعەتى بۆ ئەکریت یەک
کەسە، بەلام شەفاعەتکارەکان زۆرن، پێغەمبەرى خو! ﷺ دەفەرموویت: "مَا مِنْ
مَنْ تَصَلِّيَ عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَبْلُغُونَ مِائَةً كُلُّهُمْ يَشْفَعُونَ لَهُ؛ إِلَّا
شُفِّعُوا فِيهِ"^(۲۰۱). واته: ھىچ کەسێک نییە لە موسلمانان بە تاوانەو پڕۆشتبیت
و ۱۰۰ کەس لە ئەھلى تەوحید نوێژى لەسەر بکەن، لە پیاویەتێکی تردا
دەفەرموویت: "أَرْبَعُونَ رَجُلًا لَا يُشْرِكُونَ بِاللَّهِ شَيْئًا". واته: چل کەس کە
ھىچیان ھاوہلیان بۆ اللہ تعالی پریار نەدايیت و موەحیدبن، داواى لیخۆشبوون
بکەن بۆ ئەو مردوو، اللہ تعالی ئەو شەفاعەتەیان لیگیرا ئەکات.

بێگومان شەفاعەت لە ژيانى بەرزەخدا بوونی ھەبە، وەکو شەفاعەتى
نوێرخوێنان لەسەر مردووی موسلمان.

(۲۰۰) جامیعی تورمزى: ۲۴۳۸.

(۲۰۱) سەحیحى موسلىم: ۹۴۷.

وه شه فاعه تیش له قیامه تدا هه یه، له وانه شه فاعه تی گه وره (العُظْمَى) هی پیغه مبهری خوا به ﷺ، وه شه فاعه ت له کاتی حساب و ده سته پیکردنه که یدا، وه کو پیغه مبهری خوا ﷺ ده فهرموویت: حه فتا هه زار له ئومه ته که م ته چنه ناو به هه شته وه "بَغَيْرِ حِسَابٍ وَلَا عَذَابٍ، مَعَ كُلِّ أَلْفٍ سَبْعِينَ أَلْفًا" (۲۰۲). واته: به بی حساب و سزا، له گه ل هه ر هه زار یکیاندا حه فتا هه زاری تر ته چنه به هه شته وه. وه کو له [سنن الترمذی] (۲۰۳) دا هاتوو و ئینو ماجه ش (۲۰۴) ریوایه تی کردوو.

شه فاعه ت له سه ر پردی سپراتدا، که سانیک هه ن شایسته ن فره ی بدرینه ناو دوزه خه وه، به لام به شه فاعه تی شه فاعه تکاران پرزگاریان ته بیت، که لیره دا شه فاعه تی ته رحام دهره که ویت، واته گه ر مندالیک پیش دایک و باوکی و پیش بالغوونی بمریت، له سه ر پردی سپراتدا ته بیت به شه فاعه تکاری دایک و باوکی موسلمانن، پیغه مبهری خوا ﷺ ده فهرموویت: "أَيُّمَا امْرَأَةٍ مَاتَ لَهَا ثَلَاثَةٌ مِنْ الْوَلَدِ، كَانُوا حِجَابًا مِنَ النَّارِ" (۲۰۵). واته: هیچ ئافره تیک نیه که سنی مندالی بمریت، ئیلا له قیامه تدا ته بن به په رده یه ک له نیوانی ته وان و ئاگری دوزه خ. وه ده فهرموویت: "صِبْغَارُهُمْ دَعَامِیصُ الْجَنَّةِ" (۲۰۶). واته: ته و مندالانه ی پیش

(۲۰۲) موسنه دی ته حمه د: ۲۳۳۰۳.

(۲۰۳) جامعی تورمزی: ۲۴۳۷.

(۲۰۴) سونه نی ئین ماجه: ۴۲۸۶.

(۲۰۵) سه حیحی بوخاری: ۱۲۴۹ و ۱۲۵۰.

(۲۰۶) سه حیحی موسلیم: ۲۶۳۵.

بِالْغُبُونِ ثَمَرْنَ، ثَبَنَ بِهِ بِرَبِّهِ سَتَ وَ حِجَابَ بُو دَايَكِ وَ باوکیان، وَه دَايَكِ وَ
باوکیان تَه خَه نَه ناو به هه شته وه.

شه فاعهت بُو تاوانباری ئیماندار له ناو ئاگری دۆزهخ، وه شه فاعهت بُو
کرانه وهی ده رگای به هه شت، وه ک باسکرا. وه شه فاعهت له ناو به هه شت شتدا
ههیه، بُو تهوانه ی پله یان نزمه و حهزه کهن پله یان بهرز بکریته وه، اَللّٰهُ تَعَالٰی
دَه فِه رَمُویت: (وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ
ذُرِّيَّتَهُمْ) (۲۰۷). واته: وه تهوانه ی پروایان هیناوه و نه وه کانیشیان دوايان که وتوون
به باوه پرداریتی، نه وه کانیان له به هه شتدا ده گه یه نین پینان.

که واته بابته تی شه فاعهت براوته وه و، کۆدهنگی سه له فی سالح و ته هلی
سوننهت و جه ماعه تی له سه ره، هه ندی گرووی گومرا نه بیت که باوه پریان پی
نییه، له وانه: موخته زیله کان و خه واریجه کان، لای تهوان که سانییک گهر به
تاوانی گه وره وه مردن ئیتر شه فاعهت نایانگریته وه، وه پینان وایه هه رکه س بجیته
ناو دۆزهخ ئیتر نایه ته ده ره وه، بیگومان ته مه ش عه قیده یه کی به تال و پووچه.

۱۵- وَعَذَابُ الْقَبْرِ حَقٌّ.^(۱)

(۱) وَعَذَابُ الْقَبْرِ حَقٌّ. واته: وه سزای گۆر حهق و پاسته.

بیگومان مروّف کاتیک ئەمریت، تاکوو زیندوو ئەبیتەوه ژیانیک ئەژی، که ژیانی ناوەنده له نیوانی ژیانی دنیا و قیامەتدايه و، پێی ئەوتریت (بەرزهخ).

بەرزهخ حهقه:

ئەم بەرزهخەش حهقه، وهکوو:

۱- اللَّهُ تَعَالَى دَهفەرمویت: (أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشِيدَةٍ)^(۲۰۸). واته: لهههه شویتیک بن مردن پیتان دهگات با لهناو قهلا و کۆشکی بهرز و قایمیشدا بن. بیگومان هه موومان پوژیک دیت مردن یه خه مان بگریت.

۲- وه دَهفەرمویت: (قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ إِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ)^(۲۰۹). واته: ئەی موحه ممهه ﷺ به دوورووه کان بلی هه لهاتن سوودتان پێ ناگه یه نهی ته گهر له مردن هه لی بن. بیگومان راکردن له مردن سوود به کهس ناگه یه نیت.

(۲۰۸) النساء: ۷۸.

(۲۰۹) الأحزاب: ۱۶.

۳- وه دهفهرموویت: (إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ)^(۲۱۰). واته: ئەى موحهممەد ﷺ بهراستی تۆ دەمری و ئەوانیش دەمرن.

بێگومان جیگیربووه که ﷻ تعالی فریشتهیهکی پاسپاردوو به کیشانی
 ڕۆحهکان، که پێی ئەوتریت (مَلِكُ الْمَوْتِ)، وهکو ﷻ تعالی دهفهرموویت: (قُلْ
 يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ)^(۲۱۱). واته: ئەى موحهممەد ﷺ بلی
 فریشتهی گیان کیشان که کیشانی گیانی ئێوهی پێ سپێراوه، دهتان مریڤن.

وه له فهرموودهکهی بهپاڤدا هاتوو -ﷻ لێی رازیبیت-، پێغهمبهری خوا ﷺ
 دهفهرموویت: "ثُمَّ يَجِيءُ مَلِكُ الْمَوْتِ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَتَّى يَجْلِسَ عِنْدَ
 رَأْسِهِ"^(۲۱۲). واته: فریشتهی گیان کیشان دێته لای سهریهوه و تاکوو ڕۆحهکه
 ئەکیشیت و، ڕۆحهکه ئەداته دهست ئەوانهی که لهگهڵیدان له فریشتهکانی تر.

کیشانی گیانی مروؤفی موسلمان:

بێگومان کاتیک مروؤفی موسلمان ڕۆحی ئەکیشریت چەند حالهتیکه، هه یانه
 ﷻ تعالی راستهوخۆ بهرهو بهههشت ئەییات، ڕۆحهکهی لهناو نازونیعمهتی ﷻ
 تعالی دایه، وه پلهو پێگه و جێگه ڕۆحهکان بهگوێرهی ئیمانکهیهتی،
 پێغهمبهران نزیکترن له ﷻ تعالی تاکوو کهسانی ئاسایی، وه ئەسل له ڕۆحی

(۲۱۰) الزمر: ۳۰.

(۲۱۱) السجدة: ۱۱.

(۲۱۲) موسنهدی ئەحمەد: ۱۸۵۳۴.

کهسی موسلمانیش وایه موعه الله قه به بهه شته وه، وه کو چۆن بهروبوومیک به داریکه وهیه، ئاوهاش رۆحی مروقی موسلمان ئەسل وایه وابهسته به بهه شته وه.

وه له فهرموده ی پیغه مبهری خوادا ﷺ هاتوه که رۆحی شههیده کان له بهروبووم و پرووباره کانی بههشت ئەخۆن و ئەخۆنه وه، وه کو ئیمامی ئەحمەد و ئەبو داوود و جگه له وانیش ئەیگێرنه وه، به لام ئەمه تایه تی شههیده کان نییه به تنها، به لکوو ئیماندارانیش ئەگریته وه، وه ئەگونجی له ئیمانداران هه بیت پله ی له شههیده کان بهرزتر بیت، وه کو پیغه مبهران و راستگوویان و هه ندیک وهلی و دوسته کانی الله تعالی.

وه کهسانیکیش هه ن پراوسته وخۆ سزا ئەدرین با ئەهلی تهو حیدیش بن، ئەوانه پڕۆحه کانیان له ناو سزادا ئەبیت چونک الله تعالی ویستی له سه رهیه، ئەوانیش کهسانیک که له ناو تاوانی گه و ره دا بوون، با ئەهلی ئیمانیش بن، ئەوانه له ژبانی بهرزه خدا له سزادا ئەبن تا کوو هه ستانی قیامه ت.

بۆیه سزا که ی کاتییه، به لام حه قه، وه کو الله تعالی ده فهرمووت: (وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ)^(۲۱۳). واته: وه له بهرده میاندا بهرزه خیک هه یه تا ئەو پڕۆزه ی زیندوو ده کریته وه.

(۲۱۳) المؤمنون: ۱۰۰.

وہ اللہ تعالیٰ له باسی فیرعون و قہومہ کہیدا دہ فرمویت: (الَّتَارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ) (۲۱۴).
به یانیان و ئیواران سزا ئه درین. که ئه وهش به لگه یه ک به هیزه بو ئه م بابه ته.

له ناو گۆردا پینش ژبانی به رزه خ، (فِتْنَةُ الْقَبْرِ) هه یه، که مه به ست پیتی:
پرسیاره کانی ناو گۆره، کاتی که اللہ تعالیٰ دوو فریشته ئه نیریت تاکوو پرسیار له
مردوو هه که بکه ن له سه ر سنی شت، ئه وانیش:

(۱) (مَنْ رَبُّكَ)، واته: پهروه ردگار کیه؟ پهروه ردگار و په رستراوت کی
بووه؟

(۲) (وَمَا دِينُكَ)، واته: دینت چیه؟ له سه ر چ ریباز و به رنامه یه ک بویت؟
(۳) (وَمَنْ نَبِيِّكَ) (۲۱۵)، واته: پیغه مبه رت کیه؟ پینشه وا و پیغه مبه رت کی
بووه؟

ئه وهی له سه ر ته وحید بیت بیگومان ته نها اللہ تعالیٰ پهروه ردگار و
په رستراوی حه قیتی، وه دینی ئیسلام تاکه دین و به رنامه و ریبازی، وه
موحه مه د ﷺ تاکه پیغه مبه ر و پینشه وا و سه رۆک و رابه ریتی، و هیه چ که سیک
نییه له ئه هلی ئیمان، ئیلا ئه م وه لاهه ی پینه، ئه وانیه ئه هلی کوفرن و ئه هلی
ته وحید نین ئه م وه لاهه یان پی نییه، چونکه تاکه په رستراوی حه قیان اللہ تعالیٰ

(۲۱۴) غافر: ۴۶.

(۲۱۵) جامعی تورمزی: ۳۱۲۰.

نه‌بووه و، شهریکیان بۆ بریار داوه، وه تاکه دین و ڕیازیان دینی ئیسلام نه‌بووه و، دین و به‌نامه و ڕیازی تریان تیکه‌ل کردووه، وه ته‌نها پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پیشه‌وا و ڕابه‌ریان نه‌بووه، ده‌یان که‌سی تریان کردووه به ڕابه‌ر و پیشه‌وای خۆیان.

بۆیه سزای گۆر چه‌قعه، ته‌وه‌تا:

اللَّهُ تَعَالَى دَهْفَهْرَمُویت: (الَّتَارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ) ^(۲۱۶). به‌یانیان و ئیواران ده‌بردینه دیاری ئاگری دۆزه‌خ، پۆژنیکیش قیامه‌ت هه‌لده‌ستیت (فه‌رمان ده‌دری) دارو ده‌سته‌ی فیرعه‌ون به‌خه‌نه سه‌خته‌ترین سزاوه.

۱- وه ده‌فه‌رموویت: (وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ) ^(۲۱۷). واته: به‌راستی بۆ ته‌وانه‌ی سته‌میان له خۆیان کردووه و کافر بوون، سزایه‌ک هه‌یه پیش سزای پۆژی دوا‌یی. وه‌کو له (إِبْنِ عَبَّاسٍ وَ بَرَاءٍ) و جگه له‌وانه‌وه هاتووه -اللَّهُ لِنِیَانِ رَازِیْبِیت- که ده‌لین: "أَنَّهُ عَذَابُ الْقَبْرِ". واته: بریتییه له سزای گۆر.

۲- وه ده‌فه‌رموویت: (أَلْهَكُمُ التَّكَاثُرُ) ^(۲۱۸). واته: شانازی‌تان به زۆری سه‌روه‌ت و سامانه‌وه، ئیوه‌ی بی ئاگا کردووه. ته‌مه‌ش به‌هه‌مان شیوه

^(۲۱۶) غافر: ۴۶.

^(۲۱۷) الطور: ۴۷.

^(۲۱۸) التكاثر: ۱.

له سهر سزای گۆر هاتوو، وهك له عهلى كۆرى ئه بو تالييه وه ﷺ هاتوو، ئه لى: "كُنَّا نَشْكُ فِي عَذَابِ الْقَبْرِ، حَتَّى نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: (أَلْهَاكُمْ التَّكَاثُرُ)" (۲۱۹) واته: ئيمه شكوگومانمان هه بوو له سزای گۆر، تاكوو ئهم ئايه ته دابهزى: (أَلْهَاكُمْ التَّكَاثُرُ).

۳- وه ده فهرمويت: (وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَى دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ) (۲۲۰). واته: وه به راستى ئيمه سزای دونيايان پى ده چيزين جگه له سزای هه ره گه ورهى دۆزهخ تا بگه رينه وه بو لای الله. له موجاهيده وه هاتوو كه وتويه تى: "أَنَّهُ عَذَابُ الْقَبْرِ". واته: بريتيه له سزای گۆر.

به لگه كان زۆرن، له هه ديسى پيغه مبهرى خواشدا ﷺ هاتوو كه ده فهرمويت: "إِنَّهُمَا لِيُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ" (۲۲۱). واته: ئه و دوانه سزا ئه درين، به هۆى دوو شتى گه وره وهش سزا نادرين -كه لای خه لك گه وره يه-، ئه ويش به هۆى نه ميمه و خو نه پاراستنه له ميز.

(۲۱۹) (جاميعى تورمى: ۳۳۵)، (جامع البيان: به: ۲۴، لا: ۶۰۰)، له فزه كه هى ته به ريه.

(۲۲۰) السجدة: ۲۱.

(۲۲۱) سه حىحى بوخارى: ۲۱۸.

۱۶- وَمُنْكَرٌ وَنَكِيرٌ حَقٌّ.^(۱)

(۱) وَمُنْكَرٌ وَنَكِيرٌ حَقٌّ. واته: مونکەر و نه کیر حق و راستن.

مونکەر و نه کیر ئەو دوو فریشتەیان کە دین پرسیار له خەلک ئەکەن لەناو گۆرەکهیان (عَنْ رَبِّهِ وَدِينِهِ وَنَبِيِّهِ). واته: دەربارە ی پەروەردگار و دین و پیغەمبەرە کهیان. (اللَّهُ تَعَالَى) ش دەفرموویت: (يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ)^(۲۲). واته: ئەوانە ی کە برۆیان هێناوێ ئەللی تەعالی دامەزراویان دەکات بە وتە ی چەسپاو و بەجی کە وتە ی شایەتمانە لە ژبانی دنیادا و لەرۆژی دواشدا، وه ئەللی ستهمکارانیش گومرا دەکات. مەبەست بە (الْآخِرَةِ) بریتیە لە: ناو گۆر، وه کوو پیغەمبەری خوا ﷺ فرموویەتی: "بێگومان ئەو فریشتانە پرسیارتان لێ ئەکەن دەربارە ی ئەو سی شتە".

بێگومان ئەمەش عەقیدە ی ئەهلی سوننەت و جەماعەتە.

^(۲۲) إبراهيم : ۲۷.

۱۷- وَالْكَرَامُ الْكَاتِبُونَ حَقٌّ. (۱)

(۱) وَالْكَرَامُ الْكَاتِبُونَ حَقٌّ. واته: فریشته به پرنده نووسه ره کان، نه وانه ی له سهر شانی به نده کانن و چاکه و خراپه یان نه نووسن، حه ق و راستن. بینگومان باوه ره یتان به فریشته کان له ئوسوول و بنه ماکانی ئیمان، وه به تایبه تیش لیژدها ئیمان به فریشته کانی سه رشانی هیناوه، که گرووپانیک هه بوون نکوولی (کِرَامًا کَتِيبِينَ) یان کردووه، له کاتیکدا الله تعالی ده فهرموویت: (مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ) (۲۲۳). واته: ههر وته یه که له ده می درچی چاودیریکی به سه ره وه یه و ده ینووسی. جا ئه و فریشته یه ی که چاکه که نه نووسیت ده سته جی چاکه که نه نووسیت، نه و فریشته یه ی خراپه که نه نووسیت ده سته جی ناینووسیت و ماوه یه ک چاوه ری ئه کات، وه ک له حه دیس و نه سه ره کانداهاتووه، چاوه ری ئه کات تا بزائیت تهویه ئه کات یان نا، تهویه ی کرد؛ نه سرپته وه، تهویه ی نه کرد؛ نه ینووسیت.

پهروه ردگار بهر شه فاعه تی پیغه مبهری خوامان بخات ﷺ، وه وامان لیبکات وه لآمی نه و دوو فریشته یه بدهینه وه و وه لآمی چه سپاومان پییت، وه تاکه په رستراوی حه قمان الله تعالی بیت، وه تاکه دین و بهرنامه و رتبا زمان ئیسلام بیت، وه تاکه پیشهوا و پیغه مبهرمان پیغه مبهری خوا بیت، اللهم آمین.

۱۸- وَالْبَعْثُ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ حَقٌّ.^(۱)

(۱) وَالْبَعْثُ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ حَقٌّ. واته: زیندووبوونه‌وی دواى مردن راست و حقه.

یه‌کیکی دیکه له و کۆده‌نگیانه‌ی سه‌له‌فی سالح و ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت بریتیه له زیندووبوونه‌وی دواى مردن، ئه‌وه‌ی باوه‌ری پتی نه‌بیت؛ ئیمانی نییه.

بیگومان هیچ که‌سێک نکوولی زیندووبوونه‌وی دواى مردنی نه‌کردوه، ئیلا موته‌که‌بیر و خۆبه‌گه‌وره‌زان نه‌بیت؛ چونکه بیگومان زیندووبوونه‌وی دروستکراوه‌کان لای الله تعالی ئاسانه‌تره له زیندووکردنه‌وه‌یان له‌دواى مردنیان، الله تعالی ده‌فه‌رموویت: (وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَمَ وَهِيَ رَمِيمٌ)^(۲۲۴). واته: وه نمونه‌مان بو دینیتته‌وه و به‌دییه‌نانی خوی له بیرچۆته‌وه ئه‌و کافره که ده‌لی: کئ ئیسکه‌کان زیندوو ده‌کاته‌وه له کاتیکدا که پزیون؟ الله تعالی له وه‌لامیاندا ده‌فه‌رموویت: (قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ)^(۲۲۵). واته: ئه‌ی موحه‌مه‌د ﷺ بلئ ئه‌و زاته

(۲۲۴) یس: ۷۸.

(۲۲۵) یس: ۷۹.

زیندوویان دهکاته وه که له یه کهم جاره وه به دیهیتان و ئه وه به هه موو دروستکراوێک زانا و ئاگایه.

که واته ته نهها موته که بیر و خۆبه گه وره زانان نکوولی ئه وه یان کردووه، ته نه نات ئیبلیس باوه پری به پوژی زیندوو بوونه وه هه بووه و وتویه تی: (قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ)^(۲۲۶). واته: ئیبلیس وتی: ئه ی پهروه ردگارم ده ی مو له تم بده تا پوژی مردوو ان زیندوو ده کرینه وه.

بیگومان پهروه دگاریک که به توانا بیت مه خلوقه کان له نه بوونه وه بییته بوون، جاریکی تریش ئه توانیت دروستیان بکاته وه، الله تعالی ده فهرموویت: (مَا خَلَقُكُمْ وَلَا بَعَثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ)^(۲۲۷). واته: دروستکردنی هه مووتان له سه ره تا وه و، زیندوو کردنه وه تان وه کوو دروست کردن و زیندوو کردنه وه ی ته نهها که سیك وایه.

وه الله تعالی له چه نندین شوینی قورئاندا سویند ئه خوات و ده فهرموویت: (بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ)^(۲۲۸). واته: به لئ سویند به پهروه ردگارم بیگومان زیندوو ده کرینه وه. یان (بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ)^(۲۲۹). واته: سویند به پهروه ردگارم ئه وه

(۲۲۶) الحجر: ۳۶.

(۲۲۷) لقمان: ۲۸.

(۲۲۸) التغابن: ۷.

(۲۲۹) سبأ: ۳.

قیامه‌ته‌تان بۆ دى. يان (قُلْ اِى وَرِّىْ اِنَّهُ لَحَقُّ) (۲۳۰). واته: پىيان بلى: به‌لى
سویند به‌ په‌روه‌ردگارم بىگومان نه‌وه‌ راسته.

پاشان ئيمان و باوه‌ر به‌ پوژى قیامت یه‌کىکه‌ له‌ پووکن و پایه‌کانى ئيمان،
وه‌کوو پیغه‌مبه‌رى خوا ﷺ له‌ حه‌دیسه‌که‌ى جبریل علیه‌السلام ده‌فهرموویت، کاتیک
پرسیارى لیکرد: "مَا الْإِيْمَانُ؟" واته: ئيمان چیه؟ فهرمووى: "أَنْ تُؤْمِنَ بِاللّٰهِ،
وَمَلَائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَلِقَائِهِ". له‌ ریوايه‌تکى تردا: "وَتُؤْمِنَ بِالْبَعْثِ
الْآخِرِ" (۲۳۱). واته: بریتیه‌ له‌ باوه‌ره‌ئینان به‌ الله‌ تعالى و فریشته‌کان و پیغه‌مبه‌ران
و گه‌یشتنه‌وه‌ پى. يان باوه‌ریان بوون به‌ پوژى دواى و زیندوو‌بوونه‌وه‌.

الله‌ تعالى ده‌فهرموویت: (رَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا). واته: کافران
وایان ده‌زانى که‌ له‌ پوژى دوایدا زیندوو‌ناکرینه‌وه‌. ته‌بعه‌ن له‌ ئيمان و عه‌قیده‌ى
ده‌سته‌یه‌ک له‌ کافره‌کان وایه‌ که‌ زیندوو‌نابنه‌وه‌، نه‌مه‌ش هه‌موو کافرێک نا،
به‌لکوو ده‌سته‌یه‌ک له‌ کافره‌کان، (قُلْ بَلَى وَرِّىْ لَتُبْعَثُنَّ). واته: پىيان بلى: به‌لى
سویند به‌ په‌روه‌ردگارم بىگومان زیندوو‌ده‌کرینه‌وه‌. (وَذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ) (۲۳۲).
واته: وه‌ نه‌مه‌ش بۆ الله‌ ئاسانه‌.

(۲۳۰) یونس: ۵۳.

(۲۳۱) سه‌حیحى بوخارى: ۴۷۷۷.

(۲۳۲) التغابن: ۷.

ئهوانه‌ی دژایه‌تی زیندوو بوونه‌ویان کردوو:

ئهوانه‌ی که دژایه‌تی زیندوو بوونه‌ویان کردوو به دریزایی میژوو دوو ده‌سته‌بوون، ئه‌وانیش:

۱- کۆمۆنیسته‌کانی ئهم سه‌رده‌مه: ئه‌وانه‌ی که ئه‌سله‌ن نکوولی خالیقیک ئه‌که‌ن که سه‌ره‌تا مه‌خلووقاتی به‌دییه‌تانی، ئه‌وانه‌ گهر نکوولی خالیق و دروستکاریک بکه‌ن، به‌ دلنیایشه‌وه نکوولی ئه‌وه‌ش ئه‌که‌ن که زیندوو بوونه‌وه‌یه‌یت.

۲- ده‌هریه‌کان: ئه‌مانه‌ برۆیان به‌ ئه‌سلی خه‌لق هه‌یه، که الله تعالی دروستی کردوو، به‌لام باوه‌ریان به‌ زیندوو بوونه‌وه‌ نییه.

ئه‌وانه‌ باوه‌ریان نییه‌ که مه‌خلووقات زیندوو بکریته‌وه، ئه‌وانیش ده‌لین: (وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ) (۲۳۳). واته: الله زاتیکه‌ به‌دییه‌تانی ده‌ستپیکردوو له‌ دوا‌ی مردنی دووباره‌ دروستی ده‌کاته‌وه‌ و، ئهم دروستکردنه‌وه‌ی دووهم لای الله ئاسانه‌تره‌.

به لگه کانی زیندووبوونه وه:

به لگه کان ده رباره ی زیندووبوونه وه زۆرن، گهر تیرابمیتین له قورئان، ئه بینین
الله تعالی به چوار جور به پوختی به لگه کانی زیندووبوونه وه ئه خاته به رچاومان
تا کوو تییگهین، ئه وانیش:

۱- سه ره تا له جۆری به لگه کان بریتیه له (دروستبوونی ئاسمانه کان و زهوی):
الله تعالی دروستبوونی ئاسمانه کان و زهوی ئه کاته حوججه و به لگه بو
زیندووبوونه وه ی مه خلوقات له قیامه تدا، الله تعالی ده فره مویت: (أَوَلَمْ
يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَغَيِّ خَلْقِهِنَّ بِقَدْرِ عَلَى
أَنْ يُخَيِّ الْمَوْتَى) (۲۳۴). واته: ئایا ئه وانه نه یان زانیوه به راستی ئه و
په روه ردگاره ی ئاسمانه کان و زهوی دروستکردوه، وه له دروست
کردنیاندا ناتوانا و دهسته پاچه نه بووه و به توانایه مردووانیش زیندوو
بکاته وه.

۲- پاشان (دروستکردنی مروّفه کان له سه ره تاوه): به لگه یه کی به قوه ته له سه ر
زیندووبوونه وه ی پروژی قیامهت، له نه بوونه وه بیانیهیتیه بوون زۆر
ئاسانتره دووباره بیانژیته وه.

۳- (بووراندنه وه ی زهوی و گژوگیا دوا ی پووکانه وه یان): الله تعالی
ده فره مویت: (وَمِنْ عَايَلَتِهِ أَنْتَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا

الْمَاءَ أَهْتَزْتُ وَرَبْتُ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمْحِي (الْمَوْتِ) (۲۳۵). واته: له
 نیشانه کانی دهسه لاتی الله تعالی بریتییه له وهی زهوی دهبینی وشک و ماته
 که چی کاتی بارانمان باراند به سه ریدا به پروانی پرووهك ده که ویتته جو له و
 ده بوژیتته وه و بهرز ده بیتته وه، بیگومان نه وهی زهوی وشک ده بوژیتیتته وه
 زیندوو که ره وهی مردوو ده کانی شه.

۴- له به لگه کانی زیندوو بوونه وه (زیندوو کردنه وهی هندی له مردوو ده کانه له
 دنیا دا): الله تعالی چیرۆکه کانیانی له قورئادا باس کردوو، وه کو
 ده فهرموویت: (فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ) (۲۳۶). واته: یه کسه ر خوی
 گه وره سه د سال مراندی، پاشان زیندوو ی کرده وه.

بیگومان کوتایی هاتنی دنیا به فوو (نه فخ) یک ته بیت و زیندوو بوونه وه ش
 هر به نه فخیکی سوو ته بیت به فرمانی الله له لایه ن ئیسرافیلی فریشه ی
 به ریزی الله تعالی، الله تعالی ده فهرموویت: (وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي
 السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ) (۲۳۷). واته: کاتی فوو کرا به که په نادا
 یه کسه ر هه موو نه وانهی له ئاسمانه کان و زه ویدان ده مرن، مه گه ر که سانییک الله
 بیهوی نه مرن. ته مه نه فخی یه که مه، که ته وای مه خلوقات نه مرن و نامیتن،

(۲۳۵) فصلت: ۳۹.

(۲۳۶) البقرة: ۲۵۹.

(۲۳۷) الزمر: ۶۸.

(وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ)^(۲۳۸). واته: وه جارِیکی دیکه فوو ده کری به که په نادا ئینجا ته وان کوتوپر له گوړه کان دینه دهره وه و به په له ده پون بو لای په روه ردگاریان. (فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ)^(۲۳۹). واته: ئینجا کاتې فوو ده کری به که په نادا له و پوژدها هیچ خزمایه تیبه ک نامینې له نیوانیاندا، وه پرسپاری یه کتری ناکه ن که س له که س ناپرسی. (وَنُفِخَ فِي الصُّورِ ذَلِكَ يَوْمُ الْوَعِيدِ)^(۲۴۰). واته: ئینجا فوو ده کری به شه پووردا ته وه پوژی به دی هاتنی هه په شه کانه. (فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ)^(۲۴۱). واته: بیگومان ته و زیندوو بوونه وه یه هه ر یه ک نه عره ت و شریخه یه (یه ک فووه). (فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ)^(۲۴۲). واته: ئیتر کوتوپر وان له ده شتیکی سپی کاکي به کاکیدا. له چه ندين شویندا الله تعالی باسی ته و نه فخریه ته کات که مه خلوقات زیندوو ته کاته وه، له کاتیکدا به نه فخریه ک کوتایی پته اتووه.

(۲۳۸) یس: ۵۱.

(۲۳۹) المؤمنون: ۱۰۱.

(۲۴۰) ق: ۲۰.

(۲۴۱) النازعات: ۱۳.

(۲۴۲) النازعات: ۱۴.

۱۹- وَأَهْلُ الْكِبَائِرِ فِي مَشِيئَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.^(۱)

۲۰- وَلَا نُكْفِّرْ أَهْلَ الْقِبْلَةِ بِذُنُوبِهِمْ، وَنَكِلُ أَسْرَارَهُمْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ

وَجَلَّ.^(۲)

(۱) وَأَهْلُ الْكِبَائِرِ فِي مَشِيئَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. واته: ئه‌هلی تاوانه گه‌وره‌کان له ژێر مه‌شیئته و ویستی (الله تعالی) دان.

(۲) وَلَا نُكْفِّرْ أَهْلَ الْقِبْلَةِ بِذُنُوبِهِمْ، وَنَكِلُ أَسْرَارَهُمْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. واته: وه ته‌کفیری ئه‌هلی قیبه‌ ناکه‌ین به‌هۆی تاوانه‌کانیان که ئه‌نجامیان داوه، نه‌یه‌یه‌کانیشیان به‌جی ئه‌هیلین بو‌الله تعالی.

له‌ بیروباوه‌ڕ و کۆده‌نگی ته‌واوی ئه‌هلی سوننه‌ت بریتیه‌ له‌وه‌ی ئه‌هلی تاوانه‌ گه‌وره‌کان و ئه‌هلی قیبه‌ که ئه‌هلی ته‌وحید و نوێژ و موسلمانن، له‌ژێر ویستی (الله تعالی) دان، ته‌کفیریش ناکرێن به‌هۆی تاوانی گه‌وره‌وه، به‌ پێچه‌وانه‌ی خه‌وارێج و موخته‌زیله‌کان، که خه‌وارێج و موخته‌زیله‌کان نه‌ک به‌ تاوانی گه‌وره‌، به‌ لک‌وو به‌ موجه‌ره‌د پالپشتی نه‌کردن و هاو‌را نه‌بوون له‌ گه‌لیاندا ته‌کفیرت ئه‌که‌ن، بۆیه‌ له‌ کۆده‌نگی ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت وایه‌ که که‌سانی تاوانباری موسلمانن یه‌ که‌خواپه‌رست کافر نابێت، وه‌ الله تعالی که‌سانی تاوانباری خاوه‌ن تاوانی گه‌وره‌ی به‌ به‌نده‌ هه‌ل‌ب‌ژێردراوه‌کانی ناو‌بردووه‌، وه‌کو‌و له‌ [سووره‌تی

فاطر[دا ده فهرمووټ: (تُمْ أَوْرَثْنَا أَلْكُتَبَ الَّذِينَ أَصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا). واته: له پاشان هم قورئانه مان به خشی به که سانی که له ناو بهنده کانماندا هه لمان بژاردن. الله تعالی باسی بهنده کانی ته کات که ته هلی ته وحید و نویژن و تاوانباریشن، که له ناویاندا (فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ) (۲۴۳). واته: ئینجا هه نديکیان سته مکارن له خودی خویمان و هه نديکیان مام ناوه ندين و هه نديکی تریان به فهرمانی الله پیشکه وتوون به هوئی چاکه کانیانه وه. الله تعالی بهنده کانی کرد به سی جوړه وه، که موسلمانن و له ناو دائیره و بازنه ی ئیسلامدان، دهرنه چوون لئی به تاوانه گه وره کانیان.

وه ته بینن الله تعالی دهرباره ی دوو گرووبی موسلمان که له یه کتریان کوشتووه و شپړه کهن به یه که وه، ده فهرمووټ: (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا) (۲۴۴). واته: ته گهر دوو کوومه ل له ئیمانداران دژ به یه کتر جه نگیان کرد ته وه له نیوانیاندا ناشته وایی بکه ن. (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ) (۲۴۵). واته: بیگومان ته نها باوه پداران بران، که واته له نیوان دوو براتاندا گهر ئاژاوه هه بوو ناشته وایی بکه ن.

(۲۴۳) فاطر: ۳۲.

(۲۴۴) الحجرات: ۹.

(۲۴۵) الحجرات: ۱۰.

وه ئەبىننن ﷲ تعالى له قورئاندا تاوانەکانى کردۆتە دوو جور، ئەوانىش:

۱- تاوانى گەورە.

۲- تاوانى بچووک.

وه کوو دەفەر مووت: (إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا)^(۲۴۶). واتە: ئەگەر دوور بکەونهوه لهو تاوانە گەورانەى که لیتان قەدەغە کراوه ئەوه تاوانە بچووکە کانتان بۆ دەپوشین وه دەتانخەینە شویتىکى چاک و پڕزدارەوه.

بۆیه ییگومان ئەوه کۆدەنگى بیروباوەرى ئەهلى سوننەت و جەماعەتە که خاوەنى تاوانى گەورە بەهۆى تاوانى گەورەوه له دین دەرناچیت و کافر نابیت و له ئیسلام ناچیتە دەرەوه، مادام ئەو که بیرەیه کوفر و شیرکى گەورە نه بیت، یاخود هه‌لوه‌شینه‌ره‌وه و هۆکاره‌کانى هه‌لگه‌رانه‌وه نه بیت، یاخود ته‌رکى نوێژ نه بیت به کوللى، یاخود به‌حه‌لالى نه‌زانیبیت، به‌پێچه‌وانه‌ى خه‌وارى جەکان و موعتەزىله‌کان، که ئەوان به‌بى (مُكْفِّر) ته‌کفیر ئەکەن، واتە: ته‌کفیر ئەکەن به‌بى ئەوه‌ى شتیک کوفر بیت و مرووف پى کافر بیت!

بۆیه ئەهلى که‌با ئیر له‌ژیر وىستى ﷲ تعالى دان، ﷲ تعالى بۆى هه‌یه بیانخاته دۆزه‌خه‌وه تا کوو پاک ئەبنه‌وه و دواتر بیانخاته به‌هه‌شته‌وه، یاخود ئەگونجى راسته‌وخۆ بیانخاته به‌هه‌شته‌وه.

پاشان تاوان زهرەر ئەگەییەنیت بە ئیمان، بە پیچەوانە ی مورچیئە کۆنەکان که ئەیانوت: "لَا يَضُرُّ مَعَ الْإِيمَانِ الذَّنْبُ" واتە: لە گەڵ ئیمان تاوان زهرەری نییە. وه پێیان وابوو هەموو تاوانتیک (مَغْفُور) ه و بوردراوه، مادام ئیمان بوونی هەیه، بەلام لە عەقیدە ی ئەهلی سوننەت و جەماعەت وانییە، بۆی هەیه تاوان هەبیت خواوەنە که ی سزا بدریت، گەر ئەهلی کەبائیر بیت، بەو هی لە ئاگری دۆزەخدا ئەسوتینرین، بەلام عاقیبت و سەرەنجامیان بەهەشتە.

ئەمەش یەکیکی دیکە بوو لە کۆدەنگیەکانی ئەهلی سوننەت و جەماعەت، که (وَلَا تُكْفِرُ أَهْلَ الْقِبْلَةِ بِذُنُوبِهِمْ)، ئەمەش بەلگە یەکی ترە بۆ تەکفیری نوێژنە کەر (تَارِكُ الصَّلَاة)، که مەعلوومە لای سەلەف کۆدەنگی هەبوو لەسەر کافریت، ئەهلی نوێژ ئەهلی قیبلە یە، بۆیە ئەهلی قیبلە تەکفیر ناکریت، مادام نوێژنە کەرە تەکفیر ئەکریت.

وَنَكِلُ أَسْرَارَهُمْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.^(۱)

(۱) وَنَكِلُ أَسْرَارَهُمْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ. واته: نهیئنی و حالیان ته گپړنه وه بۆ لای الله تعالی.

له ئیسلامدا حوکم به پرووکەش ته درت هم بۆ ئیمان و هم بۆ کوفرش، جا ته وهی زاهیر و ناشکرای دهرخست، ته وه حوکم به و ناشکرایه ته درت، ته م قاعیده به بۆ کوفریشه، هه رکه س به یه قین شیرک و کوفری گه وری هه لبارد؛ ته وه حوکمی کافر و موشریک ته یگریته وه و هیچ عوزریکی بۆ نییه، هه رکه سیکیش به یه قین هه لگری ته وحید و ئیسلام بوو، وه هیچ شیرک و کوفریکی زاهیری لای نه بینرا؛ ته وه موسلمانان و زاهیری حساب ته کری. جا بۆیه چۆن به م شتویه حسابی موسلمانانی بۆ ته کریت، به هه مان شتویه ته گه ر شیرک و کوفری گه وری هه لبارد؛ ته وه حسابی موشریک و کافری بۆ ته کریت، به پتچه وانهی موعته زیله و جه رجیسیه کان، جه رجیسیه کانی میراتگری موعته زیله کان، هه لگری ته و فیکره ن که عوزر به جه هل هه یه، ته وه ش مهنه جیکى به تاله، که له ته سلدا موعته زیله کان دایانه ینا و، پاشان جه رجیسیه کان زیندوویمان کرده وه، خه لکانیکیش له مپوډا هه لگری فیکری داوودی کوپری جه رجیسن، که ئیمانیا ن به عوزر به جه هل هه یه بۆ که سانیک که هه لگری کوفر و شیرک و هه لوه شتیه ره وه کانی ئیسلامن.

(تَكِلْ أَسْرَارَهُمْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ). مادام به پرووکەش ئەهلی تەوحیدە و بەریبوووە لە شیرک و موشریکان، ئەووە ناووەووە و نەهینیەکانی بۆ (اللَّهُ تعالی)یە، ئیمە لە نەهینیەکان و ناو دڵەکان ناکوڵینەووە، پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموویت: "لَمْ أَوْمَرْ أَنْ أَنْقُبَ قُلُوبَ النَّاسِ" ^(۲۴۷). واتە: فەرمانم پێ نەکراوە کە لەناو دلی خەلکی بکوڵمەووە. واتە ئەوێ تەوحیدی (اللَّهُ تعالی)ی هەبوو، وە هاوێلی بۆ بریار نەدا؛ ئەووە زاهیر لای ئیمە موسلمانە، گەر بە حەقیقەتیش ئەهلی کوفر و شیرک نەبووبێ ئەووە حەقە لای اللَّهِ تعالی "أَنْ لَا يُعَذَّبَ مَنْ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا". واتە: سزای ئەو کەسە نەدات کە هاوێلی بۆ اللَّهِ تعالی بریار نەدایت. وەک لە فەرموودەکە ی موعازدا هاتوووە، کە پێغەمبەری خوا ﷺ موژدە ی دا حەقی بەندەکان لای اللَّهِ تعالی ئەووەیە کە سزای ئەو کەسانە نەدات کە کوفر و شیرک ئەنجام نادەن، بە جگە لە کوفر و شیرک ئەگەرینەووە بۆ لای اللَّهِ تعالی.

(۲۴۷) سەحیحی بوخاری: ۴۳۵۱.

۲۱- وَنُقِيمُ فَرَضَ الْجِهَادِ وَالْحَجِّ مَعَ أَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ، فِي كُلِّ دَهْرٍ وَرَمَانٍ.^(۱)

۲۲- وَلَا نَرَى الْخُرُوجَ عَلَى الْأَئِمَّةِ وَلَا الْقِتَالَ فِي الْفِتْنَةِ، وَنَسْمَعُ وَنُطِيعُ لِمَنْ وَلَّاهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَمْرَنَا، وَلَا نَنْزِعُ يَدًا مِنْ طَاعَةٍ.^(۲)

(۱) وَنُقِيمُ فَرَضَ الْجِهَادِ وَالْحَجِّ مَعَ أَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ فِي كُلِّ دَهْرٍ وَرَمَانٍ.
واته: پاگری فەریزە ی حەج و جیهاد ئەبەین لە گەڵ پێشەوا و گەورە ی موسلمانان
لە هەموو پوژگار و سەردەمێکدا.

(۲) وَلَا نَرَى الْخُرُوجَ عَلَى الْأَئِمَّةِ وَلَا الْقِتَالَ فِي الْفِتْنَةِ، وَنَسْمَعُ وَنُطِيعُ لِمَنْ وَلَّاهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَمْرَنَا، وَلَا نَنْزِعُ يَدًا مِنْ طَاعَةٍ. واته: وه راپەرین دزی
پێشەواکان ناکهین، چهک هەلناگرین لە پوژگاری شەر و ئازاوه‌دا، گوێبیست و
گوێراپەڵ ئەبەین بۆ ئەوانەی اللّٰه تعالی کردوونی بە پێشەوا و کاربەدەستمان، وه
کێبڕکێی دەسەلات لە گەڵ ئەوانەدا ناکهین که خەلیفە ی موسلمانان.

ئەمە عەقیدە و بنەمای ئەهلی سوننەت و جەماعەتە کاتیک کاربەدەستان
موسلمانەن، با تاوانباریش بن، بەلام دەسەلاتدار گەر کافر بیت هیچ
ویلا یەتیک ی نیه بەسەر موسلمانانەوه، وه‌کوو ئیمامی ئەحمەد ئەلی: "پتوێستە
لیان دوورکەونه‌وه و هیچ شەعائیریەک لە گەلیاندا جێبەجێ نه‌که‌ن". وه‌کوو

ته‌واوی ئه‌وانه‌ی ئه‌م‌رۆ له‌ نه‌بوونی خه‌لافه‌تی ئیسلامدا هه‌ن، که هه‌یچیان به‌ وه‌لی ئه‌مری موس‌لمانان حساب ناکرین.

به‌ وه‌لی ئه‌مر نه‌زانینی هه‌ل‌گرانی جگه‌ له‌ ئیسلام بابه‌تیکه‌، خ‌روج و ش‌وریش د‌ژیان ش‌تیک‌ی تره‌، پ‌یوسته‌ ئه‌و د‌وانه‌ ل‌یک‌جیا‌بکه‌ینه‌وه‌!

لا‌بردن و ش‌وریش د‌ژیان را‌وه‌ستاوه‌ به‌ توانای موس‌لمانان و به‌ر‌ژه‌وه‌ندیان، تا‌کوو به‌ که‌م‌ترین زه‌ره‌ر لا‌برد‌رین، گه‌ر نا سه‌بر گ‌رتن و ئا‌رام‌گ‌رتن مه‌نه‌ج‌ی ئه‌ه‌لی س‌وننه‌یه‌، وه‌کو پ‌رسیار‌کرا له‌ ئیمام‌ی مال‌یک: "گه‌ر که‌س‌یک ش‌ورشی د‌ژی ده‌سه‌ل‌ت‌داره‌کانمان کرد، ئایا ئ‌یمه‌ به‌ر‌گ‌ریان ل‌یکه‌ین، ئیمام‌ی مال‌یک وت‌ی: گه‌ر ع‌ومه‌ری ک‌ور‌ی عه‌بد‌ولعه‌زیز بوو به‌ر‌گ‌ری ل‌ینه‌که‌ین، گه‌ر ئه‌و نه‌بوو ئه‌وه‌ به‌ر‌گ‌ری ل‌ی نا‌که‌ین، په‌روه‌رد‌گار ئه‌یه‌و‌یت تو‌ل‌ه‌ی س‌ته‌م‌کار‌یک به‌ س‌ته‌م‌کار‌یک‌ی د‌یکه‌ ب‌کاته‌وه‌". ئه‌مانه‌ موس‌لمان‌ی س‌ته‌م‌کار بوون ئه‌وها به‌ر‌گ‌ریان ل‌ی نا‌کر‌ی، چ‌جای موس‌لمان نه‌بن و به‌ر‌نامه‌ی ئیسلامیان قه‌بو‌ول نه‌کرد‌یت!

له‌سه‌رده‌می غ‌وربه‌تی ئیسلامدا، له‌ سه‌رده‌م‌یک که‌ ح‌وکم و ش‌ک‌وی ئیسلام نه‌ماوه‌، پ‌یوسته‌ له‌م بابه‌ته‌ ت‌ییگه‌ین، له‌م سه‌رده‌مه‌دا دوو تا‌قم هه‌یه‌، ئه‌وان‌یش:

۱- که‌سان‌یک که‌ با‌وه‌ریان به‌م بابه‌ته‌ نییه‌، له‌کات‌یک‌دا ئه‌مه‌ ک‌ۆده‌نگ‌ی ته‌واوی ئه‌ه‌لی س‌وننه‌ت و جه‌ماعه‌ته‌ و عه‌قیده‌مانه‌، کات‌یک خه‌لیفه‌ی موس‌لمانان بوونی هه‌ب‌ی و پ‌یشه‌وا‌ی موس‌لمانان ح‌وکم به‌ ئیسلامه‌که‌ی الله‌ تعالی ب‌کات، له‌م کاته‌دا ب‌یگ‌ومان (نُقِیْمُ فَرَضَ الْجِهَادِ وَالْحَجِّ مَعَ أَئِمَّةٍ)، با س‌ته‌م‌کار‌یش بن، وه‌ (وَلَا تَرَى الْخُرُوجَ)، واته‌: وه‌ ده‌رنا‌چ‌ین له‌سه‌ر

دهسه لاتداران. قیتال و شهر له رۆژی فیتنه دا دروست نییه، گوپرایه ل و گوئیست ئه بین له چاکه دا بو ئه وانه ی ئه بن به دهسه لاتدارمان مادام کار به حوکمی الله تعالی ئه کهن، وه کێپرکێی دهسه لات له گه لیاندا ناکریت، چونکه حوکمی ئیسلام جێبه جێ ئه کهن، با تاوانباریش بن، ئه مه مه نه هج و عه قیده ی ئه هلی سونه یه، به پێچه وانه ی خه واریجه کان، که بچووکتێن تاوان و سته م بینن وا ئه زانن ئێتر گوپرایه لی نامیئت.

۲- که سانیکێ دیکه که ئه م عه قیده جوانه ی سه له ف ئه خه نه خزمه ت که سانیک و دهسه لاتدارانیک که ئه سلّه ن ئه هلی ئیسلام نین و باکیان پێی نییه و حوکمی الله تعالی جێبه جێ ناکه ن، ئه و ده ق و کوّده نگیا نه ئه خه یه سه رچاومان، به لام ئه بیت سه یری واقیع بکریت، بۆیه وه لی ئه مر کاتیک له چاکه دا گوپرایه لیان ئه کریت، که کار به شه ریه تی الله تعالی بکه ن، وه کوو پێغه مبه ری خوا ﷺ ده فه رموویت: "تا کاتیک که نوێژتان له گه ل بکه ن، تا کاتیک په رتووکی الله تعالی جێبه جێ بکه ن". ئه مه ییگومان له م کاته دا گوپرایه لیان ئه کریت له چاکه دا، به لام گه ر هاتوو فه رمانمان پێکه ن به خراپه، ئه وه گوپرایه لیان ناکریت، له خراپه دا گوپرایه لی خه لیفه ی موسلمانان ناکریت، چجای ئه وه ی خه لیفه ی موسلمانان نه بیت.

ییگومان ئه وانه ی حوکمی ئیسلام جێبه جێ ناکه ن؛ خه لیفه و گه وره ی موسلمانان نین، به لام ده رچوون له سه ریان راوه ستاوه به توانای موسلمانانه وه،

وهك وو چۆن له سه رده مي ئيمامي ئه حمه ددا هه ندي له ده سه لاتداره كان بوونه هه لگري كوفر و فيكري جه هميه ت، به لام ئيمامي ئه حمه د فه رمانيكرد به ئارامگرتن، ئارامگرتن له بهر ئه وه نا كه موسلمانن، به لكوو ئارامگرتن له سه ر ئه وه ي پني وابوو به رژه وه ندي موسلماناني تيدا نيه، په نگه ئه و موسلمانانه بكورزين، چونكه له وكاته دا به ئاساني ئه و سه رو كه كافره نه ئه هاته خواره وه و به وان لا نه ئه چوو.

به حه قيقه تيش له مړودا ته نها كيشه ئه و سه رو ك و ده سه لاتدارانه نيه، به لكوو هه لگه رانه وه ي خه لككي زوره له و دينه و له ته وحيده كه ي الله تعالى و، پشتكردنيانه له ئيسلام و له ته وحيده و، پرووكردنيانه له پريازه كوفريه كان، وه شوينكه وتنيانه بو شيرك، عاممه ي خه لك كه هه لگري كوفر و شيرك بن، لابردي ده سه لاتداري بي دين ته نها گوپيني ده موچاو ئه بيت، چونكه ئه و خه لكه گه ر ئه وه حاليان بيت، رازي نابن به حوكم و ده سه لاتي ئيسلام، يان ده سه لاتداري ده سه لاتداريكي موسلمان كه حوكمي الله تعالى جي به جي بكات له ناوياندا!

پاشان لاي سه له ف غه ييه تكدني ده سه لاتداري سته مكار دروست و جائيز بووه، گه ر موسلمانيش بووبي، به يه ه قى له [شعب الايمان: ٦٤٧٤] و، هه ره وي له [ذم الكلام : ٧٠٠] و، [ابن ابي الدنيا] له [الصمت] و جگه له وانيش، ته نانه ت (حرب الكرمانى) له [مسائل] ه كه يدا له سه له فه وه ئه گر بنه وه كه وتويانه: "لَيْسَتْ لَهُمْ غَيْبَةٌ: الْإِمَامُ الْجَائِرُ، وَالْقَاسِقُ الْمَعْلِنُ بِفِسْقِهِ،

وَالْمَبْتَدِعُ الَّذِي يَدْعُ النَّاسَ إِلَى بِدْعَتِهِ". واته: سى گرووپ غه بیه تکر دنیان تاوان نییه: دهسه لاتداریکى سته مکار، فاسیقیک که ئه هلی که بایر بیت و به ئاشکرا تاوانی گه وره بکات، موبته دیعیکی لاپیوو له مهنه جی سه له ف و بانگه شهی خه لک بکات بو رینگه که ی خوی. ئه مانه غه بیه تیان نییه، واته گه ر غه بیه تیشیان بکریت هیچ تاوان و کیشه یه کی تیدا نییه، به پیچه وانیه عه قیده ی مورچیئه کانه وه، نه ک غه بیه تی دهسه لاتداریکى سته مکاری تاوانبار به لکوو غه بیه تی دهسه لاتداریکى جگه له موسلمانیش به نادروست و ناجائیز ئه زانن، وه به مهنه جی خه واریجی ئه زانن، که بیگومان ئه وه تینه گه یشتنه له مهنه جی سه له ف و نه گه رانه وه یه بۆلای ئه وان، ئه بینین سه له فی سالح غه بیه تکر دنی دهسه لاتداریکى سته مکاری موسلمانیان به دروست زانیوه، چجای ئه وه ی دهسه لاتداره که هه لگری جگه له به رنامه ی ئیسلام بیت.

ئه مانه کۆمه لیک کۆده نگى و بنه مان که پئویسته وه کوو خویان لیان تیبگه یین،
(اللَّهُمَّ ارْنَا الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا اتِّبَاعَهُ، وَارْنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا وَارْزُقْنَا اجْتِنَابَهُ،
اللَّهُمَّ آمِينَ).

۲۳- وَتَتَّبِعُ السُّنَّةَ وَالْجَمَاعَةَ، وَتَجْتَنِبُ الشُّذُوزَ وَالْخِلَافَ وَالْفُرْقَةَ.^(۱)

(۱) وَتَتَّبِعُ السُّنَّةَ وَالْجَمَاعَةَ، وَتَجْتَنِبُ الشُّذُوزَ وَالْخِلَافَ وَالْفُرْقَةَ. واته: شوین سوننه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ و هاوه لان ته که وین، وه دووره که وینه وه له راجیاوازی و تهره وه و شتی ساز.

پیوسته شوین دینداری ته ووه لینی ئوممهت بکه وین، ته هلی سوننه ت و جه ماعه ت بریتین له سه له فی سالح، له هاوه لان و شوینکه وتووآن و شوینکه وته ی شوینکه وتووآن، له گه وه زانایانی وه کوو: ته وزاعی و له یس و مالیک و ته حمهد و شافعی و ئیسحاق و.. وینه ی ته وانه، پیوسته شوین ریازیان بکه وین و ئیستیدلال و ئیحتیجاج به ئاساریانه وه بکه ین، موخالیف و مو فاریقیش ته وه یه وازی له ری باز و ئاساریان هینا وه و، ده ستیگرتو وه به مهنه ج و ری باز و په رتووکی خه له ف و جگه له وان، بویه ههر که س لابدات له سه له ف و نه گه ری ته وه بو دینداری ته وه ان؛ ته وه به ره و لادان و گومر ابوون ته پروات، حه قیقه تی دینداری به ته نها به خو دانه پال نایه ته دی، له کاتی کدا شوینکه وته ی خه له ف و جگه له سه له ف بین.

که ته لی: (تَتَّبِعُ السُّنَّةَ وَالْجَمَاعَةَ) بیگومان له ئایه تی (اللَّهُ تَعَالَى) وه وه رگیرا وه که ده فه رموویت: (وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَتَزَعَوْا فَتَفْشَلُوا

وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ^(۲۴۸). واته: باوه‌پردازان گوپرایه‌لی اللہ و پیغہمبہرہ‌کے بن ﷺ وہ جیاواز مہبن و دووبہرہ‌کی مہ‌کن به ہویہ‌وہ بشکین و لاواز بین و ہیزتان بروا و نہ‌مین.

مہ‌بہ‌ست به سوننت ریباز و ہدی پیغہمبہری خواہ ﷺ، له وتہ و کردار و دانپیدانانی، بیگومان گہ‌ورہ‌ترین شت بریتیه له‌وہی مروفی موسلمان له‌دینداریتیدا شوین پیغہمبہری خوا ﷺ بکہ‌ویت، وہ سوننتیش اللہ تعالیٰ له قورئاندا به حکمہت ناوی ہیناوه، کاتیک اللہ تعالیٰ دہ‌فہرموویت: (وَأَذْكُرَنَّ مَا يُثْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ)^(۲۴۹). واته: وہ بیر بکہ‌نہ‌وہ له‌وہی دہ‌خوینریت له مالہ‌کانتاندا له ثایہ‌تہ‌کانی اللہ و دانایی فہرموودہ‌کانی پیغہمبہر ﷺ. تیمامی حسہن و قہ‌تادہ و ئینو جورہ‌یج تہ‌فسیری حکمہ‌تیاں کردوہ به سوننت و فہرموودہ پیغہمبہری خوا ﷺ.

وہ دوعاکہ‌ی ئیبراہیمیش کہ ئہ‌یکات و دہ‌فہرموویت: (رَبَّنَا وَأَبْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ)^(۲۵۰). واته: پەرہ‌ردگار له ناو نہ‌وہ‌کانماندا پیغہمبہریک له‌خویان بنیرہ، ثایہ‌تہ‌کانی توین به‌سہ‌ردا بخوینیتہ‌وہ، قورئان و داناییان فیربکات و پاکیان بکاتہ‌وہ له ہہ‌موو گوناہیتک.

(۲۴۸) الأنفال: ۴۶.

(۲۴۹) الأحزاب: ۳۴.

(۲۵۰) البقرة: ۱۲۹.

بيگومان سوننه تيش ٿو فهموانه ي پيغهمبري خواه ﷺ كه ديني پي
 روشنڪراوه ته وه، بويه شويئكه وتي فهموده ي پيغهمبري خواه ﷺ ته سلّه له
 مهنه جي ٿه هلي سوننه ت و جه ماعه تدا.

پاشان جه ماعه تيش كه نه لى: (وَالْجَمَاعَةُ)، برتبيه له (الْإِجْتِمَاعُ عَلَى تَوْحِيدِ اللَّهِ)، واته: كۆبورونه وه له سهر ته وحيدي اللَّهُ تعالى، اللَّهُ تعالى ده فره مويت: (وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا) ^(۲۰۱). واته: هه مووتان ده ست بگرن به هوى په يوه سستيان به (اللَّهُ تعالى) هوه كه قورئانه، وه چهند به ره و ليكجيا مه بن.

بۆ ئيجتيماعيش (ئيجتيماعى مه حمود) مان هه يه، كه برتبيه له كۆكبون له سهر ته وحيدي و سوننه تى پيغه مبه رى خوا بوون ﷺ، وه (ئيجتيماعى نه مكر او) بزمان هه يه كه خه لكى كۆس نه وه له سهر به تال.

وہ ٹہسلّٰ له خیلاف له ٹوممہ تی پیٹغمبہری خوادا ﷺ مہزموومہ و نہہی
لنکراوہ، وہ ٹہسلّٰ له ٹیجتیماعدا پرہمت و نیعمہتہ، وہ له ٹیختیلافیشدا
عہزاب و نیقمہتہ، بہ لگہش وتہی (اللّٰہ تعالیٰ) یہ کہ دہفرموویت: (وَلَوْ شَاءَ
رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿١٧٨﴾ إِلَّا مَنْ رَّحِمَ رَبُّكَ) (۲۵۲).
واتہ: گہر پەروردگارت بیویستایہ گشت خہلکی دہکرد بہ (پہرہوی) یہک
ٹایین، بہ لام ٹہوان بہردہوام جیاواز دہبن ﴿١٧٨﴾ مہگہر کہسی پەروردگارت
میہربانی له گہلدا کردیت و رہحمی پینکردیت.

(۲۵۱) آل عمران: ۱۰۳.

(٢٥٢) هود: ١١٨ و ١١٩.

وه بیگومان الله تعالی مه دحی ئهوانه ی کردوه که له سهر به ک پښچکه و ریبازن، ههروه کو دهفرمووی: (وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ)^(۲۵۳). واته: سویند به الله ناردمان بۆ گهلی سه موود برایان سالح پیغه مبه ر علیه که پنی وتن: الله به رستن، که چی ئهوان بوونه دوو کۆمه لی در به یه ک.

به لام کاتیک حق دیته ناوه وه، ئه وکات تهفرقه پرووه دات له نیتوان ئه هلی حق و به تالدا، بۆیه تهفرقه یه ک که له سهر حق و به تال بیت، ئه و تهفرقه یه مهحمووده، به لام تهفرقه یه ک له سهر ئه ساس و بنه مای تهو حید و ئیسلام نه بیت، ئه و تهفرقه یه مهزموومه.

وه پتویسته جیاوازی بکهین له نیتوان خیلاف و تهفرقه له بنه ما و ئوسوولی دین له گه ل خیلاف له فروعدا، وه خیلافیش له فروعدا نابیت بگاته ئاستیک موسلمانان یه کپریان تیکبدهن، ئه بینین له سه رده می سه له فدا خیلاف هه بروه له بابته فروعی و ئیجتیهادییه کاند، به لام له بابته ئه سلیه کاند ئه سل وایه موسلمانان یه کپریز و یه ک پارچه بن، وه الله تعالی چه زهر و هوشداری داوه ده رباره ی تهفرقه و فره فیکری، وه پیغه مبه ری خواش علیه به هه مان شیوه.

وَنَجْتَنِبُ الشُّدُودَ وَالْخِلَافَ وَالْفُرْقَةَ.^(۱)

(۱) وَنَجْتَنِبُ الشُّدُودَ وَالْخِلَافَ وَالْفُرْقَةَ. واته: ریگریمان لیکراوه له شازیتی و خیلاف و تفرقه و دوورده که وینه وه لئی.

تهبعن به هوی ئەمانه وهیه که خروج ئەکریت له جه ماعت و یه کپیزی موسلمانان، له ئەسلدا پیویسته موسلمانان یه کپیز و یه ک پارچه بن، به لام گهر هاتوو موسلمان نهیتوانی بیت به که سیک سالح له کاتی فساددا و ترسا خووشی تووشی بیت، ئەوه ئیعتیزال (دووره پەریزی) یه که ی ئەبیتە ئیعتیزالکی مهحموود، له فەرمووه دی سهحیحی (أبو سعید الخدری) هوه ﷺ که پێغه مبهری خوا ﷺ فەرموویه تی: "يُوشِكُ أَنْ يَكُونَ خَيْرَ مَالِ الْمُسْلِمِ غَنَمٌ يَتَّبِعُ بِهَا شَعَفَ الْجِبَالِ، وَمَوَاقِعَ الْقَطْرِ يَفِرُّ بِدِينِهِ مِنَ الْفِتَنِ"^(۲۵۴). مه به ست به م فەرمووده یه بریتیه له: خه ریکه وای لیدی باشترین مالی که سیک بریتی بی له مهرومالاتیك و بدات له و شیو و دۆله، به هوی ئەوه ی دینه که ی تووشی فتنه نه بیت له ناو خه لکی. ئەمه بۆ که سیکه که بیتوانا بیت له ئیسلأحی خه لکی، به لام که سیک که توانای هه بیت بیگومان ئەسل وایه ئارامگریت به سه لاح و ئیسلأح، وه دوور که وینه وه له شازیتی و ئیعتیزال له کۆمه لی موسلمانان.

(۲۵۴) سهحیحی بوخاری: ۱۹.

بۆیه پئیویسته ئاگامان له بنهماکان بیت له بابهتی پشتهلکردن و دوورکهوتنهوهدا، بهتاییهت لهکاتی فیتنهدا.

پاشان مروّفی موسلمان لهکاتی فیتنهدا، ئایا ئهوهنده عیلم و عهقلی به فیتنهکه ههیه که دابهزیوهته ناو موسلمانان؟ توانای ئهوهندهی ههیه که چاکسازی بکات له کاروباری خهڵکیدا، لهم کاتهدا پئیویسته ئهوه که سه (خولته)ی ههیت، واته تیکهلی خهڵکی بکات و چاکسازی بکات له نیوانیان، بهلام گهر توانای چاکسازی نهبوو له نیوان خهڵکیدا، لهم کاتهدا بیگومان دوورکهوتنهوه له فیتنه ئهولاتره، دوورکهوتنهوهکه به هۆکاری بههیز نهبوونی عهقل و کهم عیلمی و توندی فیتنهکهیه له نیوان خهڵکی، ئا لهم کاتهدا به دوورکهوتنهوه له خهڵکی دیته بوون.

کهواته ئهسل وایه ههموو موسلمانان کۆک و برابن له نیوان یهکدا، وه یهک ریز و یهک دهست و پارچهبن له سههر قورئان و سوننهت و تهوحید.

۲۴- وَأَنَّ الْجِهَادَ مَاضٍ مُنْذُ بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ نَبِيَّهٗ عَلَيْهِ
الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ، مَعَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْ أَيْمَةِ
الْمُسْلِمِينَ؛ لَا يُبْطِلُهُ شَيْءٌ.^(۱)

۲۵- وَالْحَجُّ كَذَلِكَ.^(۲)

۲۶- وَدَفْعُ الصَّدَقَاتِ مِنَ السَّوَائِمِ إِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْ أَيْمَةِ
الْمُسْلِمِينَ.^(۳)

(۱) وَأَنَّ الْجِهَادَ مَاضٍ مُنْذُ بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ نَبِيَّهٗ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ
وَالسَّلَامُ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ مَعَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْ أَيْمَةِ الْمُسْلِمِينَ لَا يُبْطِلُهُ شَيْءٌ.
واته: جیهاد و تیکوژشان به رده و امه له و کاته وهی اللہ تعالیٰ پیغه مبه ره که ی ﷺ
نارد و وه، واته له و کاته وهی که له سه ری واجیب کراوه، تا کو و هه ستانی قیامه ت
له گه ل ده سه لاتدار و کار به ده ستانی موسلمانان، وه هیچ شتیک له زولم و
سته می نه وان جیهاد کردن له دوا یانه وه به تال ناکاته وه.

(۲) وَالْحَجُّ كَذَلِكَ. واته: وه چه جیش به هه مان شیوه.

(۳) وَدَفْعُ الصَّدَقَاتِ مِنَ السَّوَائِمِ إِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْ أَيْمَةِ الْمُسْلِمِينَ.
واته: وه ده رکردنی زه کاتی مه رومالات و ده غلودان و پیدانیان به ده سه لاتدار و
کار به ده ستانی موسلمانان.

بیگومان یه کدهنگی سه له ف و ئه هه لی سوننه ت و جه ماعه ت له سه ر به رده وام بوونی جیهاده، که زاهیری قورئانیش وا ده فره مویت، وه کوو الله تعالی ئه فره مویت: (وَقَتِّلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً)^(۲۵۵). واته: جهنگیان له گه ل بکه ن تا دوژمنایه تی ئاین نه مین. که فیتنه مه به ست پتی شیرک و کوفره. (الْجِهَادُ مَا وَجَدَ الْكُفْرُ وَالْإِسْلَامَ). واته: جیهاد به رده وامه تا کوفر و ئیسلام بوونی هه بیت.

وه پیغه مبه ری خوا ﷺ فره موویه تی: "أَمَرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ، حَتَّى يَشْهَدُوا أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ..." الْحَدِيثَ^(۲۵۶). واته: فره مانم پیکراوه بجه نگم له گه ل خه لکیدا تا کوو شایه تومان ئه هینن به وه ی که هیچ په رستراوینک نیه شایسته ی په رستن بیت جگه له الله تعالی که به حق شایسته ی په رسته، وه تا کوو شایه تی ئه دهن به وه ی که موحه ممه د پیغه مبه ری خوا به ﷺ، وه نویتز ئه که ن و، زه کات ئه دهن..

وه له سه حیحیشدا هاتوو له پیغه مبه ره وه ﷺ که فره موویه تی: "لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ"^(۲۵۷). واته: به رده وام گرووینک له ئوممه ته که م کوشتار ئه که ن و له سه ر حه قن تا کو تایی قیامه ت.

(^{۲۵۵}) البقرة: ۱۹۳.

(^{۲۵۶}) سه حیحی بوخاری: ۲۵.

(^{۲۵۷}) سه حیحی موسلیم: ۱۵۶.

وه ههروهه پدهده بو خهواريج و موعتهزيله كانيش، كه دهلئن گهر
 كاربهدهست زولم يان ستهميكي ليوهشايهوه يان كاربهدهستيك نهبوو وهكو
 پتسهوا ئهبو بهكر و عومهړ؛ ئهوه بئگومان جيهادي له پشتهوه ناكريت، ئههه
 پتچهوانه ي بيروباوهري ئههلي سوننهت و جهماعهته، كه كاربهدهستيك
 موسلمان بيت و حوكم به شهريعهتي ئيسلام بكات، هههچهنده زولم و
 ستهميشي ههبيت، بئگومان جيهادي له پشتهوه ئهكرت، وه له مهنهجي ئههلي
 سوننهت و جهماعهتدا ويلايهتي موسلماني جائير حهققه، به پتچهوانه ي
 مهنهجي خهواريجهكانهوه كه ويلايهت له موسلماني جائير تهستيننهوه و پتيان
 وايه نه وهلي ئهمره و نه جيهاديشي له پشتهوه ئهكرت.

جا ئەو گرووپانەي پىچەوانەي ئەم كۆدەنگىيەن برىتىين لە:

- ۱- رافیزہ کان، کہ پییان وایہ جیہاد نہ ماوہ تا کوو ئیمامی غائب دہرہ کہ وی.
- ۲- خہ وار یجہ کان.

۳- لیبرالیه‌کان، ئەوانەن فیکریکی ماددی زālە بەسەریاندا، کە عەقیدە و بیرباوەریان تەواو پێچەوانەی شەریعەتی ئیسلامە، تەنھا لەگەڵ بەرزەوەندی دنیادان، وە پێچەوانەی دین هەنگاو ئەنێن، ئەمانە خراپترین لە پافیزە و خەواریجەکان و، باوەریان هەر بە ئیسلام نییە، بۆیە پێچەوانەی ئەم جیهادە وەستاوەتەو.

وە نەک تەنھا لیبرالیه‌کان، بەلکوو تەواوی گرووپەکانی تر کە پێچەوانەی شەریعەتی ئیسلامن بە تەواوی و توندی و شەر هاتوون فیکرەکیان سەپاندوووە بەسەر خەڵکیدا، بەلام جیهادی ئیسلامی بە تیرۆرست و خراپ ناوژەند ئەکەن.

الْجِهَادَ مَاضٍ مُنْذُ بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ نَبِيَّهٗ.

(۱) الْجِهَادَ مَاضٍ مُنْذُ بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ نَبِيَّهٗ. مه‌به‌ست له‌م بر‌گه‌یه سه‌رده‌می نار‌دنی پی‌غه‌مبه‌ری خوا نییہ ﷺ، به‌ل‌کو و ئه‌و کاته‌یه که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ مه‌دینه‌بوو، ئه‌و کاته‌ی که له‌ مه‌ککه‌ بوو جیهاده‌که‌یان جیهادی ده‌عوه و بانگه‌وازی بوو که ده‌فرمووئیت: (جِهَادًا کَبِيرًا)^(۲۰۸). بویه له‌و کاته‌دا جیهاد ئه‌بیت به‌ جیهادی قه‌له‌م و زوبان، تا‌کوو اللّٰه تعالی له‌سه‌ر مه‌نه‌جی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ خه‌لافه‌ت و ئی‌مامه‌ت ئه‌گیرئته‌وه.

پاشان ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت له‌ پشت خه‌لیفه و ده‌سه‌لات‌دارانی‌که‌وه جیهاد ئه‌که‌ن که له‌سه‌ر مه‌نه‌جی حه‌ق‌بن، له‌سه‌ر ئه‌و مه‌نه‌جه‌ بن که ئه‌هلی سوننه‌ی له‌سه‌ر بووه، ئه‌وه‌تا ئه‌بینین ئی‌مام عومه‌ری کو‌ری عه‌بدولعه‌زیز ئه‌لی: "لَا تَغْزُوا مَعَ الْقَدَرِيَّةِ؛ فَإِنَّهُمْ لَا يُنْصَرُونَ". واته‌: له‌گه‌ل قه‌ده‌رییه‌کان و له‌پشتیانه‌وه جیهاد مه‌که‌ن؛ چونکه‌ ئه‌وان سه‌رنا‌خ‌رئین.

وه‌هه‌روه‌ها ده‌رکردنی زه‌کاتی مه‌پرومالا‌ت و خو‌راک و دانی به‌ کاربه‌ده‌ستی موس‌لمانان، ئه‌مه‌ کرداری ها‌وه‌لان و سه‌له‌فی س‌ال‌ح بووه، ئی‌تر ئه‌وان وه‌کیل بوون چو‌ن دابه‌شی ئه‌که‌ن، به‌لام له‌م سه‌رده‌مه‌دا که سه‌رو‌که‌کان له‌سه‌ر ئی‌سلام نین و زه‌کات کو‌ن‌اکه‌نه‌وه و با‌وه‌ریان به‌و باب‌ه‌تانه‌ نییہ، ئه‌وه‌ پ‌تیان ناد‌رئیت،

(^{۲۰۸}) الفرقان: ۵۲.

به لکوو خاوهن زه کاته کان کئی به شایسته بزانه ئه یدهن بهو، به لام زه کاتی ئالتوون له سهرده می سه له فیشدا خه لکه که خویان کتیان به شایسته بزانیایه پتیان ئه دا، که واته دوو جوور مالمان هه یه بو زه کات:

۱- مالئیک که (ظاهره)، وه کو مهرومالات و کشتوکال، ئه مانه زه کات کۆکه ره وهی کار به ده ستانی موسلمانان وهی ئه گرن، ئینجا حکوومهت دابه شی ئه کات به سه ره ئه وانه ی پتو یستیانه.

۲- مالئیک که (باطن)، وه کو پاره و ئالتوون، ئه وه ئه سل وایه خه لک خوی دابه شی بکات به سه ره ئه وانه ی پتو یستیانه.

ئهمه ش باس و بابه تیکی تر بوو که کۆده نگی ئه هلی سوننهت و جه ماعه تی له سه ره.

۲۷- وَالنَّاسُ مُؤْمِنُونَ فِي أَحْكَامِهِمْ وَمَوَارِيثِهِمْ، وَلَا نَذْرِي مَا هُمْ
عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.^(۱)

(۱) وَالنَّاسُ مُؤْمِنُونَ فِي أَحْكَامِهِمْ وَمَوَارِيثِهِمْ، وَلَا نَذْرِي مَا هُمْ عِنْدَ اللَّهِ
عَزَّ وَجَلَّ. واته: خه لکی حیسابی ئه هلی ئیمان و ئیسلامیان بو ئه کریت له
حوکمه کان و میراتیاندا، ئیمه نازانین له لای الله تعالی چین و ناخیان چییه.
واته: له ولاتی موسلماناندا ئه وانه ی به پرووکهش ئیسلامیان ده رخستوه،
ئیمه به موسلمانیان ئه زانین، له ته وای حوکمه کانیان، ههر له نوێژکردن
له سهریان و، میرات پێدان و لیوه رگرتن و، خواردنی سه برپرایان و، له عه قد و
مامه له و هه موو شتی کدا، له نهیئنی و سپریان نا کو ئینه وه، ئه مه گهر ولاتی
موسلمانان (دَارُ الْإِسْلَام) بوو، به لام گهر به پیج ه وانه وه بوو ولات بوو به ولاتی
پیدده و هه لگه پانه وه و بلا و بوونه وه ی کوفر و شیرکی گه وره و کوفره کان زāl
بوون و موسلمان و کافر تیکه ل بیوون، ئه وه بیگو مان له م کاته دا بی لی کو ئینه وه
حوکم به زاهیر نادریت، (فَلْيَنْظُرْ أَتِيهَا أَرْكَى طَعَامًا) مه نه جی ئه هلی سوننه ت و
جه ماعه ته.

(وَالنَّاسُ مُؤْمِنُونَ فِي أَحْكَامِهِمْ وَمَوَارِيثِهِمْ، وَلَا نَذْرِي مَا هُمْ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ
وَجَلَّ). ئه مه ئه سل وایه نهیئیه کان ی خه لکی بدهینه وه پāl الله تعالی، ئه وه ی به

پرووکەش ئىسلامى بۆمان دەرخست و، شىرك و كوفرى ئاشكرامان لى نەبىنى؛
ئەوہ بىگومان حىسابى موسلمانى بۆ ئەكەين، مادام ئىسلامى دەرخستوہ.

حوكمىش لە دونيادا بە ئاشكرايە و بەوہيە كە ئەيىنين، ناخ و ناوہوہى بۆ (اللَّهُ
تعالى) يە، كە ئايا حەقىقەتە يان چۆنە و چيە.

وہ ھەر لە مەنھەجى ئەھلى سوننەت و جەماعەت برىتيە لەوہى كە ناوہوہى
خەلكى بشارىتەوہ و قسەى لەسەر نەكات، چونكە ئيمە تەنھا ئەوہمان لەسەرە
كە ئايا ئەو كەسە لە پرووكەشدا چۆنە، نەك ئەوہى بچين لە نەيىنەكانى
بکۆلىنەوہ و ئاشكرای بکەين.

أ - فَمَنْ قَالَ: (إِنَّهُ مُؤْمِنٌ حَقًّا)؛ فَهُوَ مُبْتَدِعٌ.^(۱)

ب- وَمَنْ قَالَ: (هُوَ مُؤْمِنٌ عِنْدَ اللَّهِ)؛ فَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ.^(۲)

ت- وَمَنْ قَالَ: (هُوَ مُؤْمِنٌ بِاللَّهِ حَقًّا)؛ فَهُوَ مُصِيبٌ.^(۳)

(۱) فَمَنْ قَالَ: (إِنَّهُ مُؤْمِنٌ حَقًّا)؛ فَهُوَ مُبْتَدِعٌ. واته: هه رکه سیک بلی: (ئەو ئیمانداره به حەقیقەت)، ئاوها تەركی ئیستیسناء بکات و إن شاء الله نەکات؛ ئەو موبتەدیعه.

(۲) وَمَنْ قَالَ: (هُوَ مُؤْمِنٌ عِنْدَ اللَّهِ)؛ فَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ. واته: وه هه رکه س بلی: (ئەو ئیمانداره لای الله تعالی)؛ ئەو له درۆزترینە کانه.

(۳) وَمَنْ قَالَ: (هُوَ مُؤْمِنٌ بِاللَّهِ حَقًّا)؛ فَهُوَ مُصِيبٌ. واته: وه هه رکه سیک بلی: (من باوه پردام به الله تعالی؛ ئەو پێکاوتی.

باس و بابەتیکى دیکه له باس و بابەتەکانى ئەهلى سوننەت و جەماعەت بریتىيە لەوێ کە سێک وتى باوه پردارم ئەو پێویستە ئیستیسناء بکات و إن شاء الله بکات، وه وتنى: (من ئیماندارم) به مۆتڵەقى و بى وتنى: (إن شاء الله)، ئەو عەقیدەى مۆرچیئە کانه کە بۆخۆیان و خەڵکیش هەر ئەو بە کاردینن، به پێچەوانەو ئەسڵ وایە ئیستیسناء بکریت له ئیمانى مۆتڵەقدا کە ئیمانە کە موقەییەد نە کرابیئت به شتیکەو، بەلام کە موقەییەد کرا به شتیکەو ئەو

ئیتیسنائی ناوی، یان له وتنی ئیسلامه تیدا (إن شاء الله) ی ناوی، بۆ نموونه ناوتری: (من ئیماندارم به الله تعالی، إن شاء الله)، یان: (ئیماندارم به فریشته کان و قیامت، إن شاء الله)، کهواته گهر موقه ییه د بوو (إن شاء الله) ی تیدا ناکری، وه ناوتریت: (موسلمانم إن شاء الله)، یان: (موه حیدم إن شاء الله)، تهنه له ئیمانی موتله قدا إن شاء الله ته کریت؛ چونکه ههم ته زکیه یه بۆ نهفس و ههم ته حقیقیشه، بۆیه تهسل وایه ته هلی سوننهت و جهماعهت له کاتی به کارهینانی ئیمان بۆخویان و خه لکیش بلین: (إن شاء الله ئیماندارم)، یان: (إن شاء الله ئیمانداره)، ته مه وه کوو ئیمانی ره ها، به لام بۆ ئیمانی موقه ییه د ته وه تهسل وایه به کارنه هیتیریت.

بۆیه:

- أ- ته وه ی وتی: (تهو ئیمانداره به حهقیقهت)؛ ته وه موبته دیعه.
- ب- ته وه ی وتی: (تهو ئیمانداره لای الله)؛ ته وه درۆزنه، چونکه چوزانیت لای تهو چیه و چۆنه.

ت- ته وه ی وتی: (باوه پم هیناوه به الله تعالی)؛ ته وه پینکاوتی.

لیره دا (مُؤْمِنٌ بِاللَّهِ) موقه ییه ده.

تهم کۆده نگییه له لایه ن سه له فی سألحه وه یه، وه پینان نادروست بووه که مرۆف وه سفی ئیمانداریه که ی خوی بکات به بی ئیستیسناء، چونکه ته مه بانگه شه ی که مال و ته واوی ئیمانه.

ئەمەش وەکو باسکرا بۆ ئەیهووە مەرووف تەزکیەیی حەقیقەتی خۆی نەکات و
بانگەشەیی ئەو نەکات کە ئیمانەکی تەواوە، وەهەر وەها وتی: (إِنِّي مُؤْمِنٌ
بِاللَّهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ)، واتە: من باوەردارم بە اللّٰه تعالیٰ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، دروست نییە،
چونکە ئەچیتە بابی شەک و گومانەو.

۲۸- وَالْمُزْجِئَةُ: مُبْتَدِعَةُ ضَلَّالٍ.^(۱)

(۱) وَالْمُزْجِئَةُ: مُبْتَدِعَةُ ضَلَّالٍ. واته: وه مورجیئه کان: بیدعه چی و گومران.

له یه کییک له نوسخه کانداه لئین: (وَالْمُزْجِئَةُ وَالْمُبْتَدِعَةُ: ضَلَّالٍ).

تهبعن دواي تهوهی باسی ئوسوول و بنه مای بیروباوه یری تههلی سوننهت و جهماعهت کرا، تهیهوئیت تهحزیر و هوئشاری بدات له کومه لئیک گرووی گومرا، که لهم بنه مایانهی تههلی سوننهت و جهماعهت لایانداوه، سه رانی گرووی گومراکانیش بریتین له چوار گروپ، تهوانیش:

۱- مورجیئه کان.

۲- قهدهریه کان.

۳- رافیزه کان.

۴- خهوار یجه کان.

دوو رازییه که ده ربارهی مورجیئه ده لئین: مورجیئه: بیدعه چی گومران.

تهبعن ته مه حوکمی سه لهفه بو مورجیئه کانی سه رهتا، که خه لهف پتیا ده لئین مورجیئه ی فوقه هاء، که ته وای ته و په ددانهی سه لهف بو مورجیئه کان و ته و توندیتی و ته بیدعهی ته وان بو مورجیئه کان، سه لهف و پیشینی مورجیئه کان

بووه که لای خه لهف مورچیئهی فوقه هائن، پاشان مورچیئهی سهره تا ئه هلی رهئی و راو بوچوون بوون و دوزمنی ئه هلی حه دیس و فهرمووده کانی پیغه مبهری خوا بوون ﷺ، هم له عه قیده هم له فیهیشتدا، سه لهف ته بدیع سهره گه وره کانیشیان کردوون، به لکوو کۆدهنگی سه لهف دروست بووه له سهر ته بدیع و ده رکردنی مورچیئه کان له ئه هلی سوننهت و جه ماعهت، وه له سهره می سه له فدا پێیان نه وتراوه ئه هلی سوننه، که ئه وان ئه هلی رهئی بوون؛ چونکه بیروباوهریان وابوو ئیمان ته نها به بیروباوهری دَل و دووپاتکردنه وهی زوبان دێته بوون، کردار به شیک نییه له پایه کانی ئیمان، وه حوکمی ئیسلام و ئیمانیان بۆ که سیک ده دا که وازهینه ر و تاریکی فهرزه کانی ئیسلام بیت.

ئه مه مورچیئه کانی سهره تا بوون، به لام دواتر مورچیئه کان لقو پۆپی دیکه یان لیوویه وه له بابه تی ئیماندا، له وانه:

- ١- جه همیه کان: بیروباوهریان وابوو ئیمان ته نها مه عریفهت و ناسینی دَله، ئه مه به بی دووپاتکردنه وهی زوبان.
- ٢- که پر امیه کان: بیروباوهریان وابوو ته نها دووپاتکردنه وه و وتن به زوبان کافی و به سه و که سه که ئیمانداره، با دَل و کرداریشی له گه لدا نه بیت.
- ٣- له دواتریشدا ئه شعهریه کان و ماتوریدییه کان: له بابه تی ئیماندا هه مان بیروباوهری جه همیه کانیان هه یه؛ چونکه پێیان وایه ئیمان مه عریفهت و ناسینی دَله، ئیتر گهر هیچ کرده وهیه کیشی له گه لدا نه بیت.

۲۹- وَالْقَدَرِيَّةُ الْمُبْتَدِعَةُ ضَلَّالٌ.^(۱)

(۱) وَالْقَدَرِيَّةُ الْمُبْتَدِعَةُ ضَلَّالٌ. واته: قهدهریه‌کان: بیدعه‌چی و گومران.

ته‌بعن مه‌به‌ست له‌م قهده‌ریانه‌ ئه‌وانه‌ی سه‌ره‌تا بوون، که بیروباوه‌ریان به‌ عیلم و زانستی پیشوه‌خته‌ی الله و کیتابه‌ت و نویسنی قهده‌ره‌کان هه‌بوو، ته‌نها له‌ پایه‌ی (مه‌شیئه‌ت و خه‌لق) دا گومرا‌بوون، به‌وه‌ی پێیان وابوو الله تعالی ویست و مه‌شیئه‌تی له‌ خراپه‌ و شه‌ر نییه‌، ئه‌یانوت: (تاوان به‌ قهده‌ر نییه‌، الله تعالی تاوانی خه‌لق نه‌کردوه‌)، به‌لام قهده‌ریه‌ی پو‌چوو که پێیان ئه‌وتریت قهده‌ریه‌ی غولات یان غولاتی قهده‌ریه‌کان ئه‌وانه‌ی که نه‌فی سی‌ پرووکنی سه‌ره‌تایان ئه‌کرد، که ئه‌وانیش:

- ۱- (العِلْم) واته: عیلم و زانستی پیشوه‌خته‌ی الله تعالی ده‌رباره‌ی شته‌کان.
- ۲- (الکِتَابَة) واته: نویسنی قهده‌ره‌کان له‌ (لَوْحُ الْمَحْفُوظ) دا.
- ۳- (المِشِیئَة) واته: ویستی الله تعالی بو‌ هاتنه‌بوونی قهده‌ره‌کان.

جا غولاتی قهده‌ریه‌کان ئه‌وانه‌بوون که نکوولی ئه‌مانه‌یان ئه‌کرد، بێگومان هه‌ر که‌سیک نکوولی ئه‌مانه‌ بکات؛ کافره‌ و، سه‌له‌فیش ته‌کفیری ئه‌مانه‌یان کردووه‌.

۳- فَمَنْ أَنْكَرَ مِنْهُمْ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَعْلَمُ مَا لَمْ يَكُنْ قَبْلَ أَنْ يَكُونَ؛ فَهُوَ كَافِرٌ.^(۱)

(۱) فَمَنْ أَنْكَرَ مِنْهُمْ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَعْلَمُ مَا لَمْ يَكُنْ قَبْلَ أَنْ يَكُونَ؛ فَهُوَ كَافِرٌ. واته: ههركهس لهوان نكۆلی تهوه بکات كه الله تعالى زانستی به شتهكان ههیه پیش تهوهی پرووبدهن؛ تهوه کافره.

ههركهس پی وایی الله تعالى تهو شتانه نازانیت كه پرووتهدهن تاكوو پروونهدهن؛ تهوه کافره، كهواته قهدهرییهكان تهوانه ی كه نهفی (العِلْم) یان (المِشِيَّة) یان (الكِتَابَة) دهكهن؛ تهوانه کافرن، بهلام تهوانهیان كه نهفی (الْخَلْق) دهكهن، واته: الله تعالى شهر و خراپه و تاوان و مهعسییهتهکانی دروست نهکردوو، تهوانه تهبینین سهلف بهکافریان دانهناون و، بهبیدعهچی و گومرایان داناون.

كهواته قهدهرییهكان دوو بهشن: (سهرهتاكان و غولاتهكان)، غولاتهكان: گومان له کافربوونیان نییه؛ چونكه رهددی سی پایهیان دابووهوه كه كوفری گهورهن، سهرهتاكانیش: كه تنها نهفی خهلق تهكهن بو خراپه و مهعسیهت و، تهیانهوی بهحیسابی خویمان خراپه نهدهنه پال الله تعالى، تهوانه بیدعهچی و گومران لای سهلف؛ چونكه الله تعالى خالیق و بهدییهتهری خویمان و کردارهکانیشمانه به خراپ و باشیهوه، بهلام تهوه ئیمهین كه فاعیل و بکهری کرداره خراپهکانین.

۳۱- وَأَنَّ الْجَهْمِيَّةَ كُفَّارٌ. ^(۱)

(۱) وَأَنَّ الْجَهْمِيَّةَ كُفَّارٌ. واته: بیگومان جههمیه‌کان کافرن.

جههمیه‌کان که شوینکه‌وته‌ی جههمی کوپی سه‌فوان بوون و که‌سانیکی کافر بوون، ئه‌وه‌ش حوكمی سه‌له‌فه بو جههمیه‌کان، ئه‌مه به‌گشتی و موتله‌قی وه به دیاریکراوی و موعه‌ینیش، وه ته‌نانه‌ت ته‌کفیری ئه‌وانه‌شیان کردووه که عوزریان بو جههمیه‌کان هیناوه‌ته‌وه.

هه‌لوه‌شینره‌وه و کوفره‌کانی جههمیه‌کان زیاتر له ۷۰ دانه‌ی تیپه‌راندووه، وه‌کو پیشه‌وا ئه‌حمده‌د باسیه‌کات، که به‌لگه‌ی ئایه‌ت و فهرمووده و فیتیه‌ت و، ته‌نانه‌ت عه‌قلیش ئه‌وانه به‌کافر و ده‌رچوو له‌دین ته‌زانیت، هه‌رچه‌نده خویان به موسلمان بزائن و خویان پالبدن بو لای ئیسلام.

هه‌ندی نیشانه‌ی جههمیه‌کان:

هه‌ندی له‌و نیشانه‌ی جههمیه‌کان که ئیمامی ئه‌حمده‌د باسی ئه‌کات و، پیتی ده‌وتریت [السَّبْعِيَّةَ]، واته: ۷۰ نیشانه‌ی جههمیه‌کان، له‌وانه:

- ۱- جههمیه‌کان پێیان وایه قورئان مه‌خلووق و دروستکراوه.
- ۲- پێیان وایه الله تعالی قسه‌ ناکات به‌ پیت و ده‌نگ (الْحَرْفُ وَالصَّوْت).
- ۳- پێیان وایه الله تعالی به‌ زاتی خوی له‌سه‌ر عه‌رش نییه.

- ۴- پَیْیان وایه اَللّٰه تَعَالٰی حەدد و بەینونەى نییه، تا جیابیت له مهخلووقات.
- ۵- وه نه‌فی جیههت و مه‌کان ئە‌که‌ن بۆ اَللّٰه تَعَالٰی و، هه‌ندیکیان باوه‌ریان
وایه اَللّٰه تَعَالٰی له هیچ شویتیک نییه، وه هه‌ندیکی تریان باوه‌ریان وایه اَللّٰه
تَعَالٰی له هه‌موو شوینکه، که پَیْیان وایه اَللّٰه تَعَالٰی تیکه‌لی مه‌خلووقاتى
ئه‌بیت و ئاویتەى ئه‌بیت و یه‌که‌گریت له‌گه‌لیدا.
- ۶- پَیْیان وایه اَللّٰه تَعَالٰی سیفه‌تى نییه.
- ۷- پَیْیان وایه: له قیامه‌تدا اَللّٰه تَعَالٰی به‌چاوى سهر نایینریت.
- ۸- پَیْیان وایه اَللّٰه تَعَالٰی شیوه‌ى نییه و فه‌رموده‌کانى شیوه و وینه (صُورَة) ی
اَللّٰه تَعَالٰی په‌تده‌که‌نه‌وه.
- ۹- پَیْیان وایه میزان که ته‌رازووه و سپراتیش که پردیکه له قیامه‌تدا مروّفه‌کان
به‌سه‌ریدا ئه‌په‌رینه‌وه، بوونیان نییه و نکوولی ئه‌و دوانه ئە‌که‌ن.
- ۱۰- پَیْیان وایه شه‌فاعه‌ت بوونی نییه و نکوولی لى ئە‌که‌ن.
- ۱۱- پَیْیان وایه سزای گۆر بوونی نییه و، مونکه‌ر و نه‌گیر بوونیان نییه و
نکوولی ئە‌که‌ن.
- ۱۲- پَیْیان وایه پتغه‌مبه‌رى خوا ﷺ دانانیشى له‌سه‌ر عه‌رشى اَللّٰه تَعَالٰی بۆ
شه‌فاعه‌ت له قیامه‌تدا، که ئە‌مه‌ کۆده‌نگى سه‌له‌فه، له‌ناو سه‌له‌فدا که‌س
نه‌بووه باوه‌رى به‌و پله و پتگه‌یه نه‌بیت، که اَللّٰه تَعَالٰی پتغه‌مبه‌رى خوا ﷺ
دائه‌نیشیتیت له‌سه‌ر عه‌رشه‌که‌ی. ته‌بعه‌ن هه‌رکه‌سیک له‌سه‌رده‌مى سه‌له‌فدا
باوه‌رى به‌وه نه‌بوايه و نکوولی بکردایه؛ به‌جه‌همیان ده‌زانى.

- ۱۳- پٿيان وايه بهههشت و دوزخ فہوتانيان بهسہردا ديت و، دواي ماويہ کی کاتي له چوونه ناوہويان له لايہن ئهہلهکانيانہوہ.
- ۱۴- پٿيان وايه حہوزي کہوسہر بووني نبيہ و نکوولي ئهکہن.
- ۱۵- پٿيان وايه عيسا عليه السلام دانابهزيت پٿش هاتني قيامت و نکوولي ئهکہن.
- ۱۶- پٿيان وايه دہجال دہرناچيت پٿش هاتني قيامت و نکوولي ئهکہن.
- ۱۷- پٿيان وايه داواکردني موسا بؤ بينني الله تعالى کوفر بووہ -والعياذ بالله-، واتہ پٿيان وايه موسا کوفري کردوہ.
- ۱۸- پٿيان وايه موسا قسہي له گهل الله تعالى نہ کردوہ و نکوولي ئهکہن.
- ۱۹- پٿيان وايه عہرش و قہلم و کورسي بووني نبيہ و نکوولي ئهکہن.
- ۲۰- پٿيان وايه الله لهسہر عہرش دانہنيشتوہ و نکوولي ئهکہن.
- جگہ لهمانہش له کوفرہکانيان و له لادانيان له بيروباوہري ئيسلامي زورن، بؤيہ بيگومان: (أَنَّ الْجَهْمِيَّةَ كُفَّارٌ). واتہ: بيگومان جہميهکان کافرن. به تاک بيت يان به گشتي. ئہمہ لای سہلہف، به پٿچہوانہي خہلہفہوہ کہ له مہنہجي سہلہف لايانداوہ له تہکفيري جہميهکان، جا ہەرچونټيک بيت و ہەر کہسيک بيت.

۳۲- وَأَنَّ الرَّافِضَةَ رَفَضُوا الْإِسْلَامَ.^(۱)

(۱) وَأَنَّ الرَّافِضَةَ رَفَضُوا الْإِسْلَامَ. واته: ینگومان رافیزه کان ئیسلامیان ره فزکردۆته وه.

رافیزه کان ئەوانەن کە هاوێلانێان تە کفر کرد، تەنھا پێنج یان شەش یان دوانزە یان نەبیّت، وه باوهریان به فەزڵ و ئیمامەتی ئەبو بەکر و عومەر نەبوو، ئیمامی عەلییان بە شایستە تر ئەزانی بە سەر هەموو هاوێلانێهوه، ئەوانە رافیزه کانن و کافرن، ئیمامی مالیک ئەلّی: "لَا نَصِيبَ لَهُمْ فِي الْإِسْلَام". واته: رافیزه کان هیچ بە شیکیان لە ئیسلام نییه. ئەمە حوکمی سەلهفە بو رافیزه کانی سەرەتا، بەلام رافیزه کانی دواتر بە تاییەت دواى سەدهی شەش و حەوتی کۆچی ینگومان شیرک و کوفریان زۆر زیاترە، ئەوانەى سەرده میس نە شیعهن، نە رافیزهن، بەلکوو وه سەنی و موشریکن و، هەلگری دینیکی ترن جگە لە ئیسلام.

پاشان با ئاگاداربین شیعه لای سەلهف کافر نەبوون و موبتەدیع بوون، رافیزه کافر بوون، شیعه لای سەلهف ئەوانەبوون کە لە تەرتیب و پێکخستندا ئیمامی عەلییان پێشەخست بە سەر ئیمامی عوسماندا بە تەنھا، نەک بە سەر ئیمامی ئەبو بەکر و عومەریشدا، بەلام رافیزه کان بە تاک و بە گشتی کافرن، بۆیه پێویستە ئاگامان لە زاراوه و موستەله حەکان بیّت.

۳۳- وَالْخَوَارِجُ مُرَاقٌ.^(۱)

(۱) وَالْخَوَارِجُ مُرَاقٌ. واته: وه خهواريجه کان دهرچوون.

واته: دهرچوون له دین. تبعه ن ئه و خهواريجانه ده لئین که غولات و دواینه کانن، نهک ئه وانه ی سهره تا؛ چونکه ئه وان موبته دیع بوون، ههرچهند به ره های پنیان و تراوه (مُرَاق) واته دهرچوون.

ئه وانه ی سهره تا به هۆی دوو شته وه ته بدیع کران، ئه وانیش:

- ۱- به دروستیان ئه زانی شوړش بکه ن و دهرچن له سهر ئیمامی موسلمانان، که زولمیککی لیوه دهرچی یان فیسقیکی لیوه دهرچی، وه خه لافه تی هیچ که سیکیان به لاوه قه بوول نه بوو تاوه کو هی خو یان نه بیت.
- ۲- ته کفیری موسلمانانی نوێژکه ریان ئه کرد به هۆی تاوانه وه.

به هۆی ئه م دوو خاله وه سه له ف ته بدیعی خهواريجه کانی سهره تایان کردووه، به لام خهواريجه دواينه کان و غولاته کان، جگه له و دوو بیدعه یه کوفریاتی تر تیکه لی عه قیده یان بووه، بۆیه کاتیک ئه هلی سوننه ت و جه ماعه ت له ته کفیری خهواريجه کاندایا خیلایان هه یه، ئا به و شتیه یه یه، خهواريجه کانی پشوو به هۆی ئه و دوو خاله وه به موبته دیع دائه نران لای سه له ف، به لام دواينه کانیان کوفر تیکه لی عه قیده یان بوو، له وانه:

۱- ته کفیرکردنی هاوه لآن به گشتی.

۲- نکوولیکردنی ره جم.

۳- نکوولیکردنی شه فاعهت.

۴- نکوولیکردنی حه وزی که وسهر.

وه شتانیکی تریش که له دیندا به لگه نه ویسته.

بۆیه پیغه مبهری خوا ﷺ ده فهرمووئت: "يَمْزُقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا يَمْزُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ"^(۲۵۹). واته: له ئیسلام دهرده چن وه کو چۆن تیر له نیچیر دهره چی.

بۆیه سه له ف پێیان وتوون مورپراق یان ماریقین وه کو علی کوری ئه بو تالیب ﷺ ئاوا ناوی هیتاون.

پاشان ئه و سهرده مهی خهوار یجه کان دروست بوون سهرده می کۆتایی هاوه لانی پیغه مبهری خوا بوو ﷺ، به تایبتهت سهرده می ئیمامی علی، ته نانهت ئیمای عوسمان به زو لَم و سته م له لایهن خهوار یجه کانه وه شه هید کرا، بۆیه سه له فی سالح هۆشدار ییان داوه دهر باره ی خهوار یجه کان.

پاشان خهوار یجه کان ئه وانه ن که سه له ف وه سفیان کردوون، نه وه ک ئه وانه بن که مورچیئه کان و جه همیه کان وه سفیان کردبیتن؛ چونکه لای مورچیئه و

جههمیهکان ئەهلی سوننه خەواريجن و، ئەهلی سوننه تێکەڵ ئەکەن لە گەڵ خەواريجەکان.

بۆیه ئیمە ناسین و پێناسەى گروپەکان لە سەلهفەوه وەرەگرین، نەک کەسانێک خۆیان پاشخانی عەقیدەیهکی شیواویان هەيیت.

پاشان سەلهفی سألح بە دروستیان زانیوه جەنگ لە گەڵ ئەو خەواريجانەدا بکریت کە چەکیان هەلگرتوو و بەرامبەر مۆسڵمانان ئەجەنگن، بەلام خەواريجیک کە چەکی هەلنەگرتی بەرامبەر مۆسڵمانان و جەنگیان نەکات، ئەوه سەلهفی سألح وازی لە جەنگ هێناوه لە دژیان.

وه لەکاتی جەنگدا گەر هەلبێن حوکمی سەلهف ئەوهیه بە دواياندا پاناکریت وەکو کافرەکان، وە مأل و سامانی خەواريجەکان بە حەلال نازانری. چونکە لای زۆرینهی سەلهف خەواريجەکان کافر نەبوون، بەلکوو مۆسڵمانیکی لاری بوون.

وه ئەسلی (حەروریەکان)یش لە لادیەک بوو، لە نزیک کووفە دەرچوون، کە پازی نەبوون بە خەلافەتی ئیمامی عەلی و ورده ورده کوفریات هاته ناو بیروباوه‌پریانهوه، کە ئەمانیش خەواريجە دواينه‌کانن، کە سەلهف قسەیان هەیه لەسەر تەکفیریان، بەتایبەت ئەوانەى کە نکوولی شەفاعەت و حەوزی کەوسەر و هەندی بابەتی تر دەکەن کە بەلگە نەویستە لە دینه‌کەماندا.

٣٤- وَمَنْ رَعِمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ؛ فَهُوَ كَافِرٌ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ كُفْرًا
يَنْقُلُ عَنِ الْمِلَّةِ.^(١)

(۱) وَمَنْ رَعِمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ؛ فَهُوَ كَافِرٌ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ كُفْرًا يَنْقُلُ عَنِ الْمِلَّةِ. واته: هر که سبیک گومانی وایی و بلی قورئان مه خلوق و دروستکراوه؛ توه کافره به (الله) ی گهوره، به کوفرنیک که خاوه نه که ی له میلله تی ئیسلام ده رته کات.

ههركهس گومانی ئەوه بهریت که قورئان که لامی **اللَّهُ** تعالی نییه به دهنگ و پیت و دروستکراوه، کافره به کوفری گهوره و له دین و میلله تی موسلمانان ئەچیته دهره وه، ئەمه په دده بو که سانییک که لایاندا له حوکمی سه لهف بو جههمیه کان، وه کوفری خه لقی قورئانیان به کوفری گهوره نه ئەزانی و، پائه وهستان له ته کفیری جههمیه کان، که لای سه لهف: "مَنْ قَالَ يَخْلُقِ الْقُرْآنَ، يُكْفَرُ مُبَاشَرَةً وَلَمْ يُفْصَلْ". واته: ئەوه دهرباره ی قورئان بیوتایه مه خلوقه، کافره کرا به پاسته وخوویی و بی جیاکاری له نیتوان موتلهق و موعه یه ن. واته به گشتی و به دیاریکراویش.

(ابن أبي عاصم و السجزي) ورده کاریه کی بیدعیان داهیتا و وتیان: سه له ف
 پای جیاوازیان هه بووه له ته کفیری جه همیه کان ده رباره ی کوفری خه لقی
 قورئان، که ئایا کوفری گه وره یه یان بچووکه. بیتگومان ئه مه قسه یه کی به تاله و
 موخاله فه ی کۆده نگه ی و ئیجماعی سه له فه له سه ر جه همیه کان، لای سه له ف
 نه ک هه ر جه همیه کان کافرن به لک وو:

۳۵- وَمَنْ شَكَ فِي كُفْرِهِ مِمَّنْ يَفْهَمُ؛ فَهُوَ كَافِرٌ.^(۱)

(۱) وَمَنْ شَكَ فِي كُفْرِهِ مِمَّنْ يَفْهَمُ فَهُوَ كَافِرٌ. واته: ههركه سیکیس گومانی ههبووبی له کوفره که یان له وانه ی تیده گهن و جههمیه کان کافر ناکهن؛ ئه وه ئه ویش کافره.

لای سه له ف هیچ ورده کاریه ک نه بووه له ته کفری جههمیه کانداه، چ دیاریکراویان یان گشتیان، ئه وه ی لای سه له ف ده باره ی پرسى جههمیه کان ورده کاری بووه ئه وانه بوونه که (عَاذِر) و پۆزش ده ربوونه به جههمیه کان، یان ئه وانه بوونه که گومانیان له کافریتی جههمیه کان هه بووه، به لام ئاگاداره چ که سیکیان؟ ئه وانه یان وه کوو دوو رازییه که وتیان: (مِمَّنْ يَفْهَمُ)، واته: ئه وه ی تیگات، واته بتوانی تیگات له کافریتی جههمیه کان یان هه ر گرووپیکی تر، ئهم تیگه شتنه قهید و مهرجه بو ئهم بابته، ئهمه کۆدهنگی سه له فه ده رباره ی عوزردان به جههمیه کان و موشریکه کانی دیکه ش، که کافرن ئه وانه یان تیده گهن که جههمیه کان کوفریان ههیه، یان گرووپه کافره کان کوفریان ههیه و ته کفریان ناکات و راده وه ستی له کافرکردنیا.

که واته ئه وه ی جاهیل بیت به کافریتی جههمیه کان، یان خاوه ن کوفریک و کافریتی ئه وه که سه ی پینه گه شتی و نه زانی، پتویسته فیر بکریت و پتی بوتریت،

دوای گه‌یشتنی حوکه‌مه‌که پیتی، ههر وه‌ستا له کافر نه‌کردنیا، یان نکوولیکرد له‌وهی کافرین؛ ئەوه حوکه‌می کافریتی مولحق ئەکریت به‌ویشه‌وه و ئەویش پیتی کافر ده‌بیت.

که‌واته بۆمان ده‌رکه‌وت ئەوهی ته‌کفیر نه‌کراوه و ورده‌کاری پێدراوه له‌لایه‌ن سه‌له‌فه‌وه ئەوانه‌ن که (عَامِي و عَاذِر)ن، واته: که‌سانیکن که عوزریان داوه به‌جه‌همیه‌کان و، نه‌زان و حوکه‌می کافریتی جه‌همیه‌کانیان پێنه‌گه‌شتوه و نازانن کوفره‌کانیان چین. ئەمانه تیده‌گه‌یه‌نرین، دواتر گهر وه‌کوو پێشوو ههر راده‌وه‌ستان له کافر نه‌کردنیا؛ ئەوکات ئەوانیش کافر ئەکرین به‌کو‌ده‌نگی سه‌له‌ف. خو گهر که‌سی عوزرده‌ر له‌وانه‌بیت که (يَفْقَهُم)، واته: تیگه‌شتوون له‌وهی جه‌همیه‌کان خاوه‌ن چ کوفریکی گه‌وره‌ن و کافرین نه‌کات، ئەویش کافره.

بۆیه بابه‌تی خه‌لقی قورئان بابه‌تیکي گه‌وره‌بوو که پرویدا له‌سه‌رده‌می سه‌له‌فدا، جه‌همیه‌کان هاتن بانگه‌ش‌ه‌ی ئەوه‌یانکرد قورئان مه‌خلووقه، به‌وه‌ی پێیان وانه‌بوو الله تعالی قسه‌ ئەکات، گهر قسه‌ش نه‌کات ئەوه هه‌روه‌کوو شته‌کانی دیکه مه‌خلووق و دروستکراوه، به‌لام ئیمه‌ی موسلمان لاما‌ن وایه ئەو قورئانه الله تعالی قسه‌ی پێکردوه به‌ده‌نگ و پیت، بۆیه له‌و سه‌رده‌مه‌دا کو‌ده‌نگی سه‌له‌فی سالح دروستبوو له‌سه‌ر کافریتی جه‌همیه‌کان، وه‌عه‌قیده‌یان وابوو هه‌رکه‌س پیتی وابی قورئان مه‌خلووقه با نیوچاوانی له سه‌جده بردنی شه‌ونوێژدا ره‌ش بوو‌بیت، یان له‌ناو خه‌لکدا به‌ئه‌هلی زوهد و ته‌قوا ناسراوبی

کافرئیکی موشریکه و خاريج و دەرچووه له دینی موسلمانان، پرووکه شه که ی ناخوئیریته وه که چەند که سئیکی خواپه رست و نوئزکه ر و پروژووگر و زاهید و عابیده، مادام بیروباوه پئیکی کوفری ههیه،.

با هه لئه خه له تئین به که سائیک که ئه هلی زوبان و قسه زانن، یان ئه هلی شه هاده بن، یان به پرووکه ش ئه هلی زوهد و وه رع و ته قوابن، به لام که خاوه نی عه قیده یه کی به تال بن، ئه وانه نابنه ته زکیه بۆیان، ته زکیه ی حه قیقی ئه وه یه که سئیک شوئیکه وته ی سه له فی سالح بیت، ئه وه مرووف ئه گه یه نیت به په زامه ندی په روه ردگار.

۳۶- وَمَنْ شَكَ فِي كَلَامِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، فَوَقَفَ شَاكًا فِيهِ يَقُولُ: لَا أَدْرِي مَخْلُوقٌ أَوْ غَيْرُ مَخْلُوقٍ؛ فَهُوَ جَهْمِيٌّ.^(۱)

۳۷- وَمَنْ وَقَفَ فِي الْقُرْآنِ جَاهِلًا، عَلَّمَ وَبَدَّعَ وَلَمْ يُكْفَرْ.^(۲)

(۱) وَمَنْ شَكَ فِي كَلَامِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَوَقَفَ شَاكًا فِيهِ يَقُولُ: لَا أَدْرِي مَخْلُوقٌ أَوْ غَيْرُ مَخْلُوقٍ فَهُوَ جَهْمِيٌّ. واته: ههركهس گومانی هه بیت له وتهی الله تعالی و بوهستی به گومانه وه و ده باره ی بلین: نازانم مه خلوقه یان مه خلوق نییه، نه وه که سینی جهمی (کافره).

(۲) (وَمَنْ وَقَفَ فِي الْقُرْآنِ جَاهِلًا، عَلَّمَ وَبَدَّعَ، وَلَمْ يُكْفَرْ). واته: وه ههركه سیک بوهستیت له قورئاندا به نه زانین، نه وه فیرده کری و ته بدیع نه کری و، کافر ناکری.

که واته (الوَاقِفِيَّة): نه وانهن رائه وهستن له وهی بلین: (قورئان مه خلوقه) وه کو جههمیه کافره کان، یان بلین: (قورئان مه خلوق نییه) وه کو موسلمانان، نه مانیش دوو جورن:

۱- جوری یه که میان (عَالَمٌ) و زانان، (طَالِبُ الْعِلْمِ) و خویندکاری زانست و نهلی فهم و تیگه شستن، که بزنان راوهستان له یه قین و دلیایی له وهی قورئان که لامی (الله تعالی) یه و وتنی: (قورئان مه خلوقه) کوفره؛

بیگومان ئەوانە کەسانیکى کافرن و، مولحهقن به جههمیه کانهوه، هیچ عوزیکیشیان نییه، با هه رکە سیک بن.

۲- جۆرى دووه میان کەسانیکى (عَامِي) ی نه خوینده وارن که نازانن وهستان ده باره ی ئەوه ی قورئان که لامى (اللّٰهُ تَعَالٰی) یه و مه خلوق نییه کوفره، واته نازانن ئەبى دَلّیان له وه ی قورئان که لامى (اللّٰهُ) و مه خلوق نییه، نازانن گهر دَلّیا نه بن کافرن، به جههل و نه زانینه وه راوه ستاون و دَلّیانین، ئەم جاهیلانه بیگومان ئەهلی سوننه نین و موبته دیعن، وه فیره کرین که ئەو بابته چۆنه، به لام کافر ناکرین سه رته، به لام که فیرکران و ههر بهرده وام بوون له راوه ستانیان؛ ئەوه مولحهقن به جههمیه کان و کافره کرین.

ئەمه بیروباوه یری سه لهفه ده باره ی واقفیه کان، که چۆن نه زانیکی نه خوینده واریش که به نه زانین خۆی یه کلا نه کردبیتته وه ده باره ی ئەوه ی بَلّی: قورئان که لامى (اللّٰهُ تَعَالٰی) یه، به ئەهلی سوننهت و جهماعه تیان نه زانیوه و ته بدیعیان کردووه، نهک ئەوه ی عوزریان بۆ بهیتریتته وه، به لام ئەوه یه که کافر نه کراوه مادام ئەهلی (فَهْم) و تیگه شتن نه بووه، ئەمه تا که ی؟ تا ئەوکاته ی حوججه و به لگه یان پیته گات که راوهستان لهو بابته دا کوفره، که پێیان گهشت و ههر راوهستان؛ ئەوانیش کافر ده کرین، به لام که سانی ئەهلی فههم و علیم و زانست، زانیپیتیان راوهستان کوفره و یه کلانه بووبیتته وه؛ ئەوانه به کافر و به جههمی دانراون.

٣٨- وَمَنْ قَالَ: (لَفِظِي بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ)؛ فَهُوَ جَهْمِيٌّ، أَوْ:
(الْقُرْآنُ بِلَفْظِي مَخْلُوقٌ)؛ فَهُوَ جَهْمِيٌّ.^(١)

(١) وَمَنْ قَالَ: (لَفِظِي بِالْقُرْآنِ مَخْلُوقٌ)؛ فَهُوَ جَهْمِيٌّ، أَوْ: (الْقُرْآنُ بِلَفْظِي مَخْلُوقٌ)؛ فَهُوَ جَهْمِيٌّ. واته: هه رکه سینک بلی: له فز و دهنگه که ی من به قورئان مه خلوق و دروستکراوه، یان بلی: قورئان به له فز و دهنگه که ی من مه خلوق و دروستکراوه؛ ئه وه جه همی (کافره).

ئهمه کی وا ئه لی؟

هه موو سه له فی سالح کۆدهنگن له سه ر ئه وه ی ئه وکه سه کافره، نه وه کوو زانایه ک و دووان و سیان وه کو له رابردوودا باسمانکرد، بۆیه له فزیه کان گرووپیکی جه همیه کان بوون، به لکوو خراپترینیان بوون، بۆ؟ چونکه تهلبیس و فیلیان ئه کرد، به پرووکهش خویان وه کو ئه هلی سوننهت و جه ماعهت نیشان ئه دا، به وه ی ئه یانوت: قورئان که لامی (اللَّهُ تَعَالَى) یه، به لام ئه شیانوت: له فز و خویندنه وه ی ئیمه به قورئان، یان قورئان به خویندنه وه ی ئیمه مه خلوق و دروستکراوه، سه له ف ئه وه یان لی قه بوول نه کردن و به خراپترینان ئه زانین له وه جه همیه نه ی که به ئاشکرا ئه یانوت قورئان مه خلوقه، بۆ؟ چونکه سه ره نجامی ئه م قسه یه ی له فزیه کان ئه چیتته وه سه ر ئه وه ی ده لین: قورئان مه خلوقه، بۆیه ئه م قسانه ئه گه ر بکریت:

(۱) خویندنه وهی قورئان به دهنگی من.

(۲) قورئان خویندن به دهنگی من.

(۳) نوسینه وهی قورئانم.

(۴) موره کهب و نوسینه که.

وینهی ئەم قسانه گەر بوتريت: مهخلووقه، ئا ئەم ورده کارییه له فزییه به بیانووی جیا کردنه وهی:

(۱) خویندنه وه و خوینراو.

(۲) نوسینه وه و نوسراو.

سه رهنجای وینهی ئەمانه خاوه نه کهی ئەخاته ناو ئەوه وه که بلی: قورئان مهخلووقه، بۆیه سه له فی سألح ئەم قسه به تالانه یان به جههمیه ت ژماردوه، بۆیه پیوسته بوتريت: قورئان وتهی (الله تعالی) یه و مهخلووق نییه له هیچ پرویه که وه، ئیتر نه چینه ناو ئەو ورده کاری و جیا کارییه جههمیه کافره کان دایانهیتنا.

کهواته جههمیه کان له بابتهی خهلقی قورئاندا سی گرووپن:

۱- جههمیهی خهلقیه: ئەوانه ی به ئاشکرا دهلین: قورئان مهخلووقه.

۲- جههمیهی واقیفیه: ئەوانه ی پائه وهستان له وهی بلین: قورئان کهلامی (الله تعالی) یه، یان: قورئان مهخلووقه.

۳- جههمیه‌ی له‌فزییه: ئەوانه‌ی ده‌لێن: له‌فز و ده‌نگ و خوێندنه‌وه‌مان به قورئان مه‌خلووقه.

هه‌رسیکیان ئیمامی ئەحمەد و جگه‌ له‌ویش له‌ ئاستی جههمیه‌کاندا باسیان کردوون.

بۆیه‌ گرنه‌گه‌ ئیمه‌ بیروباوه‌ری سه‌له‌ف ته‌نازول پێ نه‌که‌ین بۆ هه‌یج که‌سیک، که‌ هه‌لگری بیروباوه‌ری یه‌کیک له‌م گرووپانه‌ بوو، وه‌ ئەسل وایه‌ من و تۆی موسلمان شوین ئەو کۆده‌نگی و دینداریه‌ بکه‌وین که‌ هاوه‌لان و تابعیه‌کان و تابعی تابعیه‌کان و ئەهلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌تی له‌سه‌ر بووه‌، وه‌ بلێن: ئەوه‌ بیروباوه‌رمانه‌ که‌ کۆده‌نگی ئەوانه‌، وه‌ هه‌رکه‌س پێچه‌وانه‌ی ئەم کۆده‌نگیه‌ی سه‌له‌فی سالح بوو، ئەبێ ئاگاداریین له‌ قسه‌که‌ی، با ناو و ناوبانگ و ناسراویه‌کی زۆری هه‌یت له‌ناو خه‌لکیدا و به‌ زانا و زاهید و عابیدیش ناسرابێ، نابێ ته‌نازول بکه‌ین له‌ بیروباوه‌رماندا له‌پێناو ئەوکه‌سه‌ یان جگه‌ له‌و که‌سه‌ش.

پاشان لی‌ره‌وه‌ فێر ده‌بین که‌ بابه‌تی قورئان یه‌کیکه‌ له‌و بابه‌ته‌ گه‌ورانه‌ی که‌ تاقمی جههمیه‌کان پێی له‌ ئیسلام ده‌رچوون، که‌ بیروباوه‌ریشیان وایه‌ ئەو خوایه‌ی خۆیان ئەپه‌رستن، جیایه‌ له‌و خوایه‌ی که‌ موسلمانان ده‌په‌رستن، پێیان وایه‌ خوایه‌که‌ی ئەوان قسه‌ ناکات.

ته‌بعه‌ن جههمیه‌کانیش گرووپیان زۆره‌ له‌ بابه‌تی قورئاندا، که‌ ئەشعه‌ریه‌کان و ماتوریدییه‌کانیش له‌ بابه‌تی قورئاندا جه‌همین، چونکه‌ ئەوانیش پێیان وایه‌ ئەو

قورئانهی ئەمڕۆی بەردهست موسلمانان که لامی اللّٰه نیه، بەلکوو عیبارەتە لە
 که لامی اللّٰه تعالی، چونکه لە بیروباوهری ئەشعەری و ماتوریدیەکان وەهایە
 ئەو خوایە موسلمانان بە لەفز و دەنگ قسە ناکات، بەلکوو پێیان وایە اللّٰه
 تعالی خاوەنی که لامی نەفسیە و هەركات بیهوی ئەیخاتە ناو نەفسی ئەو
 کەسەو، بەبێ ئەوێ بە لەفز و گوو دەریبیریت، که بێگومانە ئەمە عەقیدە
 موسلمان و عەقیدە ئەهلی سوننەت و جەماعەت نیه، ئیمە وەکو موسلمان
 بیروباوهرمان وایە اللّٰه تعالی که لامی هەیه و قسە دەفەرمووت، هەر لە دنیادا
 دەیان پێغەمبەر و دەیان فریشتە اللّٰه تعالی گوێیان لە دەنگی اللّٰه تعالی بوو،
 موسا لە دنیادا گوێی لە دەنگی پەرورەدگار بوو که پەرورەدگار قسە ئەفەرموو
 لە گەل موسادا -عَلَيْهِ وَعَلَى نَبِيِّنَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَام-، اللّٰه تعالی دەفەرمووت:
 (وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا)^(۲۶). واتە: وە اللّٰه تعالی قسە لە گەل موسا کرد
 بە قسە کردن. وە فریشتەکانیش هەر گوێیستی وتە اللّٰه تعالی بوون، وە
 پێغەمبەری خواش ﷺ لە شەوی ئیسرا و میعراجدا بەهەمان شیوە گوێیستی
 وتە اللّٰه بوو ئەو شەوی که جەهمیەکان زیندووی دەکەنەو، کهچی
 باوهریان بەو نیه اللّٰه تعالی کاتیک پێغەمبەری خواي ﷺ بانگیشتکرد بۆ
 سەرروی ئاسمانەکان و قسە لە گەلداکرد، تەنانەت باوهریشیان بەو نیه اللّٰه
 تعالی لە سەرروی حەوت ئاسمانەکانەو.

(۲۶) النساء: ۱۶۴.

بۆیه پئیوسته ئەوێ به عه قیده مان که الله تعالی که لامی ههیه که قورئانه
و جگه له قورئانیش که لامی تری ههیه، که لامی (الله تعالی) ش دهنگ و پیت، له
قیامتیشدا گوئیستی دهنگی الله تعالی ئه بین - إن شاء الله-، وه به تایبه تیش
ئه وانهی ئه چنه به هه شته وه الله تعالی یه ک به یه ک قسه یان له گه لدا ئه کات به بی
هه بوونی وه رگپر، ئه مهش بیروباوه پری ئه هلی سوننهت و جه ماعه ته.

قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ: وَسَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: ^(۱)
 ۳۹- وَعَلَامَةُ أَهْلِ الْبِدْعِ الْوَقِيعَةُ فِي أَهْلِ الْأَثَرِ. ^(۲)

(۱) قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ: وَسَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: واه: (ابن أبي حاتم) تهلی: گویم
 له باوكم بوو تهیوت:

(۲) وَعَلَامَةُ أَهْلِ الْبِدْعِ الْوَقِيعَةُ فِي أَهْلِ الْأَثَرِ. واته: نیشانه‌ی ته‌هی بیدعه
 و لاپیووه‌کان له سوننه‌ت، ته‌ویه قسه و توانج ده‌لین به شوینکه‌وتووانی
 ته‌هلی ته‌سه‌ر.

بیگومان نیشانه‌کانی ته‌هلی بیدعه زۆرن، له دیارترینان بریتییه له توندی
 دزایه‌تیان بۆ شوینکه‌وتووانی سه‌له‌ف، توندی دزایه‌تیانه بۆ شوین پی
 هه‌لگرتنی ئاساری سه‌له‌ف و، به سووک سه‌یرکردنیانه، چونکه ئامانجیان
 خستنی ئیحتیجاج و به‌لگه‌یه بۆ ئاساری سه‌له‌ف، چونکه ئاساری سه‌له‌ف
 که شفی لادان و گومراییه‌کانیان ته‌کات.

۴. - وَعَلَامَةُ الزَّنَادِقَةِ: تَسْمِيَّتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ؛ (حَشَوِيَّةً) يُرِيدُونَ

إِبْطَالَ الْأَثَارِ.^(۱)

(۱) وَعَلَامَةُ الزَّنَادِقَةِ: تَسْمِيَّتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ حَشَوِيَّةً، يُرِيدُونَ إِبْطَالَ

الْأَثَارِ. واته: نیشانهای زندیقه‌کان نه‌ویه به نه‌هلی سوننه ده‌لین: گیل و گه‌وج، نه‌یان‌هوی و ئامانجیان‌ه حه‌ق و نه‌سه‌ر ره‌تبه‌که‌نه‌وه.

زندیق له بنچینه‌دا وشه‌یه‌کی فارسییه، سه‌له‌ف له زاراوه‌دا زیاتر بو
که‌سانیکیان به‌کاره‌یتناوه که له پروکه‌شدا موسلمان بوون، به‌لام هه‌لگری کوفر
و شیرکی گه‌وره‌بوون و لاریبوون به‌کوفر و شیرکی گه‌وره، وه کومه‌لنیک
بیروباور و قسه‌هیه لای سه‌له‌ف هه‌رکه‌س هه‌لگریان بووبی پیمان وتوو
زندیق، له‌وانه:

۱. - (تَكْذِيبُ الْأَحَادِيثِ الصَّحِيحَةِ). واته: به‌درؤ‌خستنه‌وه‌ی فهرمووده‌ی

سه‌حیح و په‌تکرده‌نه‌وه‌ی فهرمووده به‌بنی جه‌هل، ئیمامی ته‌حمه‌د وه‌کو له
[طبقات الحنابلة] دا هاتوو، نه‌لی: "مَنْ كَذَّبَ بِالرَّوَايَةِ؛ فَهُوَ زَنْدِيقٌ".
واته: نه‌وه ریوایه‌ت به‌درؤ‌بخاته‌وه زندیقه.

۲. - له سیفه‌تیک‌ی زندیقه‌کان باوه‌رنه‌بوونیانه به‌سیفه‌تی په‌روه‌ردگار و واتا

گۆرینی سیفه‌تی په‌روه‌ردگار گه‌ر یه‌ک سیفه‌تیش بووبی، ئیمامی (أَبُو
الْعَبَّاسِ السَّرَّاجِ) نه‌لی: "هه‌رکه‌سینک ئیقرار و ئیمانی به‌سیفه‌ته‌کان

نه بیټ، به وهی الله تعالی سیفه تی پټکه نینی هه یه، سیفه تی دابه زینی هه یه هه موو شه ویک بو ئاسمانی دنیا، که دهفه رموویت: (کی ئه یه ویت لی خوشبم با داوام لیکات)، هه رکهس باوه پری به مانه نه بیټ زندیقه".

۳- سیفه تیکی تری زندیقه کان بریتییه له: (نَفِي عُلُوِّ اللَّهِ تَعَالَى عَلَى خَلْقِهِ)، واته: نه فیکردنی بهرزی الله تعالی له سهر مه خلوقاته کانی، موحه ممه دی کوری موسعهب وه کو عبداللهی کوری ئیمام ئه حمه د له [السنة] دا هیناویتی ئه لی: "مَنْ رَعَمَ أَنَّكَ يَا اللَّهُ لَا تَتَكَلَّمُ وَلَا تَرَى فِي الْآخِرَةِ؛ فَهُوَ كَافِرٌ بِوَجْهِكَ لَا يَعْرِفُكَ، أَشْهَدُ أَنَّكَ فَوْقَ الْعَرْشِ فَوْقَ سَبْعِ السَّمَاوَاتِ، لَيْسَ كَمَا يَقُولُ أَعْدَاءُ اللَّهِ الزَّنَادِقَةُ". واته: ئه یه پهره ردگارم هه رکهس وا گومان پیه ریت که قسه ناکه یه و نابینریت له پوژی قیامه تدا؛ ئه وه بیباوه و کافره به وه جهی تو و ناتناسیت، شایه تی ئه ده م به وهی که تو له سهر عهرشی خوتیت له سهرووی حهوت ته به قه ی ئاسمانه وه، نه وه کو وه کو ئه وهی دوژمنه کانی الله تعالی که زندیقه کان ئه یلین.

۴- بیروباوه پ بوون به وهی (قورئان مه خلوقه) زنده قه یه، واته هه رکهس پی وایی قورئان مه خلوقه زندیقه، سه وری ئه لی: "مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؛ فَهُوَ زِنْدِيقٌ". واته: هه رکهس بلی قورئان مه خلوقه؛ زندیقه. قوته یه ی کوری سه عید ئه لی: "مَنْ قَالَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ؛ فَهُوَ زِنْدِيقٌ كَافِرٌ بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ، لَا أَصْلِي خَلْقَهُ وَلَا أَتَّبِعُ جَنَازَتَهُ وَلَا أَغُوْدُهُ. واته: هه رکهس بلی: قورئان مه خلوقه؛ ئه وه که سیکی زندیقی کافره به

اللَّهُمَّ! به رزی گه وره، نوژی له پشته وه ناکه م و شوین جه نازه که ی ناکه م و سه ردانیسی ناکه م کاتیک نه خوش بوو.

۵- نه فیکردنی بیننی په روه ردگاریش له سیفه تی زندیقه کانه، که پتیا وایه اللَّهُ تعالی له رژی قیامه تدا نابینریت، ئیما می ئه حمده ئه لی: "الرُّؤْيَا مَنْ كَذَّبَ بِهَا؛ فَهُوَ زَنَدِيقٌ". واته: هه رکه س بیننی اللَّهُ تعالی به درو دابنی، ئه وه که سیکی زندیقه.

۶- وه چه لاکردنی چه رانه کو ده نگی له سه ره کان (مُجْمَعٌ عَلَيْهَا)، گه ر به موله تپیدان (رُخْص) و لیکدانه وه (تَأْوِيلَات) و فیلکردن (حِيل) یش بیت، مادام به ئیجماعی زانایان چه رانه، چه لاکردنی سیفه تی زندیقه کانه.

۷- وه درو کردن به دهم پیغه مبه ری خواش ﷺ هه ر کاری زندیقه کانه.

۸- وه نه فیکردنی (حَرْف) و (صَوْت) له که لامی اللَّهُ تعالی سیفه تی زندیقه کانه، که پتیا وایه اللَّهُ تعالی به پیت و ده نگ قسه ناکات، به لکو و سیفه تی که لامه که ی سیفه تی که لامی نه فسییه، عبدالله ی کوری ئیما ئه حمده ئه لی: "قُلْتُ لِأَيِّ: إِنَّ هَاهُنَا مَنْ يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ لَا يَتَكَلَّمُ بِصَوْتٍ، فَقَالَ: يَا بُنَيَّ هَؤُلَاءِ جَهْمِيَّةُ الرَّنَادِقَةِ، إِنَّمَا يَدْرُونَ عَلَى التَّعْطِيلِ". واته: به باو کمم وت: قه ومیک هه به ده لین: اللَّهُ تعالی به ده نگ قسه ناکات، ئیما فهرمو ی: ئه ی کوری خو م ئه وانه جه همی و زندیقن، ئه وانه ئه سوو رینه وه به ده وری له کارخستن و په کخستن و ته عتیلکردنی سیفه ته کانی اللَّهُ تعالی.

۹- وه نکوولی کردنی تهرازوو و سیرات له پوژی قیامه‌تدا ههر کاری زندیقه‌کانه.

۱۰- وه نکوولی کردنی فهزیله‌تی دانیشتنی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له پوژی قیامه‌تدا له‌سه‌ر عه‌پشی الله تعالی ههر سیفه‌تی زندیقه‌کانه، وه‌کو (أَبُو الْعَبَّاسِ الْهَاشِمِيِّ) ئه‌لی: "مَنْ رَدَّ حَدِيثَ الْمُجَاهِدِ؛ فَهُوَ عِنْدِي جَهْمِي، وَمَنْ رَدَّ فَضْلَ النَّبِيِّ ﷺ؛ فَهُوَ عِنْدِي زَنَدِيقٌ". واته: ههر‌که‌س په‌ددی فه‌رمووده‌که‌ی مو‌جاهید بکات، لای من جه‌همیه، وه ههر‌که‌س په‌ددی فه‌زلی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، بکات، لای من زندیقه. لای سه‌له‌ف په‌ددانه‌وه‌ی فه‌زلی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ زندیقیتیه.

له [السنة للخلال] دا هاتوو ه‌ئیمام (عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ) ئه‌لی: "لَا يُرَدُّ هَذَا الْحَدِيثُ، إِلَّا الزَّنَادِقَةُ". واته: که‌س په‌ددی ئه‌سه‌ره‌که‌ی مو‌جاهید ناکاته‌وه، ئیلا که‌سی زندیق نه‌بی‌ت.

۱۱- به‌درو دانانی سزای گو‌ر.

۱۲- قسه‌وتن به‌هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ.

۱۳- بیروباوه‌ری ئه‌وه‌ی به‌هه‌شت و دۆزه‌خ فه‌وتانیان به‌سه‌ردادیت.

۱۴- بیروباوه‌ری ئه‌وه‌ی الله تعالی له هه‌موو شوینیکه.

ئه‌مانه و جگه له‌مانیش سیفه‌تی که‌سی زندیق بوون لای ئه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت.

۴۱- وَعَلَامَةُ الْجَهْمِيَّةِ: تَسْمِيَّتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ؛ (مُسَبَّهَةً).^(۱)

(۱) وَعَلَامَةُ الْجَهْمِيَّةِ: تَسْمِيَّتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ؛ (مُسَبَّهَةً). واته: نیشانه‌ی
جهه‌میه‌کان نه‌وه‌یه: به نه‌هلی سوننه‌ت ده‌لین: ته‌شیه‌کاران.

جهه‌میه‌کان به نه‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت ده‌لین موشه‌بیهه یان
موجه‌سسیمه، چونکه بیروباوه‌ری نه‌وان نه‌سوورپته‌وه له ده‌وری په‌کخستنی
سیفه‌ته‌کانی الله تعالی، به گومانی خو‌یان خو‌یان نه‌پاریزن له جواندن و
لاشه‌دانان بو الله تعالی، بویه نه‌هلی سوننه به موجه‌سسیمه و موشه‌بیهه
نه‌زانن؛ له‌به‌ره‌وه‌ی سیفه‌ته‌کان جینگیر نه‌که‌ن بو الله تعالی، وه‌کو چو‌ن خو‌ی
بو‌خو‌یی جینگیر کردوو و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ بو‌په‌روه‌دگاری جینگیر کردوو له
فه‌رمووده سه‌حیحه‌کاندا و سه‌له‌ف له‌سه‌ری روشتوون.

۴۲- وَعَلَامَةُ الْقَدَرِيَّةِ: تَسْمِيَّتُهُمْ أَهْلَ الْأَثَرِ؛ (مُجْبِرَةً).^(۱)

(۱) وَعَلَامَةُ الْقَدَرِيَّةِ: تَسْمِيَّتُهُمْ أَهْلَ الْأَثَرِ؛ (مُجْبِرَةً). واته: نیشانه‌ی

قه‌ده‌ریه‌یه‌کان‌ئه‌وه‌یه: به‌ئه‌هلی‌ئه‌سه‌ر ده‌لّین: ئه‌هلی‌جه‌بر.

قه‌ده‌ریه‌یه‌کان‌له‌به‌رچی به‌ئه‌هلی‌سوننه ده‌لّین‌جه‌بری؟

ته‌بعه‌ن‌له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌هلی‌سوننه باوه‌ریان به‌دروست‌کردنی‌کردار هه‌یه
له‌لایه‌ن‌په‌روه‌ردگاره‌وه، به‌لام لای قه‌ده‌ریه‌یه‌کان به‌نده‌کان‌خۆیان‌کرده‌وه‌کانی
خۆیان‌دروست‌ئه‌که‌ن، بۆیه‌بیروباوه‌ری ئه‌وه‌ی‌کرده‌وه‌کانمان مه‌خلووقه و الله
تعالی‌دروستی‌کردوه به‌خیر و شه‌ریه‌وه لای قه‌ده‌ریه‌یه‌کان‌بریتییه‌له‌جه‌بر و
زۆر‌لی‌کردن، له‌کاتی‌کا لای ئه‌هلی‌سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت‌جه‌بر به‌واتای
ته‌عتیل‌کردن و په‌ک‌خستنی مه‌شیئه‌ت و ویست و هه‌لبێزاردنی به‌نده‌کانه بۆ
کرده‌وه‌کانیان.

جه‌برییه‌کان‌ئه‌وانه‌ن‌پێیان‌وايه ته‌واوی کاروکرده‌وه‌کانیان که ئه‌یکه‌ن به
ویست و ئێرا‌ده‌ی‌خۆیان‌نییه، به‌ل‌کوو هه‌مووی الله تعالی‌پێیان‌ئه‌کات به‌چاکه
و خراپه‌وه، به‌لام لای ئه‌هلی‌سوننه‌پێیان‌وايه به‌نده‌کان مه‌شیئه‌ت و ئێرا‌ده‌یان
هه‌یه، الله تعالی‌ده‌فه‌رمووی‌ت: (فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ)^(۲۱).

(۲۱) الک‌هف: ۲۹.

واته: جا ههركه سێ دهيهوێت با باوه پڕينێ و ههركه سيش دهيهوێت با كافر بێت.
ئهمه جه بڕيه كان.

فەدەریه کانیس پێیان وایه بەندهکان خۆیان خالیقی کردەوه کانی خۆیان و،
 ویست و ئێرا دەیه پەها و مۆتەقیان ههیه، که خاریجه له ویست و ئێرا دهی الله
 تعالی.

۴۳- وَعَلَامَةُ الْمُزَجَّةِ: تَسْمِيَّتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ؛ (مُخَالَفَةً وَنُقْصَانِيَّةً).^(۱)

(۱) وَعَلَامَةُ الْمُزَجَّةِ: تَسْمِيَّتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ؛ (مُخَالَفَةً وَنُقْصَانِيَّةً). واته: نیشانهای مورچیه که آن تهویه: به تهلی سوننه دهلین: پیچه واران و نوقسانه کان. مورچیه که به تهلی سوننه دهلین: موخالیفه، واته موخالیف و پیچه وانه ی بیروباوهری تهوان له پیناسه و حقیقه تی ایمان، که لای تهلی سوننه (تَارِكُ الْعَمَلِ) کافره، وه به تهلی سوننه دهلین: (نوقسانییه)، چونکه تهلی سوننه ت بیان وایه: ایمان کهم تهکات و زیادیش تهکات، لای مورچیه که ایمان زیاد و کهم ناکات.

وه به هه مان شیوه مورچیه که به تهلی سوننه ت و جهماعهت دهلین: (خه واریج) و (ته کفیری)، چونکه تهلی سوننه ته کفیری هه لگرانی کوفر و شیرکی گه وره ته کهن، به لام تهوان (مُعْطَلَّة) و له کارخهری ته کفیرن به حقه و ناحقه، لای تهلی سوننه هه رکهس هه لگری شیرک و کوفر یکی گه وره ی ناشکرا بیت؛ موسلمان نییه، لای خه واریج هه رکهس تاوانی گه وره ی ته ناجمدا جگه له کوفر و شیرک و هه لوه شینه ره وه کانی ئیسلام وه ک: دزی، ربیبا، کوشتن، داوینپسی، عاره ق خواردنه وه.. تاد، لای تهوان ته مانه کافرن، به پیچه وانه وه

لاى ئەھلى سۈننە ئەمانە تاۋانى گەۋرەن و خاۋەنەكانيان تەنھا بە ئەنجامدانىيان
كافر نابن، لاي مورچىئەكانى سەرەتا كە خەلەف پىيان دەلّين: (مورچىئەى
فوقەھاء)، لاي ئەو مورچىئانە (تَارِكُ الْعَمَلِ) مۇسلمان بوو، واتە كەسىك
سەرى بە فەرزى خوادا نەدايە، تەنھا بىروباۋەرى دَلّ و وتەى زوبانى ھەبۋايە، بە
مۇسلمانىيان ئەزانى و، بە ئەھلى سۈننەشىيان ئەوت: خەۋارىج، لەبەر ئەۋەى
(تَارِكُ الْعَمَلِ)يان بە خارىج و دەرچوو لە دىن ئەزانى.

بەلام لاي مورچىئەكانى دوايىن و خەلەف سەربارى ئەۋەى (تَارِكُ الْعَمَلِ)
بەكافر نازانن، ئەۋەش بە مۇسلمان ئەزانن كە تەنھا بەدەم خۆى بە خۆى ئەلّى:
مۇسلمانم، با سەر بە فەرزى خواشدا نەدات، تا ئەو دەقەيەى ئەمرىت
مۇسلمانە، فیتنە و بىدعە و گومرايەكانىشىيان زۆر زىاترە لەۋانەى كۆن، ئەۋىش
ئەۋەيە (تَارِكُ التَّوْحِيدِ)ىش بەكافر نازانن، واتە كەسىك ھەلگىرى شىرك و
كوفرى گەۋرەيە تەۋھىدىۋازلىيەتتاۋە، ئەۋان ئەمەش بەكافر نازانن، بۆيە ئەبىنىن
كافربوونىيان كورتكردۆتەۋە لە بەھەلّال دانانى كوفر و بىروباۋەرى قەلب و دَلّ!
واتە ھەركەس وتە و كردارىكى كوفرى گەۋرە ئەنجام بدات لاي ئەۋان كافر
نابىت، ۋە ھەركەس تەكفىرى ھەلگىرانى كوفر و شىركى گەۋرە بكات و پىي
ۋابى كفرن، مورچىئەكان ئەم كەسانە بە خەۋارىج و تەكفىرىي ئەزانن، بۆيە
پىۋىستە بزائىن كە بىروباۋەر و قسەى مورچىئەكانى دوايىن و خەلەف ۋەك
مورچىئەكانى پىششىن نەبوون.

هیندیك له بیروباوهر و قسهی مورچیئهکانی دواين و خهلهف:

۱- نكوولیکردنی ته کفیر و ناشیرنکردنی و به قیزهون نیشاندانی و ترساندنی خه لکی لئی، تا ئاستی ته عتیلکردن و په کخستنی، له کاتیکدا کافرکردنی هه لگرانی کوفر له ئه سلی کوفر به تاغووته، واته به بی ته کفیری کافران و به ربیوون لیان، کوفر به تاغووتیش نایه ته دی، به لام ئه مان ته کفیری هه لگرانی کوفر و شیرکی گه وره به فیتنه و مهنه جی خه واریج ئه زانن، له کاتیکدا مورچیئهکانی پیشین هه لگرانی کوفر و شیرکیان به کافر و موشریک ئه زانی، ته نها (تَارِكُ الْعَمَلِ) یان به کافر نه ئه زانی، که چی ته هلی سوننهت و ئه سهر و حه دیس زور زور توند بوون له سهریان.

۲- له بیروباوهری مورچیئهکانی دواين و خهلهف بریتییه له به موسلمان دانانی موشریکان له گورپه رستان و شوینکه وتووانی پریازه کوفریه کان. ته نها کابرا خوی به موسلمان بزانی، ئیتر هه لگری ههر کوفر و شیرکیکیش بیت ئه م مورچیئهیه ههر به موسلمانانی ئه زانی و ته کفیر له حه قیدا به حه پرام ئه زانی.

۳- نكوولئ وه لاء و به پرائی عه مه لی و کرداریی ته که ن، وه کورتی هه له یه نن له خو شو یستن و رقلیبوونه وه دا، لای ئه مان زورکردنی په شایی کافران و موشریکان، واتای وه لاء و به پراء نییه گهر له دله وه له گه لیان نه بیت.

۴- باوه پریان وایه ئه وه ی وتی: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) ئیتر نابیت به کافر بزانی، هه رچه نده کوفری گه وره گه وره ش بکات.

۶- ئەلین: ئیمان بیروباوەڕ و وتە و کردارە، بەلام کردار مەرج و شەپرتی کەمال و کامڵیتییه، واتە: گەر کەسیک هیچ کردەوێهه کیشی نه بێت لهو کردەوانه‌ی تایه‌تمه‌ندی دینی پێغه‌مبه‌ری ﷺ له‌ ڕووکێ و پایه‌کانی ئیسلام،

ئەوان ھەر پټيان وايە ئەو كەسە موسلمان و ئيماندارە، بەلام ئيمانەكەى
كامل نىيە، قسە و بيروباوەرى سەلەف بە فيكرى خەواريج ئەزانن،
ھەركەس بلى: كردار و عەمەل پاىەى ئيمانە، ئەوان ئەو قسەىە بە فيكرى
خەواريج ئەزانن.

۷- درؤ ئەكەن بەدەم سەلەفەو و خيانتيان لى ئەكەن، بەوہى دەلټن سەلەف:
"فَرَّقُوا بَيْنَ الْإِيمَانِ وَالْعَمَلِ، وَجَعَلُوا الْعَمَلَ شَرْطَ كَمَالٍ". واتە:
سەلەف جياوازيان كردوو لە نټوان ئيمان و كرداردا، وە كرداريان كردوو
بە مەرجى كەمالى ئيمان.

۸- نكوولټى تەلازوم و پەيوەندى لەنټوان پرووكەش و دەروون ئەكەن كە
ئەهللى سوننەى لەسەرە، لای مورجئەكان گەر كەسيك پەنا بە (اللّٰه)ى
پەرورەدگار جوټن بە (اللّٰه تعالى)ش بدات، كافر نابټت مادام بە ھەلالى
نەزانیو، بۆيە ئەبينين يەكيك لە گەورەكانيان ئەلټى: "سَابُّ اللّٰهِ لَيْسَ
بِكَافِرٍ، حَتَّى يَسْتَحِلَّ، لَكِنْ هُوَ عَاصٍ وَقَلِيلُ تَرْبِيَةٍ". واتە: جوټندەر بە
اللّٰه تعالى كافر نىيە، تاكوو بە ھەلالى ئەزانى، بەلام تاوانبارە و تەريټتى
كەمە.

۹- بە موتلەقى (السَّمْعُ وَ الطَّاعَةُ) ئەدەنە كاربەدەستان، دەلټن پټويستە
گوټپرايەلټى و فەرمانبەردارى دەسەلاتداران بكرټت لە ھەموو كارټكدادا، جا
ھەر مەنھەج و پټيازټك بن و ھەلگەرى ھەر كوفر و شيركټكبن.

۱۰- بە وەلى ئەمر زانىنى خەلكانىك، كە جگە لە ئىسلام مەنھەجيانە.

۱۱- ھەر كەسيكيش لە گەل خويان نەبټت بە خەواريجى ئەزان.

ئەمانەى باسكرا مەنھەجى مورجئە دواينەكانن.

۴۴- وَعَلَامَةُ الرَّافِضَةِ: تَسْمِيَّتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ؛ (نَاصِبَةً).^(۱)

(۱) وَعَلَامَةُ الرَّافِضَةِ: تَسْمِيَّتُهُمْ أَهْلَ السُّنَّةِ؛ (نَاصِبَةً). واته: نیشانه‌ی رافیزه‌کانیش ته‌ویه به ته‌هلی سوننه‌ت ده‌لین: ناسیییه و دوژمنانی ئالوبه‌یت. وا گومان ته‌به‌ن ته‌هلی سوننه‌ت رقیان چاندووه دژ به ئالوبه‌یت، له کاتی‌کدا له پیشترینی که‌سانیک به ئالوبه‌یت، ته‌هلی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌تن نه‌ک ته‌وان؛ چونکه ته‌وه ته‌وانن دژایه‌تی و رقیان به‌رپاکردووه به‌رامبه‌ر به هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و خیزانه‌کانی، که جوینیان پی ته‌ده‌ن و قسه‌یان پی ته‌لین و سووکایه‌تیان پی ته‌که‌ن.

وَلَا يَلْحَقُ أَهْلَ السُّنَّةِ إِلَّا اسْمٌ وَاحِدٌ، وَيَسْتَحِيلُ أَنْ تَجْمَعَهُمْ
هَذِهِ الْأَسْمَاءُ. ^(۱)

(۱) وَلَا يَلْحَقُ أَهْلَ السُّنَّةِ إِلَّا اسْمٌ وَاحِدٌ، وَيَسْتَحِيلُ أَنْ تَجْمَعَهُمْ هَذِهِ
الْأَسْمَاءُ. واته: وه نالكيت به ئه هلی سوننه ته وه ئیلا یه ک ناو نه بیت، (که
ئویش ئه هلی سوننه ته یان ئه هلی ئه سه ره یان ئه هلی حه دیسه یان ئه هلی
ئیتیباعه یان فیرقه ی ناجیه یه یان ئه هلی ته وحیده)، هه موو ئه م نازناوانه ش
هاوواتان بۆ شوینکه وتوانی حه قی له سه ربوون، هه رگیز ئه و ناو و ناتورانیه
ئه هلی به تال له ئه هلی سوننه ی ئه نین، ئه هلی سوننه ئه وانیه کۆنه کردۆته وه.

جا وتنی خه وار یجه، یان ته کفریه، یان تونده ره وه، یان موجه سسیمه یه، یان
موشه ببیه یه.. هه ر شتیکی تره که ئه نین له شوینکه وتوانی سه له ف، له لایه ن
ئه وانیه لاړیوون له مهنه جی پیغه مبه ری خوا ﷺ، بیگومان له کۆن و تازه
ئه هلی سوننه ت به رین لی و کۆی نه کردوونه ته وه، ئه وه ی ئه هلی سوننه ی
کۆکردۆته وه بریتیه له شوینکه وتنی پیغه مبه ری خواو ﷺ ئاساری سه له ف، نه ک
شوینکه وتنی حیزب و کوتله و گرووپ و که سه کان.

قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ: وَسَمِعْتُ أَبِي وَأَبَا زُرْعَةَ: (١)
يَأْمُرَانِ بِهَجْرَانِ أَهْلِ الزَّيْغِ وَالْبِدْعِ، يُغْلَظَانِ فِي ذَلِكَ أَشَدَّ
التَّغْلِيزِ.

(١) قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ: وَسَمِعْتُ أَبِي وَأَبَا زُرْعَةَ: واته: له باوكم و تهبو
زورعهی پازیم بیست.

(٢) يَأْمُرَانِ بِهَجْرَانِ أَهْلِ الزَّيْغِ وَالْبِدْعِ، يُغْلَظَانِ فِي ذَلِكَ أَشَدَّ التَّغْلِيزِ.
واته: فرمانیان ته کرد به دابران له بیدعهچی و لاپربووان، زور پنداگیریان ته کرد
له هه جرکردنیان.

بینگومان هه جری ته هلی بیدعه غیرهیه بهرامبه به دینی حهق، بهرامبه به و
دینهی که سه له فی له سه ر بوون، هه جری ته هلی بیدعه له پیتناو ته میگردنی ته وان
و گه پانه وه یانه، هه جری ته هلی بیدعه له پیتناو سه لامه تی دل و نه فس و دهروونه
له شوبهه و گومانه کانیان.

هه جر لای ئه هلی سوننه:

بیگومان بابتهی هه جر لای ئه هلی سوننه له چوار لایه نه وه سهیر ئه کریت،
ئه وانیش:

- ١- له لایه نی ئه وانیه که هه جر ئه کرین.
- ٢- وه له لایه نی ئه هلی سوننه وه که هه جر ئه کهن.
- ٣- وه له لایه نی ئه و شتهی که له پیناویدا هه جری هه جرکراوه که ئه کریت.
- ٤- وه له لایه نی (عَامَّة) وه، ئه وانیه چوارده وری ئه م بیدعه چیه یان داوه،
ئایا کین؟ زۆرن؟ که من؟

جا گهر سهیری مه نه جی ئه هلی سوننه ت و جه ماعت بکهین ده بینین:

له لایه نی (مه جور) وه که که سه هه جرکراوه که یه، حالئ ئه وانیه هه جر
ئه کرین جیاوازن؟ هه موویان له سه ر یه ک حال نین، تیاندا هه یه بیدعه چیه به لام
پینگه که ی هی ئه وه نییه که وه کو که سیکی بانگخواز و داعی بیت بو بیدعه که ی،
بو یه ئه بینین سه له ف جیاوازیان کردووه له نیاوان که سیک که داعی بیت بو
بیدعه که ی و که سیک داعی نه بیت بو بیدعه که ی، وه کو له [سؤلات أبي داود] دا
هاتووه پشه واهه بو داوود ئه لی: "قُلْتُ لِأَحْمَدَ: يُكْتَبُ عَنِ الْقَدْرِيِّ؟ قَالَ:
إِذْنٌ لَمْ يَكُنْ دَاعِيًا". واته: به ئه حمه دم وت: فه رموده له که سی قه ده رییه وه
ده نوو سرتیه وه و وه رده گیریت؟ وتی: گهر داعی نه بوو ده نوو سرتیه وه.

تەبعەن كەسەيىك ھەجر ئەكرىت كە داعى بىت بۆ بىدەكەي و شەپەكەي
گەورە بىت، بەلام كەسانىك گەر داعى بىدەكەي نەبن و، كەسەيىك نەزىكىان بزانى
گەر نەزىك بىتتەو لىي و ئامۆزگارى بكات ئەگەرپنەو لە بىدەكەيان، بىگومان
ئەوكات ئەولاترە تىكەلاويان بكرىت تا ئەگەرپنەو لە كردارەكەيان، نەك سەرەتا
ھەجرىان بكرىت.

ئىنجا ئەو كەسەشى كە ھەجر ئەكرىت، گەر حەقى سىلەي پەحميان
لەسەربوو يان حەقى چاكەكارىان لەسەربوو گەر كەسەيىك كافرىش بىت، بۆ
نمۇنە: دايك و باوك، لەم كاتەدا ھەجرى ئەوانە شەرىعى نىيە، بەلكوو
موخالەتە و تىكەلىيان ئەولاترە، بەمەرجى كار نەگاتە ئەوئەي بەرەو كوفر و
شىركت بەرن، ئەوكات لەوانەدا بەقسەيان ناكەيت، كەواتە ئەبىت ئاوا مەنزىلە
و پىنگەي مەھجورەكەش لە ھەجرەكەدا بزانىن.

پاشان لە لاين (ھاجر) ىشەو كە كەسى ھەجرەكەر ئەگرىتەو ھالەتەكە
ئەگۆرپت، ئايا ئەو كەسەي كە ھەجرەكە ئەكات كارىگەرى ھەيە لەسەر
ھەجرەكراو كە؟ يان ھىچ كارىگەرىنىكى باشى نىيە، بەلكوو شەپرى زياتر ئەكات؟
بۆيە ئەبىنن لەناو ئەھلى سوننەتدا كەسانىك پلەو پىنگەيەكەيان ھەبووبى ھەجرى
كەسانىكى ئەھلى بىدەكەيان كەردبى و بووبى بە ھۆكارى گەرپانەوئەيان لە
بىدەكەيان، بىگومان ئەو ئەولاتر بوو، بەلام كەسانىكى دىكە كە ھەجرى
ئەھلى كەبائىر و تاوانەكان بكەن، بىتتە ھۆى شەپرىان، بىگومان لەوكاتەدا مەرووف

پٽويسته جيڪه مهت به ڪار بهيٽيت و بزائيت چ ڪاتِيڪ هه جر ٽه ڪات و چُون
ٽه يڪات و له گهَل ڪندا هه جر ٽه ڪات.

پاشان لايه ني دواتر سهيري (مَهْجُورٌ لِأَجْلِهِ) ٽه ڪريٽ، واته: ٽه و شته ي ڪه
له پٽناو ڍدا هه جري هه جر ڪراوه ڪه ٽه ڪريٽ، جا تاواني گه وره بي يان بيدعه،
پٽويسته تاوانه ڪه تاوانيڪي گه وره بي و بيدعه ڪه بيدعه يه ڪي موغله لله زه بيت،
له سهر تاواني بچووک هه جري مروفي موسلمان ناڪريٽ.

بويه ٽه بي بزائين له پٽناو چيدا ڪه سه ڪه هه جر ٽه ڪهين، پٽويسته له پٽناو تاواني
گه وره و بيدعه ي توندا ڪه سه ڪه هه جر بڪهين، نه ڪ له سهر تاواني بچووک.

پاشان سهيري (جِهَةُ الْعَامَّةِ) ش ٽه ڪهين بزائين ڪي چوارده وري ٽه م
بيدعه چيهي داوه، گهر موبته ديعيڪ چوارده وره ڪه ي ڪه سانِيڪي زوري ٽه هلي
سوننه بوو ٽه وه وا ٽه ڪات له و خه لڪه ٽه و موبته ديعه به حق بزائين، گهر ڪه سينڪ
ڪه سانِيڪي زور ده وريان نه دابي حاله ته ڪه ي ٽه گوڙيٽ.

وَيُنْكَرَانِ وَضَعَ الْكُتُبِ بِرَأْيٍ فِي غَيْرِ آثَارٍ.^(١)
 وَيَنْهَيَانِ عَنْ مُجَالَسَةِ أَهْلِ الْكَلَامِ.^(٢)
 وَالنَّظَرِ فِي كُتُبِ الْمُتَكَلِّمِينَ، وَيَقُولَانِ: لَا يُفْلِحُ صَاحِبُ كَلَامٍ
 أَبَدًا.^(٣)

(١) وَيُنْكَرَانِ وَضَعَ الْكُتُبِ بِرَأْيٍ فِي غَيْرِ آثَارٍ. واته: ږنگرييان ته کرد له نووسينی کتیب به بی ته سهر، واته: ږنگرييان ته کرد کتیبیک بنووسریت و ته سهری تیدا نه بیت، ټیما می ته حمه دیش ږنگری کردووه له نووسیني کتیب که له سهر ته ساسی ته سهر نه بیت، وه ږنکخستنی کتیبه که هه مووی عه فلکاری بیت، وه ک زورنک له و کتیب و مه تنانه ی که خه له ف و دواينه کان نووسيان له زانسته کاندا.

(٢) وَيَنْهَيَانِ عَنْ مُجَالَسَةِ أَهْلِ الْكَلَامِ. واته: ږنگرييان کردووه له دانیشن له گه ل ته هلی که لام.

(٣) وَالنَّظَرِ فِي كُتُبِ الْمُتَكَلِّمِينَ، وَيَقُولَانِ: لَا يُفْلِحُ صَاحِبُ كَلَامٍ أَبَدًا. واته: ږنگرييان کردووه له سهیرکردنی په رتووک و نامیلکه ی موبته ديعه کان له ته هلی که لام و، ته يانوت: ته هلی که لام هه رگيز سهر فراز نابن.

ئەسل وایە ئەهلی سوننەت و جەماعەت و خوێنداکارانێ زانستی شەرعی
 دووربن لە سەیرکردنی کتێبەکانی موبتەدیعەکان؛ چونکە زانستی لەپاش
 بەجێماوی سەلف ئەوەندە زۆرە، گەر خوێندکاری زانست تەواوی تەمەنی
 تەرخان بکات بۆ خوێندنەوهیان هێشتا فریای ناکەوێت، بۆیە سەرقال بوون بە
 پەرتووکی ئەهلی فەلسەفەکان و گومرایان دروست نییە، تەنھا بۆ تەعقیب و
 پەرخە لیگرتن و پەددانەوهیان نەبێت.

قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ: وَبِهِ أَقُولُ أَنَا. (١)

(١) قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ: وَبِهِ أَقُولُ أَنَا. واته: باوکی موحه ممهد که (ابن أبي حاتم) ه وتی: منیش بهم شیوهیه ئەلیم و ئەمه بیروباهه پری منه.

ئەوهی که باسکرا هه مووی بیروباهه پری ئەهلی سوننهت و جهماعهته، وه هه مووی کۆدهنگی و ئیجماعاتی عهقه دی و بیروباهه پریه، بیروباهه پری ئەهلی سوننهت و جهماعهته.

تیمهش دهلین:

بینگومان ئەوهی باسکرا قسه و بیروباهه پ و مهنهجمانه، داواکارین له پهروهردگار و لئی ئەپارینهوه بۆ خاتری ناوه جوانهکان و سیفته بهرزهکانی بمانگیرئ لهو کهسانهی که بهحق شوینی سهلهفی سالح ئەکهوین، دین و مهنهج و بیروباهه پیمان ئەو دین و مهنهج و بیروباهه پرهبی که سهلهف په پرهویان لیکرد و له سهری بوون، وه حق به حق بینین و شوینی بکهوین، وه بهتالیش به بهتال بینین و لئی دوورکهوینهوه.

اللَّهُمَّ آمِينَ! وَصَلَّى اللَّهُ وَسَلَّم وَبَارَكَ عَلَى نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ.

رَاقِهِ
"عَقِيدَةُ أَبِي حَاتِمِ الرَّازِي"

"مَتْنُ عَقِيدَةِ أَبِي حَاتِمِ الرَّازِيِّ"

قال ابنُ أبي حاتمِ الرَّازِيّ: "وَوَجَدْتُ فِي بَعْضِ كُتُبِ أَبِي حَاتِمٍ مُحَمَّدِ بْنِ إِدْرِيسَ بْنِ الْمُنْذِرِ الْحَنْظَلِيِّ الرَّازِيّ -رَحِمَهُ اللَّهُ- مِمَّا سَمِعَ مِنْهُ يَقُولُ:

١- مَذْهَبُنَا وَاخْتِيَارُنَا اتَّبَاعُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابِهِ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ بِإِحْسَانٍ.

٢- وَتَرْكُ النَّظَرِ فِي مَوْضِعٍ بَدَعِهِمْ.

٣- وَالتَّمَسُّكُ بِمَذْهَبِ أَهْلِ الْأَثَرِ: مِثْلُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، وَإِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، وَأَبِي عُبَيْدٍ الْقَاسِمِ بْنِ سَلَامٍ، وَالشَّافِعِيِّ.

٤- وَلُزُومُ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ.

٥- وَالذَّبُّ عَنِ الْأَيْمَةِ الْمُتَّبِعَةِ لِآثَارِ السَّلَفِ، وَاخْتِيَارُ مَا اخْتَارَهُ أَهْلُ السُّنَّةِ مِنَ الْأَيْمَةِ فِي الْأَمْصَارِ مِثْلُ: مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ فِي الْمَدِينَةِ، وَالْأَوْزَاعِيِّ بِالشَّامِ، وَاللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ بِمِصْرَ، وَسُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَحَمَّادِ بْنِ زِيَادٍ بِالْعِرَاقِ، مِنَ الْحَوَادِثِ مِمَّا لَا يُوجَدُ فِيهِ رِوَايَةٌ عَنِ النَّبِيِّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- وَالصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ.

٦- وَتَرْكُ رَأْيِ الْمُتْلِبِينَ الْمُتَوَهِّينَ الْمُزْخَرِفِينَ الْمُمَخْرِقِينَ الْكَذَّابِينَ.

٧- وَتَرْكُ النَّظَرِ فِي كُتُبِ الْكَرَابِيسِ، وَمُجَانَبَةُ مَنْ يُنَاضِلُ عَنْهُ مِنْ أَصْحَابِهِ وَشَاجَرَ فِيهِ مِثْلِ دَاوُدَ الْأَصْبَهَانِيِّ وَأَشْكَالِهِ وَمُتَّبِعِيهِ.

٨- وَالْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ وَعِلْمُهُ وَأَسْمَاؤُهُ وَصِفَاتُهُ وَأَمْرُهُ وَنَهْيُهُ، لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ بِجَهَةٍ مِنَ الْجِهَاتِ.

٩- وَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ مَخْلُوقٌ مَجْعُولٌ؛ فَهُوَ كَافِرٌ بِاللَّهِ، كُفْرًا يَنْقُلُ عَنِ الْمِلَّةِ. وَمَنْ شَكَّ فِي كُفْرِهِ مِمَّنْ يَفْهَمُ وَلَا يَجْهَلُ، فَهُوَ كَافِرٌ. وَمَنْ كَانَ جَاهِلًا، عِلْمًا، فَإِنْ أَذْعَنَ بِالْحَقِّ بِتَكْفِيرِهِ، وَإِلَّا أَلْزَمَ الْكُفْرَ."

١٠- وَالْوَاقِفَةُ وَاللَّفْظِيَّةُ جَهَمِيَّةٌ، جَهَمَهُمْ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدُ بْنُ

حَنْبَلٍ إِمَامَنَا وَإِمَامَ الْمُسْلِمِينَ.

١١- وَالِاتِّبَاعُ لِلْأَثَرِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَنِ

الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ بَعْدَهُمْ بِإِحْسَانٍ.

١٢- وَتَرْكُ كَلَامِ الْمُتَكَلِّمِينَ، وَتَرْكُ مُجَالَسَتِهِمْ وَهَجْرَانُهُمْ.

١٣- وَتَرْكُ مُجَالَسَةِ مَنْ وَضَعَ الْكُتُبَ بِالرَّأْيِ بِلَا آثَارٍ.

١٤- وَاخْتِيَارُنَا أَنَّ الْإِيمَانَ قَوْلٌ وَعَمَلٌ، إِقْرَارٌ بِاللِّسَانِ وَتَصْدِيقٌ

بِالْقَلْبِ وَعَمَلٌ بِالْأَرْكَانِ، مِثْلُ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ لِمَنْ كَانَ لَهُ مَالٌ،

وَالْحَجُّ لِمَنْ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا، وَصَوْمُ شَهْرِ رَمَضَانَ،

وَجَمِيعِ فَرَائِضِ اللَّهِ الَّتِي فَرَضَ عَلَى عِبَادِهِ، الْعَمَلُ بِهِ مِنْ

الْإِيمَانِ. وَالْإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ.

١٥- وَنُؤْمِنُ بِعَذَابِ الْقَبْرِ.

١٦- وَبِالْحَوْضِ الْمُكْرَمِ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

١٧- وَنُؤْمِنُ بِالْمُسَاءَلَةِ فِي الْقَبْرِ.

١٨- وَبِالْكَرَامِ الْكَاتِبِينَ.

١٩- وَبِالشَّفَاعَةِ الْمَخْصُوصِ بِهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

٢٠- وَنَتَرَحَّمُ عَلَى جَمِيعِ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَا نَسُبُّ أَحَدًا مِنْهُمْ، لِقَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: {وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ}.

٢١- وَالصَّوَابُ نَعْتَقِدُ وَنَزْعُ أَنْ اللَّهَ عَلَى عَرْشِهِ، بَائِنٌ مِنْ خَلْقِهِ: {لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ} [الشورى: ١١].

٢٢- وَلَا نَرَى الْخُرُوجَ عَلَى الْأَئِمَّةِ وَلَا نُقَاتِلُ فِي الْفِتْنَةِ، وَنَسْمَعُ وَنُطِيعُ لِمَنْ وَلَّى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَمْرَنَا.

٢٣- وَنَرَى الصَّلَاةَ وَالْحَجَّ وَالْجِهَادَ مَعَ الْأَئِمَّةِ، وَدَفَعَ صَدَقَاتِ الْمَوَاشِي إِلَيْهِمْ.

٢٤- وَنُؤْمِنُ بِمَا جَاءَتْ بِهِ الْأَثَارُ الصَّحِيحَةُ، بِأَنَّهُ يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنَ النَّارِ مِنَ الْمُوَحِّدِينَ بِالشَّفَاعَةِ.

٢٥- وَنَقُولُ: إِنَّا مُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَكَرِهَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ أَنْ يَقُولَ: أَنَا مُؤْمِنٌ حَقًّا عِنْدَ اللَّهِ وَمُسْتَكْمِلُ الْإِيمَانِ، وَكَذَلِكَ قَوْلُ الْأَوْزَاعِيِّ أَيْضًا.

٢٦- وَعَلَامَةُ أَهْلِ الْبِدْعِ الْوَقِيعَةُ فِي أَهْلِ الْأَثَرِ.

٢٧- وَعَلَامَةُ الْجَهْمِيَّةِ أَنْ يُسَمُّوا أَهْلَ السُّنَّةِ مُشَبَّهَةً وَنَابِتَةً.

٢٨- وَعَلَامَةُ الْقَدَرِيَّةِ أَنْ يُسَمُّوا أَهْلَ السُّنَّةِ مُجْبَرَةً.

٢٩- وَعَلَامَةُ الرِّزَّادِقَةِ أَنْ يُسَمُّوا أَهْلَ الْأَثَرِ حَشَوِيَّةً. وَيُرِيدُونَ إِبْطَالَ

الْأَثَارِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

وَفَقَّنَا اللَّهُ وَكُلَّ مُؤْمِنٍ لِمَا يُحِبُّ وَيَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ وَالْعَمَلِ،

وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَسَلَّمَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پیشہ کی

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على أشرف المرسلين، سيدنا محمد وعلى آله وصحبه ومن تبعه بإحسان إلى يوم الدين. أما بعد:

دہست بہ پرافہ کردنی کیتابی (عہقیدہی ٹہبو حاتمہ می رازی) دہکہین، کہ ناوی خوی (موحممہدی کوری ئیدریسی حہنزہلیہ)، لہ سالی (۲۷۷ھ) وہفاتی کردووہ.

تہبعن ئیمامی "اللالکائی" ٹہم عہقیدہمان بو ریوایہت ٹہکات، لہ کیتابہکہی کہ (شہرحی ٹوسوولی ئیعتیقادی ٹہہلی سوننہیہ).

ئیمامی لالہکائی لہ کیتابی بنچینہکانی بیروباوہری ٹہہلی سوننہ دہگیرٹہوہ لہ ئیمامی (ٹیبو ٹہبی حاتمہ) کہ دہفہرمووٹ: "وجدت في بعض كتب أبي حاتم محمد بن إدريس المنذر الحنظلي الرازي - رحمه الله - مما سمع منه ويقول:

واته: دهستم كه وتوو و بينيومه ته وه له هه نديك له كيتابه كانى ئه بو حاته م كه ناوى (موحه ممه دى كورى ئيدريسى كورى مونزيرى حه نزه لى پازييه) له وهى كه لىي بيستراوه ده فهرمووئى:

"مذهبا و اختيارنا و ما نعتقده و ندين الله به و نسأله السلامة في الدين والدنيا".

ريگا و ريباز و هه لبارده مان و ئه وهى كه بيروباوه پرمانه و دينداريه تى پى ده كه ين بو الله تعالى وه داواى سه لامه تى دين و دونياى لى ده كه ين، برى تيه له:

یه که م:

" اتَّبَاعُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابِهِ وَالتَّابِعِينَ
وَمَنْ بَعْدَهُمْ بِإِحْسَانٍ "

رافه که ی:

شوینکه وتنی پیغه مبهری خوا و -صلی الله علیه وسلم- هاوه لانی و ئهوانه شی
که شوین ئهوان که وتوون به باشتین شیوه.
تبعه ن ئه م سئ جیله پیی دهوتریت "سهلف"، وه شوینکه وتنی ئهوان و
گهپانه وه بۆ دینداریتی ئهوان، له پینشتین شتیکه کهوا شهیدای حق بیگاته
دهستپیک، چونکه به بی خو ته سلیمکردن و ئیتیباع بۆ سهلف، مهحاله
بتوانریت حق وهك خوی بدۆزرتیه وه و ئینسان پیی بگات، گهپانه وه بۆ
سهلف به پراستی و ئیتیباعی ئهوان، نهپنی گهشتن و دۆزینه وهی حق و
بهخته وهری دنیا و دواپۆژه.

بۆیه ده بیته به ئاگا بین! سهلف ناویك نییه بۆ نازناو و خۆدانه پال و تهزکیه!
به لکوو مهنه جیکه بۆ عه مه لکردن و دینداریتی، زۆرن ئهوانه ی که خویان
ئیتیباع ئه که ن بۆ سهلف، به لام عه قیده و بیروباوه ر و سولوک و مهنه جی
دینداریتیان خراپترینی خه له فه، خویان ئه ده نه پال سهلف، به لام باوه ریان وایه
کهوا به موجه ره دی خو به موسلمان زانین و شایه تومان هینان ئیتر ئیسلامه تی بۆ

که سه کان جیگیر ئەکریت، ئەگەر تەرکی تەواوی پایەکانی ئیسلامیشیان کردییت، وه (تارك العمل) لایان موسلمانە!

لە کاتیکدا لای سەلەف کردەوێ لاشە و عەمەلکردن بە پایەکانی ئیسلام، پروکن و پایە دانه‌پرایی ئیسلام بوون، بەبێ عەمەل ئەو کەسە لە لایان کافر بوو.

وه خەڵکانیک هەن خۆیان ئەدەنە پال سەلەف و خۆیان ئیتتیباب ئەکەن بۆ لای سەلەف و، تەزکیەیی خۆیان پێ ئەکەن، بەلام ویلایەتی شەری ئەدەنە سەرانی عەلمانیەت و پەکخەرانی شەریعەتی ئیسلام، شانازی بە نزیککی و تیکەلی ئەوانەو دەکەن، لە کاتیکدا سەلەف خۆیان بە دوور ئەگرت لە دەسەلاتدارە موسلمان و خەلیفەکان، وه بەسووکی دینیان ئەزانی کە ئەهلی عیلم نزیککی بەردەرکی سولتانەکان بێنەو و تەنازولیان بۆ بکەن، ئەسلەن زۆرینەیی زانا گەورەکانی سەلەف فیراربوون (هەلاتبوون)، لە غوربەت و غەریبایەتی و ئەشکەنجە و نارەحەتی دابوون لە ژێر دەسەلاتی موسلمانەکانەو، چجای غەیرە موسلمانەکان!

کەواتە دەبییت بەئاگابین سەلەف ئەو سێ جیلە پاکەیه کە پێغەمبەری خوا - صلی الله علیه وسلم - شایەتی خەیریەتی بۆ داوون کە ئەسحابە و تابیعین و تابیی تابیعین، وه بە حەقیقەت نەیتی دۆزینەوێ حەق بریتیە لە: گەرانەو بۆ ئەو دینداریه‌تییه‌ی کە ئەوانەیی لەسەر بوو، هەر بۆیه دەبینین کەوا یەكەم خال کە ئیمام ئەبو حاتەمی رازی دەیه‌یتیت، بریتیە لە ئیتتیباعی پێغەمبەری خوا - صلی الله علیه وسلم -، وه ئیتتیباعی هاوێلەکانی و تابیعینی دواي ئەوانیش بە چاکە.

دووهم:

" وَتَرَكَ النَّظَرَ فِي مَوْضِعِ بَدْعِهِمْ "

رافه که ی:

وازهیتان له سه پرکردنی شوینی لادان و شته داهیتراوه کانی ته وان.

کاتیک که بریار بیت به حق شوین سه له ف بکه وین، پتویسته واز له سه پرکردن و خوومه شغولکردن بهینین له و فیکر و لادانه ی که لادهران له ریبازی سه له ف نووسیویانه، وه بانگه شه کردنی شوینکه وتنی سه له ف ته نها بانگه شه یه؛ نه گهر سه رانی جه همیه ت و ئیرجاء به ئیمام و پیشه وای خویمان بزاین و ته قدیس و ته عزیمیان بکهین، به گه وره دانان و به گرینگدانانی سه له ف و بیروباوه پریان، له گه ل به گه وره زانینی بیدعه کان له خه له ف له دلێکدا کونابیته وه و گونجاو نیه، بویه هه تاوه کو ته خلیه ی دل و دینداریتیمان نه کهین له سه پرکردنی کتیه کانی خه له ف -ته وانه یان که پتچه وانه ی سه له ف بوون-، مه حاله بتوانین هه لگری حق بین، بویه ناکریت سه له ف به مه رجه عی دینداریه تی خویمان بزاین و، دینیش وه ربگرین له وانه ی که بانگه شه کاری جه همیه ت و ئیرجاء و ته شعهریه تن، وه عوزر بو بیروباوه ری خراپان بهینینه وه، بویه ده بیت دووربکه وینه وه له شوینی بیدعه ی ته وانه ی که لاری بوون له مهنه جی سه له ف.

سییه م:

"وَالْتَّمَسْتُ بِمَذْهَبِ أَهْلِ الْأَثَرِ: مِثْلُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، وَإِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، وَأَبِي عُبَيْدٍ الْقَاسِمِ بْنِ سَلَامٍ، وَالشَّافِعِيِّ".

رافه که ی:

له بیروباوهر و دیندار تیمان ده سترگرنه به مه زه بهی نه هلی نه سه ره وه.
 نه سه ر: بریتیه له وهی که بۆمان به جیماوه و ماوه ته وه له سه له فه وه
 له بیروباوهر و قسه و کرداریان وه ک دینداریتی، به نمونه:

نه حمه دی کوری حه نه ل:

ئیمامی گه وهی نه هلی سوننه که له سالی (۱۶۴هـ) له دایک بووه و، له سالی (۲۴۱هـ) له ته مهنی (۷۱) سالی دا وه فاتی کردوو له سه رده می خه لافه تی عه بباسیه کان، وه له سه رده می خه لیفه (مه ئموون و مو عته سه م و واسیق) دا ژیاوه، که هه لگری بیروباوهری مو عته زیله کان بوون، نه وان باوه پریان وابوو که قورئان مه خلوق و دروستکراوه، وه له سه ر فیتنه ی خه لقی قورئان ئیمامی نه حمه د زیندانی کراوه و، نا په حه تی و نه شکه نجه ی زۆری دیتوو، وه به هیچ شیوه یه ک ته نازوولی له حق وتن و هه لگرتنی حق نه کردوو له ترسی

دهسه لاتداران، وه جگه له زیندانی و ئەشکه نهجهدان، پڕنگری لیکراوه له
دهرسدان و دهرس وتنهوه، له گهڵ ئەوه شدا سه دان قوتابی دواى خۆی پهروه ده
کردووه، وه چه ندين کتیبی گرینگی نوسیوو، له وانه: (المسند) که
مهوسوعه یه کی گه و ره یه، نزیکه ی ۳۰ ههزار فهرمووده ی له خوگر توه.

ئیمامی ئەحمەد له تهمەنی ۱۶ سالی دا ئەچیتە خزمەتی ئیمامی گه و ره
(هوشهیمی کوری به شیر) که ئەبو حازمی واسیتیان پێ وتوو، که له سالی
(۱۸۳هـ) وه فاتی کردوو، له بهر دهستی ئەم ئیمامه دا ته له بی عیلمی کردوو، وه
له هه مان کاتدا له خزمەتی ئیمامی گه و ره عه بدو پر ره حماني کوری مه هدیش
خویندویه تی.

له سالی (۱۸۶هـ) دهست ده کات به کۆچ و پرحله تی عیلمی بو شار هکانی
تری عێراق و حیجاز و توهامه و یه مهن و په ی، وه له مه که به خزمەتی ئیمامی
شافیعی ده گات و زانستی لی وهرده گریت، دواتریش که شافیعی دیته وه بو
به غداد له خزمه تیدا ده بیت تا وه کوو ده پرواته وه.

له گهڵ ئیمامی یه حیای کوری مه عین که هاو پیتی ئەچیتە خزمەتی ئیمامی
گه و ره ی یه مهنی عه بدو پر ره زاقی سه نعان ی خاوه نی (مصنف) له وی له خزمه تیدا
ته له بی عیلم ئە کات، هه تا هیزو قووه تی گه رانی تیدا بوو، له پرحله ت و فیر بوون
و چوونه خزمه تی زانایان رانه وه ستاوه و به رده وام بووه له فیر بوونی شتی تازه دا
هه تا وه فاتیشیکرد، وه له ته واوی شار هکانیشه وه قوتابیانی عیلم ئە چوون بۆلای

و مه‌جلیسی عیلمی فراوان بوو، وه هه‌زاران قوتابی عیلمی فیزی فه‌رمووده و فیه و دینی الله تعالی ده‌بوون، له‌وانه:

ئه‌بو به‌کری مه‌روه‌زی، ئه‌بو به‌کری ئه‌سهره‌م، ئه‌حمدی کوری موحه‌مه‌دی هانیی، چه‌ربی کوری ئیسماعیلی کرمانی، ئیپراهیمی کوری ئیسه‌حاقی چه‌ربی، ئه‌بو یه‌عقوبی که‌وسهر، ئه‌بو داوودی سیجستانی، موحه‌مه‌دی کوری ئیسماعیلی بوخاری، موسلمی کوری چه‌ججاج، عه‌بدوللا و سالحی کوری مامی که‌ ناوی ئیسه‌حاقه‌، ئاموزاکه‌ی که‌ ناوی حه‌نبه‌ل بووه‌، جگه‌ له‌مانیش که‌ زۆر بوون.

جا که‌ ده‌فه‌رموویت: "والتمسك بمذهب أهل الأثر". واته‌: ده‌ستگرتن به‌ رینگا و مه‌نه‌جی ئه‌هلی ئه‌سهر، وینه‌ی ئه‌حه‌مه‌دی کوری حه‌نبه‌ل و وینه‌ی ئیسه‌حاقی کوری ئیپراهیم.

ئیه‌سه‌حاقی کوری ئیپراهیم:

که‌ ناسراوه‌ به‌ ئیسه‌حاقی کوری پاهه‌وه‌یه‌ی ئیمامی پۆژه‌ه‌لاتی زه‌وی بوو که‌ تورکمانستانه‌، له‌ سالی (۱۶۱هـ) له‌ دایک بووه‌، له‌ سالی (۲۳۸هـ) له‌ نه‌یساوور وه‌فاتیکردوه‌، واته‌: سی‌ سالی پێش وه‌فاتی ئیمامی شافعی وه‌فاتی کردوه‌. له‌به‌ر ده‌ستی ئیمامه‌ گه‌وره‌کانی ئیسلام وه‌ک: عه‌بدوللای کوری موپاره‌ک و سوفیانی کوری عوبه‌ینه‌ و شافعی و وه‌کیعی کوری جه‌پراح و عه‌بدوپرزاقی سه‌نعانی و فوزه‌یلی کوری عیاز و ئینو وه‌هب و ئه‌بو به‌کری کوری عه‌یاش و عه‌بدوپره‌حمانی کوری مه‌هدی و، سه‌دانی تر له‌ گه‌وره‌ زانایان ئه‌م پیاوه‌ به‌ریزه‌

تەلەبی عیلمی لەلایان کردوو.

مامۆستای گەوره زانایانی وهکوو: بوخاری و موسلیم و ئەبو داوود و تورمزی و نەسائی بووه، وه ئیمامی گەورهی تهواوی خوړاسان و رۆژهلات بووه، وێنە ئیمامی ئەحمەد.

خاوهنی موسنەدێک و تەفسیریکی گەورهیه و چەندین کتییی تریشی ههیه. تەبعەن ئیسحاقی کوری راههوهیهی بهپالنه‌ر و هه‌وینی نووسینی سه‌حیحی بوخاری دانه‌نریت، چونکه‌ رۆژنکیان له‌ مه‌جلیسی عیلمیدا ده‌لێت: "خۆزگه‌ که‌سێک هه‌ل‌سایه‌ کتیییکی پوختی بنووسیبایه‌ له‌ فهرمووده‌ سه‌حیحه‌کاند". ئەم قسه‌یه‌ ئەچیته‌ دلێ ئیمامی بوخاری و ده‌ست ئەکات به‌ نووسینی سه‌حیحه‌که‌ی. ئینسانی سووننی مه‌زه‌هب ده‌بیت شوینی وێنە ئه‌م پیاوه‌ گه‌ورانه‌ بکه‌وێت!

ئەبو عوبه‌یدی قاسمی کوری سه‌لام:

ئیمامی گەوره قاسمی کوری سه‌لامی هه‌ره‌ویی که‌ له‌ شاری هه‌رات له‌ ئەفغانستان له‌ سالی (١٥٧هـ) له‌دایک بووه، وه‌ له‌ سالی (٢٢٤هـ) له‌ مه‌که‌که‌دا وه‌فاتی کردوو.

ئەم پیاوه‌ به‌رێزه‌ له‌لای هوشه‌یمی کوری به‌شیر که‌ مامۆستاکی ئیمامی ئەحمەد بوو خویندووێتی و، له‌لای سوفیانی کوری عویه‌ینه‌ و یه‌زیدی کوری هارون و عه‌بدوهره‌حمانی کوری مه‌هدی و یه‌حیای قه‌تتان و ئیسماعیلی کوری عه‌یاش و کیسانی و فه‌راء و ئەسمه‌عی و جگه‌له‌مانه‌ش تەلەبی عیلمی کردوو.

ئىمام ئىبنو ئەبى دۇنيا و بوخارى و دارىمى و سەدان لە گەورە زانايانى
فەرموودە چۆنەتە خزمەتى و تەلەبى عىلميان لە لا کردووہ.

کۆمەلئیک کتیبى لە زانستەکانى قورئان و فەرموودە و زمانى عەرەبیدا
نووسیوہ، وەکوو: (الناسخ والمنسوخ في القرآن الكريم)، وە (غريب الحديث).
تەبعەن ئىمامى ئەھلى سوننە بووہ لە زانستەکانى قورئان و فەرموودە و جەرح
و تەعدیل و زمانى عەرەبى.

وینەى ئائەمانە، ئەبیت سوننى مەزھەب شوپنیاں بکەوئت.

موحەممەدى کورى ئىسماعىلى شافىعى:

ئىمامى گەورەمان شافىعى، کە لە ولاتى شام لە شارى غەزە لە سالى
(۱۵۰ھ) لە دایک بووہ، لە سالى (۲۵۰ھ) لە میسر وەفاتى کردووہ، وە
لە تەمەنى دە سالیدا تەواوى کیتابى "موطأ"ى ئىمامى مالیکى لەبەرکردووہ.

لەبەرەستى ئىمامى گەورە ئىمامى ئەھلى مەدینە کە ئىمام مالیکە تەلەبى
عىلمى کردووہ، وەھەرۆھە لەلای وەکیعى کورى جەپراح و سوفیانی کورى
عوینە و حەممادى کورى ئوسامە و عەبدوللای سائىغ و عەبدولعەزیزى
دەراوہردى و چەندین زانای ترى ئوممەت، تەلەبى عىلمى کردووہ و عىلمى
لێیانەوہ وەرگرتووہ، وە لە تەواوى مەزھەب و رێچکەکان شارەزا بووہ.

تەبعەن ئىمامى شافىعى ھەلسا بە نووسینی بناغەى زانستى ئوسوولى فیکە و،
بنەماکانى زانستى شەریعەت ئەو داینا، کە کیتابییک بوو بە ناوى (الرسالة)

دووجار ئىمام ئەم كىتابەى نووسى، جار ئىكيان لە بەغداد و جار ئىكترىيان كە گەرايەووە بۆ مىسەر نووسىەووە.

وہ كىتیبە گەورە بە نرخەكەى كە كىتیبى (الأم)، شایەتى فراوانى و گەورەى زانستەكەىەتى، وە دەرخرەى پىنگەىەتى لە زانستە شەرعیەكاندا.

وہەروەها دەستى نووسىنى شیعیرىشى ھەبوو.

ئىمامى ئەحمەد دەفرمووئىت: ئەگەر بابەتیک خەبەر و فرموودەم تىیدا دەست نەكەوتايە، بە وتەى شافىعى فەتوام ئەدا و ئەمكرەدە بەلگە؛ چونكە ئىمامىكى گەورەى قورەيشى بوو.

رېوايەتیش كراوە كە پىنغەمبەرى خوا -صلی اللہ علیہ وسلم- فرمووئىتى زانايەكى قورەيشى تەواوى سەرزهوى پر دەكات لە زانست، ئىمامى ئەحمەد پتى وابوو شافىعى ئەو كەسەىە كە پىنغەمبەرى خوا -صلی اللہ علیہ وسلم- باسى كردوو.

بۆیە دەستگرتن بە رېباز و دىندارىتى ئەم گەورە پىاوانە لە بیروباوەر و دىندارىتى سەلەفەووەیە، سوننى كەسێكە كە قەدر و قىمەتى زانايانى ئەووەلینى ئوممەتى لاىت و، لە قسە و فەتواى ئەوان لاندات بۆ خەلەف و ھەلگرانى عىلمى دواى، گومراى و سەرگەردانىیە بۆ بابەت و شىكارى مەسئەلەكان لە قسە و فەتواى زانايانى سەلەف لاندەىن بۆ خەلەف، وە پىتمان واىت كە خەلەف زانستیان فراوانترە لە سەلەف!

چوارەم:

" وَلُزُومُ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ "

رافه کە ی:

له بیروباوهر و دینداریه تیمان په یوه ست بوونه به قورئان و فهرمووده کانی پیڅه مبهری خوا -صلی الله علیه وسلم-، وه وهرگرتنی دینه لیانیه وه.

به پیڅه وانیه ته هلی په ئی که حساب بو به لگه کان ناکه ن و، سهرچاوه ی وهرگرتنی دینان عه قل و بیروبوچوونی خوینانه، وه پیڅه وانیه دزه سونه تییه کانیش که فهرمووده به سهرچاوه ی وهرگرتنی دین نازانن و، بانگه شه ی ته نها قورئان سهرچاوه یه ده کهن، دژی فهرمووده شوبهه و گومانه کان بلاوده کهنه وه.

لای ته هلی سونه فهرمووده سه حیحه کان وهك قورئان بنچینه ی به لگه هینانه وه ی دینداریتیه له بیروباوهر و شه ریعه تدا، به لکوو ئاساری سه له فیش که بریتیه له فه توا و کرداری سی جیلی ته ووه لینی ئوممهت، له شتانیك که به لگه ی ته واو و وازح له قورئان و فهرمووده مان ده ست نه که ویت، ته وه ش به لگه ی دینداریتیه لای ته هلی سونه؛ چونکه ئاساری سه له ف په نگدانه وه ی قورئان و فهرمووده کانه له ئهرزی واقیعه دا له ناو ته و سی جیله پاکه ی که پیڅه مبهری خوا -صلی الله علیه وسلم- شایه تی چاکه ی بو داوون.

به پيچەوانەى زاهيريە جەھەمى و مورجىئەكانەوہ كە ھىچ ھىساب و سەنگىك بۆ ئاسارى سەلەف دانائىن لە بابەتكدە كە دەلىلى وازح نەبىت و دەستىيان نەكەوت، شوپىن عەقل و بىروبوچوونى خوڧيان دەكەون بە بى گەرەنەوہ بۆ قسە و كردارى سەلەف كە پىي دەوترىي ئاسار، بەلكو ئامادەن شوپىن قسە و فەتوا و تەرجىحاتى كەسانىكى سەردەمى بكەون وە پىشى بخەن بەسەر ئاسارى سەلەفدا، ئەگەر بشچە ناو ئاسارەوہ وەك ھىسابى فەرموودە بە ناوى تەسحىح و تەزەففەوہ، شەن و كەوى بابەتەكان دەكەن و پەروبالى ئاسارەكان دەكەن، لە كاتىكدە ئەھلى سوننە ھەلوپىستان بۆ ئاسار وەك ھەلوپىستان نەبووہ بۆ فەرموودەكان، ئەگەر بەھەمان نەفەس و تىروانىن بۆ فەرموودەكان پروانىنە ئاسار، پەنگە دەيان بەرگى وەك كىتەبى موسەننەفى سەنعانى و ئىبنو ئەبى شەببە چەند بەرگىكى بچووكى لى بمىنەتەوہ.

بۆيە لە بنچىنە و ئوسوولى ئىستىدلالەوہ دەزانىن كە ئەھلى سوننە و سەلەف كىن؟

وہ شوپىنكەوتوانى ئەھلى بىدعە و گومرايىش كىن؟

پېنجه م:

" وَالذَّبُّ عَنِ الْأَئِمَّةِ الْمُتَّبِعَةِ لِأَثَارِ السَّلَفِ، وَاخْتِيَارُ مَا اخْتَارَهُ أَهْلُ السُّنَّةِ مِنَ الْأَئِمَّةِ فِي الْأَمْصَارِ مِثْلُ: مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ فِي الْمَدِينَةِ، وَالْأَوْزَاعِيِّ بِالشَّامِ، وَاللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ بِمِصْرَ، وَسُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، وَحَمَّادِ بْنِ زَيْادٍ بِالْعِرَاقِ، مِنْ الْحَوَادِثِ مِمَّا لَا يُوجَدُ فِيهِ رِوَايَةٌ عَنِ النَّبِيِّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- وَالصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ".

رافه كه ی:

له بنچینه ی دینداریتمان بهرگریکردنه له ټیمام و زانایانی شوینکته و ته ی
ټاساری سه له ف، وه هه لېژاردنی ته وانه ی که ته هلی سوننه هه لیان بژاردوون له
ټیمامه کان له ته وای شاره کاند، وه کوو:

مالیکی کوړی نه نه س له شاری مه دینه:

ټیمامی مالیک له سالی (٩٣هـ) له مه دینه دا له دایک بووه و، ههر له مه دینه ش
له سالی (١٧٩هـ) له ته مه نی (٨٦) سالی دا وه فاتی کردووه و، له گوړستانی به قیغ
نیژراوه، له کوتایي سهرده می ته مه وییه کان و کوتایي سهرده می عه بیاسیه کاند
ژیاوه.

له لای کۆمه لیک له تابیعین ته له بی عیلمی کردووه، وه کوو: مالیکی کوری هورمز و، نافع که خزمه تکاری ئینو عومهر بووه -پهزاو په حمه تی الله تعالی یان لیت-، وه لای ئیمامی زوهری و په بیعه و چهندانی تر له گه وره زانایان فیری عیلم بووه.

له سه ره تادا مه جلیسی عیلمی و فه توای له ناو مزگه وتی پیغه مبهری خوادا بوو -صلی الله علیه وسلم-، پاشان به هو ی نه خوشیه وه له ماله که ی خویدا ده رسی و تو ته وه.

یه که م کتیب و راستترین کتیب که نووسیویه تی له فه رمووده و فیه هدا ناوی "الموطأ" بووه.

ئه وه نده به سه شافعی له وه سفیدا ده فه رموویت: "ئه گه ر باس و ناوی زانایان هینرا، مالیک ئه ستیره یه له ناویاندا".

ئه وزاعی له شام:

ناوی عه بدو پر په حمانی کوری عه مری ئه وزاعیه، له سالی (۸۸هـ) له به عله به گی شام له دایک بووه، له سالی (۱۵۷هـ) هه ر له شام وه فاتی کردووه، له ته مه نی سیزده سالی له "فیه" و، له ته مه نی حه فده سالی له "عه قیده" دا ئه هلی فه توا بووه و، خه لک بو دین گه راونه ته وه بو خزمه تی.

ئىمامى ئەوزاعى لە خزمەتى حەسەنى بەسرى و ئىبن سىرىن و قەتادەى كورى دەعامە و زوهرى و مەكحول و چەندانى تر لە گەورە زانايان تەلەبى عىلمى كردوو.

چەندىن لە گەورە زانايانى وەكوو: ئىمامى شوعبە و ئىبنو موبارەك لە بەردەستىدا فىرە عىلم بوون.

ئىمامى ئىبنو موبارەك دەربارەى دەفەرمووت: "ئەگەر بوتريت لە ناو ئوممەتدا دوو كەس لە تەواوى زانايان ھەلبرێ، دەلیم: سوفيانى سەورى و ئەوزاعى ھەلدەبژێرم، وە ئەگەر بوترى يەكك لە دوانە ھەلبرێ، ئەو ئەوزاعى ھەلدەبژێرم؛ چونكە نەرمونيانتر بوو".

لەيسى كورى سەعد لە مىسر:

ئىمامى گەورەى تەواوى مىسر بوو، لە سالى (۹۴ھ) لە داىك بوو و، لە سالى (۱۷۵ھ) وەفاتى كردوو.

شافىعى دەربارەى دەفەرمووت: "زۆر لە مالىك شارەزاتر و فەقېھتر بوو". وە گەشتوو بە زیاتر لە ۵۰ تابىعین و، زیاتر لە ۱۵۰ تابىعى تابىعین، كە زانستى لى وەرگرتوون.

گەورە زانايانى وەكوو: ئىبن موبارەك و شافىعى و عەبدوللای كورى وەھب لە بەردەستى ئىمامى لەيسدا پىنگەشتن و گەورە بوون.

ئىمامى ئەحمەد دەريارەى دەفەرموۋىت: "دەزانن ئىمام كىيە؟! ئىمام، سوفيانى سەورىيە! لە دۆلدا كەس پىشى ئەو نەخراۋە". ئەۋەندە گەۋرە بوۋە لە لاي ئىمامى ئەحمەد.

حه‌مما‌دی کوری زهید له عێراق:

ئهم پیاوه به‌پێژه له ساڵی (۹۸هـ) له به‌سرا له دا‌یک بووه و، له ساڵی (۱۷۹هـ) کۆچی دوا‌یی کردووه، وه گه‌یشتووه به زۆریک له گه‌وره تاب‌یعین.

گه‌یشتووه به گه‌وره زانا‌یانی وه‌کوو: ئه‌بو ئه‌یوبی سه‌ختیانی و عه‌م‌ری کوری دینار و عه‌تائی کوری سائیب، له‌به‌ر ده‌ستی ئه‌وانه‌دا ته‌له‌بی عیلمی کردووه.

مامۆستای زۆریک له گه‌وره زانا‌یانی ئوممه‌ت بووه، نموونه‌ی سو‌فیانی سه‌وری و ئیبن موباره‌ک و سو‌فیانی کوری عویه‌ینه و عه‌بدو‌ر‌پ‌ره‌حمانی کوری مه‌هدی و قوته‌یه‌ی کوری سه‌عید و وه‌کیعی کوری جه‌ر‌پ‌راح و سه‌دان‌یت‌ر.

که‌واته ده‌ب‌یت ئیمه‌ ت‌ی‌گه‌ین له بن‌چینه‌ی دین‌دار‌یت‌یمان هه‌م شو‌ین‌که‌وت‌نی ئه‌م پیاوه به‌ری‌زان‌یه و، هه‌م به‌ر‌گری‌کرد‌نه له خۆیان و له مه‌نه‌هج و له مه‌زه‌بیان، که ب‌ی‌گومان ئه‌مانه هه‌ل‌ب‌ژارد‌ی ئه‌ه‌لی سوننه و جه‌ماعه‌ن.

ده‌فه‌رمو‌وی‌ت: "من الحوادث مما لا يوجد فيه رواية عن النبي -صلى الله عليه وسلم- والصحابة والتابعين". له بیروباوه‌ری ئه‌ه‌لی سوننه‌یه په‌د‌کرد‌نه‌وه‌ی هه‌موو ئه‌و داه‌ی‌ن‌راو و ب‌ی‌د‌عانه‌ی، که ه‌ی‌چ به‌ل‌گه و ر‌ی‌وا‌یه‌ت‌یک له پ‌ی‌غه‌م‌به‌ری خوا و -صلى الله عليه وسلم- ها‌وه‌لان و تاب‌یعین نادۆز‌یت‌ه‌وه و، ده‌ست ناکه‌وی‌ت ده‌ر‌باره‌ی.

شہ شہم:

" وَتَرَكُ رَأْيَ الْمُلْبِسِينَ الْمُموهِنِ الْمُزْحِفِينَ الْمُمَحْرِقِينَ
الْكَذَّابِينَ".

راقہ کہی:

له بیروباوه‌پری ئەهلی سوننه وازه‌یتان و دوورکه‌وتنه‌وه‌یه له بۆچوون و بیروباوه‌پری ئەوانه‌ی که پۆشاک‌ی ئەهلی حەقیان به‌به‌رخوێاندا کردووه، به‌لام له حەقیقه‌تدا هه‌لگری باتلن، ئەوانه‌ی که هه‌لگری به‌تالن و قسه‌یان باقوبریق و زل و رازیتراوه‌یه و، ئەوانه‌ی که فیتل باز و درۆزن و، هه‌موو هه‌ولێکیان سه‌رخستنی خوێانه.

له بیروباوهری ته هلی سوننه ته ویه که دووریکه وینه وه له زانایانی خراب (سوء)، ته وانهی که دوورمان ده خه نه وه له شوینکه و تنی سه له ف وه کو خوی، وه دوورمان ده خه نه وه له و مهنه جهی که پیغه مبهری خوا - صلی الله علیه وسلم - له سهری بووه و، ته سحابی له سهر په روه رده کرد و، ته سحابیش تابعینیان له سهر په روه رده کرد و، تابعینیش ته تبعای تابعین.

حهوته م:

" وَتَرَكُ النَّظَرَ فِي كُتُبِ الْكَرَابِيسِ، وَمُجَانِبَهُ مَنْ يُتَاضِلُ عَنْهُ مِنْ أَصْحَابِهِ وَشَاجَرَ فِيهِ مِثْلِ دَاوُدَ الْأَصْبَهَانِيِّ وَأَشْكَالِهِ وَمُتَّبِعِيهِ "

رافه كهی:

له مهنه جی ئه هلی سونه و جهماعه و بیروباوه پیمان ئه وهیه که دووربکه وینه وه له سهیرکردنی کتیه کانی که پرایسی، وه دووره پهریز بین له وانهش که بهرگری لی ده کهن، له هاوه لانی و قوتابیه کانی، وینه ی داوودی ئه سبه هانی و، هاوشیه و شوینکه وتوووه کانی.

تهبعن ئه مه وه کوو نموونه یه که هیناویه تیه وه، که پرایسی ناوی حوسهینی کوری عهلی کوری یه زیدی که پرایسی بووه، له سالی (۲۸۴هـ) به هیلک چوو!

تهبعن که پرایسی یه کیک بووه له هاوه له کانی ئیمامی شافعی، به لام دواتر لایداوه، فیهی له شافعی وهرگرتوه و، یه کهم کهس بووه که فیکره ی (ألفاظنا بالقرآن مخلوق) ی داهیناوه.

ئیمامی مهروهزی له کتیبی "القصص" دا ده فهرمووت: باسم کردوووه بو باوکی عبدالله ئه حمه دی کوری حه نبل که که پرایسی ده لی: (له فزی به قورئان مه خلوقه) یانی وته ی من به قورئان دروستکراوه! وه ده لیت: "إن القرآن كلام

الله غير مخلوق من كل جهاته، إلا أن لفظي به مخلوق، من لم يقول باللفظ بالقرآن مخلوق؛ فهو كافر. واته: يتگومان قورئان که لامی (الله تعالی) به له هموو جیهه ته کانییه وه، تنها ئه وه نه بیټ وته به قورئان، یانی کاتیک که قورئان ده خوینمه وه، ئه وه مه خلوقه، هر که سینکیش نه لیت له فزم به قورئان مه خلوقه؛ ئه وه کافره!

ئیمامی ئەحمەد دەر باره‌ی دەر مەوێت: "بل هو کافر قاتله الله! وأی شیء قالت الجهمية إلا هذا، وما ينفعه فقد نقض كلامه الآخر، كلامه الأول". به لکو خۆی کافره، خوا بیکوژیت! مه گەر جههمیه کانیس چ شتیکی تر ده لێن جگه له وه، سوودی نییه قسه‌ی کۆتاییه که‌ی که ده لیت: (لفظی بالقرآن مخلوق)، ئەمه قسه‌ی یه که می هه لده وه شینته وه که پتی وایه قورئان که لامی الله به و له هیچ پرووێکه وه مه خلوق نییه.

تەبەعن ئەگەر سەرنج بدەین کە پرایسێ وهك (جههمیه خه لقیه کان) پتی وانه بووه قورئان مه خلوق بیټ، به لکو به راشکاوی پتی وابوو که قورئان مه خلوق نییه له هموو جیهه ته کانه وه، به لام له فز و خویندنه وه‌ی بهنده به قورئان که دهنگ و خویندنه وه که یه تی، مه خلوقه، به لام ئیمامی ئەحمەد و ته‌واوی زانیانی شاره‌کان، وه‌کوو له عه‌قیده‌ی پازیه‌یندا هاتوو و باسمانکرد، ئه‌وه‌یان به جه‌همی و ته‌جه‌هوم زانیوه و، رینگریان له‌وه کردوو له‌ باسی قورئاندا هیچ ته‌فسیلیک بدریت، قورئان که لامی الله تعالی به، و هیچ خیلافیک نه‌بووه له‌ نێوانیاندا، وه که باسی قورئانکرا پاده‌وه‌ستین له‌ سه‌ر ئه‌وه‌ی که (إن القرآن

هه شته م:

" وَالْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ وَعِلْمُهُ وَأَسْمَاؤُهُ وَصِفَاتُهُ وَأَمْرُهُ وَنَهْيُهُ، لَيْسَ بِمَخْلُوقٍ بِجِهَةٍ مِنْ الْجِهَاتِ ".

رافه كه ی:

قورئان وته ی پهروه ردگاره و، زانست و ناوه کانی و، سیفاته کانی و، ئه مر و نه هیه کانیه تی، له هیچ پرووئک له پرووه کانه وه دروستکراو نییه.

قورئان که لامي (الله تعالی) یه چۆن بخوینریتته وه و چۆن بنووسریت، وه له ههر شوینتیک بیت، له هه موو حالته کان و، له هه موو پرووئکه وه که لامي (الله تعالی) یه و دروستکراو نییه، وه جیاکاری ناکریت له نیوان له فز و تیلاره و سه وتدا، کاتیک باسی قورئان هاته پیش، ده لئین: که لامي پهروه ردگاره له هه موو پرووئکه وه، به بی هیچ ته فسیل داتیک و ته فریقیک له نیوان هه موو حالته کانی قورئاندا.

ئاهمهش کۆدهنگی بیروباوه ری سه له فه، پیچه وانهی له فزیه جههمیه کان، که ده رگای جههمیه ت به پرووی فیکر و تیگه یشتنی خه لکدا ده که نه وه، وه ته فسیل و ته فریقی بیدعی ده که ن له نیوان حالته کانی قورئاندا.

ئەمە کۆدەنگی سەلەفە و، بیروباوەری ئەهلی سوننە و جەماعەیه که قورئان
کهلامی (الله تعالی)یه، کهلامی پەرورەدگار و عیلمەکهیی و ناوەکانی و
سیفاتهکانی و ئەمر و نههیه کهیهتی، هیچی مهخلووق نین له هیچ جیهه تیکهوه.

نۆیه م:

" وَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُ مَخْلُوقٌ مَجْعُولٌ؛ فَهُوَ كَافِرٌ بِاللَّهِ، كُفْرًا يَنْقُلُ عَنِ الْمِلَّةِ. وَمَنْ شَكَّ فِي كُفْرِهِ مِمَّنْ يَفْهَمُ وَلَا يَجْهَلُ، فَهُوَ كَافِرٌ. وَمَنْ كَانَ جَاهِلًا، عِلْمٌ، فَإِنْ أَذْعَنَ بِالْحَقِّ بِتَكْفِيرِهِ، وَإِلَّا أَلْزَمَ الْكُفْرَ."

رافه که ی:

هه رکه سیک پئی وایت قورئان دروستکراو و داندراوه، ئه وه کافره به پهروه دگار، به کوفریک که وادهری ده کات له دینی ئیسلام.

ئهمه ش کۆدهنگی سه له فه له سه ر به کافر زانیی جه همیه کان به گشتی و به تاکه تاکه شیان، موته له قهن و موعه ییه نه ن، به بی ته فسیل دان و جیاکاری و، کوفره که ش کوفری گه ووهی ئاشکرایه.

پنجه وانه ی زۆریک له خه له ف که هاتن بیدعه ی ته فریقی ته کفیری موته له ق و موعه ییه نیان داهیتا له شیرک و کوفری گه ووه دا، کۆمه لیک شتیان کرده به ربه ست و عوزر بۆ هه لگرانی کوفر که له لای سه له ف به ربه ست و عوزری ته کفیرکردن نه بووه.

له لای سه له ف نه ک هه لگرانی کوفری گه ووه -وه ک به مه خلوق زانیی قورئان-، به لکوه و ئه وانه شیان به کافر زانیوه که گومانیان له کافریتی جه همیه کان

هه‌بووه، بۆیه ده‌فه‌رموویت: "ومن شك في كفره ممن يفهم ولا يجهل؛ فهو كافر، ومن كان جاهلا، علم، فإن أذعن بالحق بتكفيره، وإلا ألزم الكفر".
واته: هه‌رکه‌سینک گومان‌ی هه‌بیّت له کافر‌ی که‌سینک که ده‌لێ قورئان مه‌خلووقه، له‌وانه‌ی که تیده‌گه‌ن و، بیئاگا نیین له‌ حوکمی کافر‌یتی جه‌همیه‌کان، ئەوه به‌و گومان‌ه‌ی که به‌ کافر‌یان نازانیت، کافر ئەبێ، هه‌رکه‌سینکیش حوکمی کوفره‌که‌یان نه‌زانیت فیر ئەکریت، ئینجا ئەگه‌ر دانینا به‌ ته‌کفیری هه‌لگرانی کوفر، ئەوه باشه، ئەگه‌رنا، ئەویش په‌یوه‌ست ئەکریت به‌ کوفره‌وه.

بۆیه ده‌بینین لای سه‌له‌ف هیچ ته‌فسیل و پاره‌ستانیک له‌ ته‌کفیری جه‌همیه‌کان و هه‌لگرانی کوفر‌دا نییه، به‌لکوو ئەوانه‌ی پاره‌ستان له‌ ته‌کفیری جه‌همیه‌کان، که‌سانیک بوون ئەه‌لی گومان و، واقیفیه‌کان بوون له‌ ته‌کفیری جه‌همیه‌کان، ئەم جووره که‌سانه‌ش (عازریه‌کان) ئەگه‌ر ئەه‌لی تیگه‌یشتن بووبیتن و، شاره‌زابووبیتن له‌ کوفر‌ی خه‌لقی قورئان، ئەوه پراسته‌وخۆ ته‌کفیر کراون، مه‌گه‌ر که‌سانیک نه‌زان و تینه‌گه‌یشتوو و عه‌وام بووبیتن له‌ حوکمی به‌کافر‌زانینی هه‌لگرانی کوفر و جه‌همیه‌ت.

ئالیره‌وه تیده‌گه‌ین له‌ حوکمی شه‌رعی ته‌کفیر له‌ نیوان مورجیه‌کان و ئەه‌لی غولودا، سه‌ره‌تا ده‌بیّت بزاین که‌وا لای شوینکه‌وتوانی سه‌له‌ف هه‌رکه‌سینک هه‌لگری کوفر و شیرکی گه‌وره‌ی ئاشکرا بووبیت، ئەوه کافر و، عوزر به‌ جه‌هل ناهینریته‌وه بۆ هه‌لگرانی کوفر‌ی گه‌وره، به‌لکوو ئەوه‌ی عوزر به‌ جه‌هل تیدا په‌چاو ئەکریت که‌سی عازره، ئەو که‌سه‌ی که ته‌کفیری هه‌لگری کوفر ناکات

(من کان جاهلاً)، وهکوو دهفه رموویت: "علم"، ئەگەر نهزان بیت به کافریتی هه‌لگری ئەو کوفره، یان نهزان بیت به‌وهی بیرویاوهر و کرداره‌که‌ی کوفریه، ئەوه فیر ئەکریت و جه‌له‌که‌ی له‌سه‌ر لاده‌بریت، ئەگەر دوا‌ی ته‌علیم دانی به کافریتی هه‌لگرانی کوفر دانینه‌نا، ئەوه ئەوکاتی ته‌ویش کوفری ده‌خریته پالی، به‌لام ئیتر لی‌ره‌دا ده‌ه‌ستین وهک مو‌عت‌ه‌زیله و خه‌واریه‌که‌کان ته‌کفیری ته‌سه‌لسول ناکریت، ئەم ته‌سه‌لسوله بی‌گومان فیکره‌ی مو‌عت‌ه‌زیله و خه‌واریه‌که‌کانه.

له مه‌زه‌به‌ی مو‌عت‌ه‌زیله‌کان و، پاشان جه‌رجیسیه‌کان و، مورچی‌ه‌کانی سه‌رده‌میش که میراتگری فیکره‌ی جه‌رجیسیه‌کانن، ده‌بینین که‌وا ئەوان عوزر به جه‌هل ده‌بیننه‌وه بۆ هه‌لگرانی کوفری گه‌وره‌ی ئاشکرا، وه دزایه‌تی ته‌کفیر ئەکه‌ن و، به حوکمیکی قیزه‌ون و تونده‌ویتی له قه‌له‌می ده‌ده‌ن، له کارخه‌ر و مو‌عه‌تیه‌لن له ته‌کفیردا، بی‌گومان مه‌نه‌جه‌ی ئەهلی سونه و سه‌له‌ف ئەوه نییه.

فیکره‌ی خه‌واریه‌که‌کان مه‌علوومه که ئەوان به تاوانی گه‌وره -غه‌یری کوفر و شیرک-، وه به مو‌خاله‌فه‌کردنی خۆیان خه‌لک ته‌کفیر ئەکه‌ن، هه‌رکه‌سی‌نکیش ئەهلی که‌بائیر به کافر نه‌زانیت، یاخود هاو‌فیکریان نه‌بیت، لای ئەوان کافره.

بۆیه ده‌بیت به‌ئاگابین له فیکری جه‌رجیسی و مورچی‌ه‌کان و، ئەوانه‌مان لی نه‌کریته مه‌نه‌جه‌ی ئەهلی سونه، وه ئاگادارین فیکری توندی خه‌واریه‌که‌کان لی نه‌کریته مه‌نه‌جه‌ی ئەهلی سونه، چونکه سه‌رده‌م بی‌گومان سه‌رده‌می هه‌لگه‌رانه‌وه‌ی ته‌رازوه‌که‌نه به به‌تال و، نیشاندانی حه‌ق به ناحه‌ق و به‌تال به

حه قه، بویه ده بیت تی بگهین له مهنه جی ئه هلی سونه و جه ماعه، هه ركه سىك شهكك و گومانى هه بیت له ته كفیری كه سىكى جه همیدا، بیگومان ئه و كه سه پتی كافر ده بیت، مه گهر كه سىك بیت كه (یجهل ولا يفهم)، ئه مهش ده بیت تیگه یه نریت و فه همی بو دروست بكریت.

كهواته مه سه له ی عوزر به جه هل بو كه سی عازره، نهك بو كه سی هه لگری كوفركه، بویه ئه گهر كه سىك هه لگری كوفر و شیركى گه وره ی ئاشكرا بیت، بی شهكك له مهنه جی سه له فدا به وه كافر ئه بیت، به لام كه سىك كه عوزریان بو بهیینه وه، ئه وه سهیر ئه كهین ئه گهر كه سه كه ئه هلی عیلم بیت یان شارهزا بیت و بزانیته وه ی ئه وانه كردوو یانه كوفری گه وره یه، بی شهكك ئه ویش مولحه ق ده كریته به وانه وه، ئه گهرنا ئه وه فیر ده كریته و شارهزا ده كریته.

و، وه كوو جه همیه ی خه لقیهش به راشكاوی نالین مه خلوقه.

جه همیه ی له فزییه دواتر باسیان ده كهین إن شاء الله.

حه قه، بۆيه ده بئيت تى بگهين له مهنه جى ئه هلى سونه و جه ماعه، هه ركه سيك شهكك و گومانى هه بئيت له ته كفيري كه سيكى جه هميدا، ييگومان ئه و كه سه پى كافر ده بئيت، مه گهر كه سيك بئيت كه (يجهل ولا يفهم)، ئه مه ش ده بئيت تيگه يه نرئيت و فه همى بۆ دروست بكرئيت.

كه واته مه سه له ي عوزر به جه هل بۆ كه سى عازره، نهك بۆ كه سى هه لگري كوفركه، بۆيه ئه گهر كه سيك هه لگري كوفر و شيركى گه وره ي ئاشكرا بئيت، بى شهكك له مهنه جى سه له فدا به وه كافر ئه بئيت، به لام كه سيك كه عوزريان بۆ بهيئته وه، ئه وه سه ير ئه كه ين ئه گهر كه سه كه ئه هلى عيلم بئيت يان شاره زا بئيت و بزائيت ئه وه ي ئه وانه كردوويانه كوفري گه وريه، بى شهكك ئه ويش مولحه ق ده كرئيت به وانه وه، ئه گه رنا ئه وه فير ده كرئيت و شاره زا ده كرئيت.

دهیه م:

" وَالْوَاقِفَةُ وَاللَّفْظِيَّةُ جَهْمِيَّةٌ، جَهْمُهُمْ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ إِمَامُنَا وَإِمَامُ الْمُسْلِمِينَ.

رافه که ی:

واقیفیه کان و له فزییه کان جهه مین و، ته حمه دی کوری حه نبه ل - که ئیمامی ئیمه و موسلمانانیشه - ته وانه ی به جهه می هه ژمار کردوون.

واقیفیه کان: ته وانه بوون که ده یانوت قورئان که لامی (الله تعالی) یه، ئیتر راده وه ستان و نه یانده وت مه خلوقه یاخود غه یر مه خلوقه. وه که جهه مییه کان بوون.

وه کوو باسیشمانکرد جهه مییه کان سی گروپ بوون:

جهه مییه ی خه لقییه: ته وانه ن که به ئاشکرا ده لئین قورئان مه خلوقه.

جهه مییه ی واقیفیه: ته وانه ن که ته لئین: قورئان که لامی (الله تعالی) یه و راده وه ستان و خو یان یه کلایی ناکه نه وه، وه کوو موسلمانان بلئین مه خلوق نییه و، وه کوو جهه مییه ی خه لقییه ش به راشکاوی نالئین مه خلوقه.

جهه مییه ی له فزییه دواتر باسیان ده که ین إن شاء الله.

بۆیه بىگومان راوهستان و خو ىه کلايى نه کردنه وه له بابەت گەلێكى گرینگ
که جیاکاری دهکات له نىوان ئههلى حق و بهتالدا، نيشانهى نهخوشى و لادان
و ملنه دانه بۆ حق، مه گەر که سه که زۆر لىکراو بىت، يا خود به هوى ده رخستنى
حه قه وه تووشى فیتنه بىت.

که واته واقىفیه کانیش ئهوانه ى که وه کوو موسلمانان نه ياندهوت قورئان
که لامى (الله تعالى) ىه و مه خلوق نیه، به لکو ده يانوت که لامى (الله) ىه و
را ده وهستان، بىگومان ئانهوانه ده بينین ههروه کوو ئه بو حاته م باسى ئه کات، که
ئىمامى ئه هلى سونه و ئىمامى موسلمانان واقىفیه کانى به جههمى حساب
کردوه.

له فزییه کان: وهك ئىمامى "حه ربى کرمانى" له سونه که ى خویدا
ده فه رموویت: ئهوانه ن که پىيان وایه قورئان که لامى (الله تعالى) ىه، به لام
له فرمان به قورئان و خویندنه وه مان بۆ مه خلوقه، ئهوانه جههمى و له پرى
ده رچوون.

ئىمامى ئه حمه د ده فه رموویت: جههمیه کان سى گرووپن ئهوانه ى که ئه لىن:
قورئان مه خلوقه که خه لقیه کانن، ئهوانه ى که گومانیان هیه و را ده وهستن که
واقىفیه کانن، ئهوانه شى که ده لىن له فز و خویندنه وه مان مه خلوقه، ئهوانه ش
پىيان ده وترى له فزییه کان.

کو ده نگى سه له ف له سه ر ئه وه دروست بووه که کاتیک باسى قورئان هاته
پیش ئه بى بوترى: (القران کلام الله غير مخلوق فى کل الجهات)، ئىتر هىچ
ته فسلىک و ته فریقیکى بىدعى له نىوان وته و ترا و، نووسین و نووسراو و،

خویندنه‌وه و خویندراودا ناکریت، وه ئه‌و بیروباوه‌په‌ی که له قه‌ده‌ردا باس ده‌کریت و، پایه‌ی سییه‌می قه‌ده‌ره که خه‌لقه، یانی خه‌لقی ته‌واوی کاروباری به‌نده‌کان، ئه‌وانه هه‌ره‌ه‌مووی دروستکراوی ده‌ستی په‌روه‌ردگاران (وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ)^{۲۶۲}، خو‌مان و کاروکرده‌وه‌کانیشمان دروستکراوین و، اللّٰه تعالی خالیقی خراب و تاوانه‌کانیشه، به‌لام بکه‌ره‌که‌ی به‌نده‌کانن، که قورئان هاته پیش له باسی قورئاندا سه‌له‌ف باسی دروستکراویه‌تی کرده‌وه‌ی به‌نده‌کانیان نه‌کردوه و، هه‌رگیز ریگیان نه‌داوه.

بۆیه ده‌بینین ئیبنو ئه‌بی حاته‌م ده‌رباره‌ی (ئه‌فعالی عیباد)، په‌سیار له ئیمامی گه‌وره ئه‌بو زور‌عه ده‌کات، ئایا ئه‌فعالی عیباد پیتی ده‌لێن مه‌خلووق؟ ئه‌بو زور‌عه ده‌لێت: به‌لی مه‌خلووقه.

پاشان ده‌لێت: ئه‌ی له‌فز و خویندنه‌وه‌مان بۆ قورئان له کرده‌وه‌کانی خو‌مان نییه؟ فه‌رمووی: "لا یقال هذا". ئه‌وه ناوتریت.

ئه‌حمه‌دی کوری ئیبراهیم ده‌فه‌رموویت: "په‌سیارم له ئه‌حمه‌دی کوری حه‌نبه‌ل کرد، وتم ئه‌ی باوکی عبدالله مه‌گه‌ر چاوه‌کان سه‌یری په‌شایی وه‌ره‌قه‌کان ناکه‌ن؟! کاتیک سه‌یری قورئان ده‌که‌ین مه‌گه‌ر ئه‌و نووسین و مه‌ره‌که‌به دروستکراو نییه؟! ئیمامی ئه‌حمه‌د فه‌رمووی: ده‌ست هه‌ل‌گه‌ره، ئه‌وه ناوتریت، پاستترین خه‌به‌ر له باره‌ی ئه‌مه‌وه هاتیبت فه‌رمووده‌که‌ی نافیعه له ئیبنو

عومره وه - په زاو په حمه تی (الله تعالی) یان لی بیت- ته ویش له پیغه مبهری خواوه - صلی الله علیه وسلم- که فهرموویه تی: "نَهَى أَنْ يُسَافَرَ بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ".^{۲۶۳} واته: به قورئانه وه سه فهر مه که ن بۆ زه ویی دوژمن. باسی حیر و وه ره قه ی نه کرد.

بویه کاتیک سه له ف نه هیان کرد وه له وه ی که باسی قورئان هاته پیش، نابیت بو تریت له فرمان به قورئان مه خلوقه، به هه مان شیوه نه هییشیان له وه کرد وه که بو تریت غه یر مه خلوقه!

پیچه وانه ی فیکری له فزییه کان، که وا تیته گن سه له ف و ته هلی سونه باوه پریان وایت نووسین ومه په که ب و وه ره قه لمان مه خلوق نه بیت - العیاذ بالله-، نا بیگومان هیچ عه قلیکی سه لیم و، هیچ موسلمانیک عاقل نییه که وه ره قه و مه په که ب به دروستکراو نه زانیت، به لام که باسی قورئان هاته پیشه وه ته م بابه ته لای سه له ف دائه خریت، نه ده و تریت مه خلوقه، نه ده و تریت غه یر مه خلوقه.

یه که م که س که عه قیده ی له فزییه کانی داهیتنا، بریتی بوو له که پرایسی که ناوی حوسه ینی کوری عه لی کوری یه زیدی که پرایسی بوو، له سالی (۲۸۴هـ) به هیلاکچوو، هاوه لی ئیمامی شافعی بوو، فیهی له وه وه وه رگرت، یه که م که س بوو که فیکره ی (له فرمان به قورئان مه خلوقه) ی داهیتنا.

^{۲۶۳} - صحیح البخاری.

ئىمامى مەروەزى لەكىتابى "القصص" دا دەفەرمووت: بۆ ئىمامى ئەحمەد مە باسکرد، گوتم: كۆرى حەنبەل! كەرابىسى دەئيت: لەفرمان بە قورئان مەخلووقە؟! وە دەئيت: "إن القرآن كلام الله غير مخلوق من كل جهات". كەرابىسى ئەلى قورئان كەلامى (الله تعالى) يە مەخلووق نىيە لە هەموو پرووتكەو، "إلا أن اللفظ به مخلوق" تەنها ئەو نەبىت كە دەئيت لەفر و خوئندنەو، بۆ ئەم قورئانە مەخلووقە، "ومن لم يقل لفظي بالقرآن مخلوق، فهو كافر". هەركە سىكىش نەئيت لەفرمان بە قورئان مەخلووقە، ئەو كافر بوو! ئىمامى ئەحمەد دەر بارەى فەرمووى: "بل هو الكافر قاتله الله، وأى شىء قالت الجهمية إلا هذا". بەلكوو خۆى كافرە، الله بىكوژيت، مەگەر جەهمىەكانىش چ شتىكى تر دەئيت غەيرى ئەو نەبىت، "وما ينفعه وقد نقض كلامه الآخر كلامه الأول" ئەو سوودى پى ناگەيە نىت كە دەئيت قورئان كەلامى (الله تعالى) يە لە هەموو جىهاتەكانىيەو، قسەكەى ئەخىرى قسەى يەكەمى هەلدەو شىئەو.

بۆيە دەبينىن ئەگەر سەرنج بدەين كەرابىسى وەك جەهمىە خەلقىيەكان پىيان وانەبوو كە قورئان مەخلووق نىت، بەلكوو بەراشكاوى پرواى وابوو كە قورئان كەلامى (الله تعالى) يە لە هەيچ پرووتكەو مەخلووق نىيە، بەلام لەفر و خوئندنەو مان بۆى مەخلووقە! بەلام ئىمامى ئەحمەد و تەواوى زانايانى ئەهلى سوننە ئەو شىيان بە تەجەهۇم و جەهمىەت هەژمار كردوو، هەيچ خىلافيكىش نەبوو لە نىوانياندا كە باسى قورئان كرا رادەو سىتىن لەسەر ئەو كە بوترىت:

قورئان که لامی پهروه ردگاره و، مه خلوق نیه له هه موو پرووئکه وه، به بی چوونه
ناو ئه و ته فسیله بیدعییه ی که که رایسییه کان دایانه ئینا.

یازدهیه‌م:

" وَالْإِتْبَاعُ لِلْأَثَرِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَنِ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ بَعْدَهُمْ بِإِحْسَانٍ "

رافه‌که‌ی:

له‌کۆده‌نگی و بیروباوهر و مهنه‌جی ته‌هلی سوننه و جه‌ماعه بریتیه له شوینکه‌وتنی ته‌وه‌ی به‌جیماوه له پیغه‌مبه‌ری خوا و-صلی الله علیه وسلم- هاوه‌لان و شوینکه‌وتوانی دوا‌ی ته‌وان به‌باشی.

دینداریتی به شوینکه‌وتن بو ته‌سه‌ر خالێکی یه‌کلایکه‌ره‌وه‌ی نیتوان حه‌ق و گروپه‌گو‌مرا‌کانه، اللَّهُ تَعَالَى ده‌فه‌رموو‌یت: (فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ)^{۲۶۴}. واته: ته‌گه‌ر ته‌وانه ئیمان به‌ئین وینه‌ی ته‌و ئیمان‌ه‌ی که ئیوه هیناوتانه ته‌ی هاوه‌لان -ته‌بعه‌ن ته‌مه خیتابه له‌گه‌ل هاوه‌لاندا به‌ده‌ره‌جه‌یه‌ک- ته‌وه بی‌گومان ته‌و خه‌لکه هیدایه‌تداراوه، خو ته‌گه‌ر پشت بکه‌نه دینداریه‌تی ئیوه، ته‌وا بی‌گومان له‌ناو ته‌فه‌ره‌قه‌دا ده‌بن.

بو‌یه خو‌شه‌ویستانم! ئاساری سه‌له‌ف -که بریتیه له‌ تیگه‌یشتن و قسه و کرده‌وه‌ی هاوه‌لان و تابیعین و شوینکه‌وتوانی تابیعین- گه‌وره‌ترین خالی

^{۲۶۴} - سورة البقرة: ۱۳۷.

جیاوازی نیوان ئەهلی سوننەیه لە گەڵ گرووپە گومراکان، چونکە ئەهلی سوننە دینداریتی بە ئاساری سەلەفەو دەکەن و، قەدر و سەنگی ئاسار لایان گەورەیه، بە پێچهوانەی گرووپە لاپڕێکان لە جەهەمی و خەواریج و مورجیئە و موعتەزیلە و پافیزە و ئەشعەری و ماتوریدیەکان، هەموو ئەو گرووپ و فیرقانەی تر کە دروست بوون، پشتیان کردۆتە فەهەم و مەنەهەجی هاوێلان، تیگەشتن و مەنەهەجی خۆیان و سەر مەزھەبەکانیان کردۆتە پێوەر.

دوازه يه م:

" وَتَرَكُ كَلَامَ الْمُتَكَلِّمِينَ، وَتَرَكُ مُجَالَسَتِهِمْ وَهَجْرَانَهُمْ "

رافه كه ی:

وازه یتان له خویندنه وه و قسه و نووسراوی فلهسه فه چیه کان وهك
ئه شعهریه کان و ماتوریدییه کان و، واز هیتان له كۆر و دانیشته کانیان و پشت
تیکردنیان.

تهبعن ئه مهش له پیناو پارێزگاری دله له شوبهه و دینداریتی له لادان، وه
گرینگه كه سی سوننی نزیکی کتیبی ئه هلی كه لام و فلهسه فه نه كه ویت، به لکوو
نزیکه و تنه وه یان ته نها بۆ كه سانیکه كه ئه هلی عیلم بن و، چه سپاوبن كه
به مه بهستی ده رخستنی فیکره چه وته کانیان بیت.

ئینجا هه جری بیدعه چیه کانیش بۆ سی مه بهسته:

مه بهستی یه كه م: غیره یه به رامبه ر به و دینه حه قه ی كه ئه وان شیواندوو یانه و
دزایه تی ده كه ن.

مه بهستی دووهم: بۆ ته مپیکردن و گه پرانه وه و ته وه کردنی ئه وانه.

مه بهستی سییه م: بۆ سه لامه تی دلمانه له شوبهه و گومانه کان.

سيزدهيه م:

" وَتَرَكُ مُجَالَسَةَ مَنْ وَضَعَ الْكُتُبَ بِالرَّأْيِ بِلَا آثَارٍ "

رافه كهى:

وازهيتان له دانىشتن له گهّل كهسانىك كه به بير و فيكرى خويان كتيب
ئه نووسن، به بى گه پانه وه بو ئاسار.

چواردهیه‌م:

" وَاخْتَارْنَا أَنَّ الْإِيمَانَ قَوْلٌ وَعَمَلٌ، إِفْرَارٌ بِاللِّسَانِ وَتَصَدِيقٌ بِالْقَلْبِ وَعَمَلٌ بِالْأَرْكَانِ، مِثْلُ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ لِمَنْ كَانَ لَهُ مَالٌ، وَالْحَجُّ لِمَنْ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا، وَصَوْمُ شَهْرِ رَمَضَانَ، وَجَمِيعِ فَرَائِضِ اللَّهِ الَّتِي فَرَضَ عَلَى عِبَادِهِ، الْعَمَلُ بِهِ مِنْ الْإِيمَانِ. وَالْإِيمَانُ يَزِيدُ وَيَنْقُصُ".

رافه‌که‌ی:

بیروباوه‌رمان وایه که ئیمان قسه و کرداره، دانپیدانانه به زمان و، به‌راستدانانه به دل و، کرده‌وه پیکردنه به ئەندامه‌کانی لاشه، وهك: نوپژ، زه‌کات -بۆ که‌سیك سامانی هه‌بیت-، هه‌جکردن -بۆ که‌سیك توانای پینگای هه‌بیت-، به‌پۆژوو‌بوونی مانگی په‌مه‌زان، وه ته‌واوی فهرزه‌کان که الله تعالی فهرزی کردووه له‌سه‌ر به‌نده‌کانی، کرده‌وه پیکردنی له ئیمانه، وه‌هه‌روه‌ها ئیمان زیاد و که‌میش ده‌کات.

خۆشه‌ویستانم! له‌گرینگترین ئەو باس و باب‌ه‌تانه‌ی که ئەه‌لی حه‌قی پێ جیا‌ده‌بیت‌ه‌وه له ئەه‌لی به‌تال بریتیه له پیکهاته‌ی ئیمان و حه‌قیقه‌ته‌که‌ی، کۆ‌ده‌نگی ئەه‌لی سوننه بپاوه‌ته‌وه له‌سه‌ر ئەوه‌ی که پیکهاته‌ی ئیمان سێ شته:

(بیروباوه‌ری دَل و دانپیدانانی، قسه‌ی زوبان، کرده‌وه‌ی لاشه)، ههریه‌کێک له‌م سییانه‌ده‌ربکریت له‌پێکهاته‌ی ئیمان، ئیتر ئیمانه‌که‌ نییه‌ و، به‌خاوه‌نه‌که‌ی ناوتریت ئیماندار.

له‌لای ئه‌هلی سوننه‌هیچ که‌سێک نییه‌ به‌بی کرده‌وه‌کردن به‌و فه‌رزانه‌ی که‌ تایبه‌تمه‌ندن به‌ ئوممه‌تی ئیسلام، وه‌ك: نوێژ و زه‌کات و پوژوو و حه‌ج، پتی بو‌تری ئیماندار و هه‌لگری ئیسلام، وه‌ ئینسان کاتێک هه‌لگری ئیسلام و ئیمانه‌ که‌ ئه‌هلی ملکه‌چی بیت بو‌ فه‌رزه‌کانی ئیسلام و، ئینقیادی هه‌بیت و، جێیه‌جێکاری پایه‌کانی ئیسلام بیت.

ئه‌گه‌ر تێراییمین ئیمان له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا واتا: دانپیدانان و به‌راستدانان. به‌لام ئیمان له‌ پێناسی شه‌رعدا واتا: بیروباوه‌ری دَل و قسه‌ی زوبان و کرده‌وه‌ی لاشه‌، هه‌رسێکیان پێکه‌وه‌.

پێویسته‌ بزاین که‌ دینی ئیسلام و حه‌قیقه‌تی ئیمان دوو شته‌:

یه‌که‌م: خه‌به‌ر و هه‌وال پێدان، که‌ ئه‌مه‌ پێویستی به‌راستدانان و دانپیدانانه‌ و، په‌یوه‌سته‌ به‌ زانست و قسه‌وه‌، پێچه‌وانه‌که‌ی بریتیه‌ له‌ به‌ دروودانان.

دووه‌م: بریتیه‌ له‌ ته‌له‌ب و داواکاری، بۆیه‌ دینی ئیمه‌ ته‌نها خه‌به‌ر نییه‌، تاوه‌کوو به‌ به‌راستدانانی ئیتر پیمان بو‌تری ئیماندار، به‌لکوو به‌شی دووه‌می دینداریه‌تی ئیمه‌ و پێکهاته‌ی ئیمان بریتیه‌ له‌ ته‌له‌ب و داواکاری، که‌ ئه‌مه‌ش

پیوستی به گوپرایه‌لی و ملکه‌چی و ئیلتیزام و کرده‌وه‌یه، ئەمەش پەیوەستە بە کرده‌وه‌ی لاشە و، پێچه‌وانە‌کەشی بریتیە لە پشت تێکردن و کرده‌وه‌ پێنه‌کردن.

ئالێرەوه تێدە‌گەین ئیمان قسە و کردارە، بە هەمان شێوە کوفریش قسە و کردارە، تەنها پەیوەست نیه بە دلە‌وه، **اللَّهُ تَعَالَى دَه‌فەر‌موویت: (الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّى)**^{۲۶۵}. بە‌درۆ‌خستنه‌وه بە دل و قسە دەریت، تە‌وه‌للی و پشت‌تێ‌کردنیش بە کردارە.

اللَّهُ تَعَالَى دَه‌فەر‌موویت: (إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَى مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى)^{۲۶۶}. واتە: بێ‌گومان وە‌حیمان بۆ هاتووێ که سزای هە‌تا‌هە‌تایی دۆزەخ لە‌سەر کە‌سی‌کە که دینی **(اللَّهُ تَعَالَى)**ی بە‌درۆ داناوێ و پشتی کردۆتە فەرمانە‌کانی.

اللَّهُ تَعَالَى لە شوێن‌تێکی تردا دەر‌موویت: **(فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى ۖ وَلَكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى)**^{۲۶۷} (۳۲). واتە: دۆزە‌خ‌ییه‌کان ئە‌وانەن که دانیان بە ئیسلامدا نه‌ناوێ و نوێژە‌کانیان ناکەن، بە‌ل‌کوو ئیمان ناهێنن و پشت ئە‌کە‌نه کرده‌وه.

کە‌واتە مە‌دارێ ئیمان هەم بە‌راست‌دانانە، هەم کرده‌وه‌کردنە بە فەرمانە‌کان، بە‌هەمان شێوەش مە‌دارێ کوفر هەم بە‌درۆ‌دانانە، هەم پشت‌تێ‌کردن و کرده‌وه

^{۲۶۵} - سورة الليل: ۱۶.

^{۲۶۶} - سورة طه: ۴۸.

^{۲۶۷} - سورة القيامة.

نه كرده به فرمانه كان و تهركى كرده وهيه.

ئاليره وهيه كه گومرايى مورچيئه كانمان بو به دهرده كه ویت كه ئيمانين كورت ههلهيناوه له بهراستدانان و، كوفريش له نكوولئ ليكردن، "تارك العمل" و پشتكه راني فهرزه كانيش به ئه هلى ئيمان ده زانن!

پنجه وانهى ئه هلى حق كه "تارك العمل" لايان كافره، بهلگه كان زورن له قورئان و فهرموده كانى پيغه مبهري خوا و - صلى الله عليه وسلم - كوده نكي سه له ف له سهر ئه وهى كه ئه وانهى پشتگوپخهري فرمان و فهرزه كانن، بيگومان ئه هلى ئيمان نين.

بهلگهى قورئان:

1 - اللَّهُ سبحانه و تعالى ده فهرمويت: (وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِّنْهُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ)^{٢٦٨}. واته: خه لكانيك هه ن كه به سه رزاره كى ئه لئى ئيمهش بروامان به الله تعالى و به پيغه مبهره كهى - صلى الله عليه وسلم - هيناوه و گوپرايه ليشمان كردووه، كه چى كاتيك كه پرو به پرووى فهرز و فرمانيك ده بنه وه، دواى ئه وه ده بينى ده ستهيه كيان له بپاره كانى الله تعالى پرو وهرده گيرن و پشت له فرمانه كانى ده كه ن (وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ) ئه وانه برودار نين، بهلكوو ته نها به دم برويان هيناوه و ده لئى گوپرايه لئى.

پروونه له ټایه ته که دا که په روه ردگارمان باسی (يَتَوَلَّى) ده کات، ټه مه ش زانراوه که به کردار ده کړیت، نه که به دل و به قسه.

که واته ټیمانداري حه قیقی که سیکه، که ټه هلی ټینقیاد و ټیلتیزام بیت به کرده وه کردن و، ټیلتیزامی هه بې به و کرده وانه ی که الله تعالی فره زی کردوه، ته نها ټه وهنده کافی نییه که خه لکانیک پیان وایت بیروباوه پری دل و قسه ی زمان کافی بیت، (وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا) به لام له ولاشه وه (يَتَوَلَّى) پشتبکه نه کرده وه کردن به فرمانه کانی الله تعالی.

2 - الله سبحانه وتعالى ده فرمویت: (قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ)^{۲۶۹}. واته: پیان بلای که گوپرایه لی الله و پیغه مبه ره که ی بکه ن - صلی الله علیه وسلم - خو ټه گهر پشت بکه نه فرمانه کانیان و ته رکی عه مه ل بکه ن، ټه وه بیگومان الله تعالی کافرانی خو ش ناویت.

الله تعالی فرمووی: (فَإِنْ تَوَلَّوْا) ټه گهر پشتیان کرده فرمانه کان، نه ی فرموو (فإن کذبوا) ټه گهر باوه پریان نه هیتا یان به درویان دانا، مه علوومه ټه م ټایه تانه هه مووی به لگن له سه ر ټه وه ی که ټه وانه ی "تارك العمل" ن له مهنه جی ټه هلی حه قدا بیگومان خاوه نی ټیمان نیین.

3 - اللَّهُ سبحانه و تعالی له ثایه تیکی تردا ده فەرمووێت: (فَلَا وَرَبَّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا)^{۲۷۰}. واتە: نا سوێند به پهروهردگارت ئەمانه ئیمانیان نههێناوه تا تۆ و شهريعه ته که ی تۆ نه که نه حه که م بۆ ئیش پیکردن و حوکمکردن له نێوانیاندا.

دهبینن اللّٰه تعالی عه مه لی کرده سهنگ و مهحه کی ئیمان، وه ته سدیقی ئەو ئیمانه به و کرده وه و ته حکیمه یه که ئینسان کاتیک بانگه شه ی ئیمانی کرد، بێگومان ده بیته شه ریه ته ی اللّٰه تعالی سهروه ری بیته (فَلَا وَرَبَّكَ لَا يُؤْمِنُونَ)، اللّٰه تعالی سوێند ده خوا به نه فسی پرۆزی خۆی که ئیمانیان نههێناوه هه تا وه کوو تۆ نه که نه حه کم، هه تا وه کوو یاسا و پێبازی تۆ نه که نه سهروه ر و پێشهنگی خۆیان.

4 - اللَّهُ سبحانه و تعالی ده فەرمووێت: (تَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنْفُسُهُمْ أَنْ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ)^{۲۷۱}. واتە: زۆرێک له وانه دهبینی وه لایان ده بیته بۆ کافران، ئاشکرایه که (تَرَى) بۆ بینینی چاوه، ئەمهش به لگه یه له سه ره ئەوه ی که ئەو شته ی ئەوانی ده رکردووه کرداریکی زاهیرییه، نه ک بیروباوه ری دڵ و ئەوه ی که له دلیاندا یه.

^{۲۷۰} - سورة النساء: ۶۵.

^{۲۷۱} - سورة المائدة: ۸۰.

ئەمانە و دەیان ئایەتی تر بەلگەن لەسەر ئەوەی، کە کردەوه کردن و عەمەلی
جەوار یح لە پایە دانە براوە کانی ئیمانە و، ئیمان بەبج کردەوه ئیمان نیە.

بەلگە ی فەرمووده:

پێغەمبەری خوا -صلی الله علیه وسلم- دەفەر مووت: "أَمِرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ
النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَيُقِيمُوا
الصَّلَاةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ، عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا
بِحَقِّ الْإِسْلَامِ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ"^{۲۷۲}. واتە: فەرمانم پێکراوە کە بچەنگم
لە گەل کافراندا هەتاوە کوو ئەوکاتە ی کە دەبنە هەلگری تەو حید و شایەتی ئەدەن
بە وە حدانیەتی اللّٰه تعالی، وە شایەتی بە پرسیالەتی موحەممەد ئەدەن -صلی الله
علیه وسلم-، وە نوێژەکانیان پادە گرن و زە کاتی مالیان دەردە کەن، کاتیک ئەوەیان
ئەنجامدا ئیتر سەر و مالیان پارێزارو دەبیت ئیلا بە حەقی خۆی نەبیت، وە
حیسابیشیان لای پەرورەرد گارە.

دەبینن پێغەمبەری خوا -صلی الله علیه وسلم- موسلمانیتی و ئیمانی تەنها
نەبەستەووە بە تەو حید و ئیمانی دل، بەلکوو کاتیک دەستبەرداری جەنگ و
کوشتاری ئەم خەلکە دەبویەووە، کە بە کردار بیسەلمینن و، هەلگر و بکەری نوێژ
و زە کات بن.

دەیان فەرموودە ی تر کە بەلگەن لەسەر ئەوەی کە ئیمان بەبج کردار
دانامەرزیت، کو دەنگی تەواوی سەلەف و ئەووەلینی سەلەف چەسپاوە لەسەر

^{۲۷۲} - متفق علیه.

ئەوێ که پێکھاتە ئیمان سیانە: بیروباوەر و قسە و کردەوێ، وێ کرداریش بەشیکێ دانەبراوی ئیمانە.

بۆیە دەبینین سەرگەردانی فیکری مورجیئەکان لەوێدایە که حالی ئێو خەڵکە وەک حالی تازە موسڵمان بۆیکە لایان.

دەبینین کەسێک که تازە بێتە ناو ئیسلام، شایەتی هێنان کافییە بەوێ بەو کەسە بوتریت ئیماندار.

لەکاتی کدا لای ئەهلی حق دوو حالەتی جیاوازه کەسێک که سەرەتا دێتە ناو ئیسلامەوێ و موسڵمان دەبێت، لەگەڵ کەسێک که لەناو ئیسلامدایە و بەردەوامە لەسەر موسڵمانیەتیە کە، ئەوێان دوو حالەتی جیاوازن.

لای ئەهلی حق کەسێک که تازە دێتە ناو ئیسلام و شایەتی بە حق دەهێنی، ئێتر بەو کەسە دەوتری موسڵمان، ئەوێندە بەسە بۆ هاتنە ناو ئیسلام که شایەتومان بهێنی، ئەگەر ئێو کەسە کافری ئەسلی بێت، وێ ئەگەر ئەهلی پێدە بێت، دەبێت بەپراخت بکا لەو کوفرێ که پێشتر لە ئیسلام دەری کردووە، ئەمە جگە لەوێ که دەبێت شایەتومانیش بهێنیتەوێ.

بەلام بۆ بەردەوامبوون لەسەر ئیسلام و هەلگرنتی ئیمان، بۆ ئەوێ بەکەسێک بوتریت موسڵمان و ئیماندار، پێوستی بەدوو شتە:

یەکەم: کردەوێکردن بە داخوایەکانی تەوکید و، ئیلتیزام بوون بە فرمانەکان و ملکه چبوون بۆ شەریعت بە کردار.

دووهم: نه كه وتنه ناو هيچ شتيك له هه لوه شينه ره وه كانى ئىسلام و ئيمان، وه خو به دوورگرتن له و قسه و گوftar و كردارانه ي كه ئىسلامه تى و دين به تال ته كه نه وه.

كه واته لاي ته هلى سوننه هم پيوستى به كردار و ئىلتىزامه، وه هم پيوستى به ته واوى به پرائه ته له كوفر و شيرك، به پيچه وانهى كه سىكه وه كه تازه ديتنه ناو ئىسلامه وه، ته نها به شايه تيدان پي دهوتريت موسلمان.

ده بينين مورجيه كان و ته هلى ته جه هوم هه موو خه لكى به شيوه يه ك سهر ده كه ن كه تازه هاتبيتنه ناو ئىسلامه وه، بويه به ته نها شايه تيدان لاي ته وان كافيه بو ته وه ي به كه سىك بوتريت موسلمان و ئيماندار، با هه تاوه كوو مردنيس سهر به فهرزى خوا دانه دات و، ته هلى ئىلتىزام و ته سليمبوو نه بيت بو شهريعه ته كه ي الله تعالى.

وه ههروه ها خه لكانيك ته گهر كه وتبيتنه ناو نه واقيزى ئىسلام و هه لوه شينه ره وه كانى دينه وه، ته وان هه ر به ته هلى ئىسلام و ئيمانى ده زانن، وه ده يان به ربه ستى شه يتانى و عوزرى بو ده هيننه وه، له كاتيكد ا كه ته هلى سوننه و جه ماعه له سهر ته و مه نه هجه پيسه ي ته وان نيين، كه بيگومان مه نه هجيكي بيدعيه.

پازدهیه م:

" وَنُؤْمِنُ بِعَذَابِ الْقَبْرِ "

رافه که ی:

ئیمانمان به سزای گۆر هیه. وههروهها باوه پمان به هسانه وه و خوشی
ناو گۆریش هیه.

بینگومان ئه و ژیانهی که له دوا ی مردن دهست پی دهکات و پی دهوتری
"ژیان ی به رزه خ"، پاسته و حقه.

شازدهیه م:

"وَبِالْحَوْضِ الْمُكَرَّمِ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ".

رافه که ی:

ثیمانمان به "حهوزی کهوسهر" ههیه، که پیغه مبه رمانی -صلی الله علیه وسلم- پی پز لی ده نریت. به ته فسیلی له عه قیده ی رازییه ن باسما نکردووه.

حه قدهیه م:

" وَنُؤْمِنُ بِالْمُسَاءَلَةِ فِي الْقَبْرِ "

رافه که ی:

وه ئیمانمان به پرسپاری ناو گۆر ههیه.

مه بهست له پرسپاری ناو گۆر، ئه و سێ پرسپاریه که دوو مه لایکهت دێنه ناو گۆر پرسپار له مردوو هه کان ده که ن: (من ربك؟ ما دينك؟ من نبيك؟).

په رستراوت کێ بوو؟ کیت ته په رست؟ خوات کێ بوو؟ الله خوات بوو یان خوا به تاله کانی تری وهك تاغووته کان، یان هه و او ئاره زووی ئینسانه کانی تر.

له سه ر چ دین و رېبازیك بووی؟ به ته نها له سه ر ئیسلام بووی؟ یان له سه ر رېباز و دینه کانی تریش بووی؟!

کێ رابه ر و پێشه وات بوو؟! ئایا شوین کۆتا پێغه مبه ر که و تبووی؟!

ئه وه ی به حق ته نها (الله) ی په رستیت و، ته نها شوین ئیسلام که و تبت و، شوین که و ته ی پێغه مبه ری خوا -صلی الله علیه وسلم- بوو ببت، ئه وه بێگومان وه لامی پێیه، به پێچه وانه وه هه ر که سیک ته حه قیقی وه حدانییه تی (الله تعالی) ی نه کرد ببت و، ته حه قیقی رېبازی ئیسلامی نه کرد ببت و، ته حه قیقی ئیتیباعی بۆ پێغه مبه ری خوا -صلی الله علیه وسلم- نه کرد ببت، ئه وه بێگومان وه لامی پێیه.

ههژدهیه م:

"وَبِالْكَرَامِ الْكَاتِبِينَ".

رافه که ی:

ئیمانمان به دوو مه لائیکه تی به پرتزی نووسه ری کرده وه کان هه یه، که
کرده وه ی چاک و خراپی به نده کان ده نووسن.

نۆزدهیه‌م:

"وَبِالشَّفَاعَةِ الْمَخْصُوصِ بِهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ".

رافه‌که‌ی:

ئیمانمان به شه‌فاعه‌تی تایه‌تکراو به پیغه‌مبه‌ری خوا -صلی الله علیه وسلم- هه‌یه، که الله تعالی له پۆژی قیامه‌ت پێی ده‌به‌خشێ که شه‌فاعه‌تی گه‌وره‌یه، بۆ ده‌ست پێکردنی حیساب و لپرسینه‌وه له به‌نده‌کان.

وه‌هه‌روه‌ها شه‌فاعه‌ته‌کانی تریش، وه‌کوو: شه‌فاعه‌تکردن بۆ ده‌ره‌ینانی خه‌ڵکانتیک له دۆزه‌خ و، شه‌فاعه‌تکردن بۆ کردنه‌وه‌ی ده‌رگای به‌هه‌شت و، شه‌فاعه‌تکردن بۆ ئه‌هلی که‌بائیر له ناو ئوممه‌ته‌که‌ی و، ئه‌و شه‌فاعه‌تانه‌ی که تایه‌ته به پیغه‌مبه‌ری خوا -صلی الله علیه وسلم-، بێگومان ئه‌مانه کۆده‌نگ و بیروه‌باوه‌ری ئه‌هلی سوننه و جه‌ماعه‌یه و هه‌یج خه‌یلافیک نه‌بووه له‌نیوان سه‌له‌فدا.

بیستهم:

" وَنَتَرَحَّمُ عَلَى جَمِيعِ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَا نَسُبُّ أَحَدًا مِنْهُمْ، لِقَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: {وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ}. الحشر: ۱۰."

رافه که ی:

په‌حمهت و په‌زا بۆ ته‌واوی هاوه‌لانی پینغه‌مبه‌ری خوا -صلی الله علیه وسلم- ده‌نیرین و، قسه به هیچ یه‌کێک له هاوه‌لان نالین، له‌به‌ر وته‌ی الله تعالی که ده‌فه‌رموویت: (وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ). واته: ته‌وانه‌ی که له دوا‌ی هاوه‌لان هاتن له شوینکه‌وتووان، ده‌یان فه‌رموو: ته‌ی په‌روه‌ردگار له ئیمه و براکانی ئیمه‌ش خوشبه که پیش ئیمه که‌وتن به ئیمان‌وه و، هیچ رق و نه‌نگیه‌ک له‌دل‌ماندا به‌رامبه‌ریان دروست نه‌که‌ی، بینگومان تۆ لیبوورده و خاوه‌ن په‌حم و سۆزی.

له بیروباوهږ و کۆدهنگی سه له ف و، مهنه جی ئه هلی سونه و جه ماعت بریتیه له: پارتیزاوی دډ و زمان بهرامبه به هاوه لانی پیغه مبهری خوا -صلی الله علیه وسلم-، چونکه هاوه لانی هیلای سوورن. بینگومان بوونی هر حیق و رقت بهرامبه هاوه لانی، به لگهی نیفاق و خه له لی ئیمانه.

له کۆدهنگی بیروباوهږی سه له ف سه لامه تی و پاکی دډ و زمانه بهرامبه به تیکرای هاوه لانی به بی جیاوازی، چونکه هاوه لانی شورا و هیلای سووری سونه بوونه، ههرکه سینک بیه زینت، به جوریک له ره خنه یان رق یان قسه پوتنیان، بینگومان نهو که سه سنووری تیپه راندووه و، ملی ری سهرگه رانی گرتوته بهر. ههرکه سینک بو ساتیک گه یشیت به پیغه مبهری خوا -صلی الله علیه وسلم- و، ئیمانی پی هینایت و، له سهر ئیمان مردیت، نهوه ئه م که سه له مه قامی سوحبهت دایه و، ئه م مه قامه ش بهرترین مه قامی ئیمانه، هیچ که سینک دواي نهوان پنیان ناگه نهوه، ههرچه نهوه ئه هلی زوهد و ته قوا و عیاده تیکی زور بوو بیتن.

بینگومان هاوه لانی ش که بوونه سهردار و پیشهنگی ئه م ئوممه ته، که ئوممه تی پیغه مبهری خوايه -صلی الله علیه وسلم-، چهند هوکاریکی هه بوو: یه که م: بریتی بوو له مه قامی سوحبهت که هاوه لایه تی پیغه مبهری خوايه -صلی الله علیه وسلم- هیچ که س ناگاته نهو مه قامه، ئیلا مه قامی ئیتیباع نه بیت، موتابه عه ی پیغه مبهری خوا و -صلی الله علیه وسلم- مه قامی ئیقیتداه به هاوه لانه وه، که بینگومان نهوه ش مه قامیکی بهرزه له دواي مه قامی هاوه لانی.

دووه: توندیتیان بوو بهرامبه به دووژمنانی الله تعالی ، الله تعالی خوی له وهسفی هاوه لاند دهفرموویت: (وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ)^{۲۷۳}. واته: زور توند و به شیددهت بوون بهرامبه کافران و، سۆز و پهحمیان ههبوو له نیوان خویندا.

هه ربویه له کۆنه وه دووژمنان کار له سهر تیکدانی ههردوو مهقامی شیددهت و موحیبهت ته کهن و، ههوللی دارپینی ددهن له دلی پولهکانی ئوممهتدا، تاوه کو جیلک دروست نه بیت وه کوو هاوه ل ئاسا جارکی تر بینه وه سهرداری زهوی و ئوممهت، بویه دهبینن به هه موو شیویهک ههول ته دهن موسلمانان په رته وازه بکهن و، له ناو دلی موسلماناندا شیددهت بهرامبه کافران و موحیبهت بهرامبه به موسلمانان هه لیکه نن، چونکه ته وان یه قینیان هیه ته گهر جیلک دروست بیتته وه وینهی هاوه لانی پیغمبه ری خوا -صلی الله علیه وسلم- که تووند بن بهرامبه به کافران و، به پهحم بن بهرامبه به موسلمانان، جارکی تر به هویه وه شکوی ئیسلام ده گهریتته وه، بویه له کۆنه وه دووژمنانی ئیسلام کار له سهر ته م دوو مهقامه ده کهن.

ئهمهش عه قیده ی ئه هلی سونه و جهماعه ته ده باره ی هاوه لان، که هیچ که سیک نییه له تابیعین و تابعی تابیعینیش پله یان بگاته وه به هاوه لان تاوه کوو پوژی قیامهت، هه رچهند ته قوا و عیادهت و زوه دیان زور بیت، چونکه مهقامی سوحبهت کو تای هاتوو و براوه ته وه.

^{۲۷۳} - سورة الفتح: ۲۹.

بیست و یه کهم:

" وَالصَّوَابُ نَعْتَقِدُ وَنَزْعُمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى عَرْشِهِ، بَائِنٌ مِنْ خَلْقِهِ:

{لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ}. الشُّورَى: ۱۱".

رافه کهی:

له کۆدهنگی بیروباوه‌ری سه‌له‌ف ئه‌وه‌یه، که بیروباوه‌ر چه‌سپاوه له‌سه‌ر
ئه‌وه‌ی که په‌روه‌ردگار له‌سه‌ر عه‌رشی خۆیه‌تی و، جیا‌یه له‌دروستکراوه‌کانی و،
تیکه‌لیان نابیت، (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ). واته: ئه‌و زاته به‌هیچ
شیوه‌یه‌ک له‌دروستکراوه‌کانی ناچیت، له‌همان کاتدا خاوه‌نی سیفه‌تی به‌رزنی
خۆیه‌تی که ده‌بیستیت و ده‌بینیت.

وه‌هه‌روه‌ها خاوه‌نی ته‌واوی ئه‌و سیفه‌ته به‌رزانه‌یه که دوایه‌تییه پال خۆی، وه
به‌لگه‌ی قورئان و فه‌رموده و ئاساری سه‌له‌فی له‌سه‌ره.

که‌واته بینگومان په‌روه‌ردگارمان تیکه‌لی مه‌خلووقاتی نابیت، وه‌کوو
حولولیه‌کان که بیروباوه‌ریان وایه **اللَّهُ** تعالی تیکه‌لی مه‌خلووقات ده‌بینت،
به‌لکوو ئه‌هلی سوننه باوه‌ریان وایه که **اللَّهُ** تعالی له‌سه‌ر عه‌رشی خۆی
دانیشتووه و، له‌سه‌ر عه‌رشه‌که‌یه‌تی و، به‌هیچ شیوه‌یه‌ک تیکه‌لی مه‌خلووق
نابیت، وه له‌نیوان ئه‌و و مه‌خلووقه‌کانیدا وه‌کو پیغه‌مبه‌ری خوا -صلی الله علیه

وسلم- فەرمووێهێ: "حیجابێک ههیه له نوور، ئەگەر ئەو حیجابە لایبات، سوبوحتی وەجهی پەرورەدگار تەواوی مەخلوقات دەسوتینێ."

به هیچ شیوهیهك مەخلووقەكان لە دنیادا (اللَّهُ تعالی)یان نەبینووە و، اللَّهُ تعالی نابینن، ئیلا لە پرۆزی قیامەتدا نەبیت، کە ییگومان اللَّهُ تعالی لەو پرۆژەدا بە چاوەکانی سەر دەبینرێت.

بیست و دووهم:

" وَلَا نَرَى الْخُرُوجَ عَلَى الْأَيِّمَةِ وَلَا نُقَاتِلُ فِي الْفِتْنَةِ، وَنَسْمَعُ وَنُطِيعُ لِمَنْ وَلَّى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَمْرًا ".

رافه که ی:

له بیروباوه‌ری سه‌له‌ف ئەو‌یه که شۆرش و دەرچوون دژی خەلیفە‌ی موسلمانان ناکریت، وه کوشتار و شەر ناکریت له‌کاتی ئازەوه و فیتنه‌کاندا، وه گوێبیست و گوێپرایه‌لی ئەو که‌سه ده‌بین که په‌روه‌ردگار ئەیکاته ئیمام و پێشه‌وای دین و دونیامان و، کاروبارمانی ده‌که‌وێته سه‌ر شان.

تەبعەن "وه‌لی ئەمر" وشەیه‌کی شه‌رعییه پێویسته بۆ پێناس و مه‌رجه‌کانی بگه‌ڕێنه‌وه بۆ شه‌رع، نه‌وه‌ك تهن‌ها به‌ زمانی عه‌ره‌بی لیکی بده‌ینه‌وه، به‌وه‌ی هه‌ر که‌سیك کاربه‌ده‌ست بوو، به‌رگ و ناو و حوكمی وه‌لی ئەمری شه‌رعی پێ بدریت!!

پوخته‌ی مه‌رج و پێناسه‌ی وه‌لی ئەمری شه‌رعی، که کۆمه‌لیك مه‌رجی هه‌یه، له‌وانه:

الإسلام: پێویسته ئەو که‌سه هه‌لگری ئیسلام بیت و، خۆی دارنبییت له‌ ته‌واوی پێیاز و دینه‌کانی تر، وه هه‌لگری هه‌یج جو‌ره کوفر و شیرکێك نه‌بیت، ئینجا به‌و که‌سه ده‌وتریت وه‌لی ئەمر.

العقل: ده بیت که سیکی ژیر و عاقل بیت و، خاوهنی عه قلیکی گه وره ی فراوان بیت.

الذكور: پیویسته ئه و که سه پیاو بیت و ژن نه بیت، چونکه ژنان ناکرینه وه لی ئه مر.

العدالة: پیویسته که سیکی دادپه روهر بیت و، ئه هلی زو لم و سته م نه بیت. العلم: ده بیت خاوهنی زانستی شهرعی بیت و، شاره زایی ته واوی له سیاست و حوکمرانیدا هه بیت.

الكفاءة: پیویسته که سیکی شایسته و گونجاو بیت بو ئه و مه قامه.

البلوغ: ده بیت ته مه نی بلوغی تیپه راند بیت.

الحرية: ده بیت که سیکی ئازاد بیت و کویله نه بیت، وه کویله و داردهستی هیچ کافرێک نه بیت.

القرشية: ده بیت په چه له کی قوره شی بیت که فه رمووده ی پیغه مبه ری خوای -صلی الله علیه وسلم- له سه ره، که ئیمام ئه حمه د و جگه له و ربوا یه تیا نکر دو وه له پیغه مبه ری خوا وه -صلی الله علیه وسلم- که ده فه رمووی: "الأئمة من قُریش". واته: پۆستی خه لیفه بو قوره شیه و ده بیت له قوره شیه بن.

کاتیک موسلمانان خاوهنی خه لیفه و گه وره ی خو یان بوون، خاوهنی ئه و مه رجان ه بوون، به تاییه ت مه رجی یه که م که مه رجی ئیسلام و موسلمانیتی و خالی بوونیانه له ته واوی کوفر و شیر که کان!!

بیست و سییه‌م:

" وَنَزَى الصَّلَاةَ وَالْحَجَّ وَالْجِهَادَ مَعَ الْأُتَمَّةِ، وَدَفَعَ صَدَقَاتِ الْمَوَاشِي إِلَيْهِمْ "

رافه‌ک‌ه‌ی:

بیروباوه‌رمان وایه نویژکردن له پشت ئیمامه‌کان و حه‌ج و جیهادکردن له‌گه‌لیان، وه پیدانی زه‌کاتی مه‌رومالاته‌کان به‌وان پیویسته. تا ئه‌وانیش به‌سه‌ر موسلماناندا دابه‌شی بکه‌ن.

به‌لام به‌داخه‌وه بمانه‌وئیت و نه‌مانه‌وئیت موسلمانان ئیستا بئ وه‌لی ئه‌مر و بئ شوانن، سه‌رده‌م سه‌رده‌می حوکمی طاغووته‌کانه!!!

ئهنه‌س -ره‌زا و ره‌حه‌متی (الله تعالی) ی لی بیت- ده‌فه‌رمووی: "إنها ستكون ملوک، ثم الجبابرة، ثم الطواغیت"^{۲۷۴}. واته: له‌دوای خه‌لافه‌تی راشیدی پاشاکان حوکم ده‌که‌ن، پاشان سته‌مکاره‌کان و ده‌سه‌لاته‌ زۆره‌ ملیکان، پاشان تاغووته‌کان حوکم ده‌که‌ن.

له‌ ریوایه‌تیکی تردا به‌ سه‌نه‌دیکی سه‌حیح هاتوه‌ که‌ فه‌رموویه‌تی: "إنها نبوة ورحمة، ثم خلافة ورحمة، ثم ملك عضوض، ثم جبرية، ثم طواغیت"^{۲۷۵}.

^{۲۷۴}- المراسیل، لابن أبي حاتم، ج ۱/ص ۸۲.

^{۲۷۵}- ره‌واه الدارقطنی.

واته: دروست بوونی خه لافهت له سهرده می پیغه مبه ری خوا -صلی الله علیه وسلم- پیغه مبه رایه تی و پرهمهت بوو، پاشان ده بیته جینشینی و پرهمهت، پاشان پاشایه تی خو سه پین، پاشان سته مکاره کان حوکم ده کهن، پاشان تاغووته کان.

بیگومان فهرمووده کان و ئاساره کان پیمان ده لئین: ئەم سهرده مه سهرده می هه لگیرانی خه لافه ته، سهرده می هه لگیرانی شکوی ئیسلامه، ئەو سهرده مه ی تیدا ده ژین، نه مان و که مبوونی وه لی ئەمری شهرعییه، واقع شایه ده که چه ندین سآله موسلمانان بی شوانن، به لام بیگومان وه عد و موژده ی پیغه مبه ره -صلی الله علیه وسلم- که جار یکی تر ئیسلام بالآده ست ده بیته وه و، شکوی خه لافه تی ئیسلامی له سهر مهنه جی پیغه مبه رایه تی ده گه رپته وه.

بۆیه به ئاگابن بانگخوازه دونیا په رست و گو مپراکان، به رگی ئیمام و وه لی ئەمر نه کهن به به ری شوینکه وتوانی ریبازه کانی لیبرالییه ت و عه لمانیه ت و ئیشتیراکییه ت و دیموکراسیه ت، به لکو و وه لی ئەمر زاراوه یه کی شهرعییه، ده بیته شهرع بۆمان پیناسه بکات، نه که ته نها به زمانی عهره بی بینه وه لمان و، پیمان بلین هه رکه سیک ئەگه ر ده سه لاتنی به ده سه ته وه بوو، ئیتر ئەو که سه وه لی ئەمری شهرعییه و، هه رچی فهرمووده کانی سه مع و تا عه ت هه یه بخریته خزمه تیان.

بۆیه به حه قیقه ت یه کیک له و ده رگایانه ی که گرووپه گو مپراکان به هۆیه وه گو مپرابوون، زاراوه شهرعییه کانیا ن به زمانی عهره بی لیکدا وه ته وه، بۆنموونه

مورجیئه کان کاتیک گومرابون له مهسهلهی ئیماندا، هاتن ئیمانیا تهنها به لوغه لیکدایهوه، که بریتییه له ئیقرار و تهسدیق، ئەوان نهگهراوهوه بو شهريعهتی الله تعالی که بزائن ئیمان چیه و پیناسهکهی چیه، بویه ئەگەر ئیمه تهنها به لوغه بکهوینه ناو زاراوه شهريعیهکانهوه ئەوه بیگومان گومرا دهبین وهکو گومرابوونی مورجیئهکان و تهواوی ئەو گرووپانهی تر که گومرابوونه له کۆن و له ئیستادا.

یهکیکی تر لهو گومرایانهی که وجودی ههیه، دهبینین خهڵکانیک دین زاراوهکان له لوغه وهردهگرن نهک له شهرع وهریگرن، ئەویش مهسهلهی وهلی ئەمره، له شهريعهتی ئیمه دا دهبیتهوه مهرجانهی باسکرا وجودی ههبیتهییدا، دهبیته جیاوازی بکهین لهنیوان "وهلی ئەمری لوغهوی" لهگهڵ "وهلی ئەمری شهريعی"، ئەمهش ئەوهمان پێ دهلیته که ئەهلی سوننه تاغووتهکان به وهلی ئەمر نازانن.

بهلام بابتهی لابرديان پهيوهسته به قودرتهی موسلمانانهوه، ئەگەر قودرته نهبوو، سهبر و ئارامگرتن مهنهجي ئەهلی سهلهفه، تاوهکو الله تعالی دهرووييهک دهکاتهوه، دهبینین له سهردهمی سهلهفدا خهڵکانیک ههبوون به ئاشکرا کوفریان ئەکرد، بهلام سهلهف بهشیکیان لهسهر ئەوهبوون که خروج نهکەن لهسهریان، لهبهر ئەوهی موسلمانان قودرتهیان نهبوو.

کهواته مهسهلهی به وهلی ئەمر نهزانیی تاغووتهکان، مانای پهواج دان نییه به شۆرش، چونکه ئەمه پهيوهسته به قودرته و دهسهلاتهوه.

ئیمانمان به تەواوی ئەو فەرمووده و ئاسارانە ھەبە دەربارەى واجبیتى گوێپراپەلى بوونی خەلیفە و کاربەدەستە موسلمانەکان، ئەگەر خواوەنى سەم و ناعەدالەتیش بوون، تا کاتێک کە کوفرى ئاشکرایان لى دەردەچیت، پێچەوانەى خەوارىجەکان و، ھەلگرانى فیکرى ئەوان کە باوەریان بە فەرموودەکانى سەم و تاعەت نییە و، سوکایەتى پى دەکەن، بەلکو گالتهیان بەو فەرمووده و ئاسارانە دیت کە لە سەلەفەو ھاتوون و، باس لە سەم و تاعەت دەکەن بۆ ولاتى ئومور، ئەمەش مەنھەجى خەوارىجەکانە، بەھەمان شیوەش مەنھەجى مورجیئەکان و جەھمیەکان کە دین فەرموودەى سەم و تاعە دەخەنە خزمەتى تاغووتەکانەو، لەکاتێکدا ئەم فەرموودانەى کە باسکراوە و، ئەو ئاسارانەى کە ھاتوو بە ییگومان مەبەستى پى تاغووتەکان نییە، تا بخریتە خزمەتى ئەوانەو و سەم و تاعە بۆ ئەوان ئەنجام بدریت.

بیروباوەرمان وایە کە فەرموودەکانى سەم و تاعەت ناخەینە خزمەت تاغووتەکانى سەردەم، کە پەکخەرانى شەریعەتى (اللہ تعالی)ن، وە بەرگى وەلى ئەمر ناکەین بە بەلایاندا، وەکو مورجیئەکان و جەھمیەکان لەم سەردەمەدا دەیکەن.

بۆیە دەبیت ئەھلى سوننە بناسین کتین، وە بزاین شوێنکەوتوانى سەلەف بە حق کامانەن، ییگومان ئەھلى سوننە لە نێوان غولوی خەوارىجەکان و شلرەویى مورجیئەکاندا.

بیست و چوارهم:

" وَنُؤْمِنُ بِمَا جَاءَتْ بِهِ الْآثَارُ الصَّحِيحَةُ، بِأَنَّهُ يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنَ النَّارِ مِنَ الْمُوَحِّدِينَ بِالشَّقَاعَةِ ".

رافه که ی:

له بیروباوه پری ئه هلی سوننه و جه ماعه و کۆدهنگی سه له فی ئوممهت ئه وهیه، که باوه پیمان به ته وای ئه و ئاساره راستانه ههیه که خه لکانیک له پڕۆژی قیامهت له موسلمانان دهرده هیتیرین له دۆزهخ به هۆی شه فاعه ته وه، ئه و خه لکانهش که دهرده هیتیرین ئه هلی ته وحید و ئیسلامن.

ئیمان به شه فاعهت بۆ ئه هلی تاوان له ئه هلی ته وحید و ئیسلام کۆدهنگی سه له فه، پێچه وانه ی خه واریجه کان و موخته زیله کان که ئیمانیا ن به شه فاعهت نییه، پێیان وایه ههر کهس خرایه دۆزهخ، هاتنه دهره وه ی نییه، وه به پێچه وانه ی گۆرپه رست و پافیزه کانه وه که وینه ی گا وره کان شانیا ن دا وه ته سه ر شه فاعهت، ههر چه نده هه لگری کوفر و شیرکیش بن، پێیان وایه وه لی و ئیمامه کانیان شه فاعهتیا ن بۆ ده که ن، بۆیه له دونیا شدا دا وای شه فاعهت له مردو وه کانیان ئه که ن.

بێگومان ئه هلی سوننه و جه ماعه له و نیوه نده دان، ئیمانیا ن به شه فاعهت ههیه بۆ ئه هلی که بائیر، بۆ ئه وانه ی که موسلمان بوون و ئه هلی نوێژ بوون،

به لّام فریای تهوبه و گه پانه وه نه که وتن له تاوانه گه وره کانیان، بهو هویه شه وه
 موسته حه قی ئه وهن که بخرینه ناو ئاگری دۆزه خه وه، بیگومان ئه وانه شه فاعهت
 ده یانگریته وه، جا یان ئه وه یه به هوی ئه م شه فاعه ته وه الله تعالی ناینخاته ناو
 دۆزه خه وه که موسته حه قی دۆزه خن، یان ئه خرینه ناو دۆزه خ و به هوی
 شه فاعه ته وه ده رئه هینرین، مادام ئه هلی ئیمان و ئه هلی نوپژ بووبیتن.

بیست و پینجه‌م:

" وَنَقُولُ: إِنَّا مُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَكَرِهَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ أَنْ يَقُولَ: أَنَا مُؤْمِنٌ حَقًّا عِنْدَ اللَّهِ وَمُسْتَكْمِلُ الْإِيمَانِ، وَكَذَلِكَ قَوْلُ الْأَوْرَاعِيِّ أَيْضًا. "

رافه‌که‌ی:

کاتیک که ئیمان وابسته و قهیدکرا به باب‌تیکه‌وه، ئیمان وعه‌قیده‌ی ته‌هلی سوننه و جه‌ماعه وایه که ئیستیسنای تیدا به‌کار نایه‌ت، بۆنموونه ده‌وتریت: (بیگومان ئیماندارم به الله) یان (ئیماندارم به قیامت) وه (ئیماندارم به پیغه‌مبه‌ر -صلی الله علیه وسلم-).

به‌لام دروست نییه بوت‌ریت: (من ئیماندارم به حه‌قیقه‌ت لای الله تعالی یان ئیمانم ته‌واوه)، وینه‌ی ئەم قسانه، بیگومان ئیمامی شافعی و ئەوزاعی و سوفیانی سه‌وری به‌باشیان نه‌زانیوه.

بابه‌تی ئیستیسناء له ئیمانی ره‌هادا کۆده‌نگیه، به‌ره‌هایی واته‌ بلیت من ئیماندارم به‌بج‌ ته‌وه‌ی بلیت (إن شاء الله)، ئەمه‌ موخاله‌فه‌ی عه‌قیده‌ی ته‌هلی سوننه و جه‌ماعه‌یه، چونکه‌ بیگومان الله به‌خۆی ئاگاداره‌ به‌ حه‌قیقه‌تی ئیمانی که‌سه‌کان، وه‌ داخستنی ده‌رگای ته‌زکیه‌ی نه‌فسه‌. ئەمه‌ له‌کاتیکدا ته‌گه‌ر ئیمان

به موتله قی هات و نه به ستریته وه به هیچ شتی که وه، ئەسل وایه ئەهلی سوننه و
جه ماعه ده لێن: بلین ئیماندارم إن شاء الله.

به لام کاتیک ئەم ئیمانه موقه ییه د ئە کریت بابە تیک له بابە ته کانی بیرو باوه ره وه،
لیره دا ئیستیسنا به کارنایه ت، نالیت (إن شاء الله)، چونکه تۆ به یه قینی ده بیت
ئیمان به و بابە ت و شته هه بیت.

بیست و شہ شہم:

"وَعَلَامَةُ أَهْلِ الْبِدْعِ الْوَقِيعَةُ فِي أَهْلِ الْأَثَرِ".

رافہ کہی:

نیشانه‌ی بیدعه‌چییه‌کان و لارڤیوان له مه‌نه‌جی پی‌غه‌مبه‌ری خوا -صلی الله علیه وسلم- قسه‌وتن و توانج و له‌قه‌ب دروست‌کردنه‌ بو شوینک‌ه‌وتوانی نه‌سه‌ر.

ئەھلى بەتال كاتىك كە ئەژنۆ شكاو دەبن بەرامبەر بە پەددانەوھى حەق، وە ئامادەى وەرگرتنى حەق نابن و، لەسەر بەتالەكەى خۆيان بەردەوام دەبن، ناچار ئەبن لە بەرامبەر خەلك ناو و ناتۆرە و توانج و قسەى ناشىرىن بگرنە بەر بەرامبەر بە شوپىنكەوتوانى حەق.

به توانج و ناو و ناتۆره كان ده توانریت ئه هلی به تال بناسرینریت، چونكه زۆرجار ئه هلی به تال له و ده رگایه وه توانج له ئه هلی حه ق ئه ده ن، چونكه خویان له سه ر به تال ن، بۆنمونه ده فهرموویت:

بیست و ههوتهم:

" وَعَلَامَةُ الْجَهْمِيَّةِ أَنْ يُسَمُّوا أَهْلَ السَّنَةِ مُشَبَّهَةً وَنَابِتَةً "

رافه که ی:

نیشانه ی جههمیه کان ئه وه یه که به ئه هلی سوننه ده لئین: ته شبیه کاران یان ده م روت و گهنج و که م ته مه نه کان.

جههمیه کان و ئه هلی که لام و فلهسه فچهیه کان، چونکه خو یان ئیمان یان به ته وای ناو و سیفاته کانی پهروه ردگار نییه و، ته عتیل و له کارخستن مه نه جیانه وهك جههمیه کانی سه ره تا، وه پاشان ته حریف و واتا گۆرینی سیفه ته کان مه نه جیان بوو، وهك جههمیه کانی دوا یین و سهرده م که ئه شعهریه کان و ماتوریدییه کانن، که ههر سیفاتیک به عه قلی ئه وان واتای ته شبیه بدات، یان له ناوی سیفه ته که دا مه خلوق مو شته رهك بیت، ئه وان ده سته بجی ته حریفی ده که ن، به بیانوی ئه وه ی ئیسه پاتکردنی، ته شبیه کردنی خالیقه به مه خلوق! بیتاگا و خو غافلاندن له وه ی که ئیشتیراکی ناو، ده لیلی ته شبیه ی ئه و دوو شته نییه، وهك چۆن نا کریت سیفه تی وجودی الله تعالی و، زانین و زانستی الله تعالی و، بینین و، بیستن و، قسه کردن رت بکهینه وه به بیانوی ئه وه ی که مه خلوقیش خاوه نی ئه و سیفه تانه ن، به هه مان شیوهش بۆمان نییه ته عتیل و ئینکاری و ته حریفی سیفه ته کانی تری پهروه ردگار بکهین، وهك: پیکه نین و،

تورپه‌بوون و، دابه‌زین بۆ ئاسمانی دنیا و، ده‌ست و، په‌نجه و، قاچ و، چاو و، سینگ و، ته‌واوی سیفه‌ته‌کانی تری که به‌لگه‌کانی قورئان و سوننه‌ت و ئاساری سه‌له‌فی له‌سه‌ره، که په‌روه‌ردگار ئیسه‌پاتی کردوو به‌خۆی، وه‌ پیغه‌مبه‌ری خوا - صلی الله علیه وسلم - ئیسه‌پاتی کردوو به‌خۆ، وه‌ سه‌له‌فی ئەم ئوممه‌ته‌ش ئیسه‌پاتیان کردوو.

کاتیک که ئەهلی سوننه ئیمانان به هه‌موو سیفه‌ته‌کان هه‌یه وه‌ك خۆی و،
مانای ده‌که‌ن وه‌ك خۆی، به‌بێ ئەوه‌ی بچینه‌ ناو چۆنییه‌ته‌که‌ی و حه‌قیقه‌ته‌که‌ی،
ده‌سته‌جێ جه‌همیه‌کان به‌ ته‌واوی گرووپه‌کانیا نه‌وه، ده‌ست به‌ تۆمه‌تبارکردنی
ئەهلی حق ئەکه‌ن به‌ موجه‌سسیمه و موشه‌بییه، به‌تاییه‌ت له‌م سه‌رده‌مه‌دا
ده‌سته‌جێ تۆمه‌تی "وه‌هابیه‌ت" ئەده‌نه پال ئەو که‌سانه‌ی که‌ ئیمانان به‌ ناو و
سیفه‌ته‌کانی الله تعالی هه‌یه.

بیست و هه شتم:

"وَعَلَامَةُ الْقَدَرِيَّةِ أَنْ يُسَمُّوا أَهْلَ السُّنَّةِ مُجَبَّرَةً."

رافہ کہی:

نیشانه‌ی قه‌ده‌ریه‌کان ئەو‌یه که به ئەه‌لی سون‌ه ده‌لێن: ئەه‌لی جە‌بر (زۆ‌ره‌ ملێی).

چونکه ئەهلی سوننه ئیمانمان وایه که ته‌واوی کرده‌وه‌کانمان به چاک و خراپه‌وه‌الله تعالی خۆی خوا‌ه‌نییه‌تی، به‌لام به‌نده‌کان بکه‌ر و ئەنجام‌ده‌ریانین، پێچه‌وانه‌ی قه‌ده‌رییه‌کان که پێیان وایه به‌نده‌کان خۆیان دروستکه‌ری کرده‌وه‌کانی خۆیانن، الله تعالی خالیقی کرده‌وه‌کان نییه.

غولات و ږوچووه کانی قه‌دهر پټیان وایه که الله تعالی زانستی پټشوخته‌ی به کرده‌وی به‌نده‌کان نییه که ده‌یکه‌ن! ته‌لټن که به‌نده‌کان کرده‌وه‌کان ده‌که‌ن، ئینجا ده‌زانیت چی ته‌نجام ته‌درټ، وه پټیان وایه که نه‌نووسراوه!

له کاتیکدا جه بریه کان ئه وانن ئینکاری مه شیئهت و ویست و ئیختیاری بهنده کان ده کهن بۆ کار و کرده وه کانیا، پێیان وایه بهنده کان هیچیان به دهست نییه و، ئه وهشی که ده یکهن الله تعالی پێیان ده کات، که بیگومان ئه مهش عه قیده ی ئه هلی سوننه نییه.

به لام له بهر ته وهی که ته هلی سوننه ئیسپاتی ته وه ده کهن که ته واوی کارو کرده وه کان به خوشمانه وه الله خالقیتی، بویه قه ده ریه کان به ته هلی سوننه ده لّین (موجیره)، به پینچه وانه وهش جه بریه کان به ته هلی سوننه ده لّین قه ده ریه، له بهر ته وهی ئیمانمان به ویست و ئیختیاری بهنده کان هه یه، وه الله تعالی به زور ههچ کارو کرده وه یه کمان پی ته انجام نادات، چونکه ئیمه ئیختیارمان هه یه له هه لّباردنی کوفر و ئیمان، وه چاکه و خراپه، به لام ته واوی کارو کرده وه کانمان الله تعالی خوی خالقیتی، ئیمه ته نها بکه رین، وه الله تعالی عیلمی به ته واوی کارو کرده وه کانمان هه یه و، نووسیویه تی.

بیست و نۆیه‌م:

" وَعَلَامَةُ الرَّنَادِقَةِ أَنْ يُسَمُّوا أَهْلَ الْأَثَرِ حَشَوِيَّةً. وَيُرِيدُونَ إِبْطَالَ
الْأَثَرِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "

رافه‌که‌ی:

نیشانه‌ی مونا‌فیکه‌کان و زین‌دیکه‌کان ئه‌وه‌یه که به ئه‌هلی سوننه ده‌لێن: گێل و گه‌وج، ده‌یانه‌وی ئاسار و به‌جیماوی پێغه‌مبه‌ری خوا -صلی الله علیه وسلم- ر‌هت بکه‌نه‌وه، له‌کاتی‌کدا که ئه‌هلی سوننه به ئه‌سه‌ر دینداریتی ده‌که‌ن، نه‌ک به‌عه‌قلکاری و شوینکه‌وتنی هه‌وا و ئاره‌زووی خۆیان.

بێگومان ئه‌وه نیشانه‌ی مونا‌فیکه‌کانه، کاتی‌ک که ده‌بینن ئه‌هلی سوننه به‌ ده‌لیل و شوینکه‌وتنی ئه‌سه‌ر دینداریتی ده‌که‌ن و، ئاساری سه‌له‌ف لایان گه‌وره‌یه و پێگه‌ی هه‌یه، بۆیه ئه‌هلی نی‌فاق به ئه‌هلی سوننه ده‌لێن گێل و گه‌وج و نه‌فام و نه‌زان!

نیشانه‌ی خه‌واربجه‌کانیش ئه‌وه‌یه که ده‌بینن به‌ تاوانی گه‌وره‌ی غه‌یری کوفر و شیرک موس‌لمانان به‌ کافر ده‌زانن و، ئیمان‌یان به‌ شه‌فاعه‌ت نییه، ده‌بینن خه‌واربجه‌کان به ئه‌هلی سوننه ده‌لێن مور‌جیئه، چونکه باوه‌ریان وایه که

دەرگاری چونه دەر له ئیسلام، کوفر و شیرک و نوێژ نه کردنه، نهك تاوانی گه وره، وه باوه رمان به شه فاعهت ههیه بۆ تاوانبارانی ناو دۆزهخ.

نیشانهی جههمی و مورجیه کانیشت ههویه که به ئههلی سوننه دهلین: خه واریج و ته کفیری، چونکه ئههلی سونه وهك ئهوان تهعتیلی ته کفیریان نه کردوو و، ته کفیر قیزهون نییه لایان، به لکو پیمان وایه هه رکه سینک هه لگری کوفر و شیرکی ئاشکرا بیت، بێگومان که سینکی کافره، وهك موخته زیله کان و جهرجیسیه کان عوزر به جههل ناهیتزیه وه بۆ هه لگرانی کوفر و شیرکی ئاشکرا.

له م سه رده مه دا ئههلی سوننه و هه لگرانی حق بێگومان ده بیت زۆر زۆر وریا بن له مه سه له ی ناوونا تۆره کان، بێگومان له ناوونا تۆره کاندایه رامبه ره کانمان ده ناسینه وه له ئههلی به تال، که بزانی کین ئهوانه ی ئههلی به تال و، کین ئههلی سوننه، بۆیه ده بیت هه موو کات له وه تیگه یشت بیتین که پێگه ی حق بریتیه له: شوینکه وتنی پیغه مبه ری خوا و -صلی الله علیه وسلم- هاوه لانی و ئاساری سه له ف.

له کۆتاییدا ئیمام دهفه رمووئیت:

" وَفَقَّنَا اللَّهُ وَكُلَّ مُؤْمِنٍ لِمَا يُحِبُّ وَيَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ وَالْعَمَلِ،
وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَسَلَّم "

رافه که ی:

پهروه ردگار یارمه تی ده ری ئیمه و هه موو ئیماندار ئک بیت، بۆ هه موو ئه وه ی
که پهروه ردگار پتی خو شه و پتی پازییه، وه سه لات و سه لام له سه ر پیغه مبه ری
خوا - صلی الله علیه وسلم -.

پیرستی بابہ تہ کان

بابہ تہ کہ	ز. لاپہرہ
متن عقیدۃ الرازیین	۵
پیشہ کی	۱۳
واجبیتی شوینکہ وتنی سہلہ فی سالح	۱۴
سہرہ تائی مہ تنہ کہ و شہر حکردنی	۲۹
ئیمان وتہ بہ و کردارہ	۳۳
ئیمان زیاد تہ کات و کہم تہ کات	۵۱
قورئان کہ لامی (اللہ تعالیٰ) بہ	۵۳
باوہر بوون بہ قہدہر بہ خیر و بہ شہر بہ وہ	۷۱
جیاوازی نیوان قہزا و قہدہر چییہ؟	۷۶
پایہ کانی قہدہر	۷۶
ہوکارہ کانی شاردنہ وہی وردہ کاریہ کانی قہدہر	۸۷
تہو گرووپانہی لہ بابہ تی قہدہردا دروست بوون	۸۷
ہوکارہ کانی گومر ابوون لہ بابہ تی قہدہردا	۹۰

۹۶	باشترین کهسی ئەم ئوممەتە دوای پێغه مبه‌ری خوا جێنشینه هیدایه‌تدراوه‌کانن
۹۸	ئەو دە که‌سه‌ی که‌ شایه‌تی به‌هه‌شتیان بۆ دراوه
۱۰۰	په‌حمه‌ت ناردن هاوه‌لان
۱۰۳	هۆکاره‌کانی فه‌زلی هاوه‌لان
۱۰۹	ده‌م گرته‌وه‌ ده‌رباره‌ی ئەوه‌ی له‌ نێوان هاوه‌لاندا پرویدا
۱۰۹	هۆکاری ناکۆکی نێوان هاوه‌لان
۱۱۳	الله - عز و جل - له‌سه‌ر عه‌رشه
۱۱۴	به‌لگه‌کانی سیفه‌تی عولوی خوا
۱۱۷	جووره‌کانی عولوی خوا
۱۲۲	سیفه‌ته‌کانی عه‌رش
۱۲۶	مه‌عییه‌تی الله
۱۳۰	بابه‌ت و سیفه‌تی هه‌دد بۆ په‌روه‌ردگار
۱۳۳	بینینی خوا و بیستنی که‌لامه‌که‌ی
۱۴۳	باوه‌ربوون به‌وه‌ی به‌هه‌شت و دۆزه‌خ حه‌قه
۱۴۶	به‌هه‌شت و دۆزه‌خ دروستکراون و بوونیان هه‌یه
۱۵۰	به‌هه‌شت و دۆزه‌خ فه‌وتانیان به‌سه‌ردا ناییت
۱۵۴	به‌هه‌شت پاداشتی دۆسته‌کانی خوا به
۱۵۷	پردی سپرات حه‌ق و پراسته
۱۶۱	ته‌رازوو حه‌ق و پراسته
۱۶۵	حه‌وزی که‌وسه‌ر

۱۷۰	شه فاعهت حهق و راسته
۱۷۱	شه فاعهته تاييه ته کانی پیغه مبهری خوا
۱۷۲	مهرجه کانی جینگیر بوونی شه فاعهت
۱۷۳	جوره کانی شه فاعهت
۱۸۰	سزای گور حهق و راسته
۱۸۶	مونکهر و نه کیر حهق و راستن
۱۸۷	فریشه به پریزه نووسه ره کان حهق و راستن
۱۸۸	زیندوو بوونه وی دوی مردن راست و حهقه
۱۹۱	کین نه وانه ی دزایه تی زیندوو بوونه ویان کردوو
۱۹۲	به لگه کانی زیندوو بوونه وه
۱۹۵	باسی خاوه نی تاوانه گه وره کان و ته کفیر نه کردنی نه هلی قبیله
۱۹۹	حوکمدان به پرووکه ش
۲۰۱	جیبه جیکرنی فرهزه کان له گه ل پیشه وای موسلمانان و دهر نه چوون لییان
۲۰۶	شوینکه وتنی سونهت و دوور که وتنه وه له ته فرهقه
۲۱۲	به رده وامبوونی جهاد و حهج و پیدانی زه کات به کار به دهستانی موسلمانان
۲۱۸	خه لکی حیسابی نه هلی ئیمان و ئیسلامیان بو ته کریت له حوکمه کان و میراتیاندا
۲۲۰	ئیستیسناکردن له ئیمان و وتنی: (من ئیماندارم إن شاء الله)
۲۲۳	حوکمی مورچیته کان و گروپه کانیان

٢٢٥	حوکمی قه ده ریه کان و گروپه کانیاں
٢٢٧	حوکمی جه همیه کان
٢٢٧	هه ندی نیشانه ی جه همیه کان
٢٣٠	حوکمی رافیزه کان
٢٣١	حوکمی خه واریجه کان
٢٣٤	حوکمی نه و که سه ی بلی قورئان مه خلوقه
٢٣٥	حوکمی نه و که سه ی گومانی هه بی له کوفری نه و که سه ی بلی قورئان مه خلوقه
٢٣٨	حوکمی واقیفیه کان
٢٤٠	حوکمی له فزیه کان
٢٤٥	نیشانه ی نه هی بیدعه قسه وتنه به شوینکه وتوانی نه هلی نه سهر
٢٤٦	نیشانه ی زندیقه کان نه وهیه به نه هلی سوننه ده لئین: گیل و گه وچ
٢٥٠	نیشانه ی جه همیه کان نه وهیه به نه هلی سوننه ده لئین: ته شبیه کاران
٢٥١	نیشانه ی قه ده ریه کان نه وهیه به نه هلی نه سهر ده لئین: نه هلی جه بر
٢٥٣	نیشانه ی مورچیئه کان نه وهیه به نه هلی سوننه ده لئین: پیچه وانان و نوقسانه کان
٢٥٥	هیندیك له بیروباوه پری مورچیئه کانی دواين
٣٥٨	نیشانه ی رافیزه کانیش نه وهیه به نه هلی سوننه ده لئین: ناسییه کان
٢٥٩	ناو و نازناوی نه هلی سوننه ی
٢٦٠	هه جرکردنی نه هلی بیدعه
٢٦١	هه جر لای نه هلی سوننه

۲۶۴	رڼگرېږکړدن له نووسیني کتیب به بې ئه سهر و دانیشن له گه ل ئه هلی که لام و سه یرکړدنې په رتووکي ئه هلی که لام
۲۶۶	کو تایی
۲۶۷	رافه ی "عقیده أبي حاتم الرازي"
۲۶۹	"متن عقیده أبي حاتم الرازي"
۲۷۵	پیشه کی
۲۷۷	یه که م: شو ښکته و تنی پټغه مبه ری خوا
۲۷۹	دووه م: وازه ښان له سه یرکړدنې شو ښی لادان و شته داهیتراوه کان
۲۸۰	سییه م: ده سترگرتن به مه زه به یی ئه هلی ئه سهر
۲۸۰	ئه حمه دی کوړی حنه بل
۲۸۲	ئیسحاق ی کوړی ئیبراهیم
۲۸۳	ئه بو عوبهیدی قاسمی کوړی سه للام
۲۸۴	موحه ممه دی کوړی ئیسماعیلی شافعی
۲۸۶	چواره م: په یوه ست بوون به قورئان و فره مووده
۲۸۸	پټنجه م: به رگرېکړدن له ئیمام و زانایانی سونه
۲۹۳	شه شه م: دوورکه و تنه وه له بیروباوه پری ئه هلی به تال
۲۹۴	حه و تنه م: دوورکه و تنه وه له سه یرکړدنې کتیه کانی که پاییسی
۲۹۷	هه شته م: قورئان و ته ی په روه رد گاره
۲۹۹	نویه م: حوکمی ئه و که سه ی پټی وایت قورئان دروستکراوه
۳۰۳	ده یه م: حوکمی واقیفیه کان و له فزییه کان
۳۰۹	یازده یه م: شو ښکته و تنی ئه سهر

۳۱۱	دوازه‌یه‌م: وازه‌یتان له قسه‌ی و کوږی فه‌لسه‌فه‌چیه‌کان
۳۱۲	سێزده‌یه‌م: وازه‌یتان له دانیشن له گه‌ل ږه‌ئی
۳۱۳	چوارده‌یه‌م: ئیمان قسه و کرداره، و زیاده‌ی و که‌میش ده‌کات
۳۲۲	پازده‌یه‌م: ئیمان بوون به‌ سزای گوږ
۳۲۳	شازده‌یه‌م: ئیمانمان بوون به‌ چه‌وزی که‌وسهر
۳۲۴	حه‌فده‌یه‌م: ئیمانمان بوون به‌ پرسیاړی ناو گوږ
۳۲۵	هه‌ژده‌یه‌م: ئیمانمان بوون به‌ دوو مه‌لائیکه‌تی نووسه‌ری کرده‌وه‌کان
۳۲۶	نۆزده‌یه‌م: ئیمانمان بوون به‌ شه‌فاعه‌تی تایبه‌تکراو به‌ پیغه‌مبه‌ر
۳۲۷	بیسته‌م: ږه‌حمه‌ت ناردن بو‌هاوه‌لان
۳۳۰	بیست و یه‌که‌م: باوه‌ږبوون به‌وه‌ی په‌روه‌ردگار له‌سه‌ر عه‌رشی خو‌یه‌تی
۳۳۲	بیست و دووه‌م: ده‌رنه‌چوون دژی خه‌لیفه‌ی موسلمانان و، گوږپرايه‌لیک‌کردنی
۳۳۴	بیست و سێیه‌م: نوږژکردن و حه‌ج و جهادکردن له‌گه‌ل ئیمامه‌کان، وه‌ پیدانی زه‌کاتی مه‌رومالاته‌کان به‌وان
۳۳۸	بیست و چواره‌م: هاته‌ده‌ری خه‌لکانیک له‌ موسلمانان له‌ دۆزه‌خ به‌هۆی شه‌فاعه‌ته‌وه‌
۳۴۰	بیست و پینجه‌م: ئیستیسناکردن له‌ ئیمان
۳۴۲	بیست و شه‌شه‌م: نیشانه‌ی بیده‌چه‌یه‌کان قسه‌وته‌ به‌ شوینکه‌وتوانی ئه‌سه‌ر
۳۴۳	بیست و هه‌وته‌م: نیشانه‌ی جه‌همیه‌کان ئه‌وه‌یه‌ به‌ ئه‌هلی سونه‌

	ده لَين: ته شبيهه كاران
۳۴۵	بيست و هه شته م: نيشانه ي قه ده رييه كان ئه وه يه به ئه هلي سوننه ده لَين: ئه هلي جه بر
۳۴۷	بيست و نويه م: نيشانه ي زينديقه كان ئه وه يه به ئه هلي سوننه ده لَين: گيل و گه وج
۳۴۹	كو تايي